

**STUDII ȘI ARTICOLE
DE ISTORIE
LXXII**

**GRUP EDITORIAL
ROTTARYMOND & ROTAREXIM S.A.
2007**

**SOCIETATEA DE ȘTIINȚE ISTORICE
DIN ROMÂNIA**

**STUDII ȘI ARTICOLE
DE ISTORIE
LXXII**

2007

Grafică: Florinel POPESCU

Descriere CIP Bibliotecii Naționale

COLECTIV AUTORI

STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE LXXII

2007 – ediția I-a

320 p – 170/240

ISBN-10 973-87704-6-7

Grup Editorial ROTTARYMOND & ROTAREXIM SA

240195 – Râmnicu Vâlcea - RO

Copyright © Grup Editorial ROTTARYMOND & ROTAREXIM SA

Tehnoredactare – paginare: Georgeta GIUREA

Montaj – filme: Bogdan COSCARU

Consultant editorial: Paul ȘINCULESCU

Coordonator tehnic – tipar: Alexandru ROTARU

**SOCIETATEA DE ȘTIINȚE ISTORICE
DIN ROMÂNIA**

**STUDII ȘI ARTICOLE
DE ISTORIE
LXXII**

**Grup Editorial ROTTARYMOND & ROTAREXIM SA
RÂMNICU VÂLCEA - 2007**

COLEGIUL DE REDACȚIE:

- IOAN SCURTU	- președintele Colegiului de redacție
- BOGDAN TEODORESCU	- secretar general de redacție
- NICHITA ADĂNILOAIE	- membru
- MIHAIL ANDREESCU	- membru
- ALEXANDRU BARNEA	- membru
- BOGDAN MURGESCU	- membru
- ȘTEFAN PĂUN	- membru
- GHEORGHE SMARANDACHE	- membru

Coordonatori de volum:

- Ștefan Păun
- Gral (r) dr. Constantin Olteanu
- Prof. Mihail M. Andreescu

Notă

Atenționăm pe toți colaboratorii noștri viitori să redacteze materialele și studiile în conformitate cu normele științifice în vigoare. Nu publicăm materialele cu note sau citări eronate! De asemenea, rugăm colaboratorii ca la studii să atașeze și un rezumat într-o limbă străină.

Vă mulțumim!

Redacția

APĂRUTĂ CU SPRIJINUL:

- ROTTARYMOND & ROTAREXIM SA Rm. Vâlcea
- ROTARY GLOBART Pitești
- ASOCIAȚIA DE VEXILOLOGIE „TRICOLORUL”

CUPRINS

I. STUDII DE ISTORIE

N. Adăniloiaie: <i>Adunările AD-HOC din 1857</i>	7
Ioana Rieber: <i>Prusia și Unirea Principatelor Române</i>	17
Constantin Olteanu: <i>România în războiul pentru independență</i>	29
Paul Dominte: <i>Realități în orașul Constanța la începutul sec. al XX-lea</i> ...	45
Bogdan Teodorescu: <i>1907</i>	56
Alexandru Mareș: <i>Memorii ale moșnenilor ulterioare răscoalei din 1907</i> ...	67
Mihail M. Andreescu: <i>1917 – Din primăvară până în toamnă. Considerații privind cele două revoluții rusești</i>	77
Dumitru Tomoni: <i>Traian Vuia – savant și patriot</i>	85
Marian Curculescu: <i>1918. Unirea Bucovinei cu România reflectată în mentalitatea colectivă</i>	100
Viorica Roșca: <i>Imaginea României în presa europeană, așa cum reiese din Fondul Ministerului Propagandei Naționale</i>	108
Ion Licu: <i>Iuliu Maniu și Restaurația</i>	117
N. Ionescu: <i>Modificări în structurile administrației locale după alegerile din 1946 în Moldova</i>	136
Ioan Scurtu: <i>Activitatea politică a regelui Mihai</i>	144
Bob Fănică: <i>Politica guvernamentală față de minoritățile naționale</i>	154
Cezar Stanciu: <i>Problemele comerțului exterior al R. P. Română în perioada stalinistă</i>	164
Oana Stroescu: <i>Relațiile dintre Grecia și Turcia și stabilirea flancului sudic al NATO</i>	178

II. DIDACTICĂ ȘI METODICĂ

Ștefan Grigorescu: <i>Civilizația românească în context european</i>	185
Iulia-Cristina Bulacu: <i>Formarea grupurilor la clasă și lucrul în echipă; de la teorie la practică</i>	190
Dorina Nichifor, Lelia Stîngă: <i>Predarea interactivă și învățarea prin cooperare la disciplina istorie</i>	205
Carol Căpiță, Laura Căpiță: <i>Marginalii la programa de istorie pentru clasa a XII-a</i>	215
Aurel-Constantin Soare: <i>Evaluarea site-urilor web de istorie</i>	223

III. MISCELANEEA

N. Adăniloaie: <i>Un ilustru învățător muscelean: Ion Mihalache</i>	229
Gh. Nichifor: <i>Ion I.C. Brătianu</i>	237
Constanța Pirotici: <i>Personalități feminine din secolul al XIX-lea: Matilda Cugler Poni</i>	241
Gh. Smarandache: <i>România unită-i decembrie 1918</i>	248
Marin I. Bădescu: <i>Prezența romană în NV Munteniei, zona Muscel. Stadiul cercetării</i>	252

IV. BIBLIOGRAFIE

Bogdan Teodorescu: <i>Istorie universală – Istorie națională</i>	257
--	-----

V. DIN VIAȚA SOCIETĂȚII DE ȘTIINȚE ISTORICE DIN ROMÂNIA

Activitatea Filialei Cercetare Învățământ București:.....	267
Vintilă Purnichi: <i>Cursurile de vară pentru profesorii de istorie</i>	277

I. STUDII DE ISTORIE

ADUNĂRILE AD-HOC DIN 1857

N. ADĂNILOAI*

Divanurile ad-hoc – denumite și Adunări ad-hoc – au reprezentat unul din momentele cele mai importante ale luptei pentru făurirea statului național român. S-a spus, pe bună dreptate, că aceste Divanuri se înscriu ca un moment memorabil atât pe plan intern, cât și extern, ca „emanații ale Congresului de la Paris și ca fiind destinate a exprima dezideratele poporului român din Principate față de Europa”¹. Oricum, activitatea Divanurilor stă la temelia unirii din 1859 și, totodată la elaborarea unui adevărat plan de perspectivă al dezvoltării României moderne. Dată fiind importanța acestor Divanuri ad-hoc, pentru înfăptuirea și consolidarea statului nostru național, era și firesc să constituie subiectul unor lucrări speciale. E suficient să amintim că Dimitrie A. Sturdza – considerat un fel de secretar al adunării din Moldova – a publicat, la 1912, o amplă lucrare intitulată *Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României*; și alta, tot atunci *Însemnătatea europeană a realizării definitive a dorințelor rostite de Divanurile ad-hoc. 1857 și autoritatea faptului îndeplinit, 1866*. Ambele lucrări au o documentare temeinică. Peste jumătate de veac au apărut și alte lucrări speciale consacrate Divanurilor ad hoc². Pentru a înțelege mai bine activitatea Divanurilor ad-hoc din 1857, considerăm necesară o scurtă trecere în revistă a ideilor și faptelor premergătoare convocării acestor Adunări ce stau la temelia statului național român. Precum se știe, din cauza condițiilor externe vitrege, făurirea statului național unitar, de sine stătător, nu a fost triumful unei singure generații, ci al unui ideal format și pregătit în decurs de secole ce străbate ca un fir roșu istoria patriei noastre încă din evul mediu – când sabia și înțelepciunea lui Mihai Viteazul a demonstrat această posibilitate – traversând întreaga epocă modernă, ca o însuflețitoare chemare. Idealul acesta își trage seva din conștiința comunității de origină, de neam și limbă – reliefată de cronicari și Școala ardeleană – și transmisă din generație în generație, alimentată fiind și de legăturile economice, politice și culturale care au unit adeseori pe românii din ținuturile de dincoace și de dincolo de Milcov, cât și de pe ambele versante ale Carpaților.

În pragul epocii moderne, în condițiile unor înnoiri din viața societății românești, odată cu afirmarea pe multiple planuri a națiunii noastre, treptat, conștiința de neam se transformă în conștiință națională tot mai activă, impulsionând

---

* Prof. Univ. dr., Președinte de onoare al Societății de Științe Istorice din România.

¹ Dan Berindei, *Epoca Unirii*, Editura Academiei, București, 1979, p. 51.

² Vezi A. Gonța, *Firmanul pentru convocarea Divanurilor ad hoc*, în *Studii privind unirea Principatelor*, Edit. Academiei, 1960: vezi și Dan Berindei, *Locul istoric al Adunărilor ad hoc*, în „Studii”, XIX (1966), nr. 1.

lupta pentru unitate națională, menită să creeze un stat liber în care toți românii să poată contribui, cu talentul și capacitatea lor creatoare, la tezaurul civilizației umane.

Cărturarii vremii au îmbrățișat cauza unității naționale și au popularizat-o prin presă, literatură și lucrări social-istorice. Denumirea de România pentru Moldova și Țara Românească, iar adeseori și pentru Transilvania, alături de aceea de Dacia sunt folosite frecvent în operele scriitorilor din prima jumătate a sec. XIX-lea. Astfel, Vasile Alexandri scrie *Deșteptarea României*, Alecu Russo *Cântarea României*, Heliade Rădulescu intitulează ziarul, apărut în București, în 1829, „Curierul românesc”, iar Gh. Asachi numește gazeta scoasă în același timp la Iași „Albina Românească”; în 1838 și 1848 au apărut ziare intitulate, semnificativ, „România”; M. Kogălniceanu a editat în 1840, la Iași, revista „Dacia literară”, iar N. Bălcescu, împreună cu transilvăneanul A. T. Laurian, a publicat în 1845 „Magazin istoric pentru Dacia”. Însăși titulatura acestor publicații lasă să se întrevadă că scopul mișcării naționale era refacerea Vechii Dacii, adică unirea poporului român într-un singur stat național. Aceste năzuințe firești ale cărturarilor și ale unor oameni politici din țările române au căpătat contururi precise și prilej de manifestare publică în preajma și în timpul revoluției din 1848.

În preajma revoluției pașoptiste unitatea națională devenise crezul politic al patrioților români atât al celor din țară, cât și al celor aflați la studii în străinătate. Acest crez este exprimat limpede de N. Bălcescu într-u cuvântare – program, rostită în noaptea anului nou 1847 în fața studenților români din Paris: „Ținta noastră – preciza Bălcescu – socotesc că nu poate fi alta decât *unitatea națională a românilor*. Unitate mai întâi în idei și simțăminte, care să aducă apoi cu vremea unitatea politică, care să facă din munteni, din moldoveni, din basarabeni, din bucovineni, din transilvăneni, din bănățeni...un trup, o nație românească, un stat de șapte milioane de români”³.

Deși scopul revoluției din 1848 era – pe lângă răsturnarea orânduirii feudale – unirea celor trei țări române într-un stat național și modernizat din punctul de vedere al legislației, revoluționarii n-au putut, din cauza condițiilor externe nefavorabile, să exprime categoric în programele lor dezideratul unirii statale. Uneori l-au introdus numai parțial, propunându-se, ca prim obiectiv: unirea Moldovei cu Țara Românească. Țelul unirii Principatelor sau al celor trei țări române îl găsim, în schimb, clar exprimat în presă, în corespondență, în manifestări publice ale revoluționarilor pașoptiști și în participarea unor luptători dintr-o țară în altă pe parcursul revoluției. Astfel, în primul număr al ziarului „Pruncul român”, apărut la București la 12 iunie 1848, C. A. Rosetti a publicat un articol manifest: *Către frații noștri din Moldova*, în care li se spunea: „Uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Milcov, peste undele lui vă întindem brațele, dorind cu înfocare a vă da sărutarea frăției și a libertății. Munteanul și moldoveanul sunt toți români, sunt frați, o singură nație... Să ne dăm mână ca niște frați și să ne ajutăm unii pe alții pe alții. Uniți vom fi tari...Trăiască România”. La 13 iulie Rosetti reia apelul către moldoveni: „Vă întindem mâna, frați moldoveni, în interesul nostru comun vă cere unirea... Vom alcătuit un singur stat, o singură nație, o singură Românie liberă, mare și puternică”. Ziarul „Poporul suveran”, editat de D. Bolinteanu, sublinia, la 19 iunie, că avea drept țintă „unirea provinciilor române și tot ce va putea duce România la fericire și la mărire”. Iar ziarul „Konstituționalul”, din 8 iulie 1848, accentua: „Toate țările locuite de români

³ Comelia Bodea, *1848 la români. O istorie în datini și mărturii*. Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 319-320.

trebuie să se numească îndeobște România și să formeze un stat, pentru că toate sunt patria românilor”.

Răspunzând apelurilor de la București, revoluționarii moldoveni își arătau și ei dorința de a se uni cu cei din Muntenia. De pildă, la 25 iulie 1848, V. Alecsandri într-o scrisoare trimisă din Cernăuți (unde se refugiase) lui N. Bălcescu și celorlalți „frați din Țara Românească” preciza că „dorul cel mai înfocat al nostru, al unei mari partide din Moldova, este unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași constituție”⁴. Unirea Principatelor a fost preconizată și în programul revoluționar, *Dorințele partidei naționale în Moldova*, redactat de M. Kogălniceanu la Cernăuți, în vara anului 1848, fiind considerată ca o încununare a tuturor reformelor înnoitoare și ca o cheie a „boltii fără care s-ar prăbuși tot edificiul național”. M. Kogălniceanu sublinia, totodată, că această unire este „dorită de veacuri de toți românii”⁵.

După înăbușirea revoluției pașoptiste – de către forțele invadatoare otomane și țariste – luptătorii români, siliți să emigreze în străinătate, și-au continuat acțiunile pentru aceleași idealuri unioniste. Condițiile istorice și mai ales politica de expansiune și dominație a marilor imperii absolutiste înconjurătoare fiind însă potrivnice unirii simultane a celor trei țări române într-o Românie modernă, statul nostru național unitar avea să se formeze treptat, primul pas pe această cale fiind unirea Moldovei și Munteniei. N. Bălcescu însuși, la sfârșitul anului 1849, deși sublinia că ținta principală a românilor trebuie să fie „unitatea națională”, singura care „ne poate pune în stare a ne împlini misia noastră în omenire”, atrăgea atenția că „acum practicabil în această privință”, este „unirea principatelor deocamdată”⁶.

În coloanele revistelor – „România viitoare”, „Junimea română” și „Republica Română” – editate de emigranții pașoptiști, începând din 1851 la Paris, au apărut manifeste și apeluri înflăcărâte la luptă pentru unitatea națională și în special pentru unirea principatelor. În exilul lor de opt ani de zile foștii revoluționari pașoptiști au desfășurat, totodată, o propagandă intensă pe lângă guvernelor marilor puteri și opinia publică din diferite capitale europene pentru cauza unirii Principatelor. Prin memorii, broșuri, articole publicate în ziare occidentale, prin audiențe și discuții cu fruntași politicii apuseni, ei au izbutit să trezească interesul pentru țările române. Memoriile au fost adresate cu precădere împăratului Franței Napoleon al III-lea, contelui Al. Walewski, ministrul de externe francez, miniștrilor englezi Palmerston ori Clarendon, contelui C. Calvour ori altor oameni de stat ai timpului. Cauza dreaptă a unirii Principatelor Române a fost susținută de unele ziare franceze, engleze și belgiene, cât și de unele personalități marcante ale vremii: Jules Michelet, Edgar Quinet, Paul Bataillard, J. A. Ubicini, J. A. Vaillant, Marco Antonio Canini ș.a.

Prin acțiunile exilaților pașoptiști și prin câștigarea opiniei publice din unele țări occidentale, dorința poporului român, de a se uni într-un stat național modern, devenise binecunoscută pe plan european. În timpul războiului Crimeii (1853-1855), contradicțiile survenite între marile puteri au făcut ca problema unirii Principatelor să devină o chestiune de importanță europeană, fiind discutată la tratativele de pace de la Viena din primăvara anului 1855, iar apoi, mai amplu, în 1856, la Congresul de la Paris. La acest congres Franța, Rusia, Prusia și Sardinia au susținut unirea

⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 806-807.

⁵ Mihai Kogălniceanu, *Texte social politice alese*, Edit. politică. București, 1967, p. 154.

⁶ N. Bălcescu, *Opere, IV Corespondență*, Ediție critică de G. Zane, Edit. Academiei, București, 1964, p. 248.

Principatelor, Anglia nu a ridicat obiecțiuni, iar Poarta otomană și Austria – temându-se că această unire le-ar aduce în viitor prejudicii – s-au împotriva dorințelor legitime ale poporului român. Pe de altă parte, cele două puteri antiunioniste – în pofida adevărului – au pretextat că românii n-ar dori să formeze un singur stat. Și atunci, Congresul a hotărât consultarea populației din Principate în privința Unirii. Consultarea urma să se facă prin delegați aleși din toate clasele sociale, întruniți în adunări denumite Divane ad hoc, unul la Iași și altul la București.

Congresul a hotărât, totodată, intrarea Principatelor Române sub garanția colectivă a puterilor semnatare ale tratatului, deși rămăneau în continuare sub suzeranitatea Turciei. În virtutea acestei prevederi, s-a hotărât trimiterea la București a unei comisii europene, speciale de informare, alcătuită din reprezentanții celor șapte puteri garante, cu misiunea de a cerceta starea internă a Principatelor Române și a face propuneri privitoare la reorganizarea lor, ținând seamă atât de dezbaterile ce vor avea loc în Divanurile ad-hoc și de constatările proprii.

După Congresul de la Paris, mișcarea unionistă a luat amploare în ambele principate; și în mod deosebit în Moldova unde, – datorită politicii prounioniste promovată de domnitorul Gr. Al. Ghica – emigranții pașoptiști sau putut întoarce în țară după 1851. În mai 1856, unioniștii din Moldova, în frunte cu M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Costache Negri ș. a., îndemnați și de emigranții pașoptiști munteni din străinătate, au înființat la Iași o Societatea a Unirii, „urmând ca lucrările ei să fie încredințate unui comitet diriguitor”⁷. Societatea își lua sarcina ca prin presă, broșuri, foi volante, adunări și trimiteri de delegați în districte să dirijeze campania pentru unirea principatelor. În luna următoare au avut loc adunări în care locuitorii din orașe și sate și-au manifestat în mod hotărât dorința de unire, semnând „acte de adeziune”. Astfel, în actul de adeziune locuitorii din Bacău declarau; „Venind vremea a vorbi și noi pentru binele țării noastre... toți ne-am hotărât din suflet pentru unirea Principatelor... Dorim această unire ... și o întărim”⁸. Cei din Tecuci și-au manifestat dorința pentru „unirea Principatelor sub un domn ereditar”⁹. Iar cei din ținutul Putna, întruniți la Focșani, pe lângă „unirea ambelor principate Valahia și Moldova într-un singur stat sub numirea de România”, au arătat că, doresc „o constituție liberă” și „o adunare obștească”, alcătuită din „deputați aleși din toate clasele”¹⁰. În această atmosferă de entuziasm național, și-a reînceput apariția revista unionistă „Stea Dunării”, editată de M. Kogălniceanu și V. Mălinescu, iar V. Alecsandri a scris *Hora Unirii*, care a devenit un fel de imn mobilizator al mișcării unioniste.

Începând din iulie 1856, odată cu numirea caimacanolui Teodor Balș în Moldova și a lui Alexandru Ghica în Țara Românească, situația s-a schimbat. Mișcarea unionistă s-a intensificat, de astă dată, în Muntenia unde, caimacamul sprijinind-o, s-a putut înființa un comitet central și la București care a îndrumat comitetele unioniste județene. La 18 septembrie 1856 Nicolae Golescu îi scria lui Al. G. Golescu-Negru că „în toată Muntenia se semnează petiții pentru unire”; iar la Craiova au loc întruniri în favoarea unirii aproape în fiecare zi¹¹. De asemenea, spre sfârșitul anului 1856 a început să apară la București foaia unionistă „Timpul”.

⁷ *Acte și documente relative la istoria renanscerii României*, București, 1889, vol. III, p. 531.

⁸ *Ibidem*, p. 542.

⁹ *Ibidem*, p. 558.

¹⁰ *Ibidem*, p. 580.

¹¹ G. Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, vol. IV, București, 1939, p. 171.

Moldova a fost însă vitregită. Caimacanul Teodor Balș a introdus în țară un regim antiunionist, represiv; a numit, la sugestia consulului austriac, miniștri conservatori favorabili separației. De asemenea, funcționarii care-și manifestau crezul unionist au fost înlăturați. În toamnă, suspendând legea presei, revista unionistă „Steaua Dunării” a fost nevoită să-și întrerupă apariția. Ea va apare însă, câteva luni mai târziu, la Bruxelles.

Firmanul electoral de convocare a Divanurilor ad hoc, întocmit, după lungi discuții, de reprezentanții puterilor garante la Constantinopol – unde delegații austrieci și turci au încercat mereu să-l facă neeficient și să-i îngusteze baza socială –, a fost în sfârșit aprobat de sultan la sfârșitul lui ianuarie 1857. Prin acest firman electoral – trimis caimacamilor la București și Iași – s-a asigurat reprezentarea tuturor categoriilor sociale în Divanurile ad hoc. Cu toate acestea, majoritatea în aceste adunări era rezervată boierimii. Marii proprietari aveau dreptul să aleagă câte doi deputați în fiecare județ, micii proprietari (în care intrau și răzeșii) aveau dreptul la un deputat de județ și țăranii clăcași (denumiți și „obștimi plugărești”) aveau să aleagă tot câte un deputat de județ, deși ei reprezentau majoritatea populației. Orașenii, de asemenea, aveau dreptul să trimită în Divan câte un deputat în fiecare județ cu excepția capitalelor și a încă două orașe mai importante din fiecare țară care puteau să aleagă mai mulți deputați. În mod concret se preciza în firman că cele două capitale vor trimite câte 4 deputați în Divanul ad-hoc; Craiova, Ploiești, Galații și Botoșanii vor trimite câte 2 deputați, iar celelalte orașe, considerate de categoria a II-a, câte un deputat. Mitropolii și episcopii erau considerați membrii de drept ai Divanurilor ad-hoc. De altfel, mitropolitul, în fiecare țară, trebuia să ocupe postul de președinte al adunării: vicepreședinții și secretarii urmau să fie aleși din rândul deputaților.

La 26 februarie 1857, publicându-se firmanul relativ la convocarea Divanurilor ad-hoc, caimacanul muntean, Al. Ghica, printr-un ofis, le cerea cârmuitorilor de județe „a păzi o completă nepărtinire în alegeri” și-ai anunța că se pot începe „pregătitoarele lucrări pentru operațiile electorale”¹². De acum comitetele unioniste se transformă în comitete electorale și adunările se înmulțesc atât în capitală cât și prin județe. La adunarea unioniștilor bucureșteni din 5 martie, pe lângă Unire, prinț străin, guvern constituțional, participanții cereau și o adunare obștească aleasă „pe o bază electorală îndestul de largă încât să reprezinte interesele generale ale populației”¹³. Din corespondența foștilor revoluționari pașoptiști: A. G. Golescu Negru, I. Ghica, Cr. Tell, Gh. Serrurie rezultă că „toată lumea” este pentru unire „cu excepția câtorva mari boieri”, care se tem să nu-și piardă privilegiile. Serrurie îi scria lui Tell că „țăranii au mare credință că dacă emigranții pașoptiști vor intra în țară „unirea țărilor va fi desigur realizată”¹⁴. Este de menționat că exilații pașoptiști s-au întors treptat, începând din 1856, iar în iunie 1857 li s-a permis să revină li celor din gruparea radicală, în frunte cu C. A. Rosetti și frații Golești; aceștia fiind primiți cu alai și mare entuziasm la București¹⁵.

Starea de spirit unionistă, care cuprinsese majoritatea populației din Principatele Române nu era însă pe placul Turciei și Austriei. Aceste puteri au intervenit deschis mai ales în administrația internă a Moldovei, unde credeau că vor

¹² *Acte și documente*, vol. IV, p. 29-30.

¹³ *Ibidem*, p. 51.

¹⁴ Vezi N. Adăniloae, *Țărănimea și Unirea*, în *Studii privind unirea Principatelor*, Edit. Academiei, 1960, p. 236-237.

¹⁵ *Acte și documente*, vol. V, p. 350-352.

avea mai multe șanse de reușită, încercând să împiedice victoria unioniștilor în alegerile pentru Divanurile ad hoc. Astfel, în martie 1857, după decesul lui Teodor Balș, au pus caimacam pe N. Vogoride, căruia i-a promis că-l vor numi domn dacă va reuși să împiedice Unirea. Acesta, înconjurat de o clică de boieri reacționari – C. Catargi, Alecu Balș, N. Istrati, Vasile Ghica ș.a. – a dezlănțuit o adevărată teroare împotriva mișcării unioniste. Mulți unioniști (chiar și din rândurile profesorilor) au fost arestați și maltratați, întrunirile lor au fost interzise. Lăutarilor li s-a interzis de a mai cânta *Hora Unirii*. Autorităților li s-a ordonat să șteargă de pe listele electorale pe partizanii declarați ai Unirii. Luptătorii unioniști au protestat energic împotriva măsurilor arbitrare ale guvernului și a alegerilor ce s-ar face prin încălcarea drepturilor prevăzute în firman. Au fost numeroase proteste, atât colective cât și individuale, care au demascat nelegiuirile caimacamului Vogoride. În primăvara anului 1837, o delegație a comitetului electoral unionist din Moldova, alcătuită din M. Kogălniceanu V. Alecsandri și D. Ralet, a plecat la București pentru a informa Comisia europeană asupra terorii separatiste din țară. La stăruință delegației, majoritatea comisarilor au acceptat să se deplaseze pentru un timp în Moldova. Aici, mai ales comisarii puterilor favorabile unirii, au fost întâmpinați prin sate și orașe, cu urale și entuziasm de nedescris de către populație care purta steaguri tricolore. La Bacău, de pildă, peste 3000 de oameni au întâmpinat cu mare bucurie pe comisarul francez Talleyrand¹⁶.

Un rol deosebit în demascarea uneltirilor lui Vogoride l-a avut și demisia din funcția de pârcaș de Galați a lui Al. I. Cuza în semn de protest împotriva amestecului caimacului în alegerile pentru Divanul ad hoc al Moldovei. Cuza relatează, în cererea de demisie, o serie de fapte concrete de încălcări ale dispozițiilor înscrise în firmanul pentru convocarea Divanului ad hoc. Anume de neînscris în listele electorale a multor persoane îndreptățite, de înlocuire a unor slujbași vrednici cu „unelte nerușinate ale ocârmuirii”, de respingerea tuturor celor ce „reclamase înscrierea la comitetele electorale”. Și cum astfel de nedreptăți „sporesc în tot ținutul Covurluiului”, el se vede silit să-și ceară demisia „din funcția de pârcaș, fiind o tristă povară sub un asemenea sistem”. O copie după demisie a fost înaintată lui Victor Place, consulul francez de la Iași¹⁷.

La 7 iulie 1857, în condiții de teroare, au început în Moldova alegerile pentru Divanul ad hoc. Majoritatea unioniștilor au fost șterși de pe listele electorale, iar o bună parte din cei rămași nu s-au prezentat la alegeri în semn de protest. Alegerile fiind astfel falsificate în mod grosolan, antiunioniștii triumfară pentru scurt timp.

Cele patru țări europene favorabile Unirii – Franța, Rusia, Prusia și Sardinia –, convinse de mulțimea protestelor, au cerut Porții otomane anularea alegerilor falsificate din Moldova. În urma răspunsului nesatisfăcător al ministrului de externe turc, cele patru țări, la 24 iulie 1857, au rupt relațiile diplomatice cu Poarta otomană. Atmosfera europeană devenind tensionată, Napoleon al III-lea s-a deplasat la Osborne pentru a discuta cu regina Victoria și miniștri englezi aplanarea diferendului. Convorbirile franco-engleze de la Osborne s-au încheiat printr-un compromis. Anglia a acceptat anularea alegerilor din Moldova și s-a angajat ca, alături de Franța, să determine pe turci să procedeze în consecință. Franța a consimțit să accepte o unire administrativă a Principatelor renunțând și la varianta unei uniri sub un prinț străin.

În urma presiunii franco-engleze, la 12 august, Turcia a fost nevoită să

¹⁶ *Ibidem*, vol. IV, p. 350-352.

¹⁷ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. XII, Iași 1896, p. 219.

anuleze alegerile falsificate din Moldova și să dispună o nouă consultare electorală. La noile alegeri, unioniștii au avut o majoritatea zdrobitoare. Din 85 de deputați aleși numai doi erau separatiști.

Alegerile pentru Divanul ad-hoc din Țara Românească, exceptând unele mici fricțiuni, s-au desfășurat normal. De altfel întreaga campanie electorală a fost în limitele legalității, lipsind incidentele.

În septembrie 1857, Divanurile ad-hoc au fost convocate, la București și la Iași, începându-se discuțiile în care deputații urmau să se pronunțe în privința viitoarei organizări a Principatelor. Este de subliniat că pentru prima dată în istoria noastră participau la Adunare și deputați reprezentanți ai țărănimii. Numărul lor era încă foarte mic: 17 deputați din 100 în Divanul ad-hoc din București și 15 din 85 în cel de la Iași. Ei se vor dovedi însă la înălțime, susținând, cu aceeași căldură, atât cauza națională cât și cea socială (adică drepturile și dorințele lor).

Divanul ad-hoc al Moldovei a căutat să soluționeze toate problemele puse în discuție. La ședința din 7 octombrie 1857, M. Kogălniceanu a adus în dezbatere problema Unirii. Marele patriot – în numele său și a altor deputați – a subliniat că „dorința cea mai mare, cea mai generală, acea hrănită de toate generațiile trecute, acea care este sufletul generației actuale, acea care împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare este unirea Principatelor într-un singur stat, - o unire care este firească, legiuită și neapărată, pentru că în Moldova și în Valahia suntem același popor omogen, identic, ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe ... aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitor de asigurat și, în sfârșit, aceeași misie de împlinit”. Totodată, Kogălniceanu a propus Adunării ad-hoc să fie votată declarația prin care să se arate că Moldova se pronunță pentru autonomia Principatelor cuprinsă în vechile Capitulații, pentru „Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România”, pentru „prinț străin” ereditar, pentru „neutralitatea pământului Principatelor” și pentru o putere „legiuitoare încredințată unei obștești Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele nației”¹⁸. Marele boier Alecu Balș a fost singurul opozant al acestei propuneri, temându-se ca, prin Unire, să nu-și piardă privilegiile. Trecându-se la vot, propunerea lui Kogălniceanu a fost adoptată de 81 de deputați. Numai doi au votat împotriva: Alecu Balș și episcopul locțiitor Hermeziu¹⁹.

Trecându-se în zilele următoare, la dezbaterile unor probleme de organizare internă, deputații moldoveni au votat: desființarea privilegiilor de clasă, egalitatea tuturor românilor în fața legii, „așezarea dreaptă și generală a contribuțiilor, în proporție cu averea fiecăreia, fără deosebire”, respectarea domiciliului și a libertății individuale, responsabilitatea ministerială, libertatea cultelor, neatârmarea bisericii Moldovei față de Patriarhia din Constantinopol, separarea puterii legislative de cea executivă, emanciparea orașelor și constituirea comunelor, inamovibilitatea judecătorilor, supunerea tuturor la conscripția militară, o singură Adunare legislativă „pe baze îndestul de largi” și „respingerea din legislatura României a instituției Senatului” precum și alte principii care să stea la baza reorganizării statului²⁰.

Deputații săteni, după ce au votat toate propunerile referitoare la Unire și la

¹⁸ *Acte și documente*, vol. VI, partea I, p. 65-68.

¹⁹ *Ibidem*, p. 79.

²⁰ *Ibidem*, p. 297-300.

reorganizarea statului, au depus și ei în Divan cunoscuta jalbă al cărei prim semnatar era clăcașul Ioan Roată din Vrancea. Prin această petiție ei au solicitat ca „pe viitorime săteanul să fie și el pus în rândul oamenilor, să nu mai fie ca până acum asemăluit cu dobitoacele necuvântătoare”, ca „toate havalelele” precum și *birul pe cap* să fie pentru totdeauna oborâte; apoi durerea și „dorința cea mare” a lor era „căderea boierescului”, adică a clăcii și totodată, împrăștierea lor „până la acoperirea a două treimi din moșie”²¹. Pusă la vot, la 19 decembrie 1857, propunerea deputaților pontazi a fost respinsă cu 44 de voturi, pronunțându-se pentru ea doar 25 de deputați, pentru care: V. Mălinescu, D. Cozadini, N. Bosie, episcopul Ghenadie Șendrea, arhimandritul Neofit Scriban, și cei 15 reprezentanți ai sătenilor²².

Divanul ad-hoc de la București a dezbătut, de asemenea, pe larg problema unirii Principatelor. În ședința din 8 octombrie 1857 C. A. Crețulescu a propus o declarație prin care să fie exprimată adeziunea deputaților față de programa unionistă. S-a alcătuit imediat o comisie de urgență care la 9 octombrie – prin raportorul ei, I. C. Brătianu – a cerut Adunării să voteze „nedespărțit și numai în principiu cele patru puncturi din programa națională”²³. Comisia sublinia, totodată, că „această dorință a unirii... a devenit astăzi... un simțământ tare care domnește în inimile tuturor, fără deosebire de clasă, de vârstă sau de sex”²⁴. Cele patru puncte ale programei naționale propuse de C. A. Crețulescu, reluate și dezvoltate de comisia de urgență și de alți deputați, au fost apoi sintetizate într-un proces verbal de C. A. Rosetti – unul dintre secretarii Divanului ad-hoc – și votate în unanimitate de Adunare. Aceste puncte erau: „1 Chezășuirea autonomiei și a drepturilor noastre internaționale” după cum sunt hotărâte prin capitulații; „2 Unirea țărilor: România și Moldova într-un singur stat și sub un singur guvern”; „3 Principe străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o familie domnitoare d-ale Europei”; „4 Guvern constituțional reprezentativ și, după datinile cele vechi ale țării, o singură Adunare obștească, care va fi întocmită pe o bază electorală îndestul de largă, încât să reprezinte interesele generale de populației române”²⁵. Aceste puncte au fost apoi analizate și temeinic documentate într-un amplu „Act dezvoltător”, care a fost aprobat de Adunare prin votul din 6 noiembrie 1857²⁶. La „Actul dezvoltător” al celor patru puncte au fost anexate o serie de documente (în copie) istorice; tratate, convenții, înțelegeri comerciale ș.a. spre a justifica programa națională²⁷.

După votarea „Actului dezvoltător”, deputații Divanului ad-hoc din București au redactat o „adresă către frații moldoveni” și către Adunarea ad-hoc a Moldovei, în care, laudându-i, li se apreciază meritele. Iată câteva pasaje din această adresă: „Voi cei întâi avurâți fericirea de a vă afirma înaintea Înaltelor Puteri, d-a le arăta drepturile neprescriptibile ale românilor, de a le spune... că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie... aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe... același viitor de asigurat și, în sfârșit, aceeași misiune de împlinit. Mulțumită vouă, fraților, de aceste cuvinte; inimile noastre auzindu-le au tresăltat, recunoscând în ele adevărata voce a României... Patria și naționalitatea sunt în inima fiecăruia dintre noi. Unirea a devenit credința noastră,

²¹ *Ibidem*, p. 342-346.

²² *Ibidem*, p. 424-425.

²³ *Ibidem*, vol. VI, partea a II-a, p. 32.

²⁴ *Ibidem*, p. 33.

²⁵ *Ibidem*, p. 43-44.

²⁶ *Ibidem*, p. 144.

²⁷ *Ibidem*, p. 144-178.

sufletul nostru, viața noastră. Frați iubiți, d-acum, fie-ne soarta cât de contrarie, Unirea este făcută pentru noi. Datele 7 și 9 octombrie sunt date memorabile pentru Patria noastră. Vă felicităm dar pe voi, o frați ai inimilor noastre, pentru această favoare a întâmplării... Unirea de acum va fi steaua vieții noastre, și plini de încredere într-însa, să strigăm împreună: Trăiască România, una și nedespărțită!”²⁸.

Și în Divanul ad-hoc din București s-a observat fermitatea și curajul deputaților clăcași, chiar de la începutul lucrărilor. Ei au respins încercările fostului domnitor Barbu Știrbei de a-i atrage de partea lui. Astfel, la 30 septembrie 1857, când Știrbei l-a întrebat pe Costache Maglan, deputatul sătean din Buzău: „Dumneata știi pentru ce ai venit aici?” Acesta i-a răspuns, prompt: „Tot pentru ce ai venit și Măria Ta”. La o altă ședință, prințul Știrbei, așezându-se lângă deputatul clăcaș din Mehedinți, l-a întrebat cum îl cheamă, de unde este, unde șade în capitală, cum a fost recolta în Mehedinți s.a. După această introducere, Știrbei adaugă: - „Am auzit că în Mehedință au ieșit niște hoți.

- Hoți mici Măria Ta, care s-au prins îndată; o ducem rău cu hoții de arendași și de zapcii orânduți de Măria Ta”, răspunse îndrăzneț deputatul sătean²⁹. Văzându-se din nou înfruntat, prințul Știrbei s-a îndepărtat de grupul țăranilor, încercând să pară zâmbitor. Curajul deputaților săteni față de Barbu Știrbei este, de altfel, confirmat și de un raport al baronului Talleyrand către Waleski, în care comisarul francez susține că un deputat țăran, așezându-se lângă prinț, a răspuns ireverențios la întrebările acestuia³⁰.

Precum se știe, la Divanul din București, întrucât deputații au hotărât să nu intre în dezbateră problemele interne de reorganizare înainte ca cele patru puncte ale programei unioniste să fie ratificate de puterile garante, nici reprezentanții clăcașilor n-au adus în discuție, în mod direct, problema agrară. Deputații săteni cu cerut însă, prin amendamentul prezentat de Gh. Lupescu la 1 noiembrie, ca la viitoarea Adunare, la care ar urma să fie dezbătută și problema agrară, participarea țăranilor să fie asigurată. În mod concret țăranii cereau ca la punctul patru să se deslușească în Memorand încât „să se înțeleagă lămurit ca să fie și săteanul cu dreptul de alegător și ales la viitoarea obștească Adunare a țării”; de aceea – precizează țăranii – „socotim de trebuință, spre a nu rămânea nici o nedumerire, să scriem și noi aici acest amendament: Un guvern constituțional, cu o singură Adunare obștească largă, alcătuită de înfățișători luați din toate stările de oameni ai țării, care să aibă dreptul să înfățișeze toate păsurile și trebuințele a tot norodul român”³¹. Amendamentul, combătut mai ales de marii proprietari, a fost respins de Adunare³².

Cu toate obstrucțiile survenite din partea reprezentanților claselor conducătoare, deputații clăcași și-au ridicat din nou glasul pentru a face cunoscut, Divanului ad-hoc, traiul de mizerie al țăranimii. Astfel, la 7 decembrie 1857, în numele deputaților săteni, învățătorul Tănase Constantin a arătat într-un memoriu că țăranii doresc din tot sufletul „unirea și fericirea obștească” și, după ce au votat „fundamentalele dorințe politice ale țării și actul dezvoltător”, se simt datori, conform mandatului primit de la alegători, să prezinte suferințele lor cauzate de „nedreptatea legilor și așezămintelor ce sunt astăzi în țara noastră”. Ei fiind „partea cea mai

²⁸ *Ibidem*, p. 179-181.

²⁹ C.D. Aricescu, *Memoriile mele*, manuscris dactilografiat, la Arhivele Naționale Istorice Centrale, dosar 807, p. 136-137.

³⁰ *Acte și documente*, vol. V, p. 723.

³¹ *Ibidem*, vol. VI, partea a II-a, p. 84-85.

³² *Ibidem*, p. 103.

însemnată”, a țării au „dreptul netăgăduit d-a lua parte la viitoarele adunări care vor face Constituția țării și legiurile din năuntru”. În încheierea memoriului, deputații săteni declară cu hotărâre: „Dacă locul nostru, al românilor țărani plugari, ne-ar fi răpit din Adunările viitoare, noi, printr-aceasta, protestăm dinainte și facem cunoscut, de astăzi, că orice legi s-ar face fără de noi, vor fi privite de țară ca nedrepte și împilatoare și nu vor fi permise de noi decât impuse cu sila ca și Regulamentul organic”³³. Ca și în cazul amendamentului depus de Gh. Lupescu și cererile din memoriul deputatului clăcaș Tănase Constantin, ca țărani să participe la viitoarele adunări, au fost respinse de reprezentanții claselor conducătoare care, sub pretextul păstrării autonomiei, au convenit că Divanul ad hoc nu trebuie să intre în dezbaterile problemelor sociale³⁴.

Dezbaterile problemei agrare – tangențial în Divanul ad-hoc de la București și pe larg în cel de la Iași – a fost însă pozitivă, deoarece a convins și pe reprezentanții puterilor garante să ia în considerare această chestiune și s-o înscrie în art. 46 al Convenției de la Paris, prevăzându-se desființarea privilegiilor de clasă și revizuirea raporturilor dintre moșieri și cultivatorii pământului, „având în vedere îmbunătățirea stării țăranilor”.

În încheiere, trebuie să accentuăm că Divanurile ad-hoc au avut o însemnată deosebită. Dacă puterile garante le considerau simple adunări consultative, românii le-au privit, de la începutul lucrărilor, adevărate tribune de la înălțimea cărora și-au exprimat categoric dorința de unitate națională, făcând și propuneri concrete asupra reformelor structural modernizatoare necesare statului național unitar ce urma a fi creat și consolidat.

ADUNĂRILE AD-HOC DIN 1857

Rezumat

Divanurile ad-hoc din 1857 – denumite și Adunări ad-hoc – au reprezentat unul din momentele cele mai importante ale luptei pentru făurirea statului național român. Instituite prin hotărârea Congresului de pace de la Paris (din 1856) pentru a afla dezideratele populației în privința reorganizării Principatelor, aceste Adunări stau la temelia Unirii din 1859 și, totodată, la elaborarea unui adevărat plan de perspectivă al dezvoltării României moderne.

Dezbaterile din cele două Divanuri ad-hoc, de la Iași și București – susținute de deputați aleși din toate clasele sociale – au arătat că românii doresc nu numai Unirea Principatelor într-un singur stat, ci și „chezășuirea autonomiei”, principe străin, guvern constituțional și o adunare obștească în care să fie reprezentate toate interesele națiunii. Deși puterile garante considerau că Divanurile ad-hoc sunt simple adunări consultative, românii le-au privit, de la început, ca adevărate tribune de luptă, de la înălțimea cărora ei și-au exprimat categoric dorințele de unitate națională, făcând totodată și propuneri concrete asupra reformelor modernizatoare necesare statului național unitar ce urma a fi creat și consolidat.

³³ Vezi Dan Berindei, Apostol Stan, Selea Trifu și Eleonora Alexiu, *Documente privind unirea principatelor*, vol. I, București, Edit. Academiei, 1961, p. 657-658.

³⁴ *Acte și documente*, vol. VI, partea a II-a, p. 384-385.

PRUSIA ȘI UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

Ioana RIEBER*

Unirea Munteniei cu Moldova, de la 24 ianuarie 1859, a reprezentat un moment crucial în evoluția societății românești. Deși exprima voința poporului, diplomații români, au avut nevoie de susținere externă în lupta politică pe care au purtat-o împotriva Imperiului Otoman și a Imperiului Habsburgic, susținere care s-a concretizat în sprijinul pe care Franța, secondată de Prusia, Rusia și Sardinia, l-au acordat românilor în perioada 1856-1859. Deoarece nu s-a acordat o atenție deosebită modului concret în care diplomația germană și-a adus contribuția la Unirea Principatelor Române și a rațiunilor pe care aceasta le-a avut considerăm că este necesară realizarea studiului de față.

În cadrul acestei lucrări ne propunem să realizăm o scurtă analiză a evenimentelor din perioada 1856-1859, urmărind reliefarea cauzelor care au determinat o anumită reacție din partea diplomaților prusieni, încercând să se evidențiem faptul că nu numai problemele pe care Cabinetul din Berlin le-a avut la sfârșitul Războiului Crimeei (1853-1856), l-au făcut să adopte o atitudine pozitivă față de problemele românilor, ci și interesele economice, politice, religioase, etc. prusiene în această zonă.

Deoarece există foarte multe lucrări care abordează raporturile româno-prusiene din perspectivă românească dorim să analizăm aceste raporturi și din perspectivă prusiană deoarece considerăm că nu s-a acordat suficientă atenție abordării problemei românești din acest unghi. Am folosit, pentru a ne argumenta ideile: scrisori, rapoarte consulare, telegrame și alte documente diplomatice emise fie de Cabinetul de la Berlin fie de reprezentanții diplomatice germani, aflați în diverse capitale europene.

Lucrarea încearcă să surprindă două aspecte ale politicii prusiene: motivația pe care Prusia a avut-o în adoptarea atitudinii sale față de Unirea Principatelor și modul concret în care diplomații germani au acționat pentru a o susține. În ceea ce privește motivațiile Curții de la Berlin acestea sunt diverse implicând o gamă variată de interese, multe dintre ele nefiind ușor sesizabile. Încercăm în continuare să redăm o parte a acestora pentru a demonstra faptul că nu o „întâmplare” politică, din 1856, i-a apropiat pe germani de români.

---

* Profesor Colegiul Național „Gheorghe Lazăr” București

Prusia se implicase în viața economică și politică a Principatelor Danubiene cu mult înaintea anului 1856. În plan economic prioritate au avut raporturile comerciale, acestea reprezentând pentru produsele industriale germane, o importantă piață de desfacere și o zonă prin care acestea puteau tranzita în drum spre Orient¹. Un interes deosebit în acest sens a fost manifestat pentru portul Galați; fapt demonstrat de rapoartele consulului prusian din Galați și de atenția pe care Prusia a acordat-o Comisiei Dunării, în condițiile în care libertatea de navigație ar fi permis dezvoltarea comerțului pe Dunăre al Statelor germane².

Evoluția pozitivă a schimburilor comerciale a determinat, în 1847, încercarea germană de a deschide o bancă în Moldova. În ciuda unui prim eșec, oamenii de afaceri germani au continuat să se implice în activitățile financiar-bancare, reușind în cele din urmă să obțină de la domnitorul Moldovei, Grigore Ghica, în 1856, „privilegiul de a înființa o bancă de emisiune, de scont și de credit ipotecar, denumită Banca Națională a Moldovei (...) care și-a început activitatea la Iași, la 12/24 martie 1857”³. Argumentând importanța „economică” a Unirii Principatelor, Richthofen, (delegatul Prusiei în Comisia Europeană) scria: „Muntenia și Moldova sunt mari producătoare de cereale lucru ce trebuie menținut. Pentru aceasta cele două țări trebuie să fie puternice, lucru realizabil prin Unire, deoarece noul stat format ar avea misiunea de a aproviziona Europa cu surplusul lor de producție aceasta ar fi <<misiunea europeană>> a lor”.⁴

În plan politic, interesele erau variate⁵. Existau interese „vizibile” printre care: încercarea de a-i proteja pe emigranții germani din Principate astfel spre exemplu „Deutschen Allgemeinen Zeitung” menționează faptul că „prin apropiere, climă și rodnicie” Principatele „se pretează cel mai bine scopului dorit de emigranții germani”⁶. Acești emigranți aveau nevoie de siguranță și protecție într-o zonă ce părea a fi, din punct de vedere al obiceiurilor, mai mult orientală. Tot în sfera

¹ Articolul din „Deutschen Allgemeinen Zeitung”, nr. 181, evidențiază aspecte ale raporturilor economice româno-germane: „Germania are și a avut, în afară de America, încă mai importante piețe de desfacere a articolelor ei industriale în Polonia, Rusia, Spania, și Principatele de la Dunărea de Jos (...) Comerțul cu Principatele de la Dunărea de Jos (...) are o dublă importanță (...) importul de articole industriale din Germania (...) ci și pentru că aceasta formează antrepozit pentru piețele de desfacere de mai departe ale produselor industriale germane spre Levant”, Deutsches Zentralarchiv Merseburg, Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Arbeiten, Rep. 120, C.XIII,15, no.9, Bd.2, f.272-275, Extra-Beilage, zur „Deutschen Allgemeinen Zeitung”, Leipzig, no.181, în Stela Mărieș, *Proiecte privind relațiile economice dintre Prusia și Principatele Române la mijlocul secolului XIX*, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, Iași, nr.XXIV/2, 1987, p. 410.

² Arh.N.I.C., *Microfilme RDG*, rolele 158-165, proveniență Deutsches Zentralarchiv Historische Abteilung II, Merseburg.

³ Stela Mărieș, *Proiecte privind relațiile economice dintre Prusia și Principatele Române la mijlocul secolului XIX*, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, Iași, nr.XXIV/2, 1987, p. 403.

⁴ Ștefan Tătărescu, *Contribuții germane la Unirea Principatelor*, București, p. 48, fără anul apariției.

⁵ În privința intereselor germane în Principatele Române recomandăm a se vedea și lucrarea Preussens *auswärtige Politik 1850 bis 1858. Unveröffentlichte Dokumente aus dem Nachlasse des Ministerpräsidenten Otto Frhrn. V. Manteuffel*, vol. III, Berlin, 1902;

⁶ Deutsches Zentralarchiv Merseburg, Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Arbeiten, Rep. 120, C.XIII,15, no.9, Bd.2, f.272-275, Extra-Beilage, zur „Deutschen Allgemeinen Zeitung”, Leipzig, no.181, în Stela Mărieș, *Proiecte privind relațiile economice dintre Prusia și Principatele Române la mijlocul secolului XIX*, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, Iași, nr.XXIV/2, 1987, p. 410.

PRUSIA ȘI UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

intereselor „vizibile” întră încercarea de a apăra integritatea Imperiului Otoman, de a se forma un stat creștin puternic în zonă deoarece un stat mai puternic la Dunărea de Jos era o pavăză în calea tendințelor expansioniste ale Rusiei și Austriei, în dauna Porții. Acest lucru este evidențiat clar în notele diplomatice adresate de ministrul de externe german, Otto de Manteuffel, ambasadorului Prusiei la Paris, Hatzfeld⁷. În ceea ce privește interesele religioase germane în zonă, interese reliefate într-un articol publicat de cotidianul „Kreuzzeitung”, aceasta ar fi un câștig deoarece s-ar forma un stat creștin puternic în defavoarea unui stat musulman⁸. În aceeași categorie intră și interesul pentru elaborarea unei legislații care să permită modernizarea Principatelor, o dovadă în acest sens ar fi încercarea consulului general în Principate, Meusebach de a le alcătui acestora un proiect de constituție.⁹

În sfera intereselor mai puțin vizibile intră dorința Prusiei ca tronul Principatelor să fie ocupat de un prinț german. În acest sens Richtofen îi scria regelui Frederic Wilhelm al IV-lea, în 1857: „Ca focar al politicii europene, Principatele vor păstra întotdeauna o importanță apreciabilă, legând și pe viitor Prusia de destinul lor, chiar dacă pentru moment înaltele planuri ale Majestății Voastre Regale nu vor putea fi realizate¹⁰”. În 1856 atenția Prusiei se îndrepta spre prințul de Schleswig-Holstein, ducele Frederic de Augustenburg. De asemenea era puțin cunoscut în epocă faptul că pentru diplomatul german, Bunsen, Principatele puteau reprezenta moneda de schimb între Marile Puteri. Ideile lui sunt expuse într-un memoriu din 1 martie 1854, adresat primului ministru Otto von Manteuffel. El a venit cu propunerea ca în cazul în care Austria renunță la Lombardia să primească în schimb Principatele dunărene. Propunerea nu reprezintă totuși o noutate având în vedere că și la Curtea Franței au circulat idei asemănătoare.

În aceste condiții între 1853-1856 s-a desfășurat Războiului Crimeei. Regele Frederic Wilhelm al IV-lea, s-a complăcut „într-o neutralitate bastardă, echivocă”¹¹, el nu dorea să supere pe nimeni, teoretic era aliat cu austriei, englezii, francezii, italienii și turcii, practic țarul Nicolae îi era cumnat. Curtea de la Berlin nu avea o motivație serioasă pentru a trimite armata pe front, de aceea aportul ei s-a limitat doar la medierea păcii. Dar sfârșitul războiului a adus germanilor mai multe probleme decât conflictul în sine. Atitudinea lor a fost aspru sancționată de către Anglia care le refuza admiterea la tratativele de pace, motivând că nu participaseră la război. În mod discret, poziția Londrei era susținută de către Viena. Implicațiile atitudinii engleze erau negative. În plan european risca să-și piardă statutul de Mare Putere în timp ce, la nivel național,

⁷ Stela Mărieș, *Mărturii inedite din arhivele germane privind Unirea Principatelor Române*, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XXVI/1, 1989, Iași, p.59.

⁸ *Ibidem*, p.55.

⁹ *Idem*, *Un proiect prusian din 1856 privitor la organizarea constituțională a Principatelor Române*, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj-Napoca, XXV, 1982, p. 139 și următoarele.

¹⁰ Stefan Tătărescu, *op. cit.*, p.76.

¹¹ G. Rothan, *La Pruse et son Roi pendant la Guerre de Crimée*, Paris, 1888, p.2.

putea fi eliminată de către Austria din cursa pentru unificarea statelor germane. Obligați de împrejurări diplomații prusieni s-au adresat împăratului Franței, Napoleon al III-lea, considerat în acel moment „arbitrul Europei”, sperând să obțină de la acesta ajutorul necesar în vederea admiterii lor la lucrările Congresului de Pace de la Paris și susținerea în competiția cu Austria, în cadrul procesului de formare al statului german. Pentru a obține sprijin au acordat sprijin susținând inițiativele franceze, în limita în care acestea nu lezau sau corespundeau intereselor germane.

În ceea ce privește analiza activității concrete a diplomaților prusieni în vederea realizării Unirii Principatelor Române considerăm necesar să analizăm activitatea acestora în cadrul cu Congresul de Pace de la Paris (1856), atitudinea pe care au avut-o față de Adunările Ad-hoc și Convenția de la Paris, terminând cu recunoașterea dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza. Pentru a înțelege acțiunile prusiene trebuie să analizăm punctele de vedere ale oamenilor politici care reprezentau principalii factori de decizie în probleme de politică externă, la momentul respectiv.

În timpul Congresului, Prusia a făcut parte din grupul Puterilor care s-au pronunțat în favoarea Unirii dar a fost dificil să-și exprime opinia în mod oficial, deoarece la lucrări a fost acceptată târziu, la insistențele Franței și doar în calitate de semnatară a Convenției Strâmtoarelor. Cu toate acestea opiniile diplomaților germani ne-au parvenit prin intermediul corespondenței diplomatice. În cadrul acesteia un rol important îl au rapoartele trimise de Emil von Richthofen, membru al Comisiei Europene, regelui Frederic Wilhelm al IV-lea, prin intermediul cărora evidențiază modalitățile prin care Prusia a încercat să obțină consacrarea oficială de către comisie a Unirii Principatelor, dreptul românilor de a opta pentru un principe străin și a susținut activ diplomația franceză în demersurile sale pe lângă diplomații austrieci, englezi sau turci.

În primul său raport expediat din Viena, la 16 iulie 1856, Richthofen face referiri la pozițiile Angliei și Franței legate de Unire. În acest context exprimă punctul de vedere prusian potrivit căruia forma de guvernământ a Principatelor nu trebuie copiată după aceea a țărilor mai înaintate¹², arătând că Prusia va fi pentru Unire în condițiile în care cele două țări își vor manifesta dorința de a se uni¹³. Thouvenel, ambasadorul francez la Constantinopol, a remarcat, la rândul său „perfecta identitate de vederi” dintre Prusia și Franța în ceea ce privește Principatele dunărene¹⁴. Această similitudine de păreri este evidențiată de către Richthofen în raportul din 13 august 1856, când își informează regele că: „D-l Thouvenel este în sinea lui tot atât de convins ca și noi că dacă Unirea Principatelor se realizează, guvernarea acestora nu va fi posibilă, la urma urmei, decât printr-un principe moștenitor străin (...). El, la fel cu ambasadorul Majestății Voastre Regale, din convorbirile avute cu autoritățile turcești, și-au format

¹² Stefan Tătărescu, *op. cit.*, p. 30.

¹³ *Ibidem*, p. 33.

¹⁴ *Ibidem*, p. 38.

PRUSIA ȘI UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

convingerea că Turcia ar fi mai puțin contra unei Uniri decât contra consecințelor acesteia în ceea ce privește prințul moștenitor străin. De aceea Unirea ar trebui pur și simplu așezată pe primul plan, fără alte adaosuri”¹⁵. Din documentele diplomatice înțelegem că scenariul imaginat de către Franța și Prusia era următorul: Unirea trebuia realizată sub un principe român, ales dintre boierii țării, acesta, presupuneau ei, nu va face față situației, motiv pentru care instaurarea unui prinț străin, la domnie ar fi singura soluție posibilă. Rezolvarea problemei domnitorului român era destul de elegantă, acesta trebuind să renunțe la tron, iar în caz de refuz trebuia izgonit¹⁶, după care aducerea unui prinț străin ar fi fost binevenită. Evident că o soluție mult mai comodă era alegerea directă a domnitorului străin; cauza evitării acestei alternative a fost teama de opoziția categorică a Porții.

Richtofen, în acord cu regele său, Frederich Wilhelm al IV-lea, era împotriva unui domnitor ales dintre boierii români pentru că acesta, contrar principelui străin, nu ar putea stârpi corupția și limita amestecul Austriei și pe cel al Imperiului Otoman în treburile interne ale statului nou format. Soluția ideală era unirea sub un principe străin, care potrivit lui ar avea calitatea de a fi cinstit, și de a acționa pentru binele poporului¹⁷. În acest context documentul îl amintește pe ducele Frederic de Augustenburg. Supozițiile legate de domnitorul român au fost infirmate deoarece din poporul acesta a fost găsit un om care, în acel moment, care a demonstrat că poate fi corect, cinstit, onest, că poate lucra spre binele și în slujba neamului său.

În tot acest timp Otto von Manteuffel, ministrul de externe, era mai prudent în exprimarea opiniilor sale deoarece nu dorea o ruptură cu Austria. Modalitatea în care el vedea unirea se reflectă însă în „*Instrucțiunile*” pe care le-a adresat, la 21 iunie 1856, delegatului prusian la București, Emil von Richthofen. El consideră că interesele germane în Orient nu sunt foarte mari, motiv pentru care atitudinea față de Principate trebuie să fie mai rezervată, dorind ca Prusiei să-i revină rolul de factor de conciliere, de stat imparțial și recunoscând faptul că aceasta are interese proprii în Principate. Unirea acestora trebuia realizată, dar numai în condițiile introducerii unei monarhii ereditare. Potrivit concepției lui nu era necesar ca Prusia să se expună prea mult deoarece Franța, Anglia și, după cum se părea, Rusia erau de acord cu ideea Unirii, motiv pentru care germanii se puteau limita la o atitudine binevoitoare deoarece „năzuințele de Unire ale moldo-vlahilor se bucură de simpatia noastră”, dar fără a-și manifesta entuziasmul¹⁸. Manteuffel se pronunță pentru dreptul Adunărilor Ad-hoc de a-și exprima opinia legată de realizarea Unirii, propunând să li se acorde acestora permisiunea de a dezbate problema monarhiei ereditare. Nu se dorea însă ruptă dependența față de Imperiul Otoman, a cărui integritate era apărută.

---

¹⁵ *Ibidem*, p.40.

¹⁶ *Ibidem*, p.40-41.

¹⁷ *Ibidem*, p.61.

¹⁸ Stela Mărieș, *op. cit.*, p.58.

În cursul anului 1857 opinia lui suferă o ușoară modificare ajungând să considere că dezbaterea chestiunii Unirii Principatelor este „prea delicată” pentru Adunările Ad-hoc, deoarece ar putea să dăuneze cauzei românești prin abordarea prematură a acestei probleme.¹⁹ În aceeași sferă se încadrează și Schleinitz, devenit în 1858 ministrul afacerilor externe. Modificarea opiniei are loc în contextul în care, după cum informează Richthofen, la 25 august 1856²⁰, Poarta și-a instruit reprezentanții din Berlin, Londra, Paris și Viena să susțină că problema Unirii Principatelor nu este de competența Adunărilor Ad-hoc. Principatele trebuiau să formeze în continuare, după părerea diplomaților otomani, două state sau provincii separate. Rolul pe care trebuia să-l aibă Adunările, acceptat de Poartă, ar fi fost acela de a-și exprima voința în privința Regulamentelor Organice. Richthofen nu este de acord cu acest lucru, recunoaște faptul că nu a fost proclamat principiul Unirii, dar consideră că toate paragrafele Regulamentelor Organice o încurajează. Regulamentul Munteniei, arată el, este conform cu cel al Moldovei, mai mult în secțiunea V există un capitol care se numește „Principiul unirii mai <<intim>> între cele două Principate”. În articolul 1 al capitolului²¹ se spune: „Originea, religia, folosirea și asemănarea limbii locuitorilor din cele două Principate, ca și nevoile reciproce sunt elementele unei Uniri mai „intime”, care a fost întârziată de circumstanțe fortuite și secundare. Avantajele și motivele celor două Principate nu pot fi revocate fără îndoială. Principiile unificării sunt puse deja în aceste regulamente prin uniformitatea organizării administrative ale celor două țări”. Richthofen consideră că în fiecare capitol al Regulamentelor Organice se reflectă ideea Unirii Principatelor. Totodată arată că în firmanul de instalare a noilor caimacami este prevăzut faptul că aceștia trebuie să acționeze în conformitate cu principiile existente în statute, iar unul ele este acela al Unirii Principatelor, rostul statutelor fiind acela de a o pregăti. Regulamentele, după părerea lui, nu sunt numai o lucrare administrativă, așa cum sugerează Poarta, ci și rodul unei acțiuni politice în care sunt subliniate nevoile viitorului.²² Diplomații prusieni își aduc contribuția în planul argumentării cu ajutorul documentelor deja elaborate: Regulamente Organice, statute, firme, prevederi ale Tratatului de Pace din 1856, pentru a susține faptul că au fost realizați primii pași în sensul unificării Principatelor. Ei încearcă să demonstreze că nu ar fi încălcate prevederile internaționale în vigoare, din moment ce Puterile garante și Puterea suzerană au elaborat aceste acte.

La 10/22 mai 1858 s-au deschis lucrările Conferinței de la Paris. În conformitate cu Tratatul de Pace aceasta avea obligația de a elabora o Convenție care să cuprindă reglementări privind organizarea internă a Principatelor Române. În ședința din 22 mai 1858 Walewski, reprezentantul Franței a pledat pentru Unirea Principatelor sub un principe străin, Prusia, Rusia

¹⁹ *Ibidem*, p. 61.

²⁰ Arh.N.I.C., *Microfilme RDG*, Rola 1, cadrul 26-29, proveniență Deutsches Zentralarchiv Historische Abteilung II, Merseburg.

²¹ Art.371 al *Regulamentului Organic*.

²² Arh.N.I.C., *Microfilme RDG*, rola 1, cadrul 29.

PRUSIA ȘI UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

și Sardinia au fost de acord, Imperiul Otoman, Austria s-au opus în timp ce Anglia a avut o atitudine oscilantă. Hatzefeld, reprezentantul Prusiei, a intervenit în discuție cu prudență scoțând în evidență importanța dorințelor rostite de Adunări precizând că raporturile dintre Poartă și Principate trebuiau revăzute.²³

Actul final al Convenției, semnat la 7/19 august 1858 nu i-a mulțumit pe români, deoarece nu prevedea realizarea Unirii depline, totuși în urma lui la 24 ianuarie 1859, Alexandru Ioan Cuza, domnul Moldovei a fost ales ca domn al Munteniei. "Nu se auzeau în toată capitala, scria ziarul „Românul”, decât cele mai vii demonstrații de bucurie. Să trăiască Cuza! Să trăiască viitorul nostru stăpânitor zbura din gură în gură, din inimă în inimă; îmbrățișările cele mai cordiale, sărutările cele mai înfocate, expresia celei mai entuziaste bucurii a ochilor, erau singurul spectacol ce se vedea pe toate ulițele, pe toate răspântiile , pe toate locurile publice ale Bucureștilor”²⁴ .

În acele zile de „bucurie generală” românii nu au uitat de statele europene de la care așteptau confirmarea în actele oficiale a unui fapt deja împlinit, simțind nevoia de a-și arăta recunoștința față de cei care i-au sprijinit și le-au susținut cauza în congresele și conferințele internaționale. Referindu-se la aceste manifestații de bucurie Constantin Dedio Spătar scria într-o telegramă din 15 februarie 1859, despre faptul că demonstrații cu muzică și pancarde tricolore au defilat pe la diverse consulate pe 26 ianuarie/7 februarie 1859, în Iași, ajungând și la reprezentanța diplomatică prusiană "Manifestanții s-au dus apoi la domnul Iheremin, consulul Prusiei, domnul s-a prezentat și a răspuns în limba română "Trăiască Unirea Principatelor!"²⁵

În urma dublei alegeri diplomații europeni s-au suspectat reciproc, iar Franța se afla în fruntea listei statelor suspectate că ar fi fost implicată mai mult decât trebuia în problemele Principatelor. Nu există însă nici o dovadă certă care să demonstreze că actul de la 24 ianuarie a fost premeditat. Mai multor diplomați, li s-a avansat ideea unei duble alegeri, înainte ca acesta să se realizeze dar nu au luat-o în serios. Astfel la 18 ianuarie 1859 Hubner nota în jurnalul său: Buol mă previne că Al. I. Cuza „a fost ales domnitor al Moldovei și că el va fi, de asemenea, în Valahia. Aceasta este Unirea!”²⁶ Două zile mai târziu Eder îl anunța pe același Buol că se prevede posibilitatea alegerii lui Cuza și la București²⁷ și exemplele pot continua.

La Paris, între 26 martie/7 aprilie - 25 august/6 septembrie 1859 a avut loc o nouă conferință în cadrul căreia la 1/13 aprilie 1859, Franța, Rusia, Anglia, Prusia și Sardinia au recunoscut dubla alegere. Austria și Imperiul Otoman au acceptat Unirea la 25 august/6 septembrie 1859, dar abia în decembrie 1861 problemele au fost pe deplin rezolvate.

²³ T.W.Riker, *Cum s-a înlăptuit România. Studiul unei probleme internaționale*, București, 1944, p. 206-207.

²⁴ Ziarul "Românul", nr. 11, din 27 ianuarie/8 februarie 1859, p.43, cf. *Acte și documente* vol.VIII, p. 682.

²⁵ Arh.N.I.C, *Microfilme Anglia*, rola 67, cadrul 202, proveniență Deutsches Zentralarchiv Historische Abteilung II, Merseburg.

²⁶ Leonid Boicu, *Din istoria diplomației europene: anul 1859 la români*, Iași, 1996, p. 51.

²⁷ *Ibidem*, p. 56.

Prusia era prounionistă și interesată de apropierea cu Franța. Evident că alegerile din Principate au interesat-o foarte mult, dar atenția i-a fost îndreptată, în acel moment, nu numai spre ceea ce se întâmpla acolo, ci și spre atitudinea Puterilor garante și a Puterii suzerane. Date fiind raporturile româno-otomane corespondența cu diplomații prusieni din Imperiul Otoman era urmărită cu foarte multă atenție, în aceste împrejurări a sosit o scrisoare trimisă de ambasadorul Prusiei la Constantinopol, lui Schleinitz, ministrul afacerilor externe prin intermediul căreia se relata faptul că miniștrii otomani au fost foarte iritați în momentul în care au auzit despre alegerea lui Cuza în Moldova. Fuad Pașa a reușit însă să-și mascheze nervozitatea. Ironia situației este aceea că într-o discuție anterioară cu ambasadorul prusian, diplomatul turc, îi lăudase calitățile lui Cuza însă marele vizir Aali Pașa și-a manifestat clar dezacordul cu dubla alegere făcând o analogie între evenimentele din Principate și criza italiană.

Reacția Austriei a fost de asemenea negativă, internunțul austriac, Buol, plângându-se de timpurile „fără energie, fără forță morală în care avem nenorocirea să trăim”²⁸. Nemulțumirile erau îndreptățite din punctul lui de vedere deoarece Imperiul Habsburgic se confrunta și cu problemele provocate de italieni deoarece în paralel cu procesul de formare a statului național român a început procesul de formare al statului italian. Pentru Marile Puteri lupta italienilor nu putea constitui decât o altă „criză”. Ironia sorții este aceea că Buol se plânga diplomatului prusian, în condițiile în care Berlinul dorea să profite de „timpurile nenorocite”, prin care trecea Austria pentru a le face mai nenorocite prin realizarea unificării statelor germane în jurul Prusiei. În aceste condiții Poarta s-a adresat imediat Angliei, dar Cabinetul de la Londra era de părere că trebuiau evitate noi complicații. Prudentă, Franța nu și-a exprimat clar opinia dar nici nu a încurajat Poarta în a lua măsuri împotriva Principatelor. Prusia și-a menținut poziția rezervată motiv pentru care ambasadorul acesteia nu a primit nici un fel de instrucțiuni concrete în condițiile în care situația era mult prea delicată, datorită nemulțumirii puterilor antiunioniste. Aceeași poziție a fost adoptată și de către Rusia, care s-a pronunțat împotriva unei conferințe, până ce Poarta nu verifică valabilitatea și legalitatea alegerilor²⁹. După părerea ambasadorului prusian, diplomatul turc Fuad Pașa, a fost sfătuit de către ambasadorul Angliei să susțină ideea unei conferințe, pentru a face cunoscute puterilor problemele din Moldova. El nu era adeptul conferinței, dar a primit o circulară de la Fuad, prin care este anunțat că problemele pe care Poarta dorește să le ridice cu această ocazie sunt: respectarea de către Principate a Convenției din august 1858, legalitatea alegerii lui Cuza, dreptul de intervenție al Porții. Cu toate acestea Fuad Pașa are însărcinarea de a vedea, de fapt, cum reacționează puterile la

²⁸ Arh.N.I.C, *Microfilme RDG*, rola 121, c.334, *Scrisoare trimisă de Eichmann din Constantinopol lui Schleinitz la 29 ian.1859*, proveniență Deutsches Zentralarchiv Historische Abteilung II, Merseburg.

²⁹ Arh.N.I.C, *Microfilme Anglia*, rola 67, cadrul 169 și următoarele, *Microfilme RDG*, rola 121, cadrul 334 și următoarele, proveniență Deutsches Zentralarchiv Historische Abteilung II, Merseburg.

PRUSIA ȘI UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

ideea unei conferințe pentru a vedea dacă este cazul să o convoace.³⁰ Prusienii își mențin atitudinea rezervată neexprimându-și opinia în legătură cu această problemă. De la Constantinopol sunt informați că totul este incertitudine și tatonare, deoarece Puterile garante nu știu exact ce atitudine să adopte în legătură cu dubla alegere din Principatele.

La Curtea Franței, Reuss, ambasadorul prusian este abordat, pe 8 februarie, de către Walewski, pentru a afla care este atitudinea guvernului său și a prințului regent în legătură cu evenimentele din Muntenia și Moldova. Diplomatul prusian a susținut că nu avea informații legate de acest subiect dar că i s-ar părea interesant să știe ce opinie are Cabinetul francez. În aceste condiții a aflat că acesta nu avea prea mari obiecții la adresa evenimentelor din Principate deoarece trebuia respectată o voință națională puternică, dar că nu s-a luat nici o hotărâre în această problemă, deoarece trebuia să se țină cont de dorința Porții de a se întruni o Conferință internațională pentru a se discuta problemele în litigiu³¹.

La 10 februarie Reuss este din nou abordat de Walewski pentru a discuta despre alegerea lui Cuza în Moldova și Valahia lăsându-l să întrevadă faptul că Franța nu este împotriva Unirii și că Marile Puteri ar trebui să sancționeze dubla alegere. Curtea de la Paris nu se putea pronunța într-o manieră decisivă până nu afla poziția celorlalte puteri, în special a Angliei. Ambasadorul prusian arată că reprezentanții Marilor Puteri au aflat că jurist-consultul Coroanei engleze faptul că în Convenția de la Paris nu s-au strecurat erori de natură să lase posibilitatea dublei alegeri. În aceste condiții colonelului Cuza acceptând alegerea din Moldova este îi este imposibil să o accepte și pe aceea din Valahia. Reuss își manifestă speranța ca diplomația britanică, să fie condusă de un mare spirit de conciliere și să găsească un mijloc de a rezolva această afacere atât de delicată care poate crea mari dificultăți. Părerăa lui era că pentru a le evita trebuia o bună examinare a ideilor care să determine modificarea Convenției din 19 august 1858, modificare ce ar trebui să permită Puterilor sancționarea dublei alegeri.³² Ambasadorul prusian era de părere că trebuie recunoscută dubla alegere, chiar dacă acest fapt ar presupune modificarea acordurilor încheiate la Paris. Anglia nu a vrut să-și modifice atitudinea, deși era la rândul ei interesată de opinia Franței.

Cu toate acestea Reuss își pune problema dacă nu cumva există o înțelegere anglo-franceză pe această temă. Cabinetul de la Petersburg a preferat să nu se pronunțe, menținându-și rezerva.³³

În același timp Curtea de la Berlin era într-o oarecare măsură derutată deoarece scrisorile venite de la ambasade erau contradictorii. În una dintre acestea trimisă, din Londra, la 10 februarie 1859, Berenstorv, ambasadorul prusian,

³⁰ Arh.N.I.C, *Microfilme RDG*, rola 121, c.335, proveniență Deutsches Zentralarchiv Historische Abteilung II, Merseburg.

³¹ Arh.N.I.C, *Microfilme RDG*, rola 121, c. 393-394, *Telegramă trimisă de Reuss către Schleinitz, din Paris, 9 februarie 1859*, proveniență Deutsches Zentralarchiv Historische Abteilung II, Merseburg.

³² *Idem*, r.122, c.16-17.

³³ *Idem*, c.18.

informează că a avut o întrevedere cu diplomatul englez Malmesbury. Acesta, după ce i-a comunicat că a primit vești noi de la Constantinopol și Paris, l-a informat că Poarta a întrebat despre reunirea Conferinței la care să se discute chestiunea moldo-vlahilor, precizând, probabil în mod special pentru Berenstov că și Cabinetul francez a recunoscut faptul că alegerea unui singur domnitor pentru cele două Principate este incompatibilă cu prevederile Convenției din august 1858. Mai mult, susține acesta, Franța a declarat că nu are nimic împotriva să se asocieze cu celelalte puteri pentru a-l determina pe Cuza să renunțe la guvernarea Valahiei.³⁴ Diplomații prusieni trebuiau să gândească foarte bine înainte de a adopta o atitudine față problema din Principate deoarece, după cum vedem nici punctul de vedere al Franței nu este clar precizat. În abordarea recunoașterii dublei alegeri a lui Cuza toate Marile Puteri au adoptat o poziție în funcție de raporturile dintre ele și de interesele pe care le aveau în Principate. Imperiul Otoman, după un prim moment de surpriză, a așteptat reacțiile Puterilor garante, dar nesusizînd nici o reacție clară a protestat împotriva dublei alegeri.

Ambasadorul prusian din Torino a discutat la rîndul său cu diplomați italieni pentru a afla poziția oficială a Cabinetului sard, în condițiile în care însărcinatul cu afaceri turc în Sardinia îl abordase pentru a-i comunica poziția oficială a guvernului său, legată de dubla alegere³⁵. Politica de tatonare adoptată de Marile Puteri a continuat și în zilele următoare, dată fiind delicatețea și neprevăzutul situației. Reuss a fost abordat la 11 februarie din nou de Walewski. De data aceasta ministrul francez și-a motivat atitudinea prin faptul că Franța nu hotărâse încă nimic legat de Conferința cerută de Turcia, dar că dorea să cunoască și opinia altor puteri și să discute cu Prusia pentru a stabili ceea ce trebuie făcut pentru a aplană dificultățile apărute.³⁶

Din Constantinopol, la 16 februarie 1859, Eichman îi trimite lui Schleinitz o scrisoare prin intermediul căreia îi relatează despre o discuție avută cu diplomații turci referitoare la Principate. În cursul acesteia a remarcat o rezervă a Porții față de Unire. Demnitarilor otomani țineau foarte mult la ideea reunirii unei conferințe în cadrul căreia să se discute problema dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza, în timp ce Ali Pașa, a recunoscut posibilitatea de a-l confirma pe Cuza ca domn al Moldovei și spera ca celelalte Puteri să nu fie de acord cu alegerea lui și în Muntenia. În condițiile în care otomani puneau problema unei intervenții în Principate el afirmă că nu este de acord cu ocuparea acestora. Ca o soluție momentană se poate propune, nominalizarea unui prinț pe un număr de ani limitați. Baronul Prokesh a evitat să se pronunțe față de el, de asemenea Bulwer i-a spus că Austria va avea poziția Turciei.³⁷

În paralel cu aceste discuții la Berlin au început să sosească veștile și din

³⁴ *Idem*, c.350.

³⁵ Arh.N.I.C., *Microfilme RDG*, rola 121, cadrul 427. proveniență Deutsches Zentralarchiv Historische Abteilung II, Merseburg.

³⁶ *Ibidem*, r.121, c.395, *Scrisoarea adresată lui Schleinitz către Reuss, din 11 februarie, 1859.*

³⁷ *Ibidem*, r.122, c.34-35, *Scrisoare trimisă de Eichmann din Constantinopol lui Schleinitz la 16 februarie, 1859.*

PRUSIA ȘI UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

Rusia. Cabinetul de la Petersburg a aderat la propunerea Porții de a proceda la reunirea unei conferințe pentru a examina ilegalitățile în alegerile din Principate. Prințul Gorceakov l-a informat că nu credea, cu puțin timp în urmă, că ar fi existat mijloace de susținere a Unirii. Oricum chiar dacă din punct de vedere al prevederilor clare ale Convenției de la Paris, aceasta nu era încălcată, spiritul Convenției era încălcat. Poziția Rusiei în privința recunoașterii dublei alegeri este echivocă „în spiritul” atitudinii generale, dar este foarte clară atunci când se pune problema intervenției trupelor turcești în Principate și mai ales a celor austriece datorită, probabil, temerilor că acestea se pot instala acolo, iar ea și-ar pierde definitiv influența asupra acestora.

Vești contradictorii care continuau să sosească de la ambasadorii prusieni aflați la diversele curți europene, nu reușeau să ajute Cabinetul de la Berlin să-și formeze o imagine completă deoarece Păterile garante evitau să-și expună opinia în timp ce Imperiul Otoman părea că bravează amenințând cu un eventual conflict, pe care nu și-l dorea cu adevărat de teama unei eventuale alianții europene. În acest context de la Constantinopol, a sosit o scrisoare pentru Schleinitz din partea lui Goltz care complica mai mult lucrurile datorită faptului că Anglia dorea să ajungă la o înțelegere cu Prusia legată de atitudinea pe care trebuie să o adopte față de Unirea Principatelor. La 1 martie 1859, Goltz îl informează pe Schleinitz despre faptul că ambasadorul Angliei a primit instrucțiuni și a discutat cu ministru Porții pentru a convoca o Conferință la care să discute dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza. În acest caz, ambasadorul dorea să ajungă la o înțelegere cu Prusia nu numai pentru o poziție identică la Conferință relativă la dubla alegere a lui Cuza, dar și pentru o atitudine comună, fermă și moderată a celor două Curți pentru a putea face față complicațiilor care amenințau pacea europeană. Ministrul englez a discutat cu Eichman încercând să determine o schimbare în atitudinea Prusiei față de Unire motivând că în felul acesta se poate a menține echilibrul european. Lui Goltz i s-a părut că diplomatul britanic „nu a disimulat pericolul unei noi concesi fiind foarte dispus să abandoneze chiar și suzeranitatea Porții, greu de crezut, pentru Principatele Danubiene, pentru a restrânge cercul complicațiilor care puteau servi drept pretext de război: „el mi-a spus încă odată <<sau Convenția, sau independența>>, altă alternativă nu mai este”³⁸. Consecvent principiilor prusiene de susținere a Unirii, Goltz, își exprimă opinia că ar fi bine ca alegerea lui Cuza să fie confirmată la București cum a fost confirmat și la Iași, cu condiția menținerii a două adunări, două ministere și a unei administrații separate. Lipsa unor atitudini ferme, față de problema Unirii Principatelor Române determină o complicare a relațiilor internaționale. Austria își pune problema declanșării unui conflict pentru rezolvarea în beneficiul Marilor Puteri, sau mai precis în beneficiul ei a problemei Principatelor și ar vrea să se asigure de neutralitatea Rusiei. Imperiul Otoman nu mai dorește nici un conflict, deoarece în eventualitatea unui

---

³⁸ *Idem*, c.139, *Scrisoarea din 1 martie 1859 adresată baronului de Schleinitz din partea lui Goltz*.

conflict se va implica în mod direct Franța care nu dorește intervenția Porții în Principate. Cu toate acestea, impresia pe care o are Goltz, dar și însărcinatul cu afaceri al Rusiei la Constantinopol, este aceea că Austria dorește cu orice preț redeschiderea conflictului la gurile Dunării, acest fapt ducând la transformarea Principatelor Române într-un adevărat teatru de război³⁹. Aceasta a încercat prin intermediul plenipotențiarul austriac în Berlin, A. Koller, să intervină împotriva Unirii, pe lângă Prusia, după cum reiese din raportul Alexander von Schleinitz, ministrul de externe al Prusiei, din 11/23 martie 1859⁴⁰ înaintat contelui Buol. La Berlin punctul de vedere austriac era privit cu neîncredere. Diplomatului austriac propune ca, în baza articolului 27 al Convenției de la Paris, Puterile să recunoască în mod public Porții dreptul de a dispune anularea alegerilor în scopul menținerii ordinii legale, iar în cazul în care vor izbucni tulburări să-și dea acordul pentru trimiterea unor trupe turcești. Baronul von Schleinitz respinge ideea, deoarece nu credea că există posibilitatea de a se obține un acord al tuturor părților pentru anularea alegerii și cu atât mai puțin, nu credea că toate Marile Puteri ar fi de acord cu intervenția în Principate. Discuțiile s-au sfârșit prin recunoașterea de către Marile Puteri a dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza.

Unirea a fost rodul activității poporului român, a forței acestuia de a „mișca munții din loc”. Documentele diplomaților străini abundă în informații care demonstrează acest lucru. După actul de la 24 ianuarie mulți dintre ei au prevăzut izbucnirea unei revoluții, în cazul în care Unirea nu ar fi fost recunoscută. Românii au primit sprijinul Prusiei în vederea realizării Unirii Principatelor. Au existat diplomați germani, între care Richthofen, care au depus efort pentru ca lucrurile să se desfășoare așa cum trebuie. Deși, subliniem, nu sentimentele au stat la baza atitudinii prusiene, scrisoarea pe care Richthofen, i-a trimis-o lui Wildenbruck din București la 23 martie 1858, ni se pare impresionantă: „Cu bucurie citesc scrisorile dumneavoastră prietenoase și aflu despre ai dumneavoastră. Mă pun ușor în situația dumneavoastră deoarece și mie mi-e groaznic de dor după ai mei. Duminica următoare se confirmă al cincilea copil până acum nu am reușit să fiu la nici o confirmare a unui copil de al meu speram ca la sfârșitul lunii să fiu în Postdam dar sunt aici și mă bat cu cuvintele, mă cert oameni și toate astea pentru pâinea regelui”⁴¹.

³⁹ *Ibidem*, c.138-142.

⁴⁰ Arh.N.I.C., *Microfilme Austria*, rola 272, cadrul 65, Haus, Hofund Statsarchiv Wien III, Presenssen Berichte, 1859.

⁴¹ Stela Măries, *op.cit.*, p.84-85

ROMÂNIA ÎN RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ 1877-1878

Constantin OLTEANU*

Dobândirea independenței de stat a reprezentat, în spirala istoriei noastre, unul dintre momentele de creație colectivă tumultuoasă și conștientă, de explozivă manifestare a virtuților, idealurilor și intereselor plene ale tuturor claselor sociale. În întreaga istorie a poporului român lupta pentru independență, pentru unitate națională se înscrie ca un obiectiv de cea mai mare însemnătate, pentru care societatea românească a acționat într-o impresionantă unanimitate, într-o deplină unitate de voință și acțiune.

Lupta pentru independență, pentru existența de sine stătătoare a constituit una din liniile de forță ale istoriei noastre naționale, cauza supremă pentru a cărei victorie s-au ridicat cu totală dăruire trucidătorii acestui pământ, sub conducerea unor glorioși voievozi și căpitani de oști ca Basarab și Bogdan, Mircea cel Bătrân, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Radu de la Afumați, Ion Vodă, Mihai Viteazul, Dimitrie Cantemir și atâția alții, ale căror nume sunt înscrise cu litere de aur în cronică neamului românesc.

Aspirațiile legitime ale națiunii noastre la dezvoltare liberă și independență, condiția esențială a vocației constructive a poporului român, au fost afirmate cu vigoare crescândă în epoca modernă. Revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, revoluția burghezo-democratică de la 1848 au dat expresie hotărârii și voinței întregului popor român de pe ambele versante ale Carpaților de a trăi într-un stat național unic, de a înlătura orice formă de dominație și de asupraire străină.

Realizarea independenței României a fost o consecință logică a dezvoltării societății românești în epoca modernă și o încununare firească a unui proces istoric. „Reforma agrară din 1864, creșterea activității industriale moderne, creșterea mai ales a comerțului intern și extern, progresele importante în dezvoltarea căilor de comunicație, a telegrafului, dar înainte de toate construirea căilor ferate, ca și baterea monedei naționale au reflectat în ansamblu un puternic proces de dezvoltare”¹. Înaintarea țării pe calea progresului economico-social se putea asigura numai în condițiile obținerii independenței deplină de stat, prin înlăturarea suzeranității otomane și a protectoratului puterilor europene. "Poporul român - scria M.G. Obedenaru în 1876 - muncește, produce, el a făcut

* Profesor univ. dr., Facultatea de Istorie a Universității „Spiru Haret”

¹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VII, tom I, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 622.

și face zilnic dovada că posedă o inteligență de excepție și că știe să iasă cu fața curată din situațiile delicate pe care i le creează uneori evenimentele din exterior. Îl vedem pășind pe calea progresului, pe urmele marilor națiuni ale Occidentului"²

Fiind conștiente de acest adevăr, guvernele române ale perioadei au acționat pe multiple planuri pentru înlăptuirea acestui obiectiv fundamental, invocând și de această dată tradiția de suveranitate a românilor din trecutul istoric. Este semnificativ, în această privință, energicul protest făcut de guvernul român în decembrie 1876, ratificat de Parlament, împotriva acelor prevederi din Constituția otomană prin care România era inclusă în mod abuziv între "provinciile privilegiate" ale Imperiului Otoman. Declarându-se în mod fățiș împotriva unor asemenea prevederi, guvernul român și-a exprimat hotărârea de a asigura României o existență liberă și independentă.

În preajma proclamării independenței de stat a României, situația din sud-estul Europei se caracteriza, pe de o parte, prin tendința marilor imperii de a-și extinde influența și dominația, de a acapara noi poziții și teritorii, iar, pe de altă parte, prin intensificarea luptei popoarelor din această zonă pentru a scăpa de asuprire. În acest sens, răscoalele antiotomane din Bosnia și Herțegovina declanșate în 1875, acțiunile insurecționale ale poporului bulgar (1876), războiul dus de Serbia și Muntenegru (1876) împotriva Imperiului Otoman demonstrau caracterul ireversibil și accentuarea procesului de eliberare al acestora. Este de remarcat că în perioada confruntărilor militare din anul 1876 din Balcani, puterile occidentale, care erau interesate în menținerea stăpânirii otomane în această parte a Europei, au rămas pasive.

Ținând seama de ceea ce se petrecea în jurul său, România a întreprins, în vara anului 1876, o serie de acțiuni diplomatice pentru a obține independența pe cale pașnică. Conducerea politică a României înțelegea că obținerea independenței statale nu putea fi obținută decât prin crearea unei conjuncturi europene favorabile, deoarece Imperiul Otoman dispunea de o forță armată mult superioară. "Acest cadrul european favorabil s-a ivit în timpul crizei orientale din anii 1875-1877, provocată de ridicarea la lupta de eliberare națională a popoarelor din Balcani și de marile puteri, cu interese divergente în această zonă"³. Dat fiind faptul că strădaniile depuse pe acest teren nu au avut rezultatele dorite, guvernul condus de Ion C. Brătianu - instaurat la 24 iulie 1876 -, a ajuns la concluzia că independența absolută a României nu se putea realiza decât prin angajarea militară împotriva Imperiului Otoman. În aceste circumstanțe, luând în calcul criza survenită în relațiile dintre imperiile rus și otoman, iminența unui război între acestea, guvernul de la București s-a orientat spre o apropiere de Rusia. Imperiul rus era direct interesat în realizarea unui acord cu România, acord care să permită tranzitarea teritoriului țării noastre de către trupele sale spre teatrul de operații din Balcani. În scopul realizării acestui acord, la Livadia, în Crimeea, în 29 septembrie 1876, au demarat, cum se știe, tratativele între cele două state. Creșterea tensiunii pe plan militar, în 1876, a determinat comandamentul armatei române să inițieze o serie de măsuri pentru ridicarea capacității combative a oștirii, între care: creșterea numărului regimentelor de dorobanți de la 8 la 16 și al regimentelor de artilerie de

² *Ibidem*, p. 622

³ *Ibidem*, p.633

la 2 la 4; concentrarea trupelor permanente și a celor teritoriale pentru instrucție și manevre, cu chemarea rezervelor lor; organizarea forțelor în 4 divizii, tip de mare unitate tactică ce apărea în premieră și care se va permanentiza; dispunerea unui "Corp de observație", în iunie 1876, în dreptul Gurii Timocului, comandat de colonelul Mihail Cerchez, cu misiunea de a împiedica eventualele acțiuni ale trupelor otomane pe teritoriul românesc; fortificarea unor sectoare de pe linia Dunării, cu deosebire în zonele Calafat, Turnu Măgurele, Giurgiu, Brăila, Bărboși.

Măsurile menționate au culminat cu crearea Marelui Cartier General, ceea ce semnifică apariția unui comandament suprem național, în frunte cu domnitorul Carlo I. În primăvara anului 1877, seria acestor măsuri cu caracter militar a continuat, când relațiile ruso-otomane atinseseră cote de încordare fără precedent: la 2 aprilie, în locul colonelului George Slăniceanu, a fost numit ministru de război generalul Alexandru Cernat, până atunci comandantul Diviziei a 4-a.

La 4 aprilie 1877, Mihail Kogălniceanu, din partea guvernului român și baronul Dmitri Stuart, din partea guvernului rus, au semnat Convenția privind tranzitarea teritoriului României de către trupele ruse, prin condiții riguros reglementate. Pe lângă semnificația ei politică și diplomatică, Convenția a deschis calea spre o cooperare militară româno-rusă, deși în această direcție rămăseseră încă numeroase probleme complexe care s-au soluționat în timp.

ACTIVITATEA COMANDAMENTULUI SUPREM ROMÂN DE LA MOBILIZARE PÂNĂ LA INTRAREA ÎN ACȚIUNE LA SUD DE DUNĂRE

Iminența pătrunderii trupelor ruse pe teritoriul țării noastre și a marșului lor strategic spre Dunăre, ca și ripostele previzibile ale forțelor otomane au determinat guvernul român să ia hotărârea mobilizării imediate a armatei. Conform prevederilor Decretului nr. 787 din 6 aprilie 1877, au fost mobilizate "armata permanentă și cea teritorială, cu rezervele lor". Decretul de mobilizare a fost însoțit de alte decrete, emise în aceeași zi, Decretul pentru fixarea competenței Marelui Cartier General și a comandamentelor marilor unități din armata activă și Decretul pentru intrarea în vigoare a *Regulamentului asupra rechizițiilor militare*. Primul dintre decretele menționate stabilea structura organizatorică a armatei și a celorlalte categorii de forțe destinate să participe la un eventual conflict, astfel: Marele Cartier General, având ca șef pe colonelul George Slăniceanu, două corpuri de armată: Corpul 1 armată, cu diviziile 1 și 2, comandat de generalul George Lupu și Corpul 2 armată, cu diviziile 3 și 4, comandat de generalul Alexandru Radovici.

Efectivul total mobilizat a fost de aproximativ 120.000, din care trupele destinate a participa la campanie însumau 58.700 de militari, 12.300 de cai și 190 piese de artilerie. Comandamentul român a acționat cu energie, astfel că mobilizarea s-a încheiat în aproximativ 20 de zile⁴.

Concomitent cu mobilizarea, armata română a executat una din cele mai importante acțiuni strategice concepute de comandamentul militar național:

⁴ *România în Războiul de independență. 1877-1878*, Ed. Militară, București, 1977, p. 91

OPERAȚIA DE ACOPERIRE A LINIEI DUNĂRII. Deși oficial România și Imperiul Otoman nu se aflau în stare de război, de la începutul lunii aprilie, guvernul și comandamentul militar național nu puteau omite eventualitatea unei ofensive otomane împotriva țării noastre, mai ales în momentul în care trupele ruse aveau să pătrundă peste frontiera ei estică. Informațiile primite în acest sens, atât de la Constantinopol, cât și din alte capitale, erau îngrijorătoare. Forțele otomane de pe malul sudic al Dunării se cifrau în acel moment la aproximativ 80.000 de oameni, fiind constituite în două grupări principale: una, cu aproape 60.000 de militari sub comanda lui OSMAN pașa, se afla dislocată în cetatea Vidinului și împrejurimi, iar cea de-a doua, cu un efectiv de circa 20.000 de militari, sub comanda lui SELAMI pașa, în zona RUSCIUK-SILISTRA. O altă grupare, comandată de ALI pașa, era concentrată în Dobrogea, fiind fracționată pe subgrupuri dispuse în zonele Cernavodă, Hârșova, Macin, Tulcea, Babadag și Constanța. Între Vidin și Rusciuk, la Rahova, Nicopole și în alte locuri, se găseau dislocate detașamente care însumau circa 5.000 de militari, iar în zonele Sumla și Varna, înapoia liniei Rusciuk-Silistra, aproximativ 18.000 de militari otomani constituiau rezervele apropiate, cu posibilități de intervenție imediată în sprijinul forțelor de pe linia Dunării⁵.

Determinată, așadar, de situația politică și militară din primăvara anului 1877, acoperirea pe linia Dunării executată de armata română a avut ca obiectiv major apărarea țării. În esență, acțiunea a urmărit⁶ prevenirea unui atac al forțelor otomane și zădărnicierea oricăror încercări ale acestora de a trece la nord de Dunăre sau de a ocupa capete de pod pe teritoriul României, care ar fi putut avea drept consecință mutarea operațiilor militare dintre armatele otomane și rusești pe teritoriul țării noastre, cum prevedea o ipoteză a planului de campanie al armatei sultanului. Acțiunea de acoperire s-a materializat prin intrarea forțelor principale ale armatei române într-un dispozitiv strategic de-a lungul întregului mal nordic al fluviului. Totodată, această operație a fost destinată să asigure executarea mobilizării armatei române. Apărarea liniei Dunării de către trupele române era o măsură care venea direct și în favoarea operațiilor executate de trupele ruse.

Analizând compunerea și tăria forțelor adversarului, dispunerea lor, comandamentul armatei române a ajuns la concluzia, validată de desfășurarea evenimentelor, că trupele otomane de dincolo de Dunăre pot întreprinde acțiuni imediate și periculoase în special în sectoarele Gruia, Calafat, Bechet și zona cuprinsă între Nicopole și Silistra. Subliniind acest fapt, maiorul Ioan Popovici, peste ani general, arăta că "Deschiderea ostilităților fiind inevitabilă cu sosirea primăverii și cum rușii nu puteau să se afle imediat în valea Dunării pentru a putea împiedica pe turci de a ocupa punctele importante pe malul stâng, precum: podul de la Bărboși, Brăila, Giurgiu, Turnu Măgurele, Calafat sau chiar să înainteze asupra Bucureștilor, era cel mai mare interes ca armata română să ocupe poziții pe unde să poată, mai cu eficacitate împiedica incursiunea"⁷.

⁵ *Ibidem*, p. 84-85.

⁶ Mai pe larg vezi Constantin Olteanu, *Măsurile luate de comandamentul român pentru acoperirea Dunării în perioada aprilie-august 1877*, „Revista de istorie”, nr. 4/1976

⁷ *Ibidem*, p. 93

Privită în timp și spațiu, acoperirea Dunării s-a desfășurat în perioada aprilie-august 1877 și a avut două etape distincte: într-o primă etapă armata română a apărat singură linia Dunării pe o distanță de 650 de kilometri, iar cea de-a doua etapă, care începe după sosirea trupelor rusești în zonă, trupele noastre au predat treptat sectoarele ocupate la est de râul Olt forțelor rusești, ele concentrându-se la vest de acest curs de apă. În afară de apărarea teritoriului național, idee majoră în care a fost inițiată, concepută și executată acoperirea pe Dunăre, de o covârșitoare însemnătate politico-strategică a fost și faptul că prin respectiva acțiune militară întreprinsă de armata română nu s-a dat posibilitatea inamicului să transforme teritoriul țării noastre în teatru de război. Totodată, operația de acoperire a Dunării, executată de către trupele române, a fost factorul decisiv care a permis forțelor ruse să-și efectueze marșul strategic pe teritoriul țării noastre, marș care s-a desfășurat nestingherit înapoia dispozitivului român, să se concentreze în raioanele prevăzute fără a întâmpina nici o rezistență inamică, deci fără a suferi pierderi, să-și aleagă punctele cele mai favorabile de trecere a Dunării și să debușeze la ofensiva de la sud de fluviu cu integritatea forțelor lor umane și materiale.

ARMATA ROMÂNĂ ÎN ACȚIUNE LA SUD DE DUNĂRE. COOPERAREA CU ARMATA RUSĂ.

Partea cea mai importantă a războiului, cea mai grea și mai întinsă în timp pentru România, pentru armata sa, a constituit-o participarea la marile și sângeroasele bătălii de la Plevna, Rahova și Vidin. Această a doua fază a războiului pentru independență a început în momentul în care, pentru a doua oară, ofensiva forțelor ruse angajate în bătălia pentru cucerirea Plevnei eșuase, când atât comandamentul rus, cât și cel otoman și-au dat seama că planurile lor de campanie trebuie reconsiderate, readaptate la situația tactică și strategică reală.

În conformitate cu prevederile planului inițial, după cucerirea cetății Nicopole, la 4 iunie 1877, comandamentul rus urma să-și dirijeze forțele spre Plevna. Pentru a-și disponibiliza trupele, generalul rus N.P. Krüdener a transmis generalului George Manu cererea marelui duce Nicolae că Divizia a 4-a română să ocupe Nicopole și să escorteze prizonierii otomani peste Dunăre, până vor fi preluați de unitățile rusești. Informat, Marele Cartier General român însă nu a dat curs acestei cereri, răspunzând că "demnitatea armatei române se opune ca ea să se însărcineze de a conduce prizonierii pe care nu i-a luat ea; armata română ar putea, în afară de aceasta, să aibă nevoie la un moment dat de toate resursele sale". Ca urmare a înfrângerii trupelor ruse în prima bătălie de la Plevna din 8 și 9 iulie, trecând peste faptul că nu exista o alianță militară între statul român și rus, la cererea expresă a țarului s-a dat ordin ca forțe armate române să preia cetatea Nicopole. După ce înaltul comandament rus s-a instalat la Ploiești, în aprilie-mai 1877, domnitorul Carol I a purtat discuții cu marele duce Nicolae, comandantul de căpetenie al Armatei ruse de pe frontul de sud, cu privire la participarea armatei române la campanie alături de forțele ruse. Partea rusă, prin cancelarul A.M.Gorceakov, a dat un răspuns mușcător și condiționat, afirmându-se, între altele, că "Rusia nu are nevoie de concursul armatei române. Forțele pe care le-a pus în mișcare ca să combată pe Turcia sunt mai mult decât îndestulătoare pentru ajungerea acestui scop înalt ce împăratul și-a propus începând războiul actual..."

Iminența operațiilor decisive pe Dunăre coincideau cu sosirea apropiată a M.S. împăratului - ar fi din toate privințele urgent să se definească fără întârziere și într-un mod precis și formal intențiunile guvernului rămân relative la partea pe care corpul de operațiune domnesc ar fi chemat să o ia în cursul ulterior al războiului și care n-ar putea varia decât între o abținere de la orice demers agresiv și o acțiune sub comandamentul superior și conform cu vederile generalului de corp rus"⁸.

Rezultă că prințul Gorceakov a insistat în nota sa aproape exclusiv asupra unor considerații de ordin militar pentru a motiva că respinge o cooperare bazată pe principiile preconizate de guvernul român. Însă, desfășurarea ulterioară a evenimentelor a arătat că poziția negativă adoptată de guvernul rus s-a datorat și unor rațiuni de ordin politic. Referitor la aceasta, într-o lucrare întocmită pe baza documentelor de arhivă rusești și turcești, colonelul Martinov - din Statul major rus - scria: "De la mijlocul lunii mai românii propuseseră Rusiei cooperarea lor la sud de Dunăre, cu intenția de a asedia Vidinul și a-și asuma, în general, lupta cu trupele turce situate în Bulgaria occidentală; dar oferta lor fu respinsă. Considerând forțele de care dispunea ca suficiente pentru a-i nimici pe turci, guvernul rus era pe deplin mulțumit în acea epocă de neutralitatea României și nu dorea deloc să-i dea drepturi de a emite anumite pretenții la încheierea păcii"⁹.

După eșecul celui de-al doilea asalt asupra Plevnei, la 18/30 iulie 1877, cu pierderi mari pentru trupele ruse, peste 7.000 de morți și răniți¹⁰, comandamentul rus, în urma unor largi deliberări, nu lipsite de o aprigă confruntare de opinii, a ajuns la concluzia că trebuie executat un nou atac asupra Plevnei, mai bine pregătit. Între variantele luate în calcul pentru asigurarea acestor întăriri a fost și aceea ca partea rusă să se adreseze guvernului de la București pentru a obține cooperarea armatei române. În acest sens, la 19 iulie 1877, marele duce Nicolae a trimis lui Carol I vestita telegramă: "Prințului Carol al României, în locul unde se află Cartierul General român. Turcii, aducând cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne zdrobesc. Rog să faci fusiune, demonstrațiune și, dacă se poate, să treci Dunărea cu armata, după cum dorești, între Jiu și Corabia. Demonstrațiunea aceasta este neapărat necesară pentru înlesnirea mișcărilor mele. Nicolae"¹¹.

Pornind de la considerentul că "Acum nu mai sunt la mijloc interese curat rusești, ci sunt și românești..."¹² - cum menționa Carol I în memoriile sale, la 22 iulie 1877, trimitea următoarea telegramă de răspuns comandantului de căpetenie al armatei ruse în Balcani, marelui duce Nicolae. "În urma telegramei tale de la 19 iulie - sublinia comandantul suprem al armatei române -, după mari eforturi și cu toate greutatea numeroase, sunt fericit de a putea să te anunț că s-au luat toate dispozițiunile pentru concentrarea a vreo 30.000 de oameni ca să luăm într-o silință comună Plevna, cu corpurile angajate în jurul acestei pozițiuni, care e un

⁸ *Treizeci de ani de domnie a regelui Carol I, Cuvântări și acte*, vol. I, 1866-1880, Institutul de arte Grafice Carol Gobl, București, 1897, p. 408-410

⁹ Colonel Martinov, *Le blocus de Plevna d'après les archives historiques*, Librairie du "Monde Militaire", Paris (f.a.), p. 4

¹⁰ *România în războiul de independență. 1877-1878*, Editura Militară, 1977, p. 155.

¹¹ *Memoriile Regelui Carol I*, vol. X, p. 38-39.

¹² *Ibidem*, p. 38.

pericol permanent pentru armata imperială".¹³

Decizia de a satisface cererea înaltului comandament rus ca trupele române să participe la luptele de pe teatrul de război balcanic a impus modificarea substanțială a organicei armatei noastre. Conform Decretului nr. 38, din 23 iulie/4 august 1877, armata a fost compartimentată în două: Armata de operații, care avea să participe la luptă în sudul Dunării, și Corpul de observație, destinat să asigure apărarea teritoriului național prin acoperirea frontierei sudice între Calafat și Turnu Măgurele, dar să fie și rezervă strategică generală. Armata de operații, care va fi pusă sub comanda generalului Alexandru Cernat, avea în componere diviziile 3 infanterie, comandată de colonelul George Angheliescu, 4 infanterie, comandată de colonelul Alexandru Angheliescu, și Divizia de rezervă, sub comanda colonelului Mihail Cerchez, cu un total de 41 batalioane, 32 escadroane, 18 baterii de artilerie, 5 companii de geniu și plutonieri, însumând un efectiv de 43.414 oameni, 7.170 cai și 110 tunuri. Corpul de observație, sub comanda generalului Gheorghe Lupu, era compus din 10 batalioane, 8 escadroane, 11 baterii de artilerie, totalizând un efectiv de 11.380 oameni, 1.350 cai și 74 tunuri. În același timp, au fost concentrate milițiile din Oltenia, având comandant pe generalul Nicolae Haralambie. Din succintul tablou înfățișat rezultă că majoritatea forțelor române, cum era firesc, urma să se înfrunte cu inamicul din zona Plevnei¹⁴.

O viziune strategică adecvată a manifestat conducerea armatei noastre și în alegerea locului de trecere a Dunării, temeinic examinat în lumina avantajelor tactice și strategice, la Siliștoara, pe malul românesc, la Măgura, pe malul controlat de otomani. Rațiunile de ordin strategic constau în faptul că, trecând la sud de Dunăre pe aici, armata română avea posibilitatea să acționeze independent de comandamentele armatei ruse, fie pe valea Iskerului spre a amenința comunicațiile grupării otomane de la Plevna cu Sofia și a tăia pe cele cu Rahova și Vidin, fie să se bată pe malul drept al fluviului spre Vidin. Este de menționat că pregătirea trecerii Armatei de operații la sud de Dunăre, desfășurarea Corpului de observație la nord de fluviu, construirea podului de la Siliștoara-Măgura s-au realizat sub supravegherea atentă a Marelui Cartier General, care, în acest scop, s-a mutat de la Poiana Mare, la Corabia.

Concomitent cu aceste acțiuni au fost demarate tratativele între domnitorul Carol I și alți reprezentanți români cu țarul Alexandru al II-lea al Rusiei, la Gorni Studen, în vederea reglementării cooperării în luptă, partea română susținând, pe lângă alte condiții, respectarea individualității și unității de comandă a armatei române. La convorbirile reluate la 6 august între șeful guvernului român, Ion C. Brătianu, și reprezentanții Comandamentului rus, aceștia din urmă insistând din nou ca trupele române să intre, la toate nivelurile, în subordinea comandamentelor armatei ruse și să fie difuzate în dispozitivul rus conform dinamicii operative. După îndelungate discuții, prin eforturi și concesii reciproce s-a ajuns la o soluție acceptabilă de ambele părți: reprezentanții Rusiei au fost de acord ca trupele române să acționeze sub comandament național și să aibă un sector de operații distinct. Sintetizând rezultatul discuțiilor de tranșare a

¹³ *Ibidem*, p. 45.

¹⁴ Constantin Antip, Constantin Olteanu, *Comandamentul armatei române în campania din 1877-1878*, Editura Albatros, București, 1998, p. 108.

cooperării militare de la Gorni Studen, marele duce Nicolae îi scria lui Carol I, menționând: "Rămâne bineînțeles, monseniore, că armata română va păstra întrutotul individualitatea sa, așa cum se convenise mai dinainte, și că, pentru toate amănunțele, ea se va afla sub comandament al șefilor săi imediați"¹⁵. În scrisoarea de răspuns, Carol I se înscria în concepția marelui duce, comunicându-i că "în raporturile sale cu armata imperială, armata română va trebui să-și păstreze, după cum Alteța Voastră Imperială a binevoit a recunoaște în ultima sa scrisoare, individualitatea sa și unitatea sa de comandă, având a opera, bineînțeles, după planul general și dispozițiunile A.V.I."¹⁶.

Din documentul citat rezultă cât se poate de clar că stabilirea obiectivelor strategice aparținea comandamentului condus de marele duce Nicolae. Competențele comandamentului Armatei de Vest, precum și ale comandamentului Armatei de operații române se rezumau la domeniul tacticii, cum va reuși din desfășurarea acțiunilor, până în momentul căderii Plevnei.

Dacă în momentul solicitării participării armatei române la campanie, comandamentul rus aprecia că exista pericolul unei ofensive otomane, în timp ce armata română aflua pe zona Plevnei, în anturajul țarului și al marelui duce Nicolae și-a făcut loc ideea că devenise posibilă declanșarea unei noi bătălii pentru cucerirea Plevnei fără a mai aștepta sosirea întăririlor chemate din Rusia. Cum se știe, aceasta va constitui o nouă și gravă eroare a comandamentului rus, de subapreciere a adversarului. De unde, după consumarea celei de-a doua bătălii de la Plevna, Comandamentul rus se temea de o ofensivă otomană de amploare, concluzie neîntemeiată, același comandament aprecia acum, tot greșit, că otomanii nu mai au nici măcar capacitatea unei defensive eficiente. Eșecul celei de-a treia bătălii va evidenția eroarea comandanților ruși și tributul mare de sânge plătit.

Angajarea armatei române, împreună cu cea rusă, într-o acțiune de anvergură împotriva grupării otomane comandate de Osman pașa, necesita însă modificarea planului inițial al Comandamentului român - acela de a desfășura operații distincte în zona cuprinsă între râurile Isker și Vid, manevră care ar fi permis lovirea în flanc și spate gruparea otomană de la Plevna și tăierea căilor de comunicație ale acesteia cu Vidinul și cu Sofia - și concentrarea trupelor noastre într-un sector din fața Plevnei. Totodată, din această nouă situație decurgeau și unele probleme în privința exercitării comandamentului, deci coordonarea acțiunilor trupelor române și ruse presupunea adoptarea unui plan și al unei concepții unice, comune.

Pentru a obține acordul guvernului român în privința acestor intenții și a reglementa - în cazul unui consimțământ - problemele implicate, țarul Alexandru al II-lea 1-a invitat pe domnitorul Carol la cartierul imperial de la Gorni Studen. Convorbirile au avut loc în zilele de 16 și 17 august 1877, fiind concentrate aproape exclusiv asupra problemelor de comandament. Marele duce Nicolae considera că cea mai potrivită formulă ar fi fost menținerea generalului-locotenent P.D. Zotov drept comandant superior al tuturor forțelor participante la bătălie, deci și a celor române, care însă ar fi urmat să primească un sector distinct sub

¹⁵ *Memoriile Regelui Carol I*, vol. X, p.56

¹⁶ *Ibidem*, p. 57.

comanda nemijlocită a unor generali și ofițeri români. Declarația domnitorului României că intenționa să comande personal trupele proprii a făcut inoperantă această formulă, el neacceptând să fie subordonat unui general rus. Față de această poziție fermă, după oarecare ezitare, țarul a propus domnitorului Carol I comanda supremă a grupării forțelor române și ruse de la Plevna, iar generalul-locotenent P.D.Zotov urma să devină șeful său de stat major. Propunerea a fost acceptată, iar gruparea respectivă a primit denumirea de Armata de Vest.

Reîntors la Corabia, la 19 august, Carol I a convocat un consiliu de război, în care s-au dezbătut problemele ce decurgeau din acordul realizat cu țarul și cu comandamentul rus, iar pe baza analizei situației militare din Balcani și a acordului de cooperare cu trupele ruse, s-a hotărât trecerea imediată a trupelor Armatei de operații peste Dunăre, mutarea zonei de acțiune a armatei române din valea Iskerului în valea Vidului; de asemenea, s-a stabilit ca Divizia 3 infanterie să fie deplasată pe valea Vidului, de unde, împreună cu Divizia de rezervă să se concentreze la Plevna. Generalul Alexandru Cernat a fost numit comandantul Armatei de operații prin Decretul nr. 172 din 20 august 1877 și, din aceeași zi, interimatul Ministerului de război a fost preluat de primul-ministru Ion C. Brătianu.

La 21 august, domnitorul Carol I, printr-un ordin de zi, a anunțat că a luat comanda Armatei de Vest și s-a instalat împreună cu cartierul său general la Poradim (la est de Plevna), apoi s-a întâlnit cu generalul P.D. Zotov însoțit de statul său major și alți comandanți ruși, au analizat situația militară din zona Plevna, după care a inspectat corpurile 9 și 4 ruse. În seara aceleiași zile, la Poradim a avut loc un consiliu de război în care s-au dezbătut amănunțit modalitățile cooperării trupelor române și ruse și planul bătăliei preconizate. Domnitorul României i-a telegrafiat marelui duce Nicolae pentru a stăruii "ca atacul asupra Plevnei să se amâne până ce vor sosi forțe îndestulătoare", opinie care nu a fost acceptată.

În acest timp, trupele Armatei de operații române au continuat marșul de apropiere spre Plevna, astfel că până la 25 august, ordinul de a schimba linia de operații a armatei române de pe valea Iskerului pe valea Vidului fusese executat întocmai, cele trei divizii aflându-se pe malul drept al Vidului în apropierea Plevnei.

Plevna ocupa o poziție strategică deosebită, deoarece aici se întâlnesc principalele drumuri care traversează Bulgaria. În condițiile de atunci, numai căderea Plevnei putea face posibilă reluarea ofensivei dincolo de Munții Balcani, de aceea, Plevna a devenit centrul principal de operații în sudul Dunării. Terenul din jurul ei era în parte accidentat, cu dealuri în amfiteatru, cu văi și vâlcele străbătute în toate direcțiile de pâraie, cu sau fără apă. La sfârșitul lunii august, întregul sistem defensiv al Plevnei se înfățișa ca un semicerc, în care otomanii au construit peste 20 de redute, legate între ele prin șanțuri adânci și largi. Fiecare redută avea o garnizoană aparte formată dintr-un număr variabil de batalioane și baterii de artilerie în raport cu importanța ce i se atribuia.

O trăsătură dominantă a întăriturilor realizate de Osman pașa în zona Plevna consta în faptul că fiecare fortificație și poziție erau astfel construite încât formau un sistem, neputând fi întoarse, ci doar atacate de front, în spațiul dintre redute asigurându-se o pânză densă de foc. În total, forțele otomane aflate la dispoziția

lui Osman pașa pentru apărarea acestei zone întărite însumau, la sfârșitul lunii august 1877, aproximativ 50.000 de combatanți, adică 46 de batalioane, 19 escadroane și 72 de tunuri, sistem Krupp¹⁷.

Pentru cea de-a treia ofensivă asupra Plevnei, armata de vest a stabilit următoarele forțe: din armata rusă, 52.100 de oameni, organizați în 62 de batalioane, 28 de escadroane și 28 de sotnii, dispunând de 316 tunuri; din armata română, 38.000 de oameni, încadrați în 41 batalioane și 32 escadroane, 18 baterii posedând 108 tunuri. În total, 90.100 de militari și 424 de piese de artilerie¹⁸. La baza organizării luptei de stat Ordinul general al comandamentului Armatei de vest, pe care 1-a transmis trupelor la 25 august 1877. Pentru unitățile române, prevederile acestuia au fost concretizate în Ordinul nr. 54, dat în aceeași zi, de comandantul Armatei române de operații, generalul Alexandru Cernat. Documentul stabilea misiunile trupelor, modul de alcătuire a coloanelor de asalt și comandanții acestora, diferite alte dispoziții utile. În așteptarea declanșării atacului, ostașii români din fața Plevnei se aflau într-o dispoziție excelentă, pe care corespondentul de război al ziarului german "Allgemeine Zeitung" o aprecia astfel: "Trupele sunt însuflețite de spiritul cel mai bun și cutez a susține că, în momentul unei situații, își vor face deplin datoria"¹⁹.

Al treilea asalt asupra Plevnei a fost declanșat în zorii zilei de 30 august 1877 și a avut ca unic rezultat cucerirea redutei Grivița 1 de către trupele române. Deși succesul a fost minim, pierderile au fost severe - 24% din efectivele angajate de cele două armate aliate²⁰. Acțiunile din ziua de 30 august au pus în evidență necesitatea de a ține seama, în mai mare măsură, în organizarea și desfășurarea atacului de caracteristicile luptei împotriva unui inamic instalat pe poziții puternic fortificate, care folosește judicios avantajele terenului, știe să organizeze eficient sistemul focului.

Repetatele asalturi date de armatele rusă și română, au demonstrat că Plevna nu putea fi cucerită decât printr-un asediu eficient și îndelungat. Problema a fost dezbătută în consiliul de război aliat, ținut la nivel înalt, la 9 septembrie 1877, la Radenița. Cu acest prilej s-au avansat două soluții strategice. Prima era bazată pe propunerea unor generali ruși și preconiza ridicarea asediului Plevnei și retragerea forțelor aliate în România, spre refacere și reorganizare, în așteptarea unor masive completări din Rusia. Cealaltă soluție, expusă și susținută de generalul Alexandru Cernat, comandantul Armatei române de operații, căruia i s-a alăturat și generalul Dmitri Miliutin, ministrul de război al Rusiei, prevedea păstrarea aliniamentului atins și consolidarea dispozitivului de asediu în jurul Plevnei. În final, consiliul a adoptat varianta propusă de generalul Cernat, acesta primind și aprecierile țarului pentru modul convingător în care și-a argumentat propunerea.

Cucerirea Rahovei. Paralel cu strângerea cercului în jurul Plevnei, în noiembrie 1877, la ordinul Domnitorului Carol I, comandantul Armatei de vest, a fost cucerită Rahova care, prin poziția ei, ar fi putut periclita spatele trupelor

¹⁷ *România în războiul de independență. 1877-1878*, Editura Militară, București, 1977, p. 185.

¹⁸ *Ibidem*, p. 189.

¹⁹ "Resbelul", nr. 36 din 27 august 1877.

²⁰ Constantin Antip, Constantin Olteanu, *op. cit.*, p. 133.

româno-ruse de pe inelul exterior al încercuirii cetății Plevna. Cetatea Rahova se afla la jumătatea drumului dintre Plevna și Vidin, la circa 60 de km nord-vest de Plevna. Așezată pe malul Dunării, în dreptul localității românești Bechet, Rahova era un important nod de comunicații. Aici se încrucișau drumurile ce veneau dinspre Nicopole și Plevna, dinspre Belogradgic și Vidin. Localitatea, bine fortificată, era în același timp și un punct de legătură între gruparea de la Plevna și cea de la Vidin. În vederea apărării Rahovei otomanii au construit fortificații pe un front de aproape 3 km; terenul favoriza trupele de apărare (aproximativ 3.000 de oameni), care constituiau un real pericol pentru trupele române și ruse dispuse pe inelul de încercuire a Plevnei. Gruparea otomană de aici putea acționa oricând asupra spatelui și flancurilor trupelor de asediu.

Planul ocupării Rahovei s-a elaborat la comandamentul Armatei de operații, sub îndrumarea directă a generalului Alexandru Cernat. Misiunea principală a fost încredințată detașamentului comandat de colonelul George Slăniceanu, alcătuit din 6 batalioane de dorobanți, 10 escadroane de călărași și 22 de guri de foc, urmând să execute atacul decisiv asupra Rahovei din direcția sud-est. Pentru acțiunea secundară - dinspre vest, un atac demonstrativ, a fost destinat un detașament mixt româno-rus (o brigadă română de roșiori, un regiment rus de ulani, un batalion de dorobanți), comandat de generalul rus E.F. Mayendorf.

Luptele au fost violente, iar rezultatele atacatorilor nu s-au situat la nivelul dorit. Apreciind alarmist situația creată, deznădăjduit de eșecul atacului, colonelul Slăniceanu a ordonat retragerea întregului detașament care-1 comanda, abandonând, astfel, tot ce se cucerise cu atâtea jertfe.²¹

În luptele de la Rahova, armata română a pierdut 8 ofițeri și 329 ostași, morți și răniți. În final, trupele otomane s-au retras. Informat de populația bulgară din Rahova în noaptea de 8 spre 9 noiembrie că otomanii au părăsit cetatea, generalul George Lupu, comandantul Corpului de observație, dispus pe malul de nord al Dunării, a ordonat formațiunilor care fuseseră pregătite pentru debarcare să treacă Dunărea. O dată cu aceste subunități a trecut fluviul și generalul Lupu, împreună cu statul său major. În aceeași zi, 9 noiembrie, au intrat în Rahova, împreună cu trupele lor, cei care trebuiau să o cucerească, generalul Mayendorf și colonelul Slăniceanu, cărora generalul Geoge Lupu le-a adus la cunoștință că este împuternicit de domnitorul Carol I să preia comanda superioară a trupelor române din Rahova²².

Această nouă victorie a aparținut în întregime trupelor române. Într-o scrisoare adresată principelui Carol I, marele duce Nicolae aprecia: "Izbânda de la Rahova aparține întreagă armatelor române... Binevoii a-mi permite a mai spune iarăși și cu această împrejurare că întotdeauna am fost fericit a recunoaște bravura și solidele calități militare ale armatei române"²³.

Căderea Plevnei. În timp ce armata română înregistra victoria de la Rahova, comandamentul Armatei de operații și comandamentele marilor unități române au desfășurat o activitate susținută pentru consolidarea cercului din jurul Plevnei, îmbunătățind dispozitivul, consolidând lucrările genistice pe care le ocupau.

²¹ General Radu Rosetti, *Partea luată de armata română la războiul din 1877-1878*, p. 80.

²² *Documente privind Istoria României. Războiul pentru independență*, voi. VII (16 octombrie 1877-30 noiembrie 1877), p. 445.

²³ *Memoriile Regelui Carol I al României*, vol XI, p. 95-96.

Comandamentul ruso-român deținea informații din care rezulta că la începutul lunii noiembrie, otomanii dispuneau în Plevna de aproximativ 40.000-50.000 de infanteriști, 1.500-2.000 de cavaleriști și 40 de tunuri²⁴; o parte din cavaleria otomană reușise să se retragă spre Sofia, profitând de faptul că această direcție fusese închisă cu întârziere.

În aceste condiții, în fața comandamentului ruso-român se ridica problema de a acționa în așa fel încât să zădărnicească orice încercare a inamicului de a ieși din încercuire. Acest lucru se impunea cu atât mai mult dacă se are în vedere că Osman pașa refuzase propunerea comandamentului aliat de a se preda. Întrucât situația trupelor sale se înrăutățise mult, în seara zilei de 18 noiembrie, Osman pașa a convocat pe toți comandantii de divizii și brigăzi, cadru în care s-a hotărât în unanimitate ieșirea din încercuire. Generalul turc mai face însă o încercare de a evita capitularea și a-și păstra forțele umane intacte, adresând a doua zi, 19 noiembrie, o scrisoare comandamentului aliat al trupelor de încercuire, cu propunerea de a fi lăsat să părăsească Plevna fără arme, pe direcția Sofia sau Vidin. Răspunsul comandamentului aliat a fost: nu se ia în considerație decât capitularea necondiționată.

La sfârșitul lunii noiembrie 1877, Osman pașa a hotărât să străpungă inelul de încercuire și să-și deschidă drum spre Sofia.

Încercarea grupării otomane de la Plevna de a ieși din încercuire în noaptea de 27 spre 28 noiembrie 1877, s-a sfârșit cu un eșec, iar marele învins, Osman pașa, s-a predat colonelului Mihail Cerchez, comandantul Diviziei 2 române. Armata otomană care a capitulat cuprindea 10 generali, 1.300 de ofițeri superiori, 2.000 de ofițeri inferiori, 40.000 de soldați și 77 tunuri. Românii au capturat 2 pașale, 225 ofițeri, 10.227 soldați, 24 de tunuri, 16 chesoane și 5.000 puști Martiny²⁵.

Pentru modul în care a acționat, corpul de comandă al armatei române în campania din 1877-1878 și-a atras aprecierile elogioase ale reprezentanților unor armate străine și ale numeroșilor corespondenți de presă, precum și ale comandamentului suprem al armatei ruse, cu care a cooperat. Subliniind contribuția generalului Alexandru Cernat, în calitatea sa de comandant al Armatei de operații, la succesul trupelor române pe câmpul de bătălie de la Plevna, marele duce Nicolae, în ordinul de zi din 5 decembrie 1877, scria: "Exprim sincera mea recunoștință comandantului trupelor române ale corpului de împresurare, generalul Cernat, care a știut a face să pătrundă spiritul militar în trupe ce pentru prima oară luau parte la lupte, care a știut a ... împlini până la capăt întreaga sarcină ce i se încredințase"²⁶. Vestea căderii Plevnei a generat o explozie de entuziasm și bucurie în toată țara. "Populația Capitalei - scria ziarul «Resboiul» din 30 noiembrie 1877 - s-a grăbit a serba victoria de ieri, iluminând astă-seară până și cartierele cele mai îndepărtate". Cu deosebit patos a fost înfățișat acest moment istoric în paginile presei. "Peste tot rostogolul pământului, pe unde ajung sârmele telegrafice, s-a răspândit marea veste că Plevna a căzut - scria «Gazeta Transilvaniei» din 1 decembrie 1877. Ea va merge din gură în gură și va străbate chiar până în cea mai neînsemnată colibă a țăranului. Iar tot locul

²⁴ Constantin Antip, Constantin Olteanu, *op. cit.*, p. 147.

²⁵ *Ibidem*, p. 153.

²⁶ "Resbelul", nr. 155 din 2 decembrie 1877.

unde bate o inimă românească va duce numai bucuria și veselia, căci Plevna a căzut prin concursul valoroaselor brațe al oștirii române". Despre eveniment au informat lumea cei 30 de corespondenți de presă din Franța, Anglia, Italia, Suedia, Elveția, Statele Unite ale Americii ș.a.

La rândul său, domnitorul Carol I a fost decorat de țarul Rusiei cu ordinul "Sfântul Andrei" cu spade, primul în ierarhia ordinelor rusești, care, de la înființarea lui de Petru cel Mare în 1698, nu mai fusese acordat decât la trei personalități.

După biruința de la Plevna, existența armatei aliate de asediu a încetat. Din acest moment, forțele ruse și române au primit misiuni diferite și au operat pe fronturi separate. Armata rusă va înainta peste Munții Balcani, spre Constantinopol, iar armata română se va îndrepta spre Vidin.

Cucerirea Vidinului. Pentru îndeplinirea misiunilor în sector propriu de acțiune, armata română a căpătat o nouă organizare. Conform Ordinului de zi nr. 174 din 5 decembrie 1877, a fost reorganizat Marele Cartier General român, având în frunte pe generalul Alexandru Cernat, iar ca șef de stat major pe colonelul Ștefan Fălcoianu; prin contopirea Armatei de operații cu Corpul de observație s-a alcătuit Corpul de vest, sub comanda generalului Nicolae Haralambie, șef de stat major fiind colonelul Alexandru Gramont, corp compus din diviziile 1, 2, 4 infanterie și cea de la Calafat a fostului Corp de observație; s-a constituit și o rezervă generală formată dintr-o brigadă de roșiori, o companie de geniu, una de telegrafie și un escadron de jandarmi.

În scopul nimicirii forțelor otomane de la Vidin și cuceririi cetății au fost desemnate diviziile 1, 2, 4 infanterie. Ca și în situații anterioare, s-a organizat cooperarea cu trupele române aflate în Oltenia, cu forțele principale concentrate în zona Calafat, în vederea sprijinirii cu focul artileriei a ofensivei Corpului de vest împotriva Vidinului. Totodată, trupele din jurul Calafatului urmau să împiedice și o eventuală tentativă otomană de forțare a Dunării în această arie.

Pentru executarea ordinului Marelui Cartier General român din 25 decembrie 1877, care prevedea ca toate trupele să se pună imediat în marș asupra Vidinului, Corpul de vest trebuia să execute un atac pentru cucerirea localității Nazâr-Mahala, aflată la 5 km sud de Vidin, apărată de circa 2.000-3.000 de oameni din trupele regulate otomane, întărite cu artilerie și cavalerie. Prin poziția sa, această localitate stânjenea înaintarea spre Vidin dinspre sud. Trupele române au atacat localitatea la 29 decembrie și au cucerit-o, deschizând perspectiva cuceririi Vidinului.

Cetatea Vidin era construită din două incinte: una mai veche, formând un semicerc aproape regulat cu o rază de 600 m, cuprindea lucrări permanente cu forturi și alte lucrări, care făceau corp comun cu cetatea; a doua incintă, la o distanță de 1.200-2.000 m de prima și lungă de 6 km, era formată din lucrări de zid, sprijinite din șase sute în șase sute de metri de forturi puternice, bine înarmate cu tunuri. În jurul cetății, pe o mare întindere, circa 3-7 km, terenul era mlăștinos și inundabil prin deschiderea pârâului Delena. Dinspre Dunăre cetatea era apărată de un zid în cremalieră (dintat) pe o lungime de 3 km rezemat de forturi care băteau cu foc în toate direcțiile²⁷.

²⁷ *Independența României*, Editura Academiei, București, 1977, p. 196.

Pentru a-și asigura legătura cu exteriorul, otomanii au organizat o bună apărare a acestor comunicații prin poziții înaintate la Nazar-Mahala, Novo-Selo, Tatargic, Smârdan, Rupcea, Rainovcea și Capitanovcea, care reprezentau centura principală exterioară de apărare a cetății. În aceste lucrări și în cetate, otomanii dispuneau de 12.000 de oameni bine înarmați, aflați sub comandă a lui Mehmet Izzet pașa, cunoscut ca un general energic și inteligent. Garnizoana era bine pregătită pentru rezistență și asediu îndelungat dispunând de suficiente alimente și muniții, poziții înaintate foarte puternice, îndeosebi cele de la Smârdan și Inova, care aveau menirea de a scoate Vidinul de sub bătaia artileriei adverse.

De la început, rezultă clar că pentru a putea pune stăpânire pe Vidin trebuiau cucerite cu prioritate pozițiile înaintate menționate mai sus. Examinând în detaliu dispunerea inamicului din zonă, sistemul lui defensiv, comandantul Corpului de vest, generalul Nicolae Haralambie, a hotărât să încercuiască mai întâi cetatea pentru a o izola de exterior, după care să execute atacul decisiv în vederea cuceririi ei.

După ce a împărțit zona viitoarelor acțiuni militare în 3 sectoare și a stabilit forțele și misiunile acestora, la 9 ianuarie 1878 s-a hotărât să fie atacate toate satele din împrejurul Vidinului. La acea dată, efectivele Corpului de vest angajate pe malul drept al Dunării în fața Vidinului se ridicau la 15.435 infanteriști și dorobanți, 2.149 călăreți și roșiori și 84 piese de artilerie. Urma să participe la atac, prin bombardament, și artileria Diviziei a 5-a infanterie aflată la Calafat și Ciuperceni, pe malul stâng al Dunării. În această fază de organizare a acțiunii, o importantă atenție s-a acordat cooperării între diviziile ce urmau să execute atacul, astfel încât în timpul luptei aceste "să se poată susține reciproc, desemnându-se chiar rezervele care, eventual, puteau fi trimise de la unul la altul"²⁸.

Atacul asupra Vidinului a început la 12 ianuarie 1878. El a fost precedat de un puternic bombardament de artilerie, la care a participat și artileria română de la Calafat. "Bombardați cu vigoare Vidinul - se spunea în ordin - pe tot timpul cât veți auzi focuri de tunuri și salve de puști împrejurul lui; ceața nu poate împiedica bateriile din Calafat să urmeze focul, distanța și direcția trebuind să fie cunoscute și reglementate. Țineți-mă la curent despre tot ce veți fi informați că se petrece peste Dunăre, trimiteți chiar ofițeri de recunoaștere"²⁹. Pregătirea de artilerie a avut o durată de 30 de minute, după care trupele au început atacul.

În salba localităților fortificate din jurul Vidinului, un loc aparte îl ocupa Smârdanul, care împreună cu Inova, alcătuiau două centre puternic fortificate, apărate de efective inamice importante. Ele se legau spre est cu localitatea Capitanovcea, întărită și ea. Spre vest, apărarea Smârdanului rămăsese descoperită, prin ocuparea de către trupele noastre a localității Rainovcea. Misiunea cuceririi celor două localități întărite - Smârdan și Inova - a revenit Divizia a 2-a, comandată de generalul Mihail Cerchez, pe care le-a asaltat și cucerit la 12 ianuarie. În această luptă trupele noastre au capturat peste 300 de prizonieri, 4 tunuri, un drapel, numeroase arme și o importantă cantitate de muniții. În plus, inamicul a pierdut peste 350 de morți și răniți³⁰. Ca urmare, în seara zilei de 12

²⁸ *Istoricul războiului din 1877-1878. Participarea României la acest război*, lucrare făcută de mai mulți ofițeri, partea I, Tipografia Academiei Române, București, 1887, p. 953

²⁹ *Documente din Istoria României. Războiul pentru independență*, vol. VIII, p. 523.

³⁰ Ștefan Fălcoianu, *Istoria războiului din 1877-1878*, București, 1895, p.232

ianuarie 1878, trupele Corpului de vest stăpâneau toate obiectivele atacate în dimineața zilei: Tatargic, Rupcea, Rainovcea, Smârdan și Inova. Succesele trupelor române în zona Smârdan au avut o mare importanță pentru luptele ulterioare, deschizând drumul unităților noastre spre cetatea Vidinului.

În noaptea de 13 spre 14 ianuarie 1878 otomanii au părăsit localitățile Novoselce și Capitanovcea, retrăgându-se în Vidin. Pierderile suferite de trupele române în zilele de 12 și 13 ianuarie 1878 s-au ridicat la 5 ofițeri morți și 6 răniți, 223 soldați morți și 364 răniți³¹.

Pentru a crea condiții favorabile cuceririi Vidinului, s-a ordonat, la 14 ianuarie 1878, declanșarea unui puternic bombardament asupra cetății cu artileria română de pe ambele maluri ale Dunării, executat cu 148 piese, timp de 10 zile. Spre a se pune capăt pierderilor suferite de populația orașului din cauza operațiilor militare, comandamentul român a propus, la 20 ianuarie 1878, generalului Izzet, comandantul cetății, să capituleze, dar el a refuzat. Ca urmare, bombardamentele au continuat, ele încetând la 22 ianuarie, după aflarea veștii despre armistițiul survenit între armata rusă și cea otomană.

La 11 februarie, garnizoana otomană din Vidin capitula, iar a doua zi, în frunte cu comandantul, generalul Mehmet Izzet, se retrăgea "defilând pe dinaintea unei armate române", ceea ce "forma un spectacol impozant, o apoteoză demnă războiului independenței"³². În oraș intrau victorioase trupele române, aclamate călduros de locuitorii "cetății fecioară", care, până acum, nu fusese cucerită niciodată de vreo armată străină.

În urma participării victorioase la războiul din 1877-1878, atât prin tratatul de pace de la San Ștefano (martie 1878), cât și prin cel semnat în cadrul Congresului de la Berlin (iunie-iulie 1878), România a obținut recunoașterea internațională a independenței sale de stat. Cu acel prilej, Dobrogea, străvechi pământ românesc, a revenit la patria mamă.

Efortul economico-financiar. Războiul pentru independență a solicitat concentrarea tuturor energiilor națiunii atât sub raport militar, cât și sub raport material. În scopul ducerii cu succes a campaniei s-au conjugat efortul material, financiar și organizatoric al statului român cu cel al maselor populare, concretizate în activitatea «ie producție industrială și agricolă, în răspunsul prompt la rechiziții, în contribuțiile voluntare în bani și în natură, precum și în alte acțiuni.

Măsurile luate de guvern în perioada anterioară declanșării războiului antiotoman nu puteau să satisfacă imediat și complet nevoile marelui efectiv mobilizat, ale ducerii unei campanii de asemenea proporții. De aceea, sprijinul material al populației avea o importanță deosebită și în unele privințe hotărâtoare. Această stare de fapt a fost pusă în evidență chiar în timpul războiului de factori de cea mai înaltă răspundere în stat. Astfel, la 18 ianuarie 1878, primul ministru, I.C. Brătianu, aprecia că România „fără să fi avut muniții de resbel, nici mantale, nici intendență, nici serviciu de spitale, nici nimic, a pus deodată o armată atât de numeroasă pe picior de resbel și le-a făcut toate într-un moment și cu mijloace atât de restrânse..., fără nici un împrumut, într-o stare financiară din cele mai

³¹ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. VII, p. 560.

³² General Herkt, *Ocuparea Vidinului de către armata română și sfârșitul războiului de independență*, în *O istorie trăită a războiului de independență 1877-1878. Mărturii, Amintiri*, București, 1979, p. 279.

grele" și cu „creditul sleit în străinătate”. Numai Franța - remarca el - a putut face un război, în 1793, cu circumstanțe asemănătoare. Șeful guvernului sublinia că în împrejurările războiului antiotoman „poporul român în întregul său și-a făcut pe deplin datoria”³³. Contribuția materială fundamentală în susținerea războiului național a venit din partea țărănimii, care reprezenta majoritatea absolută a populației. Realitatea a fost recunoscută de însăși parlamentul țării, unde un deputat declara fără echivoc: „Războiul ce s-a deschis între noi și turci ne-a surprins, situația politică și socială nu ne-a dat mijloace ca să fim pregătiți pentru momentul acesta suprem și de aceea toate greutățile războiului nostru au căzut mai cu seamă asupra țărănimii”³⁴. Așadar, țaranii, lucrătorii, funcționarii și reprezentanți ai altor categorii sociale, îmbrăcați sau nu în haina ostășească, din toată țara și din teritoriile ocupate de Austro-Ungaria, au dovedit prin fapte, mulți dintre ei cu prețul supremului sacrificiu, profundul atașament față de nobila cauză a independenței noastre naționale.

Valoarea donațiilor în bani și natură este estimată la 9.247.000 de lei provenită numai din contribuțiile înregistrate, care reprezenta mai mult de două treimi din bugetul Ministerului de Război al României pe exercițiul 1877³⁵. Subliniem doar că s-au realizat însemnate contribuții în bani și în natură din partea locuitorilor din zonele orașelor Alba Iulia, Oradea, Baia Mare, Făgăraș, Deva, Sighișoara, Năsăud, Câmpeni etc. Astfel, au donat însemnate sume de bani, pentru armata română, 10.253 de persoane din 368 localități din Transilvania³⁶.

Proclamarea independenței și consacrarea ei pe câmpul de onoare, urmată de o recunoaștere internațională, a înlăturat orice legături de suzeranitate față de Imperiul Otoman, a pus capăt justificărilor oricărei alte țări străine, fie mare putere sau grup de puteri, de a exercita vreun control asupra României. Înlocuind statutul de autonomie cu acela al deplinei suveranități, statul român avea posibilitatea să decidă de sine stătător asupra politicii sale generale interne și externe. Independența a creat un cadru favorizant pentru înaintarea României pe drumul progresului economico-social, ceea ce s-a concretizat în creșterea forțelor de producție și extinderea relațiilor capitaliste, în dezvoltarea economiei naționale, a vieții social-politice, a culturii, învățământului, științei, literaturii și artei.

Devenind independentă, România dobânda egalitatea juridică cu celelalte țări, ceea ce o abilita să încheie tratate internaționale de orice fel, încât sporea posibilitățile ei de a participa la circuitul economic continental, la schimbul de valori materiale și spirituale cu alte state, să ia parte la manifestările politico-diplomatice internaționale.

³³ I.C. Brătianu, *Acte și cuvântări*, vol. III, București, 1930, p. 154-155.

³⁴ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. IX, doc. 87, p. 59.

³⁵ *România în războiul de independență. 1877-1879*, Editura Militară, București, 1977, p. 350.

³⁶ Paul Abrudan, (...) *Revista de istorie*, nr. 1/1977, p. 298.

REALITĂȚI ETNICE ÎN ORAȘUL CONSTANȚA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Paul DOMINTE*

Constanța a fost din totdeauna percepută ca o oază a înțelegerii interetnice. La intrarea sub administrație românească, orașul reprezenta un adevărat conglomerat de populație, compus din greci (elementul predominant), tătari, armeni, bulgari, puțini turci și evrei de rit spaniol. Mărturiile epocii menționează că românii „nu s-au găsit decât după venirea armatei române”¹. Aceștia li se adăugau nemții, italienii, francezii, englezii, rușii și alte etnii, a căror prezență n-a avut o influență semnificativă din perspectivă etnică¹.

Realități demografice

Constanța a impresionat întotdeauna societatea românească prin mozaicul său etnic și prin creșterea explozivă a numărului de locuitori. Cele mai importante informații demografice din epocă ni le-a transmis ofițerul Marin Dobrogeanu Ionescu. Citând pe baronul Wilhelm d'Hagguer, el aprecia populația Constanței la 4000 de suflete în 1879, grecii fiind predominanți la intrarea orașului sub administrație românească². La 1896 populația Constanței număra 10.419 suflete, cei mai numeroși fiind de această dată românii³, iar la 1900 cifra populației constănțene era de 12.725 suflete⁴. Un nou recensământ s-a organizat în 1905, când Constanța număra 15.777 de locuitori⁵. Dar adevărata explozie demografică s-a produs după această dată. Cifra populației s-a dublat între anii 1906-1916, ajungând la un total de 33.918 persoane la sfârșitul acestei perioade. De această dată numărul românilor era covârșitor: 21.971 români adică 65% din total⁶. Cifrele vorbesc de la sine despre modul în care s-au implicat autoritățile din capitală în procesul de colonizare a orașului pe care regele Carol I și 1-a dorit atât de mult fereastra României la Mare.

---

* Profesor la liceul „Ovidiu”, Constanța

¹ Stoica Lascu (ed), *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei*, vol. I (1878-1916), Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța, 1999, p. 750.

² Col. M. D. Ionescu, *Tomis - Constanța cu planul alfabetice al străzilor*, Tipografia „Lucrătorii asociați”. Constanța. 1931, p. 78.

³ *Ibidem*, p. 70.

⁴ *Ibidem*, p. 78.

⁵ *Ibidem*, p. 79.

⁶ Benone Zotta, *Geografia municipiului Constanța*, Edit. Muntenia, Constanța, 1995, p. 60; Mariana Cojoc, *Dinamica vieții sociale în orașul port Constanța, între anii 1878 1916*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, IX, Constanța, 2001, p. 101.

În ceea ce privește habitatul, de la 1878 de locuințe câte avea orașul în anul 1896⁷, numărul acestora s-a triplat în preajma intrării României în primul război mondial⁸. Ulterior Constanța a avut un indice de creștere demografică de 81,7%⁹. Odată cu începerea lucrărilor la podul de peste Dunăre și a construcțiilor portuare, Constanța a cunoscut cel mai mare „val imigraționist” rural din epocă. Totuși, conform recensământului din 1912, printre orașele port importante ale României, Constanța cu 26.628 locuitori era în urma Brăilei (64.730 locuitori) și Galațiului (71.719 locuitori), în schimb depășise între timp Tulcea (21.764 locuitori)¹⁰.

Realități etnice.

Deși la 14 noiembrie 1878 (data intrării trupelor românești în Dobrogea) numărul românilor era nesemnificativ, politica de colonizare desfășurată de statul român a condus la o creștere vertiginoasă a prezenței acestora în oraș. În anul 1896 numărul lor sporise la 2519, devansându-i pe greci (în număr de 2416 persoane) până atunci etnia majoritară în oraș¹¹. În 1905 populația românească a ajuns să numere 9165 persoane, adică 58 %¹², pentru ca în 1916 să totalizeze 21.971 de persoane, adică 65 % din populație¹³.

Marea majoritate a românilor au venit aici din sudul Basarabiei, unde fuseseră colonizați mai întâi ca urmare a hotărârii Congresului de Pace de la Paris, din anul 1856, în legătură cu cele trei județe retrocedate Moldovei¹⁴. Acestora li s-au adăugat cojanii „țărani români răzlețiți din țară de pe unde s-a nimerit și statorniciți în Dobrogea pe cale de împrumut”¹⁵. Cei mai numeroși erau muntenii de dincolo de Dunăre (mai ales ialomițeni și brăileni), apoi moldovenii și ardelenii¹⁶.

Cel mai dinamic element care a colonizat Dobrogea, inclusiv Constanța, a fost cel fost ardelenesc¹⁷, majoritatea provenind din familii de mocani. Fiind animați de intense sentimente naționale, aceștia nutreau un adevărat cult al stăpânirii românești, în casele lor se puteau vedea adesea portrete ale familiei regale de la București și ale oamenilor de stat din capitală - în special ale lui Mihail Kogălniceanu - care îi încurajaseră în acțiunea de colonizare¹⁸.

Deși la început au avut o poziție economică modestă românii au pătruns treptat și în rândul oamenilor cu stare, ocupând poziții importante, în special în aparatul administrativ. Nicolae Iorga, în trecere prin oraș la începutul secolului trecut, amintea existența unor familii de mocani „cari poartă nume ca Aldea,

⁷ M.D. Ionescu, *Tomis-Constanța*, p. 83.

⁸ *Ibidem*, p. 79.

⁹ *Ibidem*, p. 83.

¹⁰ Ion Alexandrescu, *Recensămintele României, 1899-1992*, în: Ion ALEXANDRESCU, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Enciclopedia de istorie a României*, București, Edit. Meronia, 2000, p. 297, apud M. Cojoc, *Dinamica*, p.101.

¹¹ M. Cojoc, *loc. cit.*, p. 122.

¹² I. Alexandrescu, *loc. cit.*, p. 297.

¹³ M. D. Ionescu, *Tomis - Constanța*, p. 78.

¹⁴ *Ibidem*, p. 83.

¹⁵ *Ibidem*, p. 251-252.

¹⁶ *Ibidem*, p. 252.

¹⁷ Constantin Cioroiu, Marian Moise, *Litoralul românesc la 1900*, Edit. Europolis, Constanța, 2001, p. 132.

¹⁸ Ion Adam, *Constanța pitorească cu împrejurările ei*, Edit. Minerva, București, 1908, p. 246.

Blebea, Golea, Paraipan, Gologan¹⁹, familii ce se chivernisiseră în județul Constanța. Printre numele românești cu rezonanță din perioada 1900-1916 se impune cel al lui Ion Bănescu, moldovean de origine, primar al Constantei între anii 1905-1907. Făcând parte din „generația apostolilor românismului în Dobrogea după 1878”²⁰, acesta a făcut numeroase eforturi, printre altele, pentru înființarea unui cartier românesc²¹, pentru inițierea lucrărilor la Cazinoul din Constanța și a stațiunii Mamaia²². Anterior exercitării funcției de primar, încă din 1893, în calitate de pedagog, Ion Bănescu s-a străduit să dăruiască orașul cu o școală normală de învățători și institutori, atât de necesară alfabetizării în zonă²³. Eforturile sale educative vor fi continuate cu succes de un alt experimentat dascăl, „geograful român de reputație europeană Constantin Brătescu”²⁴, de această dată un fiu al Dobrogei. Născut la Câșla²⁵, într-o veche localitate românească din jud. Tulcea, viitorul academician Constantin Brătescu (discipolul reputatului Simion Mehedinți) își va lega numele de editarea prestigioaselor publicații: „Arhiva Dobrogei” și „Analele Dobrogei”²⁶. De notorietate este și activitatea științifică a ofițerului Marin Ionescu, ce-și va atribui și cognomenul „Dobrogianul”, din pasiune pentru provincia sa de adopție. Bucureștean de origine, sosit în Constanța în calitate de ofițer la sfârșitul secolului al XIX-lea, acesta a ajuns să publice în 40 de ani (începând cu 1896) aproximativ 30 de lucrări și articole închinare Dobrogei²⁷. Lucrările sale, ce culminează cu *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, editată în 1904 și premiată de Academie²⁸, sunt de neegalat în epocă. Aproape nici un studiu istoric al evoluției Dobrogei nu poate fi întreprins la ora actuală fără consultarea acestor mărturii ce evidențiază preocupările enciclopedice ale acestui pasionat al orașului de adopție. Acestor trei apostoli ai românismului la Constanța li se adaugă alte nume cu rezonanță în epocă, cum ar fi: prefectul Scarlat Vârnav, fruntaș conservator, Titus Cănanău, și el primar al Constanței (1910-1911), inginer din Botoșani, publicistul Ioan N. Roman, doctorul N. Marinescu Sadoveanu, medic cu funcții administrative importante în toată această perioadă, etc.²⁹

¹⁹ Nicolae Iorga, *Drumuri și orașe din România*, Edit. Minerva, București, 1904, p. 265.

²⁰ Ștefan Lascu, Constantin Vitanos, *Dimensiuni naționale în activitatea publică și științifică a dobrogenilor Ion Bănescu și Constantin Brătescu*, în vol. Colegiul Pedagogic Traian Brătescu. *Valori ale civilizației românești în Dobrogea*, Poligraf SA, Constanța, 1993, p. 113.

²¹ *Cuvântul*, an I, nr. 7, 29 ianuarie, 1906, p. 1.

²² S. Lascu, C. Vitanos, op. cit., p. 119.

²³ *Ibidem*, p. 115.

²⁴ *Ibidem*, p. 121.

²⁵ *Ibidem*. Autorii arată că viitorul academician era fiul învățătorului Ioan Brătescu (moldovean de origine) și al Caliopei Ecaterina Caramfil, deci o grecoaică, cel puțin după nume.

²⁶ *Ibidem*, p. 122-125.

²⁷ *Pagina frunțașilor dobrogeni - Colonelul Ionescu M. Dobrogianu*, în „Analele Dobrogei”, XIV, 1935, p. 130-132. Lucrările de epocă fiind puține la număr, multe din cauza distrugerilor iremediabile săvârșite de bulgari în timpul ocupației acestora din anii 1916-1918, studiile lui M. Ionescu Dobrogianu (cum îi plăcea autorului să se semneze) sunt de o valoare inestimabilă în refacerea vieții cotidiene constănțene. Totuși, unele dintre date, în special cele statistice sau referitoare la evenimentele de dinaintea prezentării autorului la post, nu sunt sigure, ele aflându-se astăzi în curs de reevaluare din perspectiva acribiei științifice (vezi și Marian MOISE, *Constanța veche, restituirii necesare*, Edit. Menora, Constanța, 2001)

²⁸ Cpt. M.D. Ionescu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, Tip. Grafice I. V. Socec, București, 1904.

²⁹ C. Cioroiu, M. Moise, op.cit., p. 133-135.

Pe români îi regăsim, alături de alte personalități ale Constanței și în *Albumul Național al Dobrogei*, publicat de Petru Vulcan în 1906. Autorul, animat de veritabile sentimente naționale, a avut ideea de a transmite posterității imaginile fotografice ale principalelor personalități politice, edilitare și din mediul de afaceri de la acea dată. Printre ei se aflau: înalte fețe bisericești, militari, prefecti, primari, oameni de afaceri, profesori, ingineri, medici, magistrați, directori de bănci, tipografi, comercianți și proprietari, funcționari etc.³⁰ Elementul colonizator a fost încurajat nu numai în cartierul românesc, preconizat de Ion Bănescu după 1905, în nordul „Peninsulei” (cartierul rezidențial din apropierea Portului) dar și în cel al meseriașilor³¹ (construit ceva mai târziu la vest de cel românesc).

Ca trăsături psihice, românul era caracterizat ca fiind stăpânit, neîncrezător în oameni și lucruri, sceptic, dar patriot și prezent la sărbătorile naționale³⁴. Nicolae Iorga, își descria conaționalii ca având „figura energică [...] cu fața deschisă, prietenoasă”³². Pătrunderea activă a românilor în toate domeniile de activitate demonstrează că acțiunea de colonizare a Dobrogei a fost un experiment reușit.

Grecii au constituit inițial cel mai important segment etnic al Constanței, fiind categoria cea mai înfloritoare din punct de vedere economic, datorită priceperii de care au dat dovadă în ale navigației și negustoriei. Unele dintre instituțiile ridicate de ei, cum ar fi biserica „Metamorphosis” („Schimbarea la Față”), cel mai vechi lăcaș de cult ortodox din oraș, sau Teatrul „Elpis” (actualmente teatrul de păpuși) au devenit emblematice în ceea ce privește prezența acestora la Constanța.

La 1905 grecii erau în număr de 2327³³, în Constanța, ocupând locul al doilea ca număr după români, loc pe care s-au menținut până în 1916³⁴. Majoritatea clădirilor de epocă, monumentale, din „Peninsulă” au fost ridicate de comunitatea elenă.³⁵

Marii bogătași ai Constanței erau greci: Tache Manicatide (fabrică de „ocrari și culori”, fiind pionier al industriei chimice în zonă) devenit în 1903 șeful Camerei de Comerț din oraș; Alexandru Logaride, mare exportator de cereale; familia Macri (care au format la începutul secolului al XX-lea o adevărată dinastie), armatori și cărauși vestiți; Constantin Sarry, ziarist și om de editură de notorietate³⁶.

Scriitorul Tudor Șoimaru - un soi de reporter monden interbelic - a publicat în anul 1936 o lucrare plină de culoare locală închinată urbei. Plecând de la

³⁰ Aceste imagini, însoțite de mici note de subsol, reprezintă în egală măsură și un izvor iconografic excepțional, permițând cercetătorului de astăzi să refacă: ierarhii, atitudini, vestimentație, tipologii umane și etnice - vezi Petru Vulcan, *Albumul Național al Dobrogei*, Tip. Regală, București, 1906.

³¹ Românilor li s-au acordat cu prioritate loturi pentru a-și construi case și ateliere în acest cartier, „Dobrogea jună”, an V, nr. 28, 22 august, 1909, p. 2-3.

³² Conservatorul Constanței”, an I, nr. 3, 1 februarie, 1909, p. 2.

³³ N. Iorga, op. cit., p. 263.

³⁴ M.D. Ionescu, *Tornis - Constanta*, p. 79.

³⁵ *Ibidem*, p. 19.

³⁶ Doina Păuleanu, *Axa est-vest. Constanța - istorie și dinamică interculturală*, Fundația Pro Arte, Constanța, 2000.

amintirile depănate de localnici, acesta considera Constanța începutului de secol, „o imensă insulă grecească”. Și continuă: „Toate le stăpâneau grecii și numai ei [...]. La America se făceau tranzacții, se dădeau lovituri de bursă; de aici erau expediate șleपुरi ce aveau să aducă bogăția sau ruina peste noapte.”³⁷ În listele Camerei de Comerț dintre anii 1900 și 1916, grecii dețineau poziții fruntașe în domeniul rentabile, cum ar fi: angroșiști de cereale, „comisioneri” (oameni de afaceri), patroni de hoteluri, cămătari (numiți și „împrumutători de bani”) etc. Mulți dintre ei erau patentări 1, deci oameni cu stare³⁸. Singurele băi publice din oraș aparțineau la 1900 tot unor greci: Stavru D. Nevenoglu, respectiv Constantin Teodoridi³⁹.

Excelenți oameni de afaceri, grecii erau uneori suspecți de naționalism elen și intenții ascunse față de români. De pildă, în 1910 ziarul „Conservatorul Constanței” atrăgea atenția asupra pericolului reprezentat de greci, care vroiau să rămână „stăpâni” la Constanța, în urma unor înțelegeri secrete dintre regele George al Greciei și țarul Nicolae al Rusiei⁴⁰. Alteori această etnie era condamnată pentru tendințele ei monopoliste în materie de comerț⁴¹. Bine organizați, ei patronau și activitatea culturală, organizația comunitară „Sillogul EUen Elpis” fiind proprietarul principalei săli de spectacol din oraș, Teatrul „Elpis”⁴². Tot grecii au fost și inițiatorii primului club sportiv din Constanța, secțiunea athletică, care își făcea simțită prezența la serbările din oraș⁴³.

Prezența turco-tătarilor a conferit întotdeauna Constanței un farmec aparte. Numărul musulmanilor avea să se diminueze în Dobrogea, de la 31% în 1880, la 11% în 1912⁴⁴. În Constanța, în schimb, dacă este să ne luăm după statisticile lui M.D. Ionescu, numărul islamicilor a înregistrat o ușoară creștere numerică de la 2202 în 1896⁴⁵, la 2815 persoane în 1916⁴⁶, menținându-se la începutul secolului al XX-lea pe locul 3 ca număr, după români și greci.

Cea mai bine reprezentată comunitate musulmană din oraș erau tătarii, în număr de 614 (17%) în Anadolchioi (comună situată mai la nord ce a fost înghițită ulterior de oraș, constituind actualmente un cartier al acestuia) în preajma primului război mondial. În schimb, turcii erau numeroși în unele localități din apropierea Constanței, cum ar fi: Palazu Mare, Agigea, Poarta Albă și

³⁷ C. Cioroiu, M. Moise, *op.cit.*, p. 151

³⁸ Tudor Șoimaru, *Constanța*, Fundația pentru literatură și artă Regele Carol al II-lea, București, 1936, p. 26.

³⁹ Vezi listele de alegători pentru Camera de Comerț din anii 1900 și 1916 în: Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale, Fond Primărie Constanța [infra: F.P.C.], dosar 29/1900, f. 20- 28 și *ibidem*, dosar 29/1915, f. 125.

⁴⁰ „Conservatorul Constanței”, an II, nr. 22, 29 iunie 1910, p.2.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 20, 6 iunie 1910, p. 2.

⁴² Dan, Constanța, F.P.C., dosar 6/1916, f. 103.

⁴³ *Constanța și Tekirghiol, ghid ilustrat, 1924*, cu o prefață de prof. univ. O. Tafrați, Institutul Grafic «Albania», Constanța, 1924, p. 179.

⁴⁴ Dan Constanța, F.P.C., dosar 22/1897, f. 19-22.

⁴⁵ M. D. Ionescu, *Tornis - Constanța*, p. 78.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 83.

Techirghiol⁴⁷. Aproximativ așezărilor respective de Constanța a făcut ca aceste etnii să constituie o prezență cotidiană pe străzile orașului, în special tătarii, având ocupații ca: sacagii (în condițiile inexistenței unui sistem de aducțiune a apei, aceasta era cărată cu sacalele, un soi de butoaie uriașe pe roți), birjari, căruțași, iar turcii (confundați uneori cu țiganii musulmani) ca simigii (covrigari), cofetari și proprietari de cafenele⁴⁸. Doar câțiva dintre acești etnici apar în documentele Camerei de Comerț ca exercitând meserii cu adevărat profitabile: Ali Husein, un antreprenor de lucrări publice; Velula Celebi Abdula, cămătar, ambii patentari I și un negustor de stofe. În rest erau oameni modești, desfășurând activități marginale, de genul acelor pe care deja le-am amintit.

Dintre personalitățile dobrogene de confesiune musulmană, Petru Vulcan enumera la 1906 pe: Abdul Hamid I. Osman, consilier județean și unul dintre fruntașii comerciali ai Constanței⁴⁹, Ibrahim Kadâr Muedin, judecătorul (cadiul) Tribunalului mahomedan, socotit de autor un om progresist⁵⁰, Aii Kadâr, una dintre figurile de notorietate ale Consiliului Local⁵¹, alți consilieri și muftii (sacerdoți musulmani). Una dintre personalitățile ce și-a impus prezența în epocă a fost dr. Ibrahim Temo, luptător pentru emanciparea Albaniei⁵² de sub dominația otomană și singurul medic musulman din Constanța. Musulmanii reprezentau o curiozitate a Constanței pentru străinii creștini, atât prin portul lor, cu șalvari și fes, cât și prin obiceiurile lor religioase. Islamul le impunea prezența la rugăciune și curățenia trupului⁵³. În ciuda acestui fapt tătarii aruncau gunoaiele în stradă și umblau adesea zdrențăroși, nepunând preț pe haine.

Ion Adam, un adevărat pionier în memorialistica gen jurnal de călătorie cu tentă locală, îi descria pe tătari ca fiind nepăsători și leneși, total dezinteresați în a planta flori sau pomi în cartierele sau satele pe care le locuiau, în schimb ahtiați după cafea și tutun⁵⁴. Slabi agricultori, greoi la învățarea limbii române, pe care o vorbeau stricat, erau în schimb foarte cinștiți, de cuvânt, puțin neîncredători, dar prietenoși. Starea lor materială era printre cele mai deplorabile din Constanța, turco-tătarii fiind considerați refractari progresului⁵⁵.

Numărul bulgarilor a sporit de la 1060 în 1896 la 1728 în 1916⁵⁶. Comunitatea bulgară din Constanța dispunea de școală și biserică proprie, iar uneori, pentru a-și subvenționa aceste instituții, organizau serbări sau acțiuni de binefacere⁶⁰. Deși în restul Dobrogei erau cunoscuți mai ales în calitate de grădinari pricepuți, la Constanța unii dintre ei se aflau în categoria de mijloc a orașului. Listele Camerelor

⁴⁷ Stoica Lascu, *Repere ale prezenței turco-tătarilor în Dobrogea modernă (1878-1916)*, în „Anuarul Muzeului Marinei”, vol. II, Constanța, 1999, p. 245.

⁴⁸ F.P.C., dosar 29/1900, f. 20-28.

⁴⁹ P. Vulcan, *op. cit.*, p. 40.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 64.

⁵¹ *Ibidem*, p. 66.

⁵² Autorul afirmă că Dr. Temo visa la o Albanie proclamată Imperiu - *ibidem*, p. 69.

⁵³ C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit.*, p. 141.

⁵⁴ I. Adam, *op. cit.*, p. 259-261.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 274-275.

⁵⁶ M. D. Ionescu, *Tornis - Constanța*, p. 78, 83.

de Comerț ne-au păstrat nume de bulgari: croitori (Petre Cristof), negustori de stofe (Iordan Nicoff și Petre Panciof), negustori de stofe și îmbrăcăminte (Ștefan Catrof), „ornamentări de lux” și chiar antreprenori, majoritatea patentări 2. În rest exercitau și ei activități modeste, în special negustori de zarzavat⁵⁷. Colonelul M.D. Ionescu îi descrie ca având o constituție robustă, ochii mici, fața ovală, părul blond și moale, sprâncene arcuite. Considerați ca având o inteligență slabă, liniștiți, serioși, rezistenți și buni soldați, erau puțin ospitalieri și ursuzi. Superstițioși și bisericosi, posteau de patru ori pe an⁵⁸.

Comunitatea bulgară a constituit o prezență aparte în Dobrogea, atât prin numărul mare de membri, cât și datorită naționalismului iredentist, exprimat cu o deosebită violență, mai ales în timpul ocupației militare din anul 1916. După ce au declarat românii deposedați de avere, soldații bulgari au jefuit și distrus instituții și case particulare, au violat femei și copile, au ucis și ciopârțit zeci de oameni, pe care apoi i-au lăsat să putrezească în stradă, au profanat biserici⁵⁹. Acest comportament va contribui la menținerea unei atmosfere de neîncredere în raporturile dintre români și bulgari. Naționalismul bulgăresc s-a manifestat agresiv încă de la intrarea Constanței sub administrație românească, încurajați fiind, în aceste tendințe, de către ruși⁶⁰. Totuși Nicolae Iorga arăta că bulgarii din Constanța „n'au visurile primejdioase [iredentiste - n.n.] ale unora dintre compatrioții lor de la Tulcea”⁶¹. Cei mai mulți evrei au sosit în Dobrogea la sfârșitul secolului al XIX-lea⁶², iar în oraș îi concureau pe greci și armeni în ceea ce privește comerțul⁶³. Numiți și „ovrei” în epocă, erau în număr de 855 la 1896 și 1092 în 1916⁶⁴. Se ocupau cu unele dintre cele mai rentabile afaceri: antreprenori, bijutieri (Isac Goldstein), angrosiști, bancheri și cămătari, patroni de ateliere manufacturiere, negustori, dar mai ales medici, avocați și croitori de lux. Au rămas în memoria colectivă a Constanței patronul marelui magazin de ceasornicărie și bijuterie Șapira, sau Al. I. Heldenbush, care a înființat prima drogherie medicală.

Evreii au rămas atașați cultului mozaic având în Constanța două sinagogi⁶⁵. Asemenea grecilor și bulgarilor foloseau și aceștia o societate de binefacere care procura prin spectacole fonduri destinate chestiunilor comunitare⁶⁶.

⁵⁷ Listele Camerei de Comerț pe anul 1900 - *ibidem*, dosar 29/1900, f. 20-28. M.D. Ionescu, *Dobrogea*, p. 326-328.

⁵⁸ F.P.C., dosar 46/1916, f. 265-267.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 152-161.

⁶⁰ M. Cojoc, *Dinamica*, p. 108.

⁶¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 265.

⁶² În orașele din România evreii reprezentau 14,6% din populație în această perioadă (Keith Hitchins, *Desăvârșirea națiunii române*, în: Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Edit. Enciclopedică, București, 1998, p. 402.)

⁶³ C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit.*, p. 154.

⁶⁴ M.D. Ionescu, *Tomi - Constanța*, p.78, 83.

⁶⁵ Vezi listele Camerei de Comerț în: F.P.C., dosar 29/1900, f. 20 - 28 și dosar 29/1915, f. 125.

⁶⁶ *Ibidem*, dosar 10/1900, f. 75 și dosar 6/1916, f. 8.

Armenii erau în număr de 559 la 1896, cifra lor crescând la 1002 în 1916⁶⁷. Și ei erau negustori foarte abili numărându-se printre cei mai bogați oameni din oraș, în calitate de: angrosiști de cereale, antreprenori, afaceri cu case de schimb valutar, proprietari de ateliere manufacturiere, afaceri cu stofe, cămătari, consilieri, funcționari etc.⁶⁸ Printre ei se numărau și oameni cu preocupări culturale ca de pildă vestitul Kricor Zambaccian, ce va deveni unul dintre cei mai mari colecționari de artă din țara noastră⁶⁹.

În 1896 la Constanța erau înregistrați 512 locuitori de etnie germană, numărul lor sporind la 642 în anul 1916⁷⁰. Majoritatea veniseră din Rusia și le erau recunoscute, de pe atunci, calitățile de oameni muncitori și gospodari⁷¹. S-au remarcat în domenii tehnice: tinichigii, „mașini” (mecanici), arhitecți (Herman Schmidt, austriac), berari, în special Al. I. Gruber, patronul celei mai vestite și longevive berării din oraș⁷².

Veniți probabil din India, țișanii împrumutau religia țării în care staționau. Dacă erau într-o țară creștină, deveneau creștini, dacă veneau din Turcia, erau musulmani. În oraș erau prezenți mai ales cei musulmani⁷³.

Mutați de colo, colo, împinși spre periferie, țișanii au reprezentat un permanent focar de infecție, cartierele lor fiind cele mai mizerabile din oraș. Trăind mai ales din cerșit, erau ridiculizați din cauza lipsei lor de instrucție și a capacității de organizare⁷⁴. Aveau familii numeroase, coabitând uneori cu animalele în bordeie insalubre. Deși erau apreciați pentru unele abilități, cum ar fi, de pildă, prelucrarea metalelor, erau adesea împinși de mizerie la tot felul de potlogării. Femeile, în special, obișnuiau să tălmăcească visele și să „ghicească în ghioc”, evident în scopul de a mai procura ceva de-ale gurii. Nu există în epocă dovezi ale unei griji speciale a autorităților locale în sensul de a acorda vreo asistență țișanilor.

Alături de aceste etnii mai existau și italieni, francezi, englezi etc, fie permanent, cu diferite afaceri, fie sezonier, fapt care conducea la amplificarea sentimentului de mozaic etnic la Constanța.

Raporturile interetnice

Raporturile dintre diversele etnii au fost în general bune, iar micile manifestări naționaliste țineau fie de structura politică a statului român, în plină afirmare a luptei de întregire națională, fie de contextul general al epocii, în care naționalismul era asociat patriotismului.

De obicei, manifestările românești de acest gen se reduceau la mici injurii sau

⁶⁷ MD. Ionescu, *Tomi - Constanța* p 78, 83.

⁶⁸ F.P.C., dosar 29/1900, f. 20-28 și dosar 29/1915, f. 125.

⁶⁹ C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit.* p. 153-154.

⁷⁰ M. D. Ionescu, *Tomi - Constanța*, p 78, 83.

⁷¹ *Idem*, *Dobrogea*, p 345-346.

⁷² F.P.C., dosar 29/1900, f. 20-28 și dosar 29/1915, f. 125.

⁷³ M. D. Ionescu, *Dobrogea*, p.344-345

⁷⁴ Referindu-se la colindele de sărbători, presa vremii îi lua peste picior pe țișanii ce fredonau pe la porți „Deșteaptă-te române”, cântând „cum le vine și cum se pricepe: grecește, bulgărește, armenește, dacă nu chiar și englezește”. („Dobrogea jună”, an V, nr. 3, 12 ianuarie 1909, p.2)

critici la adresa alogenilor⁷⁵. De pildă, grecii erau criticați pentru că țineau pe perete tabloul regelui George al Greciei, pentru că profesorii lor îi îndemneau pe elevi să nu deprindă limba română și să bațjocorească istoria noastră națională, iar preoții, pe conaționali, să nu realizeze căsătorii cu românii⁷⁶. Albanezii erau acuzați de lipsă de recunoștință față de statul român⁷⁷. Lipovenii erau culpabilizați că au arătat totdeauna ostilitate față de autoritățile românești, iar dorința lor de a emigra în Rusia era privită cu dezaprobare⁷⁸.

Totuși, unii dintre minoritari, de pildă intelectualii musulmani, cum ar fi învățătorii Bectaş Osman sau Ahmed Meneși au manifestat o deschisă recunoștință față de țara noastră, care le-a asigurat libera exercitare a tuturor drepturilor constituționale și confesionale. Unii dintre ei au ajuns să servească în armată, ca ofițeri destoinici, iar sublocotenentul Kiazim Abdulachim a murit eroinic pe câmpul de bătălie de la Mărășești în 1917⁷⁹. La rândul său, statul român i-a protejat pe musulmani construind o moschee monumentală, botezată după numele domnului unificator Carol I și terminată în 1910⁸⁰. Fidelitatea populației musulmane față de autoritățile române nu trebuie să ne mire, având în vedere că acestea le-au luat apărarea și în raport cu alte etnii, încă de la integrarea Dobrogei în granițele țării noastre. De pildă, în 1879 prefectul Remus Opreanu respingea cererea comunității bulgare de a construi o biserică într-un fost cimitir turcesc, pe motiv că „se vătămau ideile religioase ale mahomedanilor, ceea ce este contra principiilor de respect legal pentru toate religiunile existente în Dobrogea”⁸¹.

Pe de altă parte, autoritățile încurajau manifestările naționale, susținând activitatea publicistică a românilor ardeleni⁸², organizând serbări pentru sprijinirea acestora⁸³ și patronând congrese ale diferitelor asociații românești din teritoriile aflate sub ocupație străină⁸⁴. S-a acordat sprijin și apariției de publicații cu tentă națională pe plan local, precum și colonizării de elemente românești în diferite zone ale Constanței⁸⁵. La rândul lor, locuitorii români solicitau mai multe spectacole în limba română⁸⁶, atribuirea lucrărilor de construcții, preferențial conaționaliilor⁸⁷, iar primăria

⁷⁵ „Conservatorul Constanței”, an II, nr. 22, 29 iunie 1910, p.2.

⁷⁶ *Ibidem*, II, nr. 20, 6 iunie 1910, p. 2.

⁷⁷ La un congres al albanezilor avocatul I. Mihail, fost bursier al statului român, ceruse ca termenul de albanoromân să fie suprimat dintr-o petiție adresată marilor curți europene, și să se păstreze numai cel de albanez („Dobrogea jună”, an IX, nr.3, p. 1.)

⁷⁸ „Conservatorul Constanței”, an I, nr.6, 22 noiembrie 1909, p. 2. Cella Serghi povestește cum a fost etichetată în copilărie „Bulgăroaică!” de partenerii de joacă, ea replicând: „Zarzavagiule!” - Cella Serghi, *Pinza de păianjen*, Edit Minerva, București, 1973, p. 64.

⁷⁹ S. Lascu, *Repere*, p. 248.

⁸⁰ *Ibidem*, p.246

⁸¹ F.P.C., dosar 9/1879, f. 48 apud M. Cojoc, *loc. cit.*, p.107

⁸² Prestigioase publicații ale românilor transilvăneni, cum ar fi: „Românul” și „Gazeta Transilvaniei” din Brașov, „Luceafărul” din Sibiu, cereau sprijin bănesc constănțenilor (*ibidem*, dosar 4/1914, apud Marin Stanciu, Ana Chiriac, Aurelia Răducănescu, Măria Stănesci (ed), *Din tezaurul documentar dobrogean*, Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S.R., București, 1988, p. 400, 407

⁸³ F.P.C., dosar 6/19116, f. 65; apud M. Stanciușă., *op.cit.*, p. 410.

⁸⁴ F.P.C., dosar 11/1912, f. 22; apud M. Stanciu șă, *op.cit.*, p. 379-380.

⁸⁵ În momentul strămutării meseriașilor în zona de lângă Direcția Arhivelor Naționale Constanța de astăzi, la acordarea de loturi aveau prioritate românii („Dobrogea jună”, an V, nr. 28, 22 august 1909, p. 2-3.)

⁸⁶ F.P.C., dosar 32/1911, f. 60 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 377-378.

⁸⁷ F.P.C., dosar 26/1911, apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 371.

constănțeană s-a evidențiat și prin sprijinul acordat integrării ardelenilor⁸⁸ și bănățenilor⁸⁹ refugiați în România din teritoriile aflate sub dominație austro-ungară.

A existat un naționalism în sensul șovin al cuvântului (cum îl percepem noi și comunitatea internațională astăzi) la începutul secolului al XX-lea? Patriarhul românismului la Constanța, M. D. Ionescu, își încheia vestita monografie închinată Dobrogei (cu un discurs ce ar putea fi interpretat ca naționalist), printr-o comparație între noaptea barbariei (dinspre Est - adică Rusia) și razele civilizației române (evident latină, occidentală) la capătul căreia „Văd aievea, cum se înalță trufașe pe luciul apei falnica noastră „România”⁹⁰. Totuși, discursul colonelului, integrat mentalității din epocă, este mai degrabă patriotic. Este adevărat că unii cetățeni se mai dedau la manifestări de genul înjurăturilor cu tentă naționalistă, dar ele rămăneau atitudini individuale⁹¹, nu ale întregii comunități.

Dificultăți s-au manifestat în raporturile cu bulgarii, după intrarea României în războiul mondial. Cum era și firesc, aceștia au refuzat să plece pe front împotriva Bulgariei. În romanul autobiografic *Pînza de păianjen* Cella Serghi descrie plastic profunda criză de conștiință pe care a trăit-o tatăl său (etnic bulgar) în momentul în care s-a pus problema conflictului României cu țara vecină⁹².

În general se poate vorbi de o coexistență pașnică la Constanța între anii 1900-1916, interesele economice ce au condus la explozia demografică din oraș fiind mai importante pentru locuitori decât discursul naționalist. Aerul cosmopolit, de „oază interetnică” pe care continuă să-l emane Constanța până în zilele noastre a fost evidențiat încă din 1910 în cuvinte mișcătoare, de către învățătorul musulman Bectaș Osman: „ni se dă ocaziunea să vă facem deplina convingere că cei 33 de ani de stăpânire românească aici, au transformat cu desăvârșire conglomeratul etnic din Dobrogea, într-un aluat uniform de consistență românească. Priviți un moment la mine: afară de haina și credința care duce la mântuirea sufletului, nu am nimic care să mă deosebească de voi”⁹³.

ANEXĂ STATISTICĂ

Evoluția etno-demografică a orașului Constanța între anii 1878-1916⁹⁴

Etnia	Evoluția demografică pe ani				
	1896	1900	1905	1912	1916
Români	2.519	-	9.165	-	21.971
Greci	2.416	-	2.327	-	3.326
Musulmani	2.202	-	1.315	-	2.815
Bulgari	1.060	-	831	-	1.728

⁸⁸ MD. Ionescu, *Dobrogea*, p. 326-328.

⁸⁹ F.P.C., dosar 6/1906, f. 65.

⁹⁰ MD. Ionescu, *Tomi - Constanța*, p. 106.

⁹¹ Un locuitor se plângea în 1913 Primăriei că fusese insultat, pentru că era turc, de un comisar român F.P.C., dosar 1/1897 apud Mariana Cojoc, *op. cit.*, p. 107.

⁹² Cum să trag în bărbatul soră-mii? Cum să-mi omor nepoții?, rostea acesta cu amărăciune (C. Serghi, *op. cit.*, p. 60.)

⁹³ „Ovidiu”, an VII, nr. 3-4, 1-30 iulie 1910, p. 53; apud S. Lascu, *Reper*, p. 246.

⁹⁴ Datele referitoare la evoluția demografică a Constanței la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea sunt contradictorii. Am folosit la întocmirea acestei statistici informațiile puse la dispoziție de MD. Ionescu în lucrarea sa din 1931 Deși aceasta pare a fi sursa cea mai credibilă, eventualele erori sunt greu de verificat

Evrei	855	-	812	-	1.092
Armeni	559	-	601	-	1.002
Germani	512	-	309	-	642
Italieni	109	-	217	-	518
Francezi	51	-	95	-	175
Alții	92	-	105	-	649
Total	10.419	12.725	15.777	26.628	33.918

SUMMARY

The article approaches the interethnic image of Constantza at the beginning of the 20th century from several points of view. After a briefing of the demographic status in the city at the time of including Dobrudja to the Romanian administration, the author describes the presence and evolution of different ethnical groups in Constantza, step by step, from various points of view: statistically, professionally, their social status by that time, the habits and public image.

Using several sources like documents from the archives, articles from periodicals, statistics, albums and memorialistic works from that time, covers both the scientific and critical content, and the local specific colour which brings the reader closer to the described period of time.

The last part which is dedicated to the inhabitants relationships, could also be regarded as a basis for sustaining the image of a oasis of tolerance, existing in Constantza, somehow unusual in the European context of the period.

The item could also be looked at from the perspective of integrating Romania in the U.E., as an argument for supporting a successful experiment and an example regarding the harmony that should characterize the interethnic and religious relationships between inhabitants in the 21th century.

- 1907 -

Bogdan TEODORESCU*

Îndeobște ignorate după 1989, mișcările țărănești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului trecut, reintră în actualitate în aceste zile, la un secol de la marile răscoale din 1907 și în perspectiva aderării țării noastre la structurile Uniunii Europene.

Timpul care s-a scurs de atunci nu a fost suficient pentru a stabili responsabilitățile și vinovații: arendașii străini sau legile strâmbe, instigarea calificată, de la Spiru Haret la Vasile Kogălniceanu și de aici la socialiști sau chiar la un posibil amestec destabilizator al Rusiei nemulțumită de bilanțul fast al jubileului carlist din 1906. Peste toate, câte pot fi negate sau afirmate, rămâne bătrâna concluzie a lui Bălcescu care vorbea răspicat despre deceniile de „trudă, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși” (*Mersul revoluției în istoria românilor*) și realitatea necontestabilă că la începutul secolului XX coexistau în aceeași țară două Români și un stat și o societate profund dezbinată.

Deși nu a fost un trăsnet din senin, ridicarea țăranilor, întinsă pe întreg teritoriul României din Flămânzii Botoșanilor și până în inima Olteniei, a avertizat asupra modului în care elitele politice românești înțeleseră să împlinească modernizarea. Pentru că apăreau la suprafața lucrurilor, anii de dinainte de primul război mondial au reprezentat o veritabilă „*belle époque*” și nu numai pentru unele categorii sociale. Unirea și independența, precum și stabilitatea politică de invidiat a tânărului stat, creaseră premise favorabile unei creșteri economice fără precedent, sensibil stimulată de stat atât ca întreprinzător, cât și ca reglator.

Populația urbană a crescut cu 90% între 1859 și 1899, efect al unei susținute mișcări a forței de muncă dinspre sat spre orașele „industriale” – București, Galați, Brăila și Ploiești.

Tarifele vamale protecționiste și legile pentru încurajarea industriei au stimulat activitățile din acest domeniu. Chiar dacă, la începutul secolului XX, agricultura își păstra poziția de întâietate, numărul întreprinderilor a crescut în douăzeci de ani (1887-1915) de 10 ori, capitalul tot pe atât, iar valoarea producției de peste 14 ori (în domenii precum industria alimentară, chimică, a

---

* Profesor la Liceul „Victor Babeș, București

prelucrării lemnului și a metalelor sau a confecțiilor). Creșteri exponențiale cunoștea în epocă și industria extractivă, cu deosebire a petrolului unde de la 33 mii de tone exploatare în 1886 se ajunsese la 1848 mii în 1913. În 1915 România dispunea de 3500 kilometri de cale ferată cu întreaga infrastructură (gări, poduri, tunele, etc.).

Înființarea Băncii Naționale a României din 1880 a însemnat momentul de început al constituirii instituțiilor bancare moderne. După introducerea sistemului monometalist în anii 1889-1890 și după adoptarea prevederii ca cel puțin o treime din emisiune să aibă o acoperire în aur și devize, cursul monezii românești s-a menținut constant până în 1914 – paritatea leului cu francul francez și belgian și lira sterlină, o marcă germană fiind egală cu 1,24 lei iar în dolar S.U.A. cu 5,18 lei.

Expresie a unei bune organizări, dar și a unei creșteri economice sănătoase, bugetul statului a sporit constant din 1867 până la Primul Război de 60 de ori, iar din 1901 până în 1914 s-au înregistrat numai excedente.

Pe structura bugetului din 1899/1900 se poate remarca la capitolul cheltuieli, pentru instrucția publică se cheltuiau 30 milioane franci, mai mult decât la interne, externe și justiție luate la un loc (18,5 + 5,6 + 6,6).

Este de remarcat însă că în pofida succesului din domeniul industrial, în balanța exportului, materiile prime derivate din agricultură dețineau procente covârșitoare (cereale – 91,3% în 1893).

Acești indici de creștere au produs importante modificări sociale: s-au consolidat pozițiile, inclusiv politice ale unei mari burghezii interesate în industrie, comerț, activități bancare (528 de proprietari cu venituri de peste 10.000 lei). A început să prindă contur o clasă mijlocie, încă puțin numeroasă dar în permanentă extindere, răspunzând nevoii de birocrati și specialiști ai statului modern. De proveniență rurală, a început să crească, pe măsura mării numărului de întreprinderi, și categoria muncitorilor calificați și necalificați.

Din păcate, această Românie, în general prosperă și cultivată, dispunând de mari resurse și pe deplin sincronă cu modernizarea, reprezintă doar o parte a întregului. La marginea orașelor cu alei largi și clădiri instituționale și rezidențe monumentale se află o altă lume, trăind la limita inferioară a mijloacelor de subzistență, locuind în condiții precare, fără acces la asistența medicală, instrucție și viața publică.

Cealaltă Românie, rurală, căci despre ea este vorba, producea totuși două treimi din produsul național brut și asigura trei sferturi din exporturile țării. Ocupația ei de bază, agricultura, era și pe atunci cea dintâi ramură economică deși anii de la sfârșitul secolului al XIX-lea schimbaseră prea puțin în regimul muncii și al proprietății sau în dotarea ei tehnică.¹

În urmă cu mai bine de 40 de ani, reforma agrară din vremea lui Cuza acordase țăranilor libertatea individuală și pământul pe care-l lucraseră pentru moșieri. Independența economică nu o putuseră obține, căci 70% din suprafața arabilă rămăsese marilor proprietari iar relativ repede s-a constatat că atât

¹ Pentru întreaga problematică a modernizării societății românești la începutul secolului al XX-lea, vezi Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Ed. Humanitas, București 1996, capitolul „Societate și economie”, pag. 174-223; rezumat în *Istoria României*, Ed. Enciclopedică, București 1998, pag. 399-405 și *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, Ed. Enciclopedică, București 2003, pag. 31-147.

suprafețele arabile cât și spațiul de pășune era neîndestulător pentru a acoperi nevoile familiei țărănești.

O creștere demografică explozivă, mai cu seamă la sate (chiar în familia autorului acestor rânduri, străbunii săi materni au avut 18 copii, dintre care, e drept, doar 8 au ajuns la maturitate) și absența legii primogeniturii, care determina tații de familie să-și risipească mica avere funciară între toți copii, a desăvârșit dezastrul. În fața celui cu pământ puțin se aflau doar două soluții: fie să vândă sau să ipotecheze proprietatea moștenită, fie să refacă vechea relație cu moșierul, solicitându-i altă suprafață pentru lucru. Să spunem de la început că de fapt și cei din prima categorie ajungeau mai devreme sau mai târziu în situația celorlalți. Pământul era al moșierilor (6 milioane ha) dar recoltele, animalele și mâna de lucru erau ale țăranilor. Între cele două părți s-ar fi putut încheia contracte reciproc avantajoase; din păcate legile care stabileau regimul învoielilor agricole reînnoiau vechile raporturi ale șerbiei. Țăranul era obligat, pentru pământul primit, să plătească în bani, să acorde produse, să efectueze muncă sau să practice câte ceva din fiecare. Se adăugau alte obligații, căci producătorul dorea și o suprafață suplimentară și chiar plocoane. Dacă la început raporturile moșieri, arendași, țărani au fost amiabile, proprietarii fiind interesați să-și asigure forța de muncă necesară, ulterior situația s-a schimbat. Pentru a-și asigura și produsele de care aveau nevoie, moșierii au solicitat autoritățile rurale să-i aducă cu forța la lucru și să instituie răspunderea colectivă pentru acei dintre săteni care refuzau să-și îndeplinească integral obligațiile, ceea ce s-a și legiferat, pentru ca ulterior, în 1882, într-o nouă redactare a aceluiași act normativ să se scoată sub presiunea numeroaselor proteste. Tot atunci s-au stabilit cu exactitate obligațiile țăranilor și s-a cerut ca recolta să fie strânsă la zece zile după recoltare pentru a nu lăsa loc la eventuale abuzuri, în situația în care se constata că recolta fusese mai mare decât se estimase inițial. Este însă de prisos să spunem că și în continuare țăranii, moșierii și arendașii au fost tratați inegal, primii fiind de regulă făcuți răspunzători pentru încălcarea de orice fel a contractelor și învoielilor.

Am rezuma foarte pe scurt. Așa cum se prezentau lucrurile Legea învoielilor îl obliga pe țăran să lucreze mai întâi pe moșia proprietarului și apoi pe pământul său. Înțelegerile cu moșierii și arendașii se produceau de regulă iarna fără a se ști dinainte care urma să fie calitatea muncii sale și în completa necunoaștere a factorilor climatici.²

Desigur același lucru era valabil și în legătură cu politica de taxe și impozite a statului față de lumea satului, de multe ori stabilită în funcție de interesele financiare ale perceptorilor. Să mai spunem doar că având un exercițiu limitat al drepturilor lor cetățenești, la cele politice cu deosebire, de multe ori toate rămâneau la cheremul proprietarului și al administrației, percepute în epocă egal răspunzătoare de situația țăranului.

În secolul al XIX-lea situația raporturilor dintre proprietari și țărani s-a complicat și mai mult o dată cu apariția unui intermediar – arendașul. Utilitatea lui se explică prin dezinteresul unor moșieri de a-și exploata pământul în noile condiții

² vezi și Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat din România*, vol. 2, București. 2001, pag. 119-115

(transformată într-o proprietate capitalistă, supusă impozitelor, obligată să producă beneficii, exploatarea agrară comporta alte competențe decât cele cunoscute din trecut). Unii, precum poetul Vasile Alecsandri, rămâneau la moșiile lor dar întâmpinau mari dificultăți de acomodare, alții preferau pur și simplu să trăiască la oraș, în țară sau în străinătate, mulțumindu-se să primească din când în când veniturile produse.

De cele mai multe ori complet în afara a ce se întâmpla pe moșiile lor, proprietarii erau în permanenta căutare a unui arendaș bun, băiat descurcăreț, care să fie capabil să exploateze resursele cu folos pentru stăpân, păstrând aparența unor relații bune cu țărani.

Numai că arenda acordată moșierului pentru pământul său era o investiție care trebuia să producă profit, arendașul fiind de regulă un deținător de capital, un „manager” capitalist interesat de capacitatea afacerii astfel inițiate de a-i spori veniturile.

Trebuie recunoscut că sumele de bani necesare pentru a intra în rândurile arendașilor le aveau de regulă străinii, mai cu seamă evreii, cu deosebire în Moldova, dar și că mulți dintre ei au ridicat valoarea proprietăților, au mărit producția și au sporit considerabil veniturile moșierilor. Nu în ultimul rând, cum se va vedea și mai jos, rezultatele deosebite în agricultura românească a începutului de secol li se datorează lor.

Dorința de câștig a arendașilor completa „setea de pământ”, de fapt nevoia de a ieși din starea de sărăcie cronică a țăranilor, ambele lucrând în sensul sporirii constante a suprafețelor în acest regim. După statistici ale timpului 56,88% din moșiile de peste 500 de ha. și 72% din suprafața celor de peste 3000 de ha. erau arendate în primii ani ai secolului XX. Succesul afacerii a condus la constituirea „trusturilor arendașești”, mai întâi în Moldova unde frații Fischer dețineau în 10 județe 237.863 ha. din care aproape 160.000 ha. spații de cultură. Alte asociații de același tip aparțineau fraților Juster, printre marii arendași numărându-se Gultman, Druckmann, Zlater sau Costiver. După modelul din Moldova se constituiseră alcătuirii asemănătoare și în Oltenia, una dintre ele îndeobște citată aparținând lui Vasile Mirică, Sima Năiculescu și I.G. Drăgulescu.

După datele lui G.D. Creangă, în Moldova arendarea se raporta la 62% din exploatarea, românii deținând o pondere de 44%, evreii 43%, iar străinii creștini 13%. Trusturile arendașești controlau nu doar forța de muncă dintr-o întreagă regiune; puterea lor economică le permitea să blocheze activitatea băncilor de credit sau să aducă forța de muncă străină. Practic, în aceste condiții de regulă profitabile pentru moșier, arendașul proceda ca un proprietar, fiind perceput de țărani ca atare. Să nu uităm însă că responsabil de starea acestuia din urmă nu era arendașul, care în situația în care etnic și confesional era evreu nu dispunea de nici o posibilitate de a ameliora situația țăranului, nebeneficiind de drepturi cetățenești.³

Privite din toate aceste perspective lumea satului suferea de o presiune puternică fiind obligată să intre în societatea modernă cu o suprapopulație pe care industria urbană nu putea să o asimileze, cu un inventar agricol precar și cu

³ 1907 în *perspectivă istorică*, Ed. Junimea, 1977, pag. 88

o posesiune a pământului care menținea vechea dependență de proprietar, acum și de „managerul” său, arendașul. Statul încercase de-a lungul anilor câteva paleative, păstrând însă neschimbată natura marii proprietăți funciare: împrumuturi parțiale, mai cu seamă din moșiile sale, băncile populare care creditau ca împrumuturi cu dobândă sporită pe țărani dornici să-și cumpere pământ, în jurul cărora s-au coagulat obștiile sătești, asociații ale țăranilor, care puneau la dispoziția acestora pământul în condiții mai avantajoase decât cele ale marilor proprietari.⁴

Creșterea demografică, mai buna organizare a activităților productive, atragerea sporită a produselor gospodăriei țărănești în marele circuit comercial național și internațional, au creat de-a lungul timpului o supraproducție agricolă, care a îmbogățit pe proprietari, arendași, negustori, inclusiv statul prin politica sa de impozite, dar a sărăcit și a adus la expunere exact pe cel care din munca sa sporise această avuție. Majoritatea țăranilor locuia în case construite din materiale friabile (lut, paie, coceni sau trestie), 2 camere cu mobilier sărăcăcios în care se înghesuiau părinții și o familie numeroasă. Starea de subnutriție într-o continuă agravare, cu consecința sa imediată, răspândirea marilor boli sociale ale secolului între cale pelaga în primul rând. Starea culturală precară, absența localurilor de școală, dar și a învățătorilor, ca și starea degradată a celor care funcționau explică numărul mare de analfabeți, cu toate măsurile întreprinse de părintele învățământului rural care a fost Spuru Haret. „Agitatorii” viitoarelor răscoale s-au recrutat din rândurile burgheziei rurale în creștere numerică pe măsura diversificării instituțiilor satului. De obârșii diferite, doar o parte provenind din lumea în care funcționau, în general prost plătiți, ei aveau să joace roluri diferite în tragedia care se pregătea: unii în fruntea mișcărilor de protest, alții printre victime (străbunicul matern al autorului acestor rânduri, învățător în comuna Suhaia din județul Teleorman, unde împreună cu soția a profesat mai bine de 30 de ani, amândoi, adevărați „luminatori” ai satului, au scăpat de la moarte și de la devastarea locuinței printr-o minune a cărei amintire s-a perpetuat în familie de un secol).

La începutul anului 1907 nimic nu prevestea tragedia atât de apropiată. România sărbătorise cu fast jubileul de 40 de ani al regelui Carol și se înfățișase lumii la expoziția națională prilejuită de acest eveniment ca o țară stabilă și prosperă.

Funcționarea ireproșabilă a „rotativei guvernamentale” adusesse la cârma țării în decembrie 1904 pe conservatori al căror lider George Gregore Cantacuzino (deloc întâmplător cel mai mare proprietar funciar al momentului) devine președintele Consiliului de Miniștri. Deși dominat de marii proprietari funciari, parlamentul a dezbătut în repetate rânduri proiecte de legi avansate de majoritate sau de opoziție care s-au așezat în limitele problemei agrare. Înfruntarea politică avea în vedere două direcții esențiale: conservatorii care ar fi dorit doar îmbunătățirea situației țăranilor, se pronunțau pentru păstrarea neștirbită a marilor proprietăți, eventuala vânzare de pământ exclusiv din domeniile statului,

⁴ *Problematika legislației agrare în Corpurile legiuitoare, în Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România, vol. I, București, 1983, pag. 341-351*

menținerea micii proprietăți, îmbunătățirea administrației, extinderea și eficientizarea creditului, ridicarea nivelului de cultură al țărănimii.

Și în versiunea liberalilor, nu pământul era problema sătenilor, ci reglementarea muncii pe baze moderne. Chiar dacă, spre deosebire de conservatori, liderii acestui partid aduceau în discuție structura proprietății (cu fărâmițarea excesivă a loturilor țărănești) dacă demascau abuzurile administrației, fiscalitatea, lipsa de cultură a țăranilor, soluțiile lor cereau doar aplicarea corectă a legilor în vigoare, colaborarea prietenească a țăranilor și moșierilor sau instruirea satului de către școală și biserică.⁵

Ca o tristă premoniție a răscoalelor care se apropiau Parlamentul a discutat la nesfârșit despre Casa rurală, care ar fi trebuit să înlesnească țăranilor achiziția de suprafețe arabile mici și mijlocii. În 1906 trusturilearendășești au prilejuit ample comentarii în general la Senat, liderul liberal D.A.Sturdza, aflați în opoziție, afirmă că frații Fischer și Juster dețin o șesime din întinderea cultivată a județelor Iași, Botoșani și Dorohoi și că cei numiți practică pe lângă metode incorecte pentru a-și spori beneficiile: măsurători incomplete ale pământului și frecventa înșelare la socoteală a țăranului analfabet.⁶

Nu este de mirare că două din principalele curente ideologice ale timpului abordau chestiunea țărănească.

„Sămănătorismul” al cărui nume venea de la revista înființată de un grup de intelectuali în frunte cu Nicolae Iorga (1901-1910) avea o orientare conservatoare idealizând satul patriarhal, boierimea și țăranul și valorile lumii rurale medievale în opoziție cu orașul blestemat ca receptacol al tuturor relelor lumii moderne (a se citi capitaliste). Îndemnul de a ridica satul prin cultură era însă pozitiv și demn de urmat.

Prelungind în societatea românească ecourile narodicianismului rus, poporanismul teoretizat de C. Stere preconiza „luminarea” poporului de către intelectuali. Considerând obștea țărănească superioară unui proletariat care la noi se năștea greu, poporaniștii se deosebeau de sămănătoriști practicând o viziune realistă asupra satului, dezvoltată de scriitorii și artiștii grupați în jurul publicațiilor „Evenimentul literar” și mai cu seamă „Viața românească” (foarte citită de intelectualii satului, inclusiv de străbunicul meu despre care a mai fost vorba, care ne-a lăsat moștenire o colecție cvasi completă începând cu numărul inaugural din 1906).⁷

De altfel pentru a contura mai bine modul în care „chestiunea țărănească” domina lumea intelectuală și artistică o simplă enumerare a capodoperelor din această arie tematică, apărute în anii imediat premergători răscoalelor va fi sperăm foarte edificatoare. După ce în anii 1898 și 1898-1900 apăruseră monumentalele lucrări „Cimiliturile românilor” de Artur Gorovei și cele trei volume ale Sărbătorilor la români de Semion Florea Marian, precum și în 1901 primul volum din „Istoria limbii române” de O. Densușianu, poeți și prozatori aflați atunci la debut, precum St. O. Iosif sau Mihail Sadoveanu (cu nu mai puțin de 4 cărți

⁵ *Istoria Românilor*, vol. VII, tom VI, pag. 95-96

⁶ *Istoria Parlamentului*, vol. I, pag. 350-351

⁷ Pentru cele două orientări ideologice vezi Z. Ornea, *Poporanismul*, București, 1972 și *Sămănătorismul*, București, 1998

publicate în același an - 1904) consacra numeroase pagini satului și țaranului român. Celebra pânză a lui Ștefan Luchian, „La împărțitul porumbului”, care înfățișează un grup de țărani famelici, în așteptarea a ceea ce le-a mai rămas din recoltă, a fost prezentat în 1905.

În imediata noastră vecinătate se întâmplau evenimente semnificative nu fără ecou în societatea noastră. Apariția unei noi generații de lideri a avut efecte asupra mișcării naționale românești din Transilvania și la Congresul de la Sibiu al P. N. R. „pasivismul” a fost abandonat în favoarea „activismului”.

Doi ani mai târziu, în 1907 chiar, în ianuarie, în Austria votul cenșitar era înlocuit cu votul universal masculin, pentru Reichrat, ceea ce deschidea clasei politice românești șanse de a participa la viața parlamentară. În Rusia anii 1905-1907 au fost marcați de o revoluție burghezo-democratică. Episodul revoltei de pe crucișătorul Potemkin (care a furnizat subiect unui celebru film în regia lui Serghei Eisenstein, douăzeci de ani mai târziu) a avut și un epilog românesc, nava ancorând în cele din urmă la începutul lui iulie 1905 în porul Constanța.

Lărgind aria cercului vom constata că în anii de la începutul secolului tobele războiului au continuat să bată asurzitor iar politica de bloc a avut succesele scontate. S-au încheiat conflicte, precum cel ruso-japonez prin pacea negociată de americani și încheiată în cele din urmă la Portsmouth (Virginia, S.U.A.) în septembrie 1905, noi crize s-au declanșat, precum cea prilejuită de vizita împăratului German Wilhelm al II-lea la Tanger care era gata să arunce omenirea într-un conflict, având în vedere și interesele marocane ale Franței. Marile puteri nu erau pregătite de război așa că în cele din urmă conferința de la Algeșinas (Spania) a tranșat diferendul în favoarea Franței. În iunie 1907 va mai înregistra Conferința pentru pace de la Haga (cu participarea a 44 de state), în iunie-octombrie și rotunjirea Triplei Înțelegeri sau Antante prin încheierea acordului anglo-rus de la Sankt-Petersburg.

Pare de neimaginat că între lumea rurală românească cu dramele, suferințele și revoltele ei și spațiul marilor decizii politice unde se hotărăște pacea sau războiul continental și planetar să existe o cât de mică legătură. Și totuși, așa cum vom vedea fermitatea liderilor politici de la București, gata să pună capăt revoltei cu cele mai dure mijloace („întâi represiunea și pe urmă vom aviza”, avea să spună P. P. Carp în vâltoarea evenimentelor) precum și ofertele aparent dezinteresate ale Imperiului dualist și a celui rus de a se implica în liniștirea răsculaților arată limpede cât de necesară era stabilitatea politică a României și cât de mult contau resursele ei pentru Europa.

Răscoalele din 1907 nu au izbucnit din senin. Vreme de aproape 20 de ani, practic din 1888, societatea românească era zguduită periodic de puternice convulsii sociale țărănești. În acești ani s-a câștigat experiență în organizarea unor mari acțiuni revendicative și tot în acești ani guvernele aflate la cârma României au învățat să reprime cu forța armelor orice revoltă.

La 1888 răscoalele au început la Urziceni (în Ialomița) răspândindu-se ulterior în Ilfov, Prahova, Vlasca și Dâmbovița. În Muntenia și Oltenia faza de apogeu a fost la începutul lui aprilie, dar în Moldova s-a prelungit până în septembrie. Anii care au urmat până spre 1900 au înregistrat circa 400 de mișcări mai puternice, anii mai importanți fiind 1889, 1892, 1894, 1898, 1899 și 1900, cu două vârfuri în 1894 când au fost 100 de acțiuni și 1898-1900 cu peste

150. Moldova (în 1889, 1894) și Oltenia și Muntenia (Teleormanul, spre exemplu apare și în 1892 și în 1898 și în 1899) alternând în periodicitatea mișcărilor. Se apreciază că cea mai puternică ridicare țărănească din acest timp s-a desfășurat între 27 mai -7 iunie 1899 în gara Slatina în contextul alegerilor parlamentare din acel an și a susținerii de către țărani a unui candidat pentru Colegiul III care promisese că le va reprezenta interesele.

Ulterior alte frământări s-au iscat atunci când s-a solicitat o anchetă în legătură cu falsificarea alegerilor, confruntărilor violente dintre unitățile militare, trimise să stabilizeze situația și răsculați le-au căzut victime 20 de țărani uciși; 3 ofițeri și 23 de soldați au fost răniți.⁸

Marile răscoale din 1907 au fost precedate de frământări și revolte în sate din Moldova (Dorohoi, Suceava, Botoșani, Vaslui în 1906 și în iarna 1907), de loc întâmplător în aceleași județe unde se vor desfășura și ulterior tulburările cunoscute.

Nu este datoria autorului rândurilor de față să stabilească desfășurarea în detaliu a răscoalelor de acum un secol, să stabilească responsabilități sau să minimizeze vinovați, ci doar să semnaleze câteva situații care ne pot ajuta să înțelegem ce s-a întâmplat atunci.

Este îndeobște cunoscut ca punct de plecare al evenimentelor incidente din comuna botoșenească Flămânzi, desfășurate între 8-12 februarie 1907. Contextul este și el notoriu – moșia comunală era disputată de Mochi Fischer și Berman Juster, primul fiind dispus pentru a obține arenda să ofere țăranilor contracte avantajoase, promițându-le 25 lei falcea de pământ și 15 lei falcea de imaș. . În iarna care a urmat, între cei doi competitori s-a ajuns la o înțelegere și în consecință arenda a fost atribuită lui Fischer care a plătit însă o despăgubire enormă (1.000.000 lei). În noua situație promisiunile din toamnă nu mai aveau relevanță și din acest motiv semnarea contractelor întârzia. După unele surse sătenii erau dispuși să mai adauge 5 lei de falce pentru a păstra un profit corect între profitul proprietarului și al arendașului. Incidentele se declanșează pe 8 februarie când administratorul Constantinescu amenințându-i pe țărani și chiar lovind pe unul dintre ei este la rândul său bătut. 20 de jandarmi sosesc la fața locului și țăranii se liniștesc. În aceeași seară printr-un memoriu este solicitat să intervină prefectul județului care pune în vedere arendașului, și acesta acceptă, să facă până la 1 martie contracte agricole care să-i mulțumească pe țărani. Ancheta prefectului și în alte sate arendate lui Fischer constată peste tot aceeași situație și solicită intrarea în legalitate. Nicăieri nu s-a înregistrat vreo înfruntare între săteni și jandarmi.⁹

Din păcate lucrurile au luat o altă direcție atunci când s-a constatat că nici vorbă ca promisiunile făcute prefectului să fie împlinite. Fischer nu a vrut să-și respecte cuvântul dat în toamnă, a insistat să semneze contractele în alte condiții și văzând că este imposibil s-a retras la Cernăuți. Termenul limită pentru semnarea învoielilor – 1 martie – nu a mai fost respectat dar din vina arendașilor și în această situație, la sugestia unor învățători din satele moldovene, s-a cerut

⁸ *Tabele din 1907 în perspectivă istorică*, Junimea, 1987, pag. 76-80.

⁹ Alex. Mihai Strenescu. *Op. cit.*, pag. 131-136

proprietarilor să împarte pământul pentru lucru. În consecință, sub presiunea răscoalei cu întindere în întreaga Moldova, se cer contracte noi mai avantajoase țăranilor, în unele locuri acestea chiar fiind încheiate.

Incidentele de la Botoșani produc primele victime, armata fiind obligată să riposteze. Extinderea valului revoltei și în Muntenia și Oltenia în primele zile ale lunii martie se însoteste cu devastări, înfruntări cu armata, morți și răniți.

Câteva situații din județul Teleorman: la Alexandria țăranii solicită pământ din moșia comunei, până atunci arendată partizanilor partidului la putere. 2300 de locuitori alcătuiesc o petiție ajutați de mai multe persoane, acuzate ulterior de a fi instigat la răscoală. Pe 7 martie este trimisă chiar o telegramă Regelui cu același conținut. Lucrurile se liniștesc pentru a reizbucni cu o forță sporită pe 9 martie când în scenă intră rezerviștii care urmau să se prezinte la companie spre a merge la Turnu Măgurele, capitala județului. În drum spre gara orașului un grup de locuitori îi instigă la revoltă cerându-le să nu se ducă la cazarmă cu atât mai mult cu cât între ei erau țăranii care doreau și ei pământ. În cele din urmă localitatea este devastată începând cu Sinagoga și cu magazinele evreilor. Armata intervine târziu și abia a doua zi împiedică repetarea distrugerilor.¹⁰

În comuna Lisa, atenția răsculaților care au urmat exemplul celor din satele învecinate Pratia, Vijjoara și Subaia, a fost îndreptată către arendaș, care prevenit fugise. „Au spart totul, jefuind din odăi cele mai mici lucruri, au pus foc la pătule, magazine și șoproane, au împărțit vitele și au incendiat grajdurile.”¹¹

Încercările de a intra în Turnu-Măgurele, capitala județului, au eșuat, în înfruntările de la marginea orașului pierzându-și viața 3 țărani.

O situație specială s-a înregistrat în comuna Tătăreștii de Jos unde pe 11 martie țăranii răzvrățiți au distrus locuința preotului Vasile Nănescu, preotul bisericii locale, distrugându-i întreg avutul. Patru zile mai târziu, înarmat cu o pușcă și însoțit de mai mulți locuitori au trecut la arestarea instigatorilor și a capilor răscoalei.

Marin Ioniță Dumitrică, considerat conducătorul celor care au devastat, a fost prins, legat cu o funie și târât spre primărie. Pe drum „mănat de patima unei josnice răzbunări” preotul îl lovește pe cel considerat vinovat cu o măciucă în cap după care îl împușcă mortal.¹²

Situația din țară, complet scăpată de sub controlul autorităților, a condus în cele din urmă la demisia Guvernului conservator condus de Gh. Grigore Cantacuzino și formarea unui nou cabinet liberal cu D.A. Sturdza prim-ministru și cu Ionel Brătianu la Ministerul de Interne și generalul Al. Averescu la Ministerul de Război, care au trecut de urgență la împărțirea țării în zone, stabilind măsurile de pacificare.

Între primele decizii adoptate de Brătianu se numără schimbarea prefectilor numind în Moldova numai membrii marcanți ai fostului partid socialist „generoșii” care trădaseră în 1899 trecând la Partidul Liberal, precum I.C. Atanasiu la Covurlui, Constantin Stere (la Iași), Ion Radovici (la Vaslui), G. Diamandy (la Tecuci), etc. La 18 martie 1907 Parlamentul a adoptat Legea pentru declararea stării de asediu prin care erau suspendate unele libertăți constituționale,

¹⁰ 1907 in *Teleorman*, Ed. Acord, 1977, depoziții de informatori, pag. 160-162.

¹¹ *Ibidem*, pag. 165

¹² *Ibidem*, pag. 214

autoritatea era preluată de instanțele militare iar tribunalele militare preluau judecarea tuturor delictelor petrecute în vremea tulburărilor.¹³

În județul Teleorman prefectul Iarca a procedat în consecință împărțind trupele în subordine pe companii cărora le-a fost repartizat un spațiu de supraveghere în câteva comune.¹⁴

În Teleorman ordinea fusese restabilită pe 19 martie dar prefectul avertiza asupra celor care din ură și răzbunare continuă abuziv arestările. Pe 3 aprilie revenea către secțiile de jandarmi cerând imperativ să fie oprite atât cercetările cât și arestările.¹⁵

Totuși va fi silit să elibereze 1170 persoane aflate în detenție, suficient pentru a evidenția zelul organelor de anchetă. Același demnitar a cercetat întreg județul pentru a evalua pagubele, constatând că proprietarii și arendașii au pierdut bunuri în valoare de 7.853.540 lei.¹⁶

Zeci de acte de acuzare, multe publicate, au adus în fața judecății sute de săteni din Teleorman. Dintr-un opis cu cei condamnați aflăm că sentințele pronunțate între 23 iunie-18 decembrie, 46 de persoane, toți plugari, au primit între 5 și 10 ani de muncă silnică, 5 au fost condamnați la muncă silnică pe viață, iar alte 8 închisoare corecțională între 5 și 10 ani pentru omor.¹⁷

Ajungem astfel la chestiunea foarte delicată a morților din 1907, evident, de numărât în ambele tabere. Corect mi se pare deci a ști: câți arendași și funcționari rurali au fost uciși de săteni și implicit câți țărani au murit executați de forțele de represiune. Statisticile făcute de prefecturi îi înregistrează, de regulă, de-a valma și pe unii și pe ceilalți. În aprilie 1907, la Giurgiu în Vlașca se face un tabel cu 4 locuitori morți (2 din Toporu și câte unul din Preajba și Băbăița) care au lăsat în urmă familii fără nici un mijloc de existență pentru care se acordă ajutor între 20 și 60 de lei. În aceeași zi, în același loc, se alcătuieste un alt tabel cu toți locuitorii morți cu ocazia răscoalelor din județ (18 la număr, dintre care 15 uciși de armată și alți 3 de locuitori, 17 erau agricultori, unu era mecanic).¹⁸

În Dolj unde s-au înregistrat cele mai violente episoade ale răscoalei și unde s-a folosit artileria s-a înregistrat și un număr ridicat al celor decedați. Proprietari și arendași dar și țărani, parte în timpul luptelor, parte ulterior sub diferite pretexte. Prefectul I. Nițescu enumera „la Rojiștea – 30 morți, la Foișoru – 1 împușcat, la Alamjiu -6, la Coțofenii din Jos – 10, la Goliștea Mare -1 și 15-20 răniți, la Sobia – 12 morți, la Grindenii – 8 morți, la Cocușteni, unde era conacul generalului Gîgiu, comandantul Diviziei a II-a, care pacifică în zonă, - 8 morți, Căciulești -1mort.”¹⁹

Fără să intrăm în detalii vom încheia acest subiect afirmând că cifra celor dispăruți rămâne încă de aflat. Dacă cei 11.000 de morți reprezintă evident o mare exagerare deși ani de zile în vremea regimului comunist această sună a fost vehiculată (egală cu numărul de țărani colectivști participanți la adunarea festivă din aprilie 1962 care încheia cooperativizarea), nici alte cifre, deși produse de înalți

¹³ Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, pag. 150

¹⁴ 1907 în Teleorman, pag. 224-225

¹⁵ *Ibidem*, pag. 225

¹⁶ *Ibidem*, pag. 225

¹⁷ *Ibidem*, pag. 220-222

¹⁸ *Ibidem*, pag. 150-151

¹⁹ Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, pag. 171-172

demnitari, contemporani cu evenimentele, nu pot măsura exact dezastrul produs de acest conflict, felul în care statul și poporul s-au înfruntat nemijlocit cu ciomagul, pușca și tunul. Dintr-un ordin de zi al regelui Carol I aflăm că în 5 zile au fost mobilizați 140.000 de rezerviști , „care au avut o datorie dureroasă de îndeplinit, dar averea și buna rânduială trebuie apărate cu orice preț”. Spre cinstea lor, cel puțin o parte din cei de mai sus au refuzat să tragă în consătenii lor (inițial condamnați la ani grei de temniță, au fost ulterior amnistiați).²⁰

Avalanșa legislativă care a urmat, precum și proiectele de legi ale împrumutării finalizate abia după primul război și înființarea României Mari, la care avuseseră o parte de contribuție și cei răsculați cu doar un deceniu în urmă, au dovedit limpede teama clasei politice de un nou 1907.

Nu este exclus ca cei mai luminați lideri politici ai vremii să fi înțeles că România nu putea intra în modernitate cu o țărănime lipsită de proprietate și de cele mai elementare drepturi.

Rămân însă o mulțime de întrebări tulburătoare: ar fi putut fi evitată teribila înfruntare de acum 100 de ani, știut fiind că a fost precedată de un lanț întreg de răscoale ? Era dispusă clasa marilor proprietari și a arendașilor (în rândurile cărora burghezia era bine reprezentată) să facă acele concesii care să amelioreze situația țărănimii?

Ce îi trebuie satului românesc ca să fie parte a lumii moderne?

---

²⁰ *Ibidem*, pag. 184

MEMORII ALE MOȘNENILOR ULTERIOARE RĂSCOALEI DIN 1907

Alexandru A. MAREȘ*

Situația de ansamblu a țărănimii, reprezentantă a cca 4/5 din populația țării la începutul secolului al XX-lea, a făcut obiectul a numeroase studii, majoritatea circumscrise analizei mării răscoale din anul 1907.

La împlinirea unui veac de la desfășurarea tragicelor evenimente, aspectul social al problemei agrare își dezvăluie noi dimensiuni pe baza informațiilor din unele fonduri arhivistice mai puțin cercetate. Ele confirmă starea materială precară a unei mari părți a populației rurale aflată în așteptarea ușurării accesului la pământul de cultură și a unei administrații mai puțin corupte. Insuficiența islazului pentru vite, condițiile tot mai apăsătoare de arendă, precum și alte dificultăți cotidiene i-au adus pe mulți din micii agricultori în situații disperate în care își vedeau existența zădărnicită.

Viața grea nu îi ocolea nici pe țărani moșneni, dintotdeauna proprietari pe o bucată de pământ, dar ale căror condiții se agravaseră la începutul anilor 1900. Ei nu beneficiaseră de efectele reformei agrare din timpul lui Cuza și, în urma sporirii numărului populației, moșnenii, precum cei din comuna Lonești-Tomșanca, județul Argeș, considerau că „stăm mai rău ca împământeniții de la '64”¹. Aceeași stare de spirit o împărtășeau locuitorii din comunele Milea Isbășești și Corbii Mângureni tot din județul Argeș, când afirmau că „Suntem cu toții pierduți cu desăvârșire”², precum și cei din comuna Bârzoiu de Gilort. Aceștia apreciau că „astăzi [1908; a. n.] am ajuns ... mai greu ca foștii clăcași”³. La rândul lor, moșnenii din cătunul Negrenii de Sus, comuna Negreni, județul Vlașca afirmau că „din cauză că nu avem unde pășuna nici o vacă și oi pentru lapte trăim foarte rău, hrănindu-ne cu mâncarea cea mai rea [motiv pentru care; a.n.] pelagra și alte boli periculoase cuprinsese cea mai mare parte dintre noi”⁴.

Dintr-un raport al unui funcționar de rang înalt adresat Ministerului Agriculturii și Domeniilor reiese atât sărăcia din lumea satului de câmpie, cât și pericolul speculării situației disperate a țăranilor. Pe moșia statului Praporul din

* Profesor gr. I la Școala nr. 98 „Avram Iancu”, București.

¹ Arh. N.I.C., Fond Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor. *Islazuri, Generale*, dosar nr. 1/1908, f. 4. În continuare se va cita Arh. N.I.C., fond M.A.I.C.D., *Islazuri, Generale*.

² *Ibidem*, f. 19.

³ aprecierea noastră.

⁴ *Ibidem*, f. 21.

⁴ *Ibidem*, f. 9.

comuna Amărăștii de Jos, județul Romanați existau trei școli cu cinci învățători și trei învățătoare. „E mare lipsă de lemne și învățătorii mi s-au plâns, rugându-vă [d-le ministru, a.n.] să dispuneți vânzarea copacilor dispersați și a uscăturilor ce se găsesc în pădurea Praporul și să se prefere școlile înaintea amatorilor speculanți care la cumpără de la Stat spre a le revinde la prețuri exagerate”⁵. O situație asemănătoare se înregistra în 1908 și în comuna Flămânda din județul Mehedinți: „Lemne cel puțin pentru foc nu avem, ceea ce sunt destule uscate în pădurile din acea proprietate [moșia statului Rogova; a.n.], însă noi suferim foarte apăsător”⁶.

Conștientizând dificultățile traiului cotidian, unele comunități au decis să aducă la cunoștința înaltelor autorități ministeriale și regale situația existentă, sperând ca pe baza legilor adoptate după înfrângerea mării răscoale, să își îmbunătățească pe cât posibil viața. Moșnenii din cătunul Negrenii de Sus, comuna Negreni, județul Vlașca afirmă cu optimism că „noua lege pentru învoielii agricole între alte mari îmbunătățiri aduse nouă țăranilor, prevede și înființarea islazurilor comunale, mare și laudabilă faptă pentru onor nostru guvern actual ... Acum cu înființarea islazurilor comunale, vom trage mari foloase pentru îmbunătățirea traiului nostru”⁷.

Memoriile elaborate cu ajutorul preoților, învățătorilor și agronomilor suprindeau o serie de greutăți comune ale micilor agricultori și erau, adeseori, întărite de zeci de semnături ale capilor de familie locali. Nu putem să nu remarcăm speranța pusă în buna credință a suveranului, sau a ministerului de resort, în rezolvarea cererilor înaintate, de altfel, modeste și îndreptățite. Într-un memoriu adresat de moșnenii din comuna Ștefănești, județul Gorj, suveranului Carol I, prin intermediul Camerei de Petițiuni se afirma: „Venim la milostivirea Majestății Voastre ca la un bun părinte al nostru și îmbunătățitor a toată țara ... Noi nu avem pământ de hrană, nici livezi de fân, nici islaz de vite, ci numai țăruii casei ... Venim cu lacrimi fierbinți și cu genunchii plecați a ne lua și nouă în considerație plângerea neajunsului nostru [...] de a ne putea hrăni, pentru că nu mai putem a mai purta atâtea greutăți [de] la domnii proprietari ce ne pune a plăti. Prea Înaltă Majestate, cerem ca după legea nouă să ni se dea și nouă pământ din moșiile statului ... sau de la domnii proprietari, de unde credeți Înălțimea Majestății Voastre, numai să ni se dea, că-l plătim și noi în rate cum plătesc și alții”⁸. Tot în anul ce a urmat marelui conflict social, într-un alt memoriu având același înalt destinatar, moșnenii din comuna Bârzoii de Gilort, tot din județul Gorj, arătau că: „Noi fiind lipsiți de pământ alergăm înaintea Majestății Voastre cu lacrimi în ochi și cu genunchii plecați, la părintele nostru și al întregii Țări Românești, mijlocindu-ne ca după făgăduințele date în timpul nenorocitelor răscoale țărănești [...] a ni se da și nouă dreptul la pământ de cultură și pășunat cu vitele, de la care putem să extragem și noi dările către stat ...”⁹. Dorința de a fi buni cetățeni contribuabili era condiționată de posibilitatea de a avea acces la pământ ca sursă de venit. În condițiile în care o nouă expropriere a mării proprietăți particulare nu era iminentă, nădejdea rezolvării doleanțelor din fondul funciar al statului, era pentru țărani una din puținele ocazii „ca să putem scăpa și noi mai cu ușurință de biciul lui Atila”.

⁵ Arh. N.I.C. fond *Ministerul Agriculturii și Domeniilor; Regii*, dosar nr. 2157 bis/1911, f. 42. În continuare se va cita M.A.D.

⁶ Arh. N.I.C. fond M.A.I.C.D.; *Islazuri, Generale*, dosar nr 1/1908, f. 15.

⁷ *Ibidem*, f. 9.

⁸ *Ibidem*, f. 13.

⁹ *Ibidem*, f. 21

Plastica apreciere îi viza pe cei doi proprietari locali reclamați în petiție¹⁰.

În ciuda stilului simplu și direct, petițiile sunt impresionante prin dezvăluirea greutăților îndurate de cei mai amărâți dintre țărani și ne arată că pretențiile lor erau în esență mici pentru o țară bogată. Echilibrul existențial, cu toate privațiunile cotidiene și puținele nevoi de ordin sociale conștientizate, se pare că depindea într-o mare măsură de asigurarea locului de islaz pentru vite. Rolul lor în mica gospodărie țărănească era covârșitor: reprezentau garanția putinței de a desfășura plugăria fără de care nu puteau lua pământ în arendă, asigurau produse alimentare indispensabile unei bune dezvoltări fizice și nu în ultimă instanță erau venitul de rezervă în perioadele de mari lipsuri generate de foamete sau secetă. Tocmai de aceea cererile acordării de islaz reveneau ca un leit motiv în numeroasele petiții țărănești. Din păcate pentru categoria moșnenilor, legea pentru învoielile agricole nu prevedea dreptul acestora de a li se acorda islazuri de pe moșiile statului¹¹. Există în epocă percepția că mult nu va mai trece și statul va rămâne proprietar numai pe păduri, mine și bălți, deoarece tot terenul agricol al bunurilor sale rurale va fi parcelat și distribuit¹².

Expresivitatea formulelor în care țărani își argumentau cererile și caracterul de acțiune întărită prin numeroasele semnături, confereau petițiilor un aspect în egală măsură convingător și dramatic. Moșnenii din comuna Godinești, județul Dolj, după ce arătau că au „întâmpinat mari suferințe din cauza lipsei de islaz neavând unde pășuna și noi vitele necesare”¹³ solicitau teren de pășune din proprietatea statului Vatra Tismana. Ei își motivau cererea prin faptul că „dl arendaș sub cuvânt că profită mai mult din recoltă decât din învoiala cu vitele”¹⁴ nu le mai acorda teren. Aceeași solicitare o făceau și moșnenii din comuna Câlcești, județul Gorj deoarece „în prezent suntem foarte strâmtorați neavând unde să paștem vitele”¹⁵. Membrii ai mai sus amintitei comunități din comuna Negreni explicau situația precară în care se aflau prin faptul că „cea mai mare parte dintre noi nu avem decât locurile de casă, iar cea mai mică parte mai avem și câte un pogon sau două de arătură. În cătunul nostru, Negrenii de Sus, nu este nici o proprietate mai mare din care să ni se dea islaz și întotdeauna am fost și suntem învoiți pe moșia statului Udupu-Horezeanca și [pe] moșia statului Glăvaciocu la depărtare de 2 km”¹⁶. Din aceste considerente „cu genunchile plecate”¹⁷ moșnenii rugau să se continue acordarea de islaz pentru vite în proprietățile amintite.

Țărani se simțeau nedreptățiți și pentru faptul că deși constituiau baza armatei și li se solicita să-și riște viața pentru apărarea pământului țării, nu prea aveau acces la acesta pe timp de pace. „La chemarea ce ne-a făcut țara am răspuns cu toții la apel a merge pe câmpul de operațiuni fără a pune Țării vreo condiție. Am plecat lăsând munca câmpului în părăsire, părinții neputincioși, soțiile și copiii în cea mai neagră mizerie, fără ajutor...”¹⁸ se arată într-un memoriu al unor săteni din

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, f. 3.

¹² Agricola [D. Protopopescu] *Asociațiuni sătentești*, București, 1903, p. 41.

¹³ Arh. N.I.C., fond M.A.I.C.D.; *Islazuri, Generale*, dosar nr. 1/1908, f. 2.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, f. 5.

¹⁶ *Ibidem*, f. 9.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Arh. N.I.C., fond M.A.D; *Direcția Bunuri*, județul Argeș, dosar nr. 2/1912, f. 12.

comuna Teiu, județul Argeș, făcându-se referire la campania din cel de-al doilea război balcanic. Spiritul patriotic al țăranilor români era mai presus de orice îndoială, ei recunoscând cu mândrie că „am plecat cu dragoste de țară, a ne-o apăra de dușmani ... să arătăm lumii că știm să ne apărăm hotarele și chiar să le mărim ...”¹⁹. Statutul de recent mobilizați nu le adusese însă nicio îmbunătățire a traiului și nici vreo schimbare a atitudinii proprietarilor față de ei, căci „noi din satul Teiu, deși ne numim moșneni nu avem pământ de cultivat nici a ne câștiga existența zilnică. Suntem vasali boierilor proprietari ... exploatându-ne după plăcere atât cu pământ de cultură, cât și cu vitele, deoarece nouă nu ni s-a dat islaz comunal...”²⁰.

Totuși, prin situația de foști combatanți ei sperau să fie asimilați categoriei veteranilor de război și astfel să beneficieze de prevederile Legii parcelării și vânzării proprietăților statului și de mână moartă, publicată în M.O. nr. 116 din 24 august 1913. Legea noilor împrumutări prevedea că „vor fi preferați întâi veteranii, al doilea absolvenții școlilor de agricultură și al treilea preoții și învățătorii”²¹. În consecință acești țărani cereau să fie preferați în calitate de veterani ca „să ni se dea o parcelă de 5 ha, nu recompensă, nu pomană, ci să plătim și noi în rate ca și ceilalți”²². Era trist că statul român nu își putea recompensa ostașii și ei se vedeau nevoiți să recurgă la calea petițiilor pentru a spera că nu vor rămâne în afara beneficiarilor legislației în vigoare.

În această comună, se pare, cu populație numeroasă, dar cu pământ agricol insuficient pentru acoperirea nevoilor comunității, speranțele se legau de moșia „Funia Domnească” intrată în 1912 în posesia statului ca bun de mână moartă. Ea urma să fie împărțită în loturi și vândută la țărani. Sătenii erau însă foarte săraci „lipsiți cu totul de mijloace, având familii împovărate cu copii mulți”²³. Într-un memoriu din anul 1914, arătându-se că „neavând de la părinții noștri ca moștenire decât două prăjini [de] pământ, loc care nu este suficient pentru a ne cultiva și noi zarzavaturi necesare unei gospodării”, se solicitat ministrului „să binevoiați a ni se da și nouă câte un hectar de pământ din moșia Funia Domnească în condițiile în care dumneavoastră veți crede. Pe pământul ce ne veți da voim să așezăm casele și mica noastră gospodărie”²⁴. Acest grup nu era singurul solicitant, de vreme ce în același an un număr de 9 veterani ai războiului din 1877, sprijiniți de preotul comunei Gh. Podoleanu și fratele acestuia Dumitru Podoleanu, tânăr agronom absolvent al școlii de agricultură, cereau „să fim preferați cu plată, conform legii la predarea loturilor, ca unii ce am îndurat multe pe câmpul luptei ...”²⁵. Ei recunoșteau că „nu am putut răspunde bunăvoinței a onor. guvernelor trecute, care crease legea prin care ni se da pământ în Dogrogea, căci lăsam aici părinți, frați, copii, de care știm cu toții că nu ne despărțim decât cu multe greutate”²⁶.

Motivând că au locuri de cultură în această moșie, în 1916 un grup de 7 săteni adresau o cerere șefului de ocol prin care îl rugau „a ne da și nouă câte un petic de

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, f. 24.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, f. 22.

²⁶ *Ibidem*.

pământ cu chirie anual ... pentru a ne stabili cu familiile noastre”²⁷. Moșia Funia Domnească „astăzi [1916 a.n.] se caută în regie prin noi”²⁸, locuitori din comuna Teiu, care cereau să li se acorde câte 500 m.p. locuri unde să-și construiască locuințe fiind strămtorați și neavând unde să locuiască. Ei acceptau posibilitatea ca „în cazul de s-ar vinde moșia în loturi la țăranii care nu au proprietățile lor, noi ne vom obliga singuri ca să ne mutăm unde ne va cade sortii fără nicio pretenție”²⁹.

Așa cum s-a putut observa, în cea mai mare parte țăranii recurgeau la redactarea unor memorii revendicative colective în speranța aprobării doleanțelor lor. Au existat însă și solicitări individuale, cum a fost de pildă cererea privind închirierea unei suprafețe de teren în condiții aparte, venită din partea săteanului Gh. Marin Gândac din satul Gura Văii, comuna Muereștile, județul Vâlcea. Motivând că cele 1,5 pogoane pe care le stăpânea îi erau insuficiente pentru a-și întreține soția și cei 4 copii, el ruga să i se dea cel puțin 8 pogoane din moșia statului Călimănești, pentru a-și face gospodărie. El se obliga să-și construiască pe acel pământ casă de locuit și șopron pentru vite, să facă sădiri de pomi (pruni, meri, peri), urmând a plăti anual statului arenda pentru teren în cota care i se stabilea. În primii ani dorea să i „se țină la socoteală arenda” pentru a putea realiza cele la care se angajase, întrucât „aș avea o mare râvnă să muncesc, dar nu am pământ”³⁰. După încetarea sa din viață și a copiilor săi, construcțiile și sădирile urmau să rămână statului. Nu cunoaștem rezultatul demersului, dar având în vedere că de pe aceeași moșie, statul oferea 30 ha pentru islaz comunal locuitorilor comunei Călimănești pe baza art. 20 al legii pentru învoielile agricole din 23 XII 1907, la un preț ce urma să fie fixat de Consiliul Superior al Agriculturii³¹, credem că s-ar fi putut găsi teren și pentru acel petent.

Țăranii se vedeau obligați să-și neglijeze munca pe bucata de pământ ce o exploatau pe seama lor, căci urgența era mereu pe pământul arendașului. Astfel, prin sistemul muncii la tarla arendașii și-au asigurat gratuit munca necesară cultivării rezervei lor, mereu crescândă în urma defrișărilor și deștelenirilor³². „Din cauza proprietarilor și arendașilor suntem oameni săraci și fără pământ”³³, se arăta într-un memoriu al moșnenilor din comuna Ionești-Tomșanca, județul Argeș. Conștienți de învoielile defavorabile ce îi aduseseră în stare de ruină, bieții săteni sperau să găsească la autoritățile centrale înțelegere și apărare împotriva nedreptăților îndurate. În continuarea documentului mai sus amintit se specifica: „Învoielile agricole le facem la tarla. Ne dă [la] țăranii câte 5 pogoane și pentru proprietari îi facem treisprezece [pogoane] la tarla, 30 zile cu brațele, cinci zile cu caru[!], 20 lei ierbăritul de vită mare, 3 lei de vită mică, 4 ouă, 4 găini, două oca unt, două oca lână, 160 saci la gară transport, toate acestea fără nici o plată”³⁴. Consecința acestei spoliațiuni nu putea fi decât aceea că „astăzi ne aflăm muritori de foame noi și trăgătorii cu care ne hrănim cu ei”³⁵.

²⁷ *Ibidem*, f. 37.

²⁸ *Ibidem*, f. 35.

²⁹ *Ibidem*, f. 37.

³⁰ Arh. N.I.C. fond. M.A.D.; Regii, dosar nr. 2123/1910, f. 19.

³¹ *Ibidem*, f. 48.

³² Constant C. Georgescu, *Aplicarea legii învoielilor agricole*, București, 1910, p. 3.

³³ Arh. N.I.C. fond Ministerul Agriculturii, Industriilor, Comerțului și Domeniilor, Islazuri, Generale, dosar 1/1908, f. 4.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

O cale de ieșire din această situație era înființarea de obști sătești destinate arendării de terenuri necesare asigurării traiului comunităților rurale. Grupuri de săteni asociați în număr mic la început au început să pună bazele unor *obști de arendare*, formă de organizare lucrativă tipic românească în scopul închirierii și cultivării unor moșii. Ele au fost înființate în baza legii obștilor sătești din 1904 și au cunoscut o evoluție remarcabilă atât sub aspect numeric și al componenței lor, cât și ca influență în lumea satului.

După opinia lui Spiru Haret, unul dintre susținătorii obștilor, situația de țăran obștean era una tranzitorie spre statutul de cultivator proprietar de pământ³⁶. În această postură micii agricultori puteau dobândi cunoștințe profesionale sub asistență specializată și, în același timp, acumulau mijloace financiare necesare depunerii avansului cerut de Casa Rurală. Obștile de arendare și-au constituit propriul capital social vărsat și fondul de rezervă, srijinite de băncile populare care le acordau împrumuturi. „Încă din anul 1909”, se arăta într-un memoriu din martie 1913 adresat M.A.D. de locuitorii din comuna Giurguța, județul Dolj, „ne-am constituit obște spre a lua în arendă acest teren conform art I din legea pentru arendarea moșiilor statului la obștile sătești, lege din 10 aprilie 1909. Am adunat, la constituirea acestei obști „Frăția”, un capital de 1220 lei ca garanție, pentru terenul în chestiune, capital depus la Banca Populară „Voința Sătenilor”, conform statutelor obștilor”³⁷.

Nu întotdeauna însă, constituirea islazului comunal a fost un lucru facil. Așteptările țăranilor erau mari și în cazul întârzierilor sau, mai grav, al neacordării de terenuri, aceștia au sesizat autoritățile prin memoriile trimise. Moșnenii din comuna Golești-Râuri, județul Muscel, apreciau că „ocupația noastră de căpetenie e creșterea vitelor”, iar „prin noua lege agricolă, nouă nu ni s-a sat islaz de vite și dacă ni s-ar mai regiona [restricționa; a.n.] și acesta am fi supuși pieririi”³⁸. Ei cereau să li se lase libere islazurile, deși subinspectorul silvic de la Aninoasa le limita accesul în anumite zone utilizate până atunci pe motivul că „e pădurea mărunță care [riscă; a.n.] să fie distrusă de vite”³⁹.

Locuitori ai comunei Fata, județul Olt, afirmau că: „Deși suntem moșneni n-avem decât foarte puțin pământ care-l avem ocupat cu pruni și gospodăria neavând unde ține nici cel puțin 2 boi de muncă”⁴⁰. Ei cereau islaz în moșia statului Rajletu Govora „care dispune de o întindere însemnată de poeni pentru a se putea face islazuri comunale”⁴¹. Obișnuiți a-și asigura traiul de pe urma vitelor, moșnenii ajunseseră într-o situație foarte grea. „Suntem pomeniți moșneni de mai multe secole”, afirmau într-o petiție adresată M.A.D., locuitori ai comunei Băscovel, județul Argeș, „și acum am rămas să posedăm câte o mică bucățică de pământ nefiind suficientă nici pentru cultură, nici pentru pășunat”⁴². Soluția propusă de ei era acordarea de islaz din moșia statului Cotmeana „să scăpăm vitele de la moarte, căci altfel nu avem unde le pășuna și deci suntem nevoiți a le vinde sau a

³⁶ A. G. Galan, *Însemnătatea obștilor de arendare în economia noastră agrară* (extras din „Curierul Cooperatiei Române”, nr. 7-8, iulie-august 1941), p. 30.

³⁷ Arh. N.I.C, fond *Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Regii*, dosar nr. 2672/1912, f. 13.

³⁸ Arh. N.I.C, fond *M.A.I.C.D.; Serviciul Islazuri, Generale*, dosar 1/1908, f. 18.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 24.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, f. 17.

muri de foame⁴³.

Creșterea vitelor ocupa și în Giurgița un loc foarte important, pe timpul iernii fiind principala ocupație a locuitorilor. Pentru cei 193 boi, 101 vaci, 53 mânzați, 83 cai și 6 noateni învoite la pășune locuitorii achitau 2416 lei taxă pentru pășunat⁴⁴. Arătând că „vitele noastre mari și mici sunt expuse a pieri de foame⁴⁵”, petiționarii interveneau „spre a ne da islaz pentru pășunatul vitelor [...] care sunt în număr foarte mare și au strictă nevoie de iarbă ...”⁴⁶. La rândul lor moșnenii din comuna Flămânda, județul Mehedinți cereau islaz pentru vite în baza art. 14 din legea învoielilor agricole. Islazul se afla pe moșia învecinată Rogova, proprietate a statului, deoarece în localitatea lor nu era posibil a li se oferi un asemenea teren. În schimb ei se ofereau ca „noi să-l plătim după lege”⁴⁷.

O situație cu nimic mai ușoară decât a comunităților de moșneni relatate mai sus, o aveau foștii clăcași din comuna Bărbătești, județul Argeș. Prin legea învoielilor agricole ei trebuiau să beneficieze de islazuri comunale dar, așa cum rezultă din memoriul adresat M.A.D. în 1908 „vedem că nouă, foștilor clăcași ai moșiei statului Cotmeana «Răsăritul și Apusul», nu numai că nu ni s-a destinat nici un deget de islaz conform legii, dar ni s-au arat și islazurile pe care le pășunam până acum în anii trecuți”⁴⁸. Pentru a ieși din starea disperată în care se aflau cereau dreptul de a utiliza temporar pădurea și, lucru mai rar întâlnit, aplicarea unor sancțiuni pentru cei ce îi aduseseră în această situație. „Nu mai avem unde ne duce vitele. Ce să le facem? Să le vindem [?] O parte sunt amanetate la bancă și afară de asta sunt așa de slabe încât nu le putem duce la târg și chiar dacă le-am duce nu putem lua nimic pe ele ... Cu profund respect vă rugăm ... să ne fie permis a pășuna una sau două luni de zile prin pădurile seculare ... căci [vitele; a.n.] mor de foame și sete, deoarece suntem oprii și de la apă, fiind izvoarele tot în pădure.

Cerem să se aplice pedeapsa prevăzută de Codul silvic celor ce au arat islazul”⁴⁹.

În doleanțele exprimate nu se cereau scutiri sau amânări de la plată, nici alte favoruri, ci doar posibilitatea de a lua teren în arendă pentru a beneficia de oportunitățile create de legislație. Așezarea unui sat pe teritoriul unei moșii a statului sau în vecinătatea acesteia era văzută ca o șansă în plus de a obține islaz pentru vite în condiții rezonabile față de pretențiile puse de marii proprietari și arendași. Țăranii urmaseră etapele necesare precum înființarea obștilor de arendare, crearea unui capital de garanție la banca populară și, prin urmare, se considerau îndreptățiți pentru a primi terenul necesar. Pentru comunitățile rurale sărace miza asigurării hranei vitelor de muncă echivala cu garantarea continuării exercitării plugăriei și a existenței familiilor lor.

Uneori apăreau diferende în legătură cu contractele de pășunat atât între țărani și funcționari ai statului animați de satisfacerea unor interese personale, cât și între obștile de arendare. De pildă, locuitori din comuna Corodești, județul

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Arh. N.I.C., fond M.A.D.; *Regii*, dosar nr. 2672/1912, f. 45.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 13.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Arh. N.I.C., fond M.A.I.C.D.; *Serviciul Islazuri, Generale*, Dosar nr. 1/1908, f. 15.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 25.

⁴⁹ *Ibidem*.

Tutova învoiți cu contract pentru pășunarea vitelor pe moșia statului Florești s-au văzut izgoniți de pe acel islaz sub motiv că vitele stricau puietii. Într-un memoriu adresat M.A.D. sătenii își apărau drepturile arătând că dumbrava arendată lor era una seculară fără plantație de puieti, excluderea neprivind și vitele pădurarului statului. Petiționarii vedeau cauza conflictului în strâmtorarea islazului pădurarilor statului „pentru vitele lor și ale favoriților lor”⁵⁰. Relatarea este relevantă pentru modul direct în care țărani tranșaseră disputa până la luarea unei decizii oficiale. Pădurarul de la cantonul „Valea Mircești” cu 49 de oi „după ce noi deja învoisem vitele la islaz ... a găsit de cuviință să pășuneze cu oile sale. Bineînțeles, dacă am fi lăsat să pășuneze el cu oile și alte vite, n-am fi avut noi iarbă pentru vitele noastre, așa că am fost nevoiți a-i lua zilele trecute [înainte de 22 aprilie 1909; a.n.] oile de pe islazul arendat de noi și a le închide în oborul comunal”⁵¹. În concluzie sătenii cereau respectarea contractului încheiat, alarmați de pericolul că vitele „sunt expuse a pieri de foame”⁵².

Un alt conflict de interese, tot pentru întâietate asupra folosinței de pășune, a fost rezultatul aplicării legii pentru arendarea moșiilor statului la obștile sătești, lege din 10 aprilie 1909. Pe moșia statului Giurgița, județul Dolj, fostă a Școlii Obedeanu și a Mănăstirii Horezu, trăiau și munceau 538 capi de familie. De această moșie se foloseau însă și alți 80 capi de familie dintr-o așezare alăturată, Urzica Mare, aflată la doar 1 km distanță. Situația a creat atât o presiune suplimentară asupra necesarului de islaz pentru creșterea vitelor, cât și o sursă de nesiguranță și dispută pentru primirea contractului din partea M.A.D. Țăranii localnici din obștea „Frăția”, comuna Giurgița „se plâng mai mult de faptul că moșia se va da în regie la locuitorii din cătunul Urzica Mare, comuna Urzicuța, sat pe proprietate particulară”⁵³, pe când ei erau singurii care locuiau pe moșie. În conformitate cu instrucțiunile muncii în regie, ei rugau „să îngrijiiți în prima linie de sătenii de pe moșie și pe urmă, din prisos, să dați și altora vecini”⁵⁴.

Alteori, acordarea dreptului la pășunat genera abuzuri așa cum rezultă dintr-o petiție a unor locuitori din comuna Călimănești, județul Vâlcea. Aceștia reclamau că li s-a dat prea puțin loc de pășunat de către șeful de ocol Jiblea, întrucât acesta „a învoit un comerciant cu 160 de oi, 3 vaci și 4 mânzați pe care le ține pentru speculă”⁵⁵. Era în mod evident vorba de „o învoială la pășune contrară legii pentru învoieli agricole”⁵⁶.

Tot în categoria abuzurilor se înscrie și impunerea țăranilor la muncă forțată. Dintr-o scrisoare adresată M.A.D. de regizorul moșiei statului Bogdana aflăm de ruperea zăgazului bălții Urlui în 1907, în urma căreia eleșteul a secăt, iar peștele și trestia au pierit. Ca urmare, el însuși a obligat pe țăranii ce luaseră moșia în arendă să refacă gardul din fața zăgazului „Urlui cu trestia” în mod gratuit. Pentru materialul necesar de cel puțin 5 care de mărăcini și un car de pari regizorul ruga pe șeful de ocol silvic Țigănia-Dragomirești să procure cele solicitate din

⁵⁰ Arh. N.I.C., fond M.A.I.C.D.; *Serviciul Islazuri, județul Tutova*, dosar nr. 5/1908, f. 8.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Arh. N.I.C., fond M.A.D.; *Regii*, dosar nr. 2672/1912, f. 7; 10.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 10.

⁵⁵ Arh. N.I.C., fond M.A.I.C.D.; *Serviciul Islazuri, Generale*, dosar nr. 3/1908, f. 168.

⁵⁶ *Ibidem*.

moșia statului Bogdana⁵⁷.

Atunci când între arendaș și țărani nu se ajungea la un consens privitor la cuantumul arenzii, situația devenea critică pentru plugari. Urcarea prețului terenului oferit spre închiriere la cote situate peste capacitatea lor de plată putea să conducă chiar la dezagregarea unor comunități. În acest caz strămutarea de pe o moșie particulară pe o moșie a statului se putea face doar cu aprobarea autorității, împinsă de realitățile din lumea satului să găsească o rezolvare celor mai săraci dintre țărani. De exemplu în anul 1915 un grup de săteni conduși de preotul local din comuna Teiu, județul Argeș, își prezenta astfel situația: „Fiind lipsiți cu desăvârșire de pământ pentru a ne face case de locuit și cum actualmente suntem supuși la un regim aspru pentru locurile ce le avem pe moșia Cantacuzeanca, azi arendate d-lui Dragomirescu, care nu ne mai acordă a plăti aceeași arendă din trecut și pentru care motiv suntem puși în poziția critică de a ne părăsi locuințele și a ne rămâne familiile pe drumuri ...”⁵⁸. Ei solicitau ministrului ca „În astfel de împrejurări și față de timpurile anormale de astăzi, să binevoii a ne da pomoaste (loc; a.n.) de casă în moșia Funia Domnească din comuna Teiu, variind suprafețele între 5000-2500 m.p. de fiecare, pentru care vom plăti în parte pentru ele o arendă anuală după cum veți binevoi a ne preciza d-voastră”⁵⁹.

În ciuda asigurărilor că vor „plăti cu chirie locul zis cămin”⁶⁰, demersul lor nu și-a găsit prea rapid o rezolvare, dificultățile venind din faptul că moșia nu era încă parcelată și nici ridicată în plan. Comunitatea era atât de strâmtorată încât nu își putea permite să întrețină indispensabilul fierar și, tot în autoritatea statului își punea speranța rezolvării situației: „Neavând în satul nostru nici un meseriaș fierar ... astfel ca să-și poată lucra orice lucru privitor la instrumentele agricole, secerători etc.”, ei rugau ministerul să-i acorde unui anume Ion Gh. Vasile, fierar român, ortodox, stabilit în comună de un an și jumătate un pogon de pământ din moșia Funia Domnească, proprietatea statului „cu arendă anuală cum se dă și celorlalți locuitori spre a-și constitui un atelier unde să lucreze permanent”⁶¹. Sătenii își exprimau încrederea „că așezarea acestui meseriaș, aci, va fi în folosul agriculturii, baza statului nostru”⁶².

Am lăsat la final o relatare a două comunități de moșneni, deopotrivă emoționantă și atotcuprinzătoare privind dificultățile existenței cotidiene. Memoriul trimis în anul 1908 M.A.D. relevă într-un mod cumulat aspectele esențiale, întâlnite disparat în cazurile anterioare. Ele se referă la lipsa pământului de cultură ca urmare a creșterii numărului populației, nevoia de asigurare a celor necesare traiului prin deplasarea forței de muncă în alte zone, arenda ridicată și învoielile abuzive, lipsa islazului pentru vite, aspecte ce subliniază accentuarea stratificării sociale în lumea satului. „Ne aflăm cu locuințele – se arăta în memoriu – pe o întindere de mai puțin de 30 ha de pământ cu sădiri și pădure pe un teren râpos și aproape neroditor. Singurul nostru mijloc de viață nu este decât [să] părăsim soțiile și copiii lucrând iarna, cu pericolul vieții noastre, în munți și vara la câmp în județele Vlașca și Ialomița. Creșterea vitelor cu care am putea să ne căpătăm

⁵⁷ Arh. N.I.C, fond M.A.D.; Regii, dosar nr. 2123/1910, f. 6.

⁵⁸ Arh. N.I.C, fond M.A.D.; direcția Bunuri, județul Argeș, dosar nr. 2/1912, f. 29.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 30.

⁶¹ *Ibidem*, f. 33.

⁶² *Ibidem*.

existența zilnică este cu totul înjosit [decăzută, a. n.] ... din cauza lipsei de islaz ... Din care cauză am rămas 2 familii pe o pereche de boi și o vacă cu lapte. Nu mai putem munci nici micul nostru ogor, nici a ne hrăni pe noi și copiii din cauza lipsei ce avem de islaz și loc de cultură.

Domnii proprietari și arendași în loc a ne mai îndulci traiul, mai rău suntem împovărați din cauză că locurile de cultură am ajuns a le lua cu 60-160 [lei a.n.] hectarul și alte condiții ca pui de găină, [de] curcă și zile de clacă. Așa, că de mare nevoie am luat locuri și în felul acesta și pe a.c. iar a le ara, vai de noi, am ajuns a le săpa cu sapa din cauza lipsei de întreținere a vitelor de muncă pe care nu avem unde le pășuna. Noi deși suntem moșneni și nu clăcași, am ajuns mai rău ca clăcașii, din punct de vedere că strămoșii noștri au avut 30 ha pământ [și] au fost în număr de 6 capi de familie, dar astăzi după al patrulea neam, ne găsim tot pe același pământ 35 de capi de familie. Și am rămas în sapă de lemn ....

Domnule Ministru, rugându-vă cu lacrimi de sânge spre a ne aduce și nouă o ușurare dându-ne ... islaz pe proprietatea Vărzari, cea mai apropiată de noi sau unde veți crede d-voastră ... căci suntem cu toții pierduți cu desăvârșire⁶³. Situația locuitorilor din satul Ginerica, comuna Milea Isbășești și din satul Socarici, comuna Corbii Mângureni din județul Argeș prezentată pe larg mai sus nu era din păcate, specifică doar comunităților din zona de munte și deal, ci reflecta o realitate mult mai generală. Totuși, frecvența ridicată a memoriilor provenite din localități submontane ale Olteniei și Munteniei demonstrează fără nici un dubiu că starea economică a moșnenilor, cândva o categorie relativ înstărită, se erodase în mod accentuat, devenind de-a dreptul precară.

De la caz la caz, plugarului român i s-a rezervat statutul de producător agricol de subzistență, rebel social, bun platnic fiscal, soldat patriot, iar după Marea Unire și de cetățean cu drept de vot. Legile pe care le invocau sătenii în demersurile lor la înaltele autorități ale statului constituiau pași importanți în reglementarea de ansamblu a stării de lucruri din lumea satului românesc, dar în lipsa unei noi și ample reforme agrare, efectul lor rămânea în mod evident selectiv și limitat.

Peasants Memorials after the Revolt in 1907 *(summary)*

A century after the tragic events of 1907, the social aspect of the agricultural issue reveals new dimensions concerning the information from certain less researched archive funds. They prove the poor financial position of most of the country people.

The implication of several state institutes by way of legislative or financial projects was demanded in individual or community memorials. They expressed despair in facing the almost inevitable hardships as well as the hope that the central justice authority would help them.

The effect of all the steps taken by the peasants was obviously selective and limited because a new and thorough agrarian reform did not exist at that time.

⁶³ Arh. N.I.C., Fond M.A.I.C.D.; *Islazuri, Generale*, dosar nr. 1/1908, f. 19.

1917 – DIN PRIMĂVARĂ PÂNĂ ÎN TOAMNĂ. CONSIDERAȚII PRIVIND CELE DOUĂ REVOLUȚII RUSEȘTI

Mihail M. ANDREESCU*

Evenimentele din 1917 care au avut loc în Rusia și care au determinat nu doar sfârșitul Imperiului Romanovilor ci și renașterea sistemului mondial socialist, au suscitât un interes deosebit în toată lumea, studiile și cercetările asupra acestor evenimente, deși sunt numeroase și complexe, nu sunt lipsite de interes pentru cercetători și publicul larg, mai ales că fenomenul „socialismului și comunismului bolșevic” este studiat în numeroase centre universitare ale lumii. Evenimentele din cursul anului 1917 au fost prezentate pe larg, existând deja o bogată bibliografie a problemei. De aceea, nu ne propunem acum să reluăm prezentarea faptelor petrecute în urmă cu 90 de ani, ele fiind binecunoscute, ci ne propunem să discutăm despre cele două revoluții ruse și modelele lor: revoluția burghezodemocratică din februarie și revoluția bolșevică din octombrie (noiembrie), semnificațiile, sensurile și urmările lor. Ținând cont, desigur, de cauzele interne și contextul internațional în care s-au produs cele două revoluții, ne vom ocupa mai întâi de conceptul de revoluție și de modelele revoluționare urmate de cele două, stăruind mai mult apoi asupra desfășurării și semnificațiilor lor.

***

Potrivit unor analize, conceptul de revoluție poate fi definit în mai multe feluri, având astfel mai multe sensuri: astronomic, matematic, mecanic, social, absolut, cu numeroase alte sinonimii față de alte evenimente de natură socială, politică, militară, culturală etc. Pentru problema noastră vom reține patru asemenea definiții și sensuri:

- a) sensul original al termenului latin de revoluție, care înseamnă mișcarea unui lucru care parcurge o curbă închisă;
- b) sensul astronomic, în care revoluția este definită ca o mișcare parcursă de un corp ceresc pe orbita sa plană sau ascendentă;
- c) sensul figurativ în care revoluția reprezintă schimbări bruște și violente în structura social-economică și politică a unui stat;

---

* Conf. univ. dr., Facultatea de Istorie a Universității „Spiru Haret”

d) sensul absolut, în care revoluția reprezintă o transformare bruscă, brutală și totală a societății, ca la 1789¹.

Desigur că sensurile și definițiile sunt mai multe, dar noi le-am amintit aici doar pe cele care ne interesează acum. Din cele spuse conchidem că revoluția poate însemna o mișcare circulară, o mișcare pe o anume orbită fixă sau evolutivă (spiralată), o perturbare etapizată a societății sau o modificare totală a ei prin violență.

Alte definiții stabilesc o legătură strânsă între conceptele evoluție-revoluție, interpretate filosofic. Potrivit acestora, cei doi termeni reprezintă forme și etape ale procesului dezvoltării sociale. Evoluția reprezintă etapa acumulărilor cantitative și treptate în dezvoltarea vieții sociale, cu schimbarea proprietăților, structurilor și relațiilor specifice, proprietăților și trăsăturilor proprii unui sistem social, determinând apariția unui nou sistem sau a schimbării radicale la nivelul esenței, a relațiilor specifice, proprietăților și trăsăturilor proprii unui sistem social, determinând apariția unui nou sistem sau unei noi epoci sociale. Cu alte cuvinte evoluția pregătește și precede revoluția, iar aceasta din urmă o desăvârșește pe prima. În cadrul procesului există două componente metafizice: reformismul, care absolutizează forma evolutivă a dezvoltării sociale; voluntarismul anarhic, care absolutizează forma revolutivă a acestuia².

Tot sub aspect politico-filosofic, revoluția este de mai multe feluri:

- revoluție industrială, afectând industria, patronatul și proletariatul și relațiile de producție;
- revoluția tehnico-științifică, afectând structurile socio-economice și cultural-științifice ale societății; în realitate, duce la schimbarea mentalităților și a ideologiei;
- revoluția culturală care modifică raporturile socio-culturale și poziția societății față de fenomenul cultural;
- revoluția socială clasică, având mai multe componente, între care: burgheză, burghezo-democratică, de eliberare națională, socialistă etc.³.

Alte definiții privesc conceptul de revoluție drept o etapă a dezvoltării aflată în unitate dialectică cu etapa evoluției, dar în care se produc transformări calitative profunde, schimbări radicale, esențiale, fundamentale, cuprinzând sistemul în întregime sau subsisteme ale acestuia, precum și structurile, funcțiile și relațiile corespunzătoare lor. Evidențiind caracterul social al revoluției definiția deosebește mai multe tipuri ale revoluției sociale: revoluția burgheză, revoluția socialistă, revoluția democrat-populară etc., dar definește și latura economică și tehnico-științifică a revoluției ca un proces separat și complementar⁴.

Față de aceste definiții și interpretări constatăm că, revenind în sfera revoluțiilor sociale, începând cu revoluțiile burgheze, există două modele revoluționare distincte, pe care le vom discuta mai jos.

Primul model este mai apropiat de definiția astronomică a conceptului și de interpretare evolutiv-revoluționară, cu o orbită în spirală și schimbări sectoriale,

¹ *Petit Larousse*, ed. A 31-a, Editura Larousse, Paris, 1967, p. 917

² *Dicționar de filozofie*, Ed. Politică, București, 1978, p. 251

³ *Ibidem*, p. 600-606

⁴ *Mic dicționar enciclopedic*, ed. a 2-a revăzută și adăugită, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 830

uneori violente. Acest model evolutiv-revoluționar sau al revoluției astronomice – încercăm să ne punem astfel de acord cu definițiile și interpretările prezentate mai sus, îl constituie revoluția engleză, care cuprinde două momente distincte: conflictul dintre rege și parlament, încheiat cu execuția lui Carol I în 1649, urmată de scurta perioadă a „dictaturii lui Cromwell” și de Restaurație⁵; a doua perioadă, marcată de „revoluția glorioasă” din 1688, care a consfințit triumful Parlamentului englez asupra monarhiei și transformarea acesteia dintr-o monarhie absolută într-una constituțională și reprezentativă⁶. Revoluția engleză însă, nu a fost nici bruscă, nici radicală în întregul ei, deși a cunoscut destule momente de conflicte sângeroase și excese pe toate planurile. Ea a avut un caracter evolutiv-revoluționar, semnând mai mult cu o mișcare de revoluție astronomică, cu sens ascendent. Modificările, indiferent de natura lor, au urmat treptat, într-o perioadă lungă de timp, și chiar în vremea lui Cromwell problema nu a fost dispariția monarhiei ci transformarea ei, ceea ce s-a și întâmplat. Pe de altă parte, revoluționarii englezi nu s-au atins de Biserică, mulțumindu-se cu ceea ce se realizase în timpul lui Henric al VIII-lea și a Elisabetei. Așadar, un model ușor de acceptat pentru toată lumea, care putea fi îmbunătățit după necesități și particularități⁷.

Al doilea model este cel absolut, având drept scop schimbarea din temelii a societății. Acest al doilea model, total diferit, total diferit de primul, a fost oferit de Revoluția burgheză din Franța. El corespunde formei absolute de definire a conceptului de revoluție pentru că a schimbat din temelii societatea franceză, lovind mai întâi în Biserică, apoi în aliații acesteia: regalitatea, nobilimea, țărani bigoți. Trebuie subliniat însă că în ceea ce privește revoluția franceză, un rol important l-a jucat masoneria. Ea a fost cea care a pregătit, organizat și condus revoluția⁸. Francmasoneria a respins vehement aceste acuzații dar, la finele secolului XX a ajuns să recunoască explicit rolul jucat de ea în revoluția franceză.

Acest rol, manifestat clar sub forma atentatului față de biserică și înlocuirea religiei creștine cu alta nouă, Cultul Rațiunii, a fost observat de un analist al evenimentelor încă de la începutul secolului XX. El a explicat astfel succesul revoluției de la 1789, afirmând: „Forța revoluției nu a stat în principiile, ..., nici în instituțiile pe care a sperat să le întemeieze. Poporul se sinchisește foarte puțin de instituții și cu atât mai puțin de doctrină. Dacă revoluția a fost extrem de puternică, dacă ea a obligat Franța să accepte violențele, crimele, ruinele și atrocitățile unui cumplit război civil, dacă în sfârșit, revoluția s-a apărat cu succes împotriva Europei înarmate, aceasta se datorează faptului că a întemeiat nu un regim nou, ci o relație nouă ... Religia astfel întemeiată a avut forța surorilor sale mai vârstnice, dar nu și durata acestora. Ea nu a murit totuși fără să lase urme adânci, iar influența sa

⁵ *Asupra perioadei cuprinse între 1642-1660, puncte de vedere pro și contra asupra raporturilor rege-parlament și a poziției lui Cromwell*, se găsesc mai ales în lucrările autorilor: Antonia Fraser, *Cromwell*, I, II, Editura Politică, București, 1982; Andre Maurois, *Istoria Angliei*, ediție actualizată de Michel Mohrt, Editura Orizonturi, București, 1995, p.407-445; Antonia Fraser, *The lives of the kings et queens of England*, Phoenix Illustrated, London 1997, p. 228-235.

⁶ Andre Maurois, *Istoria Angliei*, p. 445-450.

⁷ Unele aspecte privind schimbările revoluționare din Anglia au fost evidențiate mai demult de Camil Mureșan, *Revoluția burgheză din Anglia*, Ed. Științifică, București, 1964, p. 37-65.

⁸ Luc Nafontaine, *Francmasoneria*, Ed. Diogene, București, 1993, p. 22-23 și 31-33.

continuă și în prezent”⁹ (subl. ns. Mihail M. Andreescu). Ca nouă religie aparținea Francmasoneriei, o știm din afirmațiile unui istoric al masoneriei. După ce observa că, potrivit constituțiilor masonice, „un mason era obligat, în virtutea condiției sale, să se supună legii morale... nu va fi niciodată un ateu stupid și nici un necredincios libertin” (s.n. M.A.)¹⁰, continuă arătând ă, până la 1730 și după aceea, numeroși evrei au intrat în lojile masonice pe lângă creștini, dar au fost admiși și musulmani, hinduși etc., concluzionând: „suntem îndreptățiți să presupunem că „religia asupra căreia toți oamenii au căzut de acord” este religia naturală la care poate subscrie orice om cu bunăvoință”¹¹, idee care conduce în final la Cultul Rațiunii, adică la religia impusă de revoluția franceză. Această „religie masonică” era destul de răspândită în Europa, la începutul secolului XX, după cum observase Le Bon, ceea ce ne îndreptățește să ne întrebăm în ce măsură, în loc de un model francez al revoluției, să vorbim de modelul revoluției francmasonice, cu tot ce a însemnat aceasta, model aplicabil oricând și în aproape orice condiții.

Avem de-a face, deci, cu două modele revoluționare, care au fost urmate în Rusia anului 1917. Primul este „modelul revoluționar englez”, un model astronomic, evolutiv-revoluționar care, era de acord cu schimbarea societății, dar nu la modul radical și fără să se atingă de monarhie și biserică, cel puțin într-o primă fază. În Rusia, din primele decenii ale secolului XX, situația politico-militară, ca să nu mai vorbim de cea social-economică și religioasă, era deosebit de complexă, marele imperiu aflându-se într-o criză profundă, care cerea imperios reformarea lui pentru a putea fi menținut. Starea Rusiei, de la finele secolului XIX și începutul secolului XX, a fost excelent caracterizată de Ionel Brătianu într-o conferință din 1927, în care afirma: „în urma războiului ruso-japonez, că forțele de expansiune rusești erau limitate în timp. Am considerat că Rusia, în puterea ei unitară, în puterea ei imperialistă, cu caracter de expansiune teritorială, nu putea să dăinuiască decât atâta timp cât părțile care o constituiau erau ținute în întuneric. La fel ca acele materii explozibile, care se descompun la lumină și care nu pot să fie păstrate decât în vase în care lumina nu pătrunde”¹².

Pentru oamenii politici din Rusia era evident că o schimbare trebuia făcută cu orice preț și revoluția din 1905-1907 demonstrase, odată mai mult, o atare necesitate. Războiul mondial însă a blocat reformele preconizate și starea generală a țării s-a agravat. Încă din vremea revoluției de la 1905-1907 în Dumă se conturaseră două curente de gândire politică privind continuarea revoluției și a reformelor în Rusia:

- primul curent, aparținând elitei politice rusești, (membrii casei imperiale, intelectuali, moșieri, burghezi, militari), urmărea o revoluție burghezodemocratică după modelul englez, cu păstrarea monarhiei și a Bisericii precum și a altor structuri și instituții care trebuiau doar reformate și modernizate; acest curent burghezodemocratic se bucură de sprijinul democrațiilor europene, Franța și Anglia;

⁹ Gustave Le Bon, *Revoluția franceză și psihologia revoluțiilor*, Ed. Anima, București, 1992, p. 9

¹⁰ Luc Nafontaine, *Francmasoneria*, p.18.

¹¹ *Ibidem*, p. 20

¹² Ion I.C. Brătianu, *România și chestiunea Orientului*, p. 51, în *Războiul neatârmărei. 1877-1878*, Conferințe ținute la Ateneul Român, Ed. Cartea Românească, București, 1927, p. 45-112.

- al doilea curent era cel bolșevic, aparținând aripilor radicale a social-democrației ruse; el urmărea realizarea unei revoluții după modelul francez – să-i spunem oare francmason?, cu distrugerea structurilor de stat existente, în primul rând monarhia și Biserica și înlocuirea lor cu altele noi, specifice scopurilor urmărite; acest curent se bucură de sprijinul proletariatului și al mișcării socialiste mondiale.

Aceste curente revoluționare, precum și scopurile lor, sunt bine creionate de Lenin, într-un material alcătuit imediat după revoluția din februarie 1917. În planul referatului Revoluția rusă, sarcinile și importanța ei, Lenin pornea de la ideea că revoluția condusă de Kerenski nu constituia decât o etapă a primei revoluții rusești, că vor mai fi revoluții, că guvernul absolutist – care reușise să se mențină la 1905-1907 - fusese înlăturat. După ce, în prima parte a referatului, Lenin arăta că fața lumii se schimbase în trei zile și că revoluția din 1905-1907, „a răscolit terenul, a arătat adevărata față a lucrurilor, claselor și partidelor, a demascat și izolat pe Nicolae al II-lea și compania (Biserica și Rasputin)”, constata că la revoluția din februarie participaseră trei forțe:

- capitalul financiar franco-englez;
- întreaga burghezie, moșierii și capitaliștii ruși, vârfurile armatei;
- proletariatul revoluționar și partea revoluționară a armatei și a soldaților.

Lenin constata că monarhia țaristă se sprijinea pe forțele contrarevoluționare din sud, că noul guvern conducea cu burghezia dar accepta revendicările muncitorilor și soldaților, că sovietele de deputați ale muncitorilor și soldaților, prin lozincă pace, pâine, libertate, urma să intre în conflict cu guvernul care nu putea satisface atari revendicări. Partea a doua a referatului făcea un bilanț al etapelor revoluționare, constatând impasul politic și revoluționar în care se găsea Rusia. Preconizând o formă de organizare asemănătoare Comunei din Paris, Lenin considera noul guvern drept unul de tranziție și, preluând lozincile revoluției burghezo-democratice propunea: înființarea sovietului de deputați ai muncitorilor, înființarea miliției proletare, instaurarea dictaturii democrat-revoluționare a proletariatului și țărănimii, pacea cu Puterile Centrale¹³.

Referatul lui Lenin evidenția starea complexă în care se găsea Rusia după revoluția burghezo-democratică, impasul politic și militar, lipsa de pregătire a bolșevicilor pentru preluarea puterii. Ce se întâmplase în Rusia a luat pe nepregătite pe toată lumea, inclusiv pe revoluționari, care s-au văzut depășiiți în planurile lor de revolta maselor și a soldaților din Petrograd. O recunoaște tot Lenin, într-o scrisoare către Inessa Armand – membru în conducerea Internaționalei a II-a: „Noi, aici la Zurich, suntem astăzi în mare agitație: în *Zuricher Post*” și *Neue Zürcher Zeitung*” a apărut o telegramă datată 15.03, prin care se anunță în Rusia, la 14.03, a învins revoluția la Petrograd după trei zile de luptă, că toți miniștrii au fost arestați și puterea o dețin 12 membri ai Dumei”¹⁴. În scrisoarea trimisă Alexandrei Kollontai, la 16 martie 1917, Lenin se bucura de faptul că gruparea burgheză Miliukov-Gucikov-Kerenski preluase puterea, Konovalov și

¹³ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 36, Editura Politică, București, 1958, p.434-436

¹⁴ *Ibidem*, vol. 35, p. 272

Kerenski fiind considerați de stânga și susținătorii lozincii „libertate, pâine, pace poporului”, dar se opunea planurilor militare ale lui Singarev-Kerenski de a continua războiul, ca și planurilor lui Ciheidze de a înființa un partid muncitoresc legal. Kollontai i-a răspuns lui Lenin solicitându-i instrucțiuni. În răspunsul acestuia din 17 martie, se afirmă că, potrivit lui Bonar Law, țarul încă nu abdicase și nu se știa unde se află. Lenin confirmă astfel existența unui acord între guvernul Gucikov-Miliukov și dinastice, sabotat de țar care optase pentru pregătirea contrarevoluției, mizând pe sprijinul cazacilor și altor forțe din sudul Rusiei¹⁵. Aproape că asistăm aici la scenariul din 1642 din Anglia.

După perioada de surpriză și confuzie generată de revoluție și de succesul lui Kerenski, bolșevicii s-au organizat rapid, trecând la pregătirea noii revoluții, care trebuia să schimbe totul. În rândul forțelor „revoluționare” ruse – nu ne referim aici la bolșevici, nu exista o unitate de păreri, nici în privința continuării războiului și a atitudinii față de aliați, nici în privința continuării războiului și a atitudinii față de aliați, nici în ce privea ordinea și situația politică din Rusia. Potrivit lui Ionel Brătianu, încă din perioada neutralității, amiralul Visolkin se opunea politicii oficiale a Rusiei, căutând să susțină o eventuală răsturnare a regelui Ferdinand, prin încurajarea tulburărilor anarhiste și revoluționare, care nu conveneau acum nici bolșevicilor. De asemenea, el evidențiază și politica duplicitară față de România a guvernelor țarist și revoluționar burghez, continuând astfel o politică mai veche¹⁶.

Așadar, revoluția burghezo-democratică din Rusia, susținută din exterior dar și de majoritatea populației, nu a obținut rezultatele scontate. Nu s-a ajuns la o înțelegere cu țarul, care ar fi trebuit să abdice și să deschidă calea instaurării unei monarhii constituționale. Nu au fost satisfăcute cererile populației sărace și nici nu a fost încheiată pacea cu Puterile Centrale, așa cum solicitau acum bolșevicii. Era inevitabil astfel că revoluția din februarie 1917 să eșueze, chiar dacă, sau tocmai pentru că, monarhia fusese abolită dar războiul continua. Lenin căuta acum să convingă pe toată lumea că guvernul Kerenski trebuia răsturnat, fie pe cale legală – erau prevăzute alegeri pentru Adunarea Constituantă, dar ele nu s-au mai organizat, fie prin forță, puterea, puterea urmând să revină în totalitate sovietelor de deputați și bolșevicilor¹⁷.

Multe dintre problemele cu care s-a confruntat revoluția rusă din februarie, dar și măsurile, obiectivele și căile de realizare urmărite de bolșevici și de revoluția rusă din octombrie, se găsesc în schițele „Tezelor din aprilie” și în planurile privind Conferința din aprilie a Partidului Comunist bolșevic și a Congresului sovietelor. Exploatând greșelile burgheziei și radicalizând programele de reforme inițiate sau promise de conducătorii și beneficiarii revoluției din februarie, Lenin și bolșevicii ruși vor reuși să determine modificarea raportului de forțe în favoarea lor. Aceasta s-a datorat în principal foametei, continuării războiului și faptului că sprijinul extern al Angliei și Franței era limitat și condiționat de o serie de obiective, transformate în limite ale revoluției din februarie: continuarea războiului, menținerea monarhiei, reforme sociale treptate – în primul rând în zonele rurale, dar cu păstrarea marii proprietăți – menținerea capitalului industrial etc. Asemenea obiective, minimale

¹⁵ *Ibidem*, p. 273-276

¹⁶ Ion I.C. Brătianu, *România și chestiunea Orientului*, p. 57-58.

¹⁷ V.I.Lenin, *Opere*, vol. 35, p. 281-284

pentru revoluție, erau imposibil de totalizat în condițiile de atunci ale Rusiei și mai ales continuând războiul. Ele nu au fost acceptate nici chiar de o parte a revoluționarilor burghezi ruși care, vor mai colabora o vreme cu bolșevicii și după noiembrie 1917. Aceste probleme au stat permanent în atenția lui Lenin care le-a și folosit într-o serie de documente¹⁸, determinând succesul revoluției din noiembrie.

Așa cum au remarcat mulți observatori și analiști ai evenimentelor din 1917, societatea rusă era profund divizată la toate nivelurile. Înșiși revoluționarii burghezi, deși erau conștienți de necesitatea și importanța reformelor, nu erau lămuriiți când și cum să le facă, dar mai ales cât de mare trebuia să fie radicalismul lor. De aici au apărut și greșelile. S-au lansat multe lozinci radicale și s-au făcut promisiuni fără acoperire, pentru atragerea maselor. Toate aceste greșeli au fost speculate de bolșevici, deși ei nu pot fi acuzați de asemenea idei, obiective și promisiuni radicale. Ei doar le-au preluat și au dus la îndeplinire, pe termen scurt, toate lozincile și promisiunile revoluției din februarie, ba chiar și pe acelea din revoluția de la 1905-1907, ceea ce a dus la susținerea necondiționată a lor de către popor. Când evenimentele s-au potolit și războiul civil s-a încheiat, au apărut și adevăratele scopuri și realizări ale revoluției bolșevice din noiembrie 1917: un nou sistem de dictatură iacobină, cu scopuri mondialiste de durată, mai brutal și mai eficient în timp decât revoluția franceză, amenințând prin exportul de revoluție echilibrul politic existent pe glob.

Unii contemporani ai evenimentelor din 1917 au înțeles bine ce se întâmplase și au analizat corect evenimentele. Avem în vedere aici caracterizarea făcută de Rathenau – fost ministru german de externe - , evenimentelor din Rusia anului 1917. Într-o discuție particulară purtată cu Brătianu, după război, omul politic german afirma: „Rusia de astăzi este tot Rusia de ieri; o clică a înlocuit pe alta, o clică cezaro-papală (sic!), imperialistă și tehnocratică, a fost înlocuită printr-o clică bolșevică, care întrebuințează aceleași mijloace, adică stăpânește printr-o forță brutală mult mai crudă și care va ajunge la aceleași rezultate¹⁹. Profeția lui s-a adevărat după 74 ani.

Succesul revoluției bolșevice din Rusia a zguduit lumea²⁰, în sensul că a influențat crearea de forțe politice de stânga și extremă stângă, favorizând izbucnirea de alte revoluții bolșevice, (în realitate, după modelul revoluției franceze-masonice), e drept eșuate, din Germania și Ungaria, Bella Kun fiind aproape de o reușită notabilă. Ceea ce a urmat după victoria revoluției bolșevice și crearea URSS se cunoaște deja.

Privind retrospectiv la evenimentele din 1917 din Rusia, prin prisma celor discutate la început, credem că putem stabili câteva concluzii:

1. Revoluția din februarie 1917 a reprezentat eșecul modelului revoluționar englez, bazat pe o evoluție treptată a reformelor sociale etc. Eșecul se datorează, am mai spus-o, în primul rând conducătorilor și beneficiarilor ei, dar și susținătorilor din afară: promisiuni și obiective social-economice și politico-militare

¹⁸ *Ibidem*, vol. 36, p. 459-484

¹⁹ Apud, Ion, I.C.Brătianu, *România și cheștiunea Orientului*, p. 52

²⁰ Revoluția bolșevică a avut numeroși susținători în Occident. Vezi în acest sens lucrarea lui John Reed, *10 zile care au zguduit lumea*, Editura Politică, București, 1957, dar sunt și alte numeroase lucrări.

prea radicale și condiții stricte, în raport cu posibilitățile și condițiile sociale reale ale societății ruse.

2. Modelul revoluționar francez (iacobin, francmason sau altfel) a triumfat, demonstrând că el poate avea succes tocmai în condiții speciale extrem de dificile. Prin specularea greșelilor adversarilor, preluarea și punerea imediat în practică, fără a ține cont de consecințe, a promisiunilor făcute, atingerea obiectivelor prin schimbări radicale bruște și brutale, inclusiv sau mai ales în plan religios, se pot obține rezultate notabile pe termen scurt, mediu și lung, permițând regimului să beneficieze de sprijin popular și să se consolideze după aceea. Regimul bolșevic, să nu uităm că a durat 74 de ani. La fel și regimurile „democrat-populare”, instaurate, la început, cu sprijinul necondiționat și total al maselor, au durat câteva decenii.

3. Modelul revoluției absolute a fost perfecționat și a putut sluji ca model în diferite alte situații „revoluționare”. Pentru că tot vorbim de revoluții și regimuri bolșevice, democrat-populare, revoluționare etc., nu credem că este lipsit de însemnătate să afirmăm că revoluția absolută sau masonică –depinde din ce unghi analizăm faptele și cu ce dovezi – poate fi utilizată și reversibil, pentru a restabili stări de lucruri vechi, evident, adaptate epocii în care se produc. Avem în vedere aici „revoluția” din România anului 1989, de departe cea mai dură, sângeroasă și impresionantă, a demonstrat tocmai un asemenea fapt. Să nu uităm că Francois Mitterand a afirmat în mai multe rânduri – afirmația a fost reluată apoi și de Jacques Chirac -, că revoluția română din decembrie 1989 a avut loc la 200 de ani de la revoluția franceză din 1789, constituind o frumoasă aniversare a acesteia, afirmație care sugerează cel puțin utilizarea modelului, dacă nu și altceva.

Acum la 90 de ani de la evenimentele din 1917, față de cele discutate mai sus, se poate spune că acestea au verificat și îmbunătățit două modele revoluționare clasice, care vor fi utilizat și mai târziu, cu aceleași rezultate diferite, în condiții diferite. Așadar, 1917 a fost mai mult decât un experiment revoluționar, care a lăsat urme adânci în Europa.

TRAIAN VUIA - SAVANT ȘI PATRIOT

Dumitru TOMONI*

Așezarea inventatorului, gânditorului, publicistului și patriotului bănățean Traian Vuia în galeria personalităților naționale și europene presupune atât cercetarea și reconstituirea biografiei acestuia, cât și cunoașterea multiplelor sale preocupări.

Descendent dintr-o modestă familie din zona Făgetului bănățean, dar înzestrat cu geniu, ambiție și tenacitate, Traian Vuia a crescut la școala militantismului pentru cauza națională, a cunoscut mai multe limbi străine și curente ideologice ale epocii sale, a studiat mecanica și dreptul, a publicat reflecții și atitudini față de lumea în care trăia și a realizat invenții ce i-au asigurat nemurirea¹.

Traian Vuia s-a născut la 17 august 1872, în satul bănățean Surducu Mic, comuna Bujor (azi Traian Vuia). Chiar dacă s-au formulat și alte păreri², analiza atentă și nepărtinitoare a documentelor nu lasă prea mult loc de interpretare în privința locului nașterii sale, așa cum rezultă din actele oficiale de epocă³, inclusiv Diploma de studii superioare⁴. De fapt, ne lămurește chiar Vuia, fără echivoc, într-un studiu autobiografic⁵.

Părinți i-au fost preotul Simeon Popescu și cea de-a doua soție a acestuia, Ana Vuia din Ticvaniul Mare (Caraș), nepoata protopopului Lipovei. Simeon Popescu, fiu de țăran din localitatea Dobrești (zona Făgetului bănățean), a urmat teologia la Vârșeț, secția română, și din 1864 funcționa ca preot în Surducu Mic.

În toamna anului 1881 este înscris la Școala germană din Făget, la învățătorul Anton Mahler, sub numele de Traian Popescu, unde a frecventat clasele a II-a și a III-a. Vuia s-a acomodat mai greu la școala din Făget unde se învăța în limba germană și de aceea rezultatele la învățătură sunt contradictorii:

---

* Prof. dr. la Liceul „Traian Vuia”, Făget

¹ Traian Vuia, *Realizarea zborului mecanic. Mărturii*, Edit. Tehnică, București, 1954, sub îngrijirea lui C. Nedelcu; Toescu Crișan, *Traian Vuia*, Edit. Tineretului, București, 1961; G. Lipovan, *Traian Vuia*, Edit. Științifică, București, 1966; George Lipovan, *Traian Vuia. Un pionier al aviației moderne*, Edit. Facla, Timișoara, 1972; Ion N. Iacovachi, Ion V. T. Cojocaru, *Traian Vuia. Viața și opera*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1988; Elena Borugă, *Traian Vuia. 1872-1950. Studiu monografic și catalog*, Edit. Mirton, Timișoara 1999 (în continuare: Elena Borugă, *Traian Vuia...*)

² Aurel Păuncu, *Unde s-a născut Traian Vuia?*, în "Caiet literar-artistic" al Cenaclului "George Garda", Făget, 1983, p. 76-79; vezi și Ioan Cipu, *Traian Vuia, elev - 125 de ani de la naștere*, în "Caiet literar artistic", nr. 6, Edit. Dacia Europa Nova, Lugoj, 1977, p. 176-185.

³ Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale (în continuare se ca cita DJANT), *Registru de botezați al Parohiei Ortodoxe Române. Surducu Mic*, fila 40

⁴ Ion Iacovachi, Ion Cojocaru, *op. cit.*, p. 65.

⁵ Biblioteca Academiei Române. *Manuscrise. Arhiva Traian Vuia*, ms. 1-6, f.17.

eminent la matematică, lăudabil la gramatică și compunere, bun la germană și istoria naturală, suficient la istorie și dezamăgitor la educație fizică. Dacă în clasa a II-a calificativul general era acceptabil, în clasa a III-a el este lăudabil⁶. În anul 1883 a fost transferat la Lugoj, unde urmează clasa a IV-a și apoi Gimnaziul maghiar de stat, între anii 1884 și 1892. La gimnaziul din Lugoj Vuia a fost un elev eminent fiind cel mai bun din clasă obținând în fiecare an școlar numai calificative maxime așa cum se poate vedea din registrele matricole și asta în condițiile unei exigențe deosebite⁷. Din cei 32 de elevi înscriși în clasa a li-a vor termina doar 7, dintre aceștia vor lua bacalaureatul doar 4, printre care și Vuia, cu calificativul „Exceptional”⁸. La Lugoj, în toate matricolele școlare, este înregistrat cu numele de Vuia Traian.

La Făget va fi fascinat pentru prima dată de ideea zborului, așa cum va mărturisi peste ani într-o schiță autobiografică păstrată la Biblioteca Academiei: „La vârsta de zece ani, pe timpul când frecventam școala germană din Făget, în 1881, învățătorul Mahler construisese pentru băiatul și pentru un camarad al acestuia un smeu. Am urmărit cu curiozitatea obișnuită la această vârstă, toată construcția smeului. Era de dimensiuni mari. Am urmărit cu multă atenție procedeul echilibrării.(...) Acest smeu, îmbrăcat în hârtie albastră, se putea vedea din orice parte a orașelului”⁹ în 1892, după absolvirea liceului, s-a înscris la Politehnica din Budapesta, secția de mecanică. După un an, datorită greutăților materiale, abandonează studiile tehnice și se transferă la Facultatea de Drept, unde frecvența nu era obligatorie. Studiile urmate la Facultatea de Drept i-au permis să lucreze ca student stagiar, asigurându-și astfel mijloacele de trai și plata taxelor, în diverse birouri avocaționale: al lui Coriolan Brediceanu, la Lugoj (1895-1897), Vladimir Spătaru, la Vârșeț (1898-1899) și George Dobrin, la Lugoj¹⁰ (1900-1902). În anii studenției, Vuia a desfășurat o bogată activitate în cadrul Societății Academice „Petru Maior” a studenților români din capitala Ungariei. Ținea conferințe cu subiecte din domeniul tehnicii, dar și al filosofiei, având o cultură vastă și temeinică („Despre Spinozism”, „Forța sociologică”, „Despre genialitate” etc.)¹¹. Revenit la Lugoj Vuia și-a aprofundat studiile filozofice și sociologice Citea cu pasiune lucrările filozofului englez H. Spencer, studia în limba latină operele lui Spinoza și se străduia să înțeleagă sistemul filozofic a lui Hegel. Fire sociabilă și prietenoasă, Vuia era nelipsit de la întâlnirile intelectualilor români din orașul de pe malul Timișului, în special a celor ținute în vestitul restaurant „Concordia”, unde se discutau cu predilecție aspecte ale mișcării naționale românești¹². În 1901 Traian Vuia va obține titlul de doctor în drept cu distincția „Magna cum laude”, în urma susținerii disertației: „Militarism și

⁶ Arhiva Liceului Teoretic „Traian Vuia” Făget, *Registrul și clasificarea Școlii romano-catolice făgețene cu clasele I-VI* (nepaginat)

⁷ Arhiva Liceului „Coriolan Brediceanu” Lugoj, *Registre matricole 1885-1892* (azi registrele matricole sa află la D.J.T.A.N., Fond Liceul „Coriolan Brediceanu” Lugoj).

⁸ Emeric Lay, Ioan Cipu, *Traian Vuia, elev al gimnaziului din Lugoj*, în „Caiet literar artistic” al Cenaclului „George Garda” Făget, 1985, p. 98-104.

⁹ Biblioteca Academiei Române. *Manuscrise. Arhiva Traian Vuia*, ms. 1-6, f.17.

¹⁰ Elena Boruga, *Traian Vuia*

¹¹ Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din Monarhia habsburgică 1860-1918*, Cluj-Napoca, 1998, p. 72

¹² George Lipovan, *Traian Vuia. Mărturi*, Edit Științifică, București, 1966, p. 13-14

industrialism, regimul de status și contractus"¹³.

Fascinat încă de pe băncile școlii de ideea zborului cu aparate mai grele decât aerul, pleacă în 27 iunie 1902 la Paris pentru a-și realiza visul. La 16 februarie 1903, anterior deci zborului fraților Wright, Traian Vuia a prezentat Academiei de Științe din Paris un "Proiect de aeroplan-automobil" în care a demonstrat cu argumente tehnico-științifice că zborul unui aparat mai greu decât aerul este posibil. El expunea problema zborului într-un mod cu totul original, deosebindu-se radical de concepțiile epocii care se bazau numai pe aparate mai ușoare decât aerul. În ciuda argumentelor expuse în proiect, rezoluția Comisiei Academiei de Științe din Paris era categorică: "Realizarea și soluționarea problemei zborului cu un aparat mai greu decât aerul este o himeră. Această concepție nu poate izvorî decât dintr-un creier bolnav"¹⁴. Sentința dură și nedreaptă cu siguranță ca 1-a marcat pe sensibilul și modestul bănățean, dovadă că nu o va uita nici după infirmarea ei, prin realizarea zborului mecanic: „Savanții lumii întregi - consemna Vuia în anul 1910 - matematicienii celebri, declarau cu o seninătate olimpică că realizarea ideii de a naviga în aer trebuie alungată în domeniul visurilor ca o credință încolțită în creieri dezzechilibrați. Decretarea lor n-a putut împiedica totuși pe cercetători să se ocupe de aproape de problemă, deși fără vreun rezultat pipăibil. Este în natura acestei chestiuni și în rostul general al fenomenelor ca soluția ei să nu poată veni într-o epocă barbară. Rezolvarea problemei navigației aeriene trebuie să completeze alte descoperiri. Și cu toată tortura la care a supus mintea omenească și cu tot dorul cu care soluția ei era așteptată, cârma balonului abia a avut câțiva partizani pe când mașina de zburat propriu-zisă nu a fost socotită până în anii din urmă decât ca o adevărată himeră.”¹⁵

În ciuda sentinței dată de Academia franceză, Vuia perseverează și în toamna anului 1903 începe construirea aeroplanului. Acesta avea, pentru prima dată în istoria aviației, un tren de aterizare (căruciorul purtător), care mijlocea câștigarea vitezei necesare pentru decolare. Spre deosebire de predecesorii săi, Vuia a adoptat formula monoplan, principiul unei singure elice și a realizat un sistem pendular, care asigură aparatului o mare stabilitate de zbor. Motorul folosit pentru aparat era alimentat cu anhidrie carbonică, gaz obținut prin arderea completă a cărbunelui de lemn¹⁶. În ciuda experiențelor nereușite din decembrie 1905, 5 februarie și 6 martie 1906, la 18 martie 1906 visul său devine realitate. Aeroplanul său a rulat mai întâi pe pământ, aproximativ pe o distanță de 50 m, apoi a pierdut contactul cu pământul și a parcurs în zbor o distanță de 12 m, la o înălțime de 0,6-lm. Vuia era primul om care s-a desprins de pe pământ cu un aparat mai greu decât aerul, cu mijloace proprii de bord.

După alte experiențe de zbor efectuate în anii 1906-1907, Vuia și-a orientat cercetările pentru realizarea unui elicopter, în ciuda neîncrederii specialiștilor epocii, care considerau drept utopie realizarea zborului vertical. El s-a convins de posibilitatea realizării acestei performanțe prin experimentarea la 18 martie 1922 a elicopterului „Vuia nr. 2”¹⁷. Din păcate, lipsa mijloacelor financiare l-a obligat pe

¹³ *Idem, Traian Vuia, realizatorul zborului mecanic*, Edit. Tehnică, București, 1956, p. 48

¹⁴ Ion Iacovachi, Ion Cojocaru, *op. cit.*, p. 114

¹⁵ Traian Vuia, *Ceva despre navigația aeriană* în „Viața socială”, București, an I, nr. 4, 1910, p. 246

¹⁶ Ion Iacovachi, Ion Cojocarii, *op. cit.*, p. 124-133

¹⁷ George Lipovan, *Traian Vuia - un pionier al aviației moderne*, Timișoara, Edit. Facla, p. 170-180

Vuia să-și întrerupă cercetările, dar nu peste mult timp profetia sa devenea realitate.

După aceste realizări remarcabile, Vuia și-a orientat cercetările în domeniul științei termice și termodinamice inventând un generator de abur cu combustie internă și cu valorizare aproape instantanee, care a revoluționat mijloacele producătoare de abur¹⁸.

Paralel cu activitatea științifică, Traian Vuia a desfășurat și o bogată activitate social-politică.

În timpul primului război mondial, Traian Vuia și-a folosit inteligența și condeii pentru a sprijini eliberarea popoarelor asuprite. El a acceptat să lucreze la Biroul de Investiții al Ministerului Apărării Naționale din Franța, contribuind la descoperirea și perfecționarea unor arme folosite în timpul războiului de armatele Antantei. În același timp, a scris manifeste adresate ostașilor români, sârbi, cehi, slovaci etc. din armata austro-ungară, cu îndemnul de a nu-și vărsa sângele pentru o cauză străină intereselor lor și de a lupta pentru libertate.

O activitate remarcabilă a desfășurat Traian Vuia în cadrul Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, constituit la 30 aprilie 1918 la Paris. Prin funcțiile îndeplinite - președinte, vicepreședinte și secretar general - și prin activitatea desfășurată, Vuia a militat pentru organizarea unei legiuni de voluntari transilvăneni și constituirea unui comitet unic al românilor stabiliți în Franța și Italia.¹⁹ Din inițiativa sa, la 15 mai 1918, comitetul a editat revista bilunară de propagandă "La Transylvanie"²⁰. Momentul culminant al activității social-politice desfășurate de Traian Vuia în timpul primului război mondial îl constituie prezența sa la Conferința de Pace de la Paris, unde a pledat pentru recunoașterea României Mari²¹.

Pentru meritele sale în înfăptuirea Unirii, Comitetul Partidului Național Român al județului Caraș-Severin i-a propus candidatura în cercul electoral nr. 11 Răcăjdia pentru primul Parlament al României Mari. Din păcate, unii reprezentanți ai Partidului Național Român i-au contestat dreptul de a candida pe motivul că a fost socialist, determinându-l să-și retragă candidatura. Motivul acestei retrageri și amărăciunea provocată de ingratitudea celor alături de care a luptat pentru triumful celei mai importante aspirații naționale, vor fi împărtășite lui George Dobrin, într-o amplă scrisoare.²² "Am devenit socialist din patriotism - arată Vuia în această scrisoare - sinceritatea mea nu a tras-o nimeni la îndoială și azi, [în] toate cercurile unde mă învârtesc, se știe ce opinie am"²³. Cu deplin temei și cu premoniție, Vuia avertizează: "Cei din Centru doresc poate, ca partidul socialist să cadă cu totul sub direcțiunea străinilor, dușmanilor a tot ce este românesc?... Oare cei din Centru află că proced înțălăpțește, când lovind cu ostracism pe patrioții socialiști lasă partidul pe mâna demagogilor și a dușmanilor poporului român!"²⁴ În ciuda acestui incident, Vuia nu-și schimbă hotărârea de a

¹⁸ *Ibidem*, p. 185-190

¹⁹ Vasile Dudaș, *Voluntarii Marii Uniri*, Edit. Augusta, Timișoara, 1996, passim.

²⁰ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. II, Edit. Academiei, București, 1983, p. 27

²¹ "Drapelul", Lugoș, an XIX, nr. 97 din 25 septembrie 1919

²² Elena Borugă, *Activitatea lui Traian Vuia pentru Unire (1918-1919)*, în "Tibiscus - Istorie", V, Timișoara, 1978, p. 362

²³ *Ibidem*, p. 363

²⁴ *Ibidem*

se întoarce în țară, mărturisindu-i deschis această dorință tot lui George Dobrin: "Trebuie să vă mărturisesc că cea *mai mare dorință* a mea este de a mă *reîntoarce cât mai* degrabă în patrie. Anul acesta este cel decisiv. Nu am putut face în anul trecut călătoria proiectată și așteptată cu atâta dor, o voi face în anul acesta..."²⁵ Din păcate pentru marele inventator, momentul revenirii definitive în țară avea să se amâne mai bine de două decenii. Vuia se va întoarce abia în 1950, grav bolnav, și, de aceea, la scurt timp va închide ochii pentru totdeauna.

*

* *

Genialul inventator a fost o personalitate complexă. Paralel cu activitatea științifică ce-1 va consacra, ce-i drept târziu și anevoios, drept unul dintre marii inventatori ai secolului XX, Traian Vuia a desfășurat și o bogată activitate social-politică. Crescut și educat în climatul efortului general pentru cultivarea solidarității și libertății naționale, Vuia s-a preocupat constant de sensul și direcția de evoluție a lumii în care trăia, de soarta popoarelor oprimate și în special de cea a poporului său, găsind răgazul de a-și exprima opiniile atunci când împrejurările istorice o cereau.

Stau mărturie în acest sens cele peste 90 de articole - identificate de noi - publicate de fiul preotului din Surducu Mic, în cunoscutele publicații din țară și nu numai: "Drapelul" (Lugoj), "Viața socială" (București), "La Transylvanie" (Paris), "Orizontul" (București), "Sămănătorul" (Brașov), "Fruncea" (Timișoara) și "Lucefărul"(Timișoara). Dacă adăugăm la acestea și broșura "Le Banat (Timishana)", care a servit ca material documentar pentru susținerea cauzei românești în timpul Conferinței de Pace de la Paris, avem imaginea unui intelectual omniprezent ce a slujit cu patriotism, credință, dar și cu probitate științifică idei generoase - libertate, unitate, democrație - și aspirații legitime.²⁶

Încă de la început, Traian Vuia s-a alăturat românilor bănățeni grupați în jurul ziarului Drapelul din Lugoj, tribună reprezentativă a mișcării naționale din Banat și Ardeal. În primul an de apariție a ziarului, Traian Vuia publică o serie de patru articole intitulate: „Capitalismul național și ideea națională” și studiul politic intitulat Viitorul. Până la plecarea sa la Paris, 27 iunie 1902, mai publică o serie de zece articole intitulate „Industria de mână”, considerate pe bună dreptate încercări de sociologie juridică. Primele articole trimise din Franța sunt reflexii asupra civilizației franceze și asupra realităților social-economice și politice întâlnite acolo. Viitorul inventator nu-și poate ascunde admirația față de sistemul democratic-republican francez ce-și propune să ridice poporul „acolo unde e aristocratul” și nu să realizeze o nivelare socială de sus în jos. Aceleași sentimente le nutrește și față de poporul francez care, „nu s-a îndestulit numai cu instituirea democrației în Franța, ci chiar și sub imperiu el s-a luptat prin trezirea ideii naționale, pentru independența națională și dezrobirea tuturor popoarelor.

Subliniind importanța principiului de naționalitate în epoca modernă, Traian Vuia consideră că ignorarea acestui principiu constituie un anacronism: „Principiul de naționalitate duce înainte popoarele, care țin cont de el, le mărește

²⁵ Biblioteca Națională, București; *Manuscrise*, inv. 25 786. Scrisoarea este datată 20 iunie. Vezi și Traian Vuia, *Scrisori*. Ediție îngrijită de Dumitru Tomoni, Edit. de Vest, Timișoara, 2002, p. 39-40

²⁶ *Traian Vuia. Publicistica social-politică*, Ediție îngrijită de Dumitru Tomoni, Timișoara, Edit. Centrul de Cultură și Artă Timiș, 2003

și le asigură victoria... Cine încearcă a-l comprima, îi mărește puterea. Din ce ne nisuiam mai tare a-l stăpâni, cu atât mai tare îi crește violența. Acesta e un fapt al evoluției generale, pe care nimeni nu o poate opri și orice rezistență e un anachronism. Acest principiu își are baza și izvorul în cele mai nobile cuceriri, în cele mai mari revindicațiuni, cu care se fălește epoca modernă - egalitatea, suveranitatea poporului, regimul constituțional și parlamentar, descoperirile științei, difuzia luminii, cultura filologiei și a literaturii. Mișcările naționale [...] pentru a le opri trebuie să oprim orice progres și să mână îndărăt popoarele în evul mediu. Acest proces dizolva imperiile cu popoare subjugate. A dizolvat și continuă să dizolve Turcia și va dizolva imperiul austro-ungar"²⁷. Derularea evenimentelor istorice confirmă pe deplin justetea acestor aprecieri făcute în 1903. Nu știm dacă Vuia a fost un vizionar, dar cu siguranță a fost un bun cunoscător al realităților europene.

Convingerile sale democratice și grija față de soarta popoarelor oprimate l-au făcut pe Vuia să analizeze situația din Rusia într-o serie de șapte articole sugestiv intitulate „Revoluția din Rusia Studiu original”, prezentând mai multe analogii cu situația politică din monarhia austro-ungară. Traian Vuia consideră justificat că despotismul birocratic din Rusia prin lozinca panslavismului și panrusismului împiedică orice reformare structurală a imperiului țarist: „azi în Rusia o reformă bună e imposibilă fără suprimarea completă a legilor actuale ruse, care conferă azi ampolaiților o putere discreționară neresponsabilă”. Chiar dacă, „s-ar introduce azi în Rusia o viață constituțională, numaidecât ar reapărea chestia polonă, armeană, finlandeză etc. „libertatea politică fără libertatea națională e un non-sens”²⁸.

Mai multe articole publicate de Vuia în **Drapelul** abordează politica externă a marilor puteri la începutul secolului al XX-lea. Dezvoltarea S.U.A și politica expansionistă americană îi prilejuiește lui Vuia reflexii interesante și realiste: „Este cunoscut că America își sporește marina de război și americanii pătrunși de ideea imperialismului american visează epoca, când America își va extinde principiile sale politice nu numai asupra Europei, ci și a Asiei și Africii. Dezvoltarea ei e colosală, nu-i lipsește nimic pentru a-și ajunge acest scop, numai timpul; nu va trebui deloc să ne mirăm, dacă ea va reuși a rezolva chestia nu numai a Orientului apropiat, ci și a celui extrem pe care Europa nu-l va rezolva numai din cauza că pofta de mâncare a puterilor europene prea e mare”²⁹. Accentuarea contradicțiilor dintre marile puteri, formarea alianțelor militare, neliniștea popoarelor mici sunt sesizate cu multă ușurință de Vuia. Oricine ar privi cu atenție lumea, scrie Vuia în ianuarie 1910, ar „vedea neamurile fierbând ca în un cazan foarte mare, deasupra căruia capacul mare se ridică, când într-o parte când într-alta, slobozind nori roșii de fum ca o dovadă a fierberii mari ce are loc în cazan, întrevăzând pericolul ce va veni când capacul nu va mai putea opri ieșirea aburilor. Va fi o explozie mare atunci, o explozie teribilă.”

În vara anului 1914, Vuia va publica în ziarul "Drapelul" ultimul articol intitulat "Criza politică europeană".³⁰ El constată că întreaga Europă este bântuită de o

²⁷ „Drapelul”, an. III, nr. 27, 6/19 martie 1903

²⁸ *Ibidem*, nr. 27 din 5/18 martie 1905

²⁹ *Ibidem*, nr. 4 din 11/24 ianuarie 1903

³⁰ *Ibidem*, nr. 61 din 5/18 iunie 1914

profundă criză economică și politică generată de organizarea politică și de cursa înarmărilor. Vuia dă drept exemplu situația Franței, confruntată cu o evidentă instabilitate politică în anii 1913-1914, arătând că "în lumina stărilor din Franța ni se înfățișează starea nefericită a Europei într-o formă insuportabilă. Iată de ce credem că acestei stări va trebui să i se pună capăt și i se va pune chiar prin molohul militar în forma unui război european în urma căruia se va ridica de la sine în Europa o organizare politică democratică corespunzătoare intereselor neamurilor."³¹

Cele aproape 70 de articole publicate în "Drapelul" ne dezvăluie un Traian Vuia racordat la realitățile lumii în care trăia, preocupat de identificarea cauzalității fenomenelor social-politice, sensurilor și direcției de evoluție.

După declanșarea primului război mondial, Traian Vuia întrerupe definitiv colaborarea cu ziarul "Drapelul", dar nu și activitatea publicistică. În presa franceză și a refugiaților cehi, Traian Vuia a publicat o serie de articole referitoare la situația popoarelor asuprite din monarhia austro-ungară și la justetea mișcării de eliberare.

O activitate publicistică remarcabilă a desfășurat Vuia în paginile revistei bilunare "La Transylvanie", editată la Paris de Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, din inițiativa sa și sub patronajul unor personalități franceze științifice, politice și militare, ce susțineau cauza popoarelor oprite.³²

În revista "La Transylvanie" Vuia a publicat o serie de articole și numeroase materiale ale comitetului redactate de el, prin care căuta să convingă opinia publică europeană asupra situației din Imperiul Austro-Ungar și să combată orice încercare de justificare a necesității menținerii acestui imperiu. Inventatorul bănățean argumenta necesitatea eliberării popoarelor asuprite din imperiu, pentru ca acestea să poată hotărî liber asupra sorții lor.

Trăind într-o țară democrată, lucru remarcat cu plăcere în numeroase ocazii, fiind el însuși un democrat prin excelență, Vuia va milita cu consecvență pentru libertatea popoarelor oprite. Nu întâmplător primul articol publicat în revista "La Transylvanie" purta titlul "Eliberarea naționalităților oprite". Încă de la început Vuia atrage atenția puterilor Antantei că "nu mai pot să se prefacă a nu ști că centrul luptei actuale este dreptul la viață al naționalităților oprite de o dominație străină."³³ Motivul invocat de o parte a opiniei publice din țările Antantei - cercurile austrofile, catolice și socialiste minoritare³⁴ - că, prin susținerea eliberării naționalităților oprite de către Austro-Ungaria, s-ar prelungi războiul i se pare lui Vuia fals. Dimpotrivă, acest lucru ar scurta războiul - consideră inventatorul bănățean -, deoarece majoritatea armatei austro-ungare este formată din latini și slavi, ponderea germanilor fiind de doar 16%, "din 1000

³¹ *Ibidem*

³² Paul Deschanel, președintele Camerei, Jean Cruppi, Eduard Herriot, Frank Bouillon, Albert Thomas, foști miniștri, savanți ca: C. Lacour-Gazet, Mario Roques, Emmanuel de Martonne etc. (Dumitru Drăghicescu, *Marea Unire a românilor cu românii: 1918. Banatul și Transilvania; Bucovina și Basarabia*. Ediție îngrijită și prefațată de Virgiliu Constantinescu-Galiceni, Edit. Albatros, București, 2001, p. LII-LIV)

³³ "La Transylvanie", nr. 2 din 1 iunie 1918, p. 22; Vezi și Elena Boruță, *Contribuția lui Traian Vuia la lupta pentru unitatea națională, oglindită în articolele publicate în revista "La Transylvanie" (1918-1919)*, în "Acta Musei Napocensis", 1978, 15, p. 531-543; Alexandru Porțeanu, *Traian Vuia - militant social-politic, patriotic*, în "Studii. Revistă de istorie", 1973,26, nr. 4, p. 767-783

³⁴ Se referea la gruparea minoritarilor socialiști francezi condusă de deputatul Jean Longuet, director al gazetei "Le Populaire" și nepot al lui Karl Marx. ("Sămănătorul", Brașov, an VIII, nr. 11, noiembrie 1924, p. 300)

de recruți care se prezintă la fiecare naționalitate, sunt înrolați 380 de români, 359 de croato-sârbi, 349 de maghiari, 285 de sloveni, 268 slovaci, polonezi, cehi, 251 ruteni, 244 germani.³⁵ Mai mult, această armată este în descompunere - subliniază Vuia - din ea luând naștere armate cehoslovace și sârbești și "tot din această destrămare vor lua naștere legiunile pe care românii din Transilvania ard de nerăbdare să le formeze pentru a lupta pe frontul occidental."³⁶

Chiar dacă militarismul prusac va fi învins - și Vuia nu se îndoiește de acest lucru - orice pace "care nu va implica eliberarea naționalităților subjugate i-ar lăsa posibilitatea de a-și reface forțele. Germanii și maghiarii ar rămâne uniți și ar putea să repete atacul pe care l-au ratat (...) A învinge militarismul, dar să i se lase posibilitățile de a se reface, este un demers tot atât de monstruos încât nu credem că poate să fie scopul războiului Antantei."³⁷ Este paradoxal - concluzionează Vuia - a pretinde că va fi o pace durabilă lăsând 34 de milioane de oameni sub dominația Germaniei sau a aliaților ei.

Încercările diplomației germane și austro-ungare de a motiva necesitatea păstrării integrității fac obiectul mai multor analize publicate de Vuia în paginile revistei "La Transylvanie". Argumente convingătoare, susținute chiar pe date statistice oficiale maghiare, sunt aduse la cunoștința opiniei publice în articolul intitulat "Catolicii și problema Austro-Ungariei".³⁸ Vuia dezvăluie manevrele diplomatice prin care se încerca argumentarea ideii că păstrarea integrității Austro-Ungariei era necesară pentru binele catolicismului. Diplomația austro-ungară miza în acest sens și pe sprijinul Vaticanului și a lumii catolice. Pentru a combate această manevră abilă, Vuia se folosea chiar de datele statistice oficiale maghiare potrivit cărora în Ungaria propriu-zisă ponderea catolicilor este doar în proporție de 40%, majoritatea ungarilor fiind protestanți. În ceea ce-i privește pe germanii din Austria deviza lor era "Los von Rom" (desprindere de Roma). De aceea, Vuia își pune pe bună dreptate întrebarea: "Există o insinuare mai perfidă decât cea care pretinde că eliberând naționalitățile oprimate de coaliția germano-maghiară, se dăunează catolicismului."³⁹

Această problemă a fost abordată de Vuia și în articolul: "Problema Austro-Ungariei".⁴⁰ La începutul articolului, Vuia face o paralelă între situația Imperiului Otoman după războiul franco-prusac și cea a Imperiului Austro-Ungar la sfârșitul primului război mondial. Timp de 40 de ani, Occidentul, "din dragoste pentru pace, cu orice preț" a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a menține integritatea Imperiului Otoman: "Nici masacrarea armenilor, nici cea a populațiilor creștine din Macedonia nu au emoționat țările occidentale."⁴¹ Chiar și după capitularea rușinoasă a armatei otomane în Războiul din 1877-1878, diplomația occidentală a încercat prin Tratatul de la Berlin să mențină un imperiu în agonie, contribuind implicit la declanșarea războaielor balcanice. Însă această diplomație, "acționând împotriva popoarelor, a suferit un eșec: popoarele ajunse la un anumit grad de maturitate politică" au reușit să se elibereze. "Ori, în ciuda eșecului pe care

³⁵ "La Transylvanie", nr. 2 din 1 iunie 1918, p. 11

³⁶ *Ibidem*

³⁷ *Ibidem*, p. 12

³⁸ *Ibidem*, nr. 3 din 15 iunie 1918, p. 7-9

³⁹ *Ibidem*, p. 7

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 5 din 15 iulie 1918, p. 8-13

⁴¹ *Ibidem*, p. 8

diplomația europeană, care nu s-a inspirat aproape niciodată din principiile democrației, l-a suferit în Turcia, se vrea să se facă aceeași greșeală în Austro-Ungaria"⁴², prin susținerea principiului integrității acestui imperiu și prin considerarea problemei naționale drept o problemă internă austro-ungară. Ori, problema națională nu este o problemă internă a Austro-Ungariei - susține în continuare Vuia - "pentru că ea interesează în primul rând pacea lumii. Dacă problema naționalităților în Austro-Ungaria nu se rezolvă în sensul democratic, adică cel al independenței naționale a fiecărui grup etnic prin repararea tuturor crimelor și greșelilor din trecut, Europa va duce cu sine germenul unei boli."⁴³ Chiar și guvernarea austro-ungară au recunoscut - arată Vuia - că "legea statelor moderne fiind democrația, orice soluție contrară acestei legi nu poate decât să aducă suferințe umanității."

Autonomia sau federalismul nu erau soluții viabile pentru rezolvarea disoluției Imperiului Austro-Ungar, considera cu deplină temei gânditorul bănățean, dând și exemple în acest sens. Autonomia Croației și Slovaciei deși era bazată pe un pact cu Ungaria și pe Legea din 1868 care prevedea drepturi politice și culturale pentru toate națiunile nemaghiare, nu au fost niciodată respectate și "Istoria ultimilor cincizeci de ani ai Croației și Slovaciei este o serie neîntreruptă de proteste contra violării autonomiei." De aceea, conchidea Vuia, "Soluția problemei prin acordarea autonomiei diferitelor naționalități, sub sceptrul habsburgilor trebuie să fie respinsă de orice om de bun simț și de bună credință."

În ceea ce privește a doua soluție propusă de unele cercuri din țările aliate - federalismul -, Vuia demonstrează că este incompatibilă cu organizarea administrativă a Austro-Ungariei unde întreaga putere era concentrată în mâna aristocrației: "în Ungaria censul ține departe de Parlament orice element democratic în Camera mică. În ceea ce privește Camera magnaților este exclus din componenta ei spiritul democratic."⁴⁴ Vuia considera monarhia austro-ungară drept "ultimul bastion al fostului regim în lume. Atâta vreme cât această monarhie va rămâne în picioare cu această constituire, toți cei care visau la întoarcerea la privilegiile fostelor caste aristocratice găsesc în acest regim o speranță, o consolare."⁴⁵

Neavând nici un dubiu că atât autonomia cât și federalismul nu pot reprezenta soluții viabile pentru rezolvarea problemei Austro-Ungariei, Vuia concluziona: "Nu există decât o singură soluție admisibilă care ar putea să asigure o pace durabilă: independența Poloniei, a Boemiei, a Serbiei, a României. Europa nu poate să fie liberă decât dacă este locuită de popoare libere."

În dorința de a fi cât mai convingător, Vuia recurge și la argumente juridice arătând că Imperiul Austro-Ungar s-a constituit prin jaf de teritorii și violări de tratate și pacte, ori nici un tribunal nu poate să dea un drept de proprietate asupra unei proprietăți furate. Națiunile aliate care luptă pentru independența popoarelor indiferent de mărimea lor "nu pot să recunoască încălcările trecutului

⁴² *Ibidem*

⁴³ *Ibidem*, p. 9

⁴⁴ *Ibidem*, p. 10

⁴⁵ *Ibidem*

și să admită drepturi a căror titlu este un act de jaf sau de tâlhărie."⁴⁶

După ce guvernul de la București a hotărât înlocuirea Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina cu Consiliul Național al Unității Române⁴⁷, iar revista "La Transylvanie" să fie înlocuită cu revista "La Roumanie"⁴⁸, Traian Vuia a trimis o amplă scrisoare deschisă adresată lui Take Ionescu, președintele organismului nou creat. În această scrisoare publicată în "La Transylvanie" sub titlul: "Recunoașterea independenței românilor din Transilvania și a unirii lor cu Regatul"⁴⁹, Vuia face o prezentare a activității Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina. Înființat după încheierea Păcii de la București, acesta și-a elaborat un statut aprobat de Prefectura de poliție din Paris, a recenzat pe toți românii proveniți din teritoriile aflate sub autoritatea Austro-Ungariei și aflați în Franța și a obținut pentru aceștia dreptul la liberă circulație pe teritoriul Franței. În același timp, Comitetul a obținut autorizație de la Ministerul de Război al Franței de a recruta voluntari care să lupte alături de aliați, a vizitat împreună cu patru ofițeri din România toate lagărele prizonierilor români "iredenți" și a reușit să obțină o îmbunătățire a situației lor. Fiind un organism provizoriu, el a căutat să coopteze noi membri, proveniți atât din România cât și din provinciile subjugate. În acest scop, Comitetul a convocat pe data de 1 august 1918 o adunare generală prezidată de Louis Marin, deputat de Nancy, la care au luat parte și doi delegați de la Ministerul de Război și Afacerile Externe care au fost convinși de importanța lărgirii acestui comitet ce va cuprinde treizeci de membri și va fi condus de un președinte (dr. Ion Cantacuzino) și patru vicepreședinți. Datorită unei conjuncturi nefavorabile Comitetul nu a putut funcționa în noua componență, dar între timp s-a înființat Consiliul Național al Unității Române din care Vuia a acceptat să facă parte ca membru.

Adresându-se lui Take Ionescu în calitate de membru al celor două organisme politice, Vuia considera că Consiliul Național al Unității Române nu se poate substitui Comitetului național preconizat prin adunarea de la 1 august 1918. Acesta trebuia completat și membrii Consiliului Național al Unității Române să se pună în fruntea sa pentru a forma un început de guvern și a mobiliza toată populația civilă română din provinciile subjugate. Realitatea avea să fie alta. Consiliul prezidat de Take Ionescu a fost recunoscut de puterile aliate ca reprezentant al intereselor României, mai întâi de Franța și apoi de celelalte state aliate: SUA, Anglia și Italia.⁵⁰

În ciuda acestor diferențe de opinie Vuia evita să se amestece în certurile politice care ar fi putut să-i dezbină pe români. De aceea, el preciza în articolul "O manevră bizantină"⁵¹ că nu a răspuns până în acel moment numeroaselor calomnii venite din rândul unor membri ai Coloniei române din Paris. Din aceeași dorință de a acționa unitar pentru susținerea cauzei românești, Vuia nu a luat poziție nici atunci când revista "La Transylvanie" din 15 septembrie a publicat un articol semnat cu numele lui pentru a-l compromite.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 13

⁴⁷ S-a înființat la 3 octombrie 1918, la Paris, cu scopul de a coordona acțiunile emigrației românești. Vezi: Vasile Dudaș, *Legiunea română din Franța (1918-1919)*, Edit. Mirton, Timișoara, 1996, p. 29

⁴⁸ Dumitru Drăghicescu, *op. cit.*, p. LXI

⁴⁹ "La Transylvanie", nr. 12 din 1 noiembrie 1918, p. 4-9

⁵⁰ Ștefan Pascu, *Op. cit.*, p. 49

⁵¹ "La Transylvanie", nr. 14 din 1 decembrie 1918, p. 9-10

O atitudine total diferită a avut Vuia față de manevrele unor cercuri diplomatice maghiare. În articolul "Giruetă maghiară. Românii din Transilvania și principiile președintelui Wilson", Vuia condamnă duplicitatea contelui Mihaly Karolyi, reprezentantul grupării antantiste ce a reacționat "zgomotos la principiile președintelui Wilson."⁵² Același conte Karolyi care, în perspectiva unei capitulări iminente ale armatei germane, făcea "atâta paradă cu sentimentele sale antantofile" - arăta Vuia - atunci când prăbușirea Rusiei părea să asigure victoria definitivă a Germaniei, declara fără rezerve că: "Toată rasa maghiară, fără deosebire de partid ține cu fidelitate la alianța cu Germania și va continua războiul alături de Germania împotriva aliaților până la un sfârșit victorios."⁵³ Contrar acestor poziții duplicitare ale maghiarilor, fruntașii românilor transilvăneni au susținut încă din momentul constituirii Partidului Național Român (1881) principiul egalității indivizilor și națiunilor, principiu promovat de Revoluția franceză. Cele două popoare au reacționat în mod diferit față de războiul franco-prusac din 1870-1871 și dezastrul francez de la Sedan.

Unirea Transilvaniei cu Regatul, corolar firesc al eforturilor depuse de mișcarea națională românească în toată epoca modernă, 1-a preocupat în mod deosebit pe inventatorul bănățean. El considera că realizarea unei uniri trainice, "conform principiilor wilsoniene" nu se putea face decât în două etape: în prima etapă provinciile românești să-și declare independența, iar după o perioadă de tranziție obligatorie, "oricât de mare ar fi sacrificiul la care Regatul a consimțit pentru eliberarea fraților săi înlănțuiți", în cea de-a doua etapă "ca popor liber să-și poată exprima voința de a se uni cu România." Independența acestor regiuni românești subjugate - arăta Vuia - nu este scopul lor, ci procedeul prin care vor ajunge la unirea lor cu Regatul.⁵⁴ Datorită condițiilor istorice determinate de sfârșitul războiului, capitularea Puterilor Centrale și dezmembrarea rapidă a Imperiului Austro-Ungar, unirea Banatului și Ardealului s-a făcut într-o singură etapă, prin actul de voință națională de la 1 decembrie 1918. Unirea necondiționată și mai ales atitudinea oamenilor politici din Regat față de noile provincii unite l-au nemulțumit constant pe Vuia, fiind una din cauzele neîntoarcerii sale în țară - decât spre sfârșitul vieții - așa cum se vede și din corespondența purtată cu omul politic bănățean George Dobrin.⁵⁵

O amplă analiză a realităților social-economice, politice, culturale din Banat și a evoluției relațiilor dintre români și celelalte etnii stabilite în această regiune de-a lungul timpului, o face Vuia într-un articol amplu și bine documentat intitulat "Consideratiuni asupra Banatului"⁵⁶. "Aproape că nu există regiune în Europa care să se poată compara cu Banatul, atât din punct de vedere geografic, economic, cât și din punct de vedere etnic - aprecia Vuia cu o nedisimulată mândrie bănățeană. Este ceea ce se poate numi o regiune completă (...) Există locuri pitorești incomparabile, se găsesc aici frumuseți ale câmpiei și ale muntelui."⁵⁷ Invaziile și colonizările succesive și-au pus amprenta asupra

⁵² *Ibidem*, nr. 13 din 15 noiembrie 1918

⁵³ *Ibidem*

⁵⁴ *Ibidem*, nr. 12 din 1 noiembrie 1918, p. 5

⁵⁵ Traian Vuia, *Scrisori*

⁵⁶ "La Transylvanie", nr. 19 din 15 februarie 1919, p. 6-13

⁵⁷ *Ibidem*, p. 6

Banatului, dar nu au schimbat caracterul românesc al provinciei, aprecia Vuia pe bună dreptate și cu argumente pertinente: "Singura limbă care se înțelege peste tot, atât în orașe, cât și la țară este româna. Germanii, foarte numeroși în Banat nu învață limba sârbă decât foarte rar; sârbul, la rândul său învață mai ușor limba română decât germana. Așa se face că în comerț, sârbul este obligat adesea să vorbească românește cu germanul."⁵⁸

Soarta Banatului la sfârșitul primului război mondial 1-a preocupat în mod deosebit pe Vuia. De aceea el a publicat un studiu de 30 de pagini intitulat "Le Banat (Timishana)", a trimis un memoriu Conferinței de Pace (în limbile franceză și engleză) și a contactat delegația României, devenind consilier în probleme etnografice și geografice, alături de Caius Brediceanu, Alexandru Lapedatu, dr. Coltor, Arhip Roșea și Vasile Vitenco.⁵⁹

Studiul începe cu o scurtă dar documentată incursiune în istoria Ungariei, oprindu-se la bătălia de la Mohacs unde, considera Vuia, "Ungaria cavalească și glorioasă a murit." În continuare este prezentată evoluția Banatului de la 1540 și până la 1918 sub raport istoric, politic, demografic, economic și cultural. Influențat de istoriografia germană din secolul al XIX-lea, Vuia consideră că după instaurarea dominației otomane Banatul cunoaște o depopulare masivă, explicându-se astfel măsurile de colonizare întreprinse de habsburgi în secolul a XVIII-lea. În ciuda acestei colonizări, Banatul și-a păstrat caracterul românesc, dar a avut o evoluție deosebită de cea a Transilvaniei propriu-zise. Vuia își argumentează această afirmație prin atitudinea diferită avută de revoluționarii bănățeni la 1848. Din păcate Kossuth "și-a supraestimat forțele, a rupt legătura cu naționalitățile nemaghiare" și "rezultatul se cunoaște: insurecția maghiară a fost strivită cu concurs rusesc. Constituția ungurească a fost abolită și regimul de guvernare a fost absolutismul până în 1861."⁶⁰

Cu ajutorul datelor statistice oficiale, Vuia face o amplă prezentare a economiei Banatului, considerând-o pe bună dreptate superioară altor provincii din imperiu. Banatul excelează și prin "frumuseți minunate și unice în câmpie și panoramele cele mai sălbatice la munte"⁶¹, dar din păcate, aceste frumuseți sunt mult prea puțin cunoscute. Prin aceleași date statistice, Vuia demonstrează caracterul românesc al Banatului.

În încheierea studiului Vuia concluzionează: "Dintre toate regiunile românești Banatul și-a conservat cel mai bine caracterul său românesc. El nu a fost divizat niciodată și nu a aparținut mai multor țări în același timp... Istoria Banatului arată că această regiune a avut mai multe legături cu regiunea românească vecină care făcea parte din Regatul României, decât cu Ungaria."⁶² O posibilă explicație o dă chiar inventatorul bănățean, arătând că românii din Banat "au avut un trecut istoric diferit, au dovedit mai multă maturitate politică decât cei din celelalte regiuni românești supuse habsburgilor. Ei nu au avut încredere în aceștia din urmă care uluiau lumea prin ingratitudea lor."⁶³

⁵⁸ *Ibidem*, p. 12

⁵⁹ *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920)*. Coordonator: Viorica Moisuc, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 316

⁶⁰ T. Vuia, *Le Banat (Timishana)*, Paris, 1918, p. 9

⁶¹ *Ibidem*, p. 28

⁶² *Ibidem*, p. 29

⁶³ *Ibidem*, p. 30

Într-o serie de articole publicate în revista brașoveană "Sămănătorul" în 1924, Traian Vuia prezintă frământările emigrației române de la Paris.

După declanșarea primului război mondial, opinia publică franceză și în special românii stabiliți în Franța așteptau cu emoție și îngrijorare atitudinea României. Decizia Consiliului de Coroană de la Sinaia, din 3 august 1914, de rămânere a României în neutralitate armată "a produs la Paris o atmosferă de ușurare".⁶⁴ Opinia publică franceză -mărturisește Vuia - era convinsă că România va intra în război alături de Antantă, chiar dacă știa că semnase în 1883 o înțelegere cu Puterile Centrale. De aceea, "în 1915 la Paris se începuse o vie campanie pentru a încuraja România și a o determina să intre în război."⁶⁵

Ezitățile justificate ale României de a intra în război fără o pregătire temeinică și fără garanții ferme din partea țărilor Antantei au declanșat o campanie împotriva guvernului Brătianu, dusă în special de Georges Clemenceau prin intermediul presei franceze.

În cel de-al doilea articol trimis revistei brașovene, Traian Vuia prezintă frământările și rivalitățile dintre diferitele grupări ale românilor stabiliți la Paris sau veniți în capitala Franței pentru susținerea cauzei naționale, precum și legăturile cu emigrația cehă, slovacă și poloneză. În același articol, Vuia relatează despre legăturile sale cu cercurile socialiste franceze pentru promovarea intereselor românești.

Și în ultimul articol publicat în "Sămănătorul", Vuia revine asupra frământărilor românilor de la Paris. Avea serioase rezerve față de prestația unor oameni politici veniți de la București pentru a susține interesele României. El nu pune la îndoială bunele lor intenții, dar îi consideră "Incapabili de a se sustrage de sub stăpânirea unor ambiții personale și neputincioși de a se ridica la înălțimea ideală a cauzei pe care pretindeau să o servească". Ei "credeau că e destul să bată din picior și să cuvânteze în numele unor jertfe, de altfel unanim recunoscute, pentru a determina pe aliați atunci când aceștia erau sub puterea mesajului și a punctelor wilsoniene, ca România să fie fără vorbă servită și ca provinciile românești din Austro-Ungaria să fie atașate la ea."⁶⁶ Tactica folosită de acești politicieni de excludere a bănățenilor și ardelenilor este considerată de Vuia total greșită. De aceea, în "Comitetul de acțiune parlamentară", condus de fostul ministru Franklin-Bouillon, care se constituise pentru a sprijini cauza națiunilor oprimate din Imperiul Austro-Ungar, românii nu aveau nici un reprezentant.

În același articol, Vuia descrie o întâlnire dintre reprezentanții națiunilor oprimate din Austro-Ungaria și Comisia de afaceri străine a senatului francez. Vorbind în numele românilor bănățeni și ardeleni, Vuia căuta să convingă Comisia franceză "că autonomia preconizată de unii pe seama popoarelor oprimate din Imperiul Habsburgic [Austro-Ungar] este o imposibilitate, că federalizarea propusă de alții este irealizabilă și că unica soluție acceptabilă și ducătoare la scop este independența tuturor acestor popoare."⁶⁷

⁶⁴ "Sămănătorul" (Brașov), an VIII, nr. 10, octombrie 1924, p. 262

⁶⁵ *Ibidem*

⁶⁶ *Ibidem*, nr. 12, decembrie 1924, p. 338

⁶⁷ *Ibidem*, p. 337

Vuia își încheie articolul - și totodată corespondența cu revista brașoveană - prin prezentarea Congresului națiunilor oprimate din Austro-Ungaria, desfășurat la Rama, în 9 aprilie 1918 st. n. Datorită rivalităților și intereselor politicienilor, delegația română - Jean Th. Florescu, George Mironescu, Dimitrie Drăghicescu și dr. Nicolae Lupu - nu avea în componența sa nici un reprezentant al bănătenilor și ardelenilor. Astfel că "Cei chemați să-și strige ei înșiși voința și necazurile - transilvănenii și bănătenii - s-au văzut dați la o parte chiar de frați și obligați să grăiască printre glasurile unor avocați orgolioși care din întâmplare aveau titlul de politicieni români."⁶⁸

După câteva încercări eșuate de a reveni și a se stabili în țară la începutul anului 1937, Vuia trimite revistei "Lucefărul" din Timișoara un amplu studiu social-politic intitulat: "Din viața publică a bănătenilor de altădată. Coriolan Brediceanu." Era aceasta ultima colaborare identificată de noi cu o publicație din România.

Studiul cu caracter polemic îi prilejuiește lui Vuia o paralelă între perioada de emulație a mișcării naționale românești condusă în Banat de Alexandru Mocioni și Coriolan Brediceanu și perioada lipsită de idealuri mărețe și dominată de politicianism premergătoare falimentului democrației interbelice.

După o scurtă prezentare a politicii de maghiarizare duse în Banat la sfârșitul secolului al XIX-lea, Vuia se oprește asupra personalității cunoscutului fruntaș lugoșean an Coriolan Brediceanu, de care l-a legat o sinceră prietenie. Evocarea începe cu anul 1884, când Brediceanu a fost candidatul cercului electoral Bocșa la alegerile pentru dieta de la Budapesta: "Deși foarte tânăr încă, era bine cunoscut, avea deja o popularitate solid așezată. Talentul lui de orator și succesele lui ca criminalist i-au dat un prestigiu necontestat."⁶⁹ A fost apreciat și de către lugoșenii de naționalitate maghiară, pe care i-a apărat în diferite procese împotriva abuzurilor statului. Nu s-a întreprins nimic reprezentativ în plan politic, social sau cultural în Banat, fără participarea fruntașului lugoșean. A participat la toate manifestările "Astreii" -fiind de fapt președintele despărțământului Lugoj - a fost în comitetele de susținere a gazetelor românești din Banat, a scris piese de teatru pe care le-a pus în scenă, a sprijinit zidirea de localuri pentru teatrul și liceul din Lugoj, fiind convins că "toate astea sunt pentru noi",⁷⁰ premoniție împărtășită lui Vuia în numeroasele plimbări făcute împreună pe străzile Lugojului.

Cu aceeași admirație nedisimulată Vuia îl evocă pe Mocioni: "Bărbat înțelept, Alexandru Mocioni a văzut clar și a putut trasa un program pe care l-a aflat exact toată evoluția ulterioară a istoriei", fiind convins "că soarta noastră numai o "constelație nouă" și "europeană" o poate schimba"⁷¹. Această constelație "deși în aparență vagă, comporta răsturnarea ordinii existente, triumful principiului naționalităților, libertatea tuturor popoarelor asupra de a-și croi soarta lor."⁷² Nu o dată strategia imprimată de Mocioni mișcării naționale române din Banat s-a dovedit a fi mai realistă decât cea a fruntașilor ardeleni și Vuia exemplifică această apreciere amintind dezbaterile premergătoare Memorandumului. Din păcate, în

⁶⁸ *Ibidem*, p. 340

⁶⁹ Traian Vuia, *Din viața bănătenilor de altădată. Coriolan Brediceanu*, în "Lucefărul", Timișoara, an III, nr. 2, februarie 1937, p. 42

⁷⁰ *Ibidem*, p. 44

⁷¹ *Ibidem*, p. 43

⁷² *Ibidem*, p. 46

același an 1909, "C. Brediceanu a dispărut , urmat de Al. Mocioni, dar nici unul nici altul nu au putut fi înlocuiți. De altcun presonalitatea, prestigiul, autoritatea, farmecul lor erau prea mari, pentru ca să poată fi înlocuiți (...) Banatul a pierdut în ei doi luceferi. Pierderea s-a simțit în momentele mari istorice care au decis soarta noastră, așa cum prin o viziune providențială acești doi bărbați au prevăzut: unitatea noastră în urma unei noi constelații europene fixate pe istoricele câmpuri catalanice și cu jertfirea de aproape un milion de frați din regat."⁷³

Vuia consideră, în mod justificat, că generațiile de români ce au crezut și au luptat pentru realizarea marelui deziderat al unității naționale merită toată recunoștința urmașilor: "grație suferințelor seculare a[le] martirilor națiunii care pentru dezrobirea neamului nu au aflat nici un sacrificiu prea greu, trăim azi ca cetățeni liberi a uneia dintre cele mai frumoase, mai complete și mai bogate țări din lume. Părinții noștri ne-au lăsat o moștenire care ne impune obligații cu atât mai sever, cu cât prețul avutului a fost mai scump plătit de străbunii noștri."⁷⁴

De aceea Vuia, în încheierea studiului, privește cu dezamăgire viața politică românească de la sfârșitul deceniului al patrulea, caracterizată prin confruntări politice sterile, interese mărunte, politicianiste, ură și dezbinare, punându-și întrebări pe deplin îndreptățite: "Oare intelectualitatea română să nu înțeleagă, că acum, când se vorbește în cercurile Aliaților noștri de revizuirea tratatelor de pace, nu este momentul de a da curs liber patimei dezbinării? Ce respect poate avea poporul pentru acești conducători, el, care se uita odinioară la ei ca la sfinți?"⁷⁵

Dincolo de unele datări greșite și informații inexacte - semnalate de noi în text sau aprecieri exagerate - primul război mondial a fost declanșat "pentru a le salva onoarea sârbilor", "aparitia socialismului va însemna sfârșitul liberalismului", "Banatul n-a cunoscut niciodată dominația maghiară", "în timpul stăpânirii turcești a dispărut toată nobilimea din Banat" etc - contribuția lui Traian Vuia în cunoașterea și analiza unor evenimente și procese social-politice este considerabilă.

Articolele social-politice publicate în țară sau la Paris întregesc personalitatea lui Vuia, dezvăluindu-ne un intelectual profund, bine informat, cu o temeinică cultură generală, preocupat de perspectivele și direcțiile de evoluție ale omenirii, de soarta popoarelor și în special de soarta poporului său.

⁷³ *Ibidem*, p. 47

⁷⁴ *Ibidem*, p. 48

⁷⁵ *Ibidem*, p. 49

1918. UNIREA BUCOVINEI CU ROMÂNIA REFLECTATĂ ÎN MENTALITATEA COLECTIVĂ

Marian CURCULESCU*

Motto :

*Unirea nu este o cucerire a armelor,
ci întoarcerea la vatră a fraților despărțiți.
Iancu Flondor*

Participarea României la primul război mondial (1916-1918) a reliefat dorința românilor pentru desăvârșirea unității teritoriale . De la cei cu multă carte și până la oamenii simpli, toți înțelegeau că sosise timpul ca Basarabia, Bucovina și Transilvania, aflate de mult timp sub dominație țaristă, respectiv austro-ungară, să se unească cu România. Populația din aceste teritorii românești, în anii 1917-1918, pe fondul înfrângerii Puterilor Centrale, a trecut la înlăturarea vechilor autorități și la alegerea unor organe noi, naționale, care să-i reprezinte și să-i apere interesele. Evenimentele antrenau largi categorii de cetățeni din cele mai diferite stări sociale : țărani, militari, meseriași, intelectuali, studenți ș.a. Anii războiului mondial produseseeră puternice mutații în mentalitatea colectivă, populația din perimetrul vechii Dacii sperând ca în numele jertfei de pe front să înceapă o viață nouă, într-o Românie întregită teritorial.

Lupta pentru emancipare națională a cunoscut o deosebită intensitate în Austro-Ungaria unde, din cele 51 milioane de locuitori, 30 de milioane reprezentau naționalitățile.¹ Aceste naționalități, între care se aflau milioane de români² din Bucovina și Ardeal, au pornit mai ales în anii 1917-1918, un adevărat val al luptei de emancipare națională, fiind încurajate de înfrângerile pe front ale Puterile Centrale și de afirmarea principiilor wilsoniene (ianuarie 1918)³. Generalul Averescu compara această luptă cu „o adevărată cruciadă” al cărei scop era distrugerea tiraniei⁴, iar Nicolae Iorga scria că Austro-Ungaria se afla în

---

* Prof. dr., Colegiul Național „Constantin Cantacuzino”, Târgoviște

¹ Al. Vianu, C. Bușe (coord.), *Istorie universală, Epoca contemporană (1918-1939)*, vol. I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975, p. 16

² Ștefan Pascu, *Făunrea statului național unitar român*, vol. II, București, Ed. Acad., 1983 p. 53

³ N. Ciachir, *Marile Puteri și România (1856-1947)*, București, Ed. Albatros, 1996, p. 189

⁴ *Uzурparea de la 4 iunie 1927 în lumina discursurilor și declarațiilor domnului general Averescu*, București, Inst. de arte grafice „Îndreptarea”, f.a., p. 134

toamna anului 1918 „în plină revoluție de desfacere”⁵.

Românii din Bucovina și Ardeal și-au afirmat cu putere voința și dorința de unire cu patria-mamă. Pe plan extern, ei au dovedit solidaritate cu popoarele din Austro-Ungaria, participând la o serie de acțiuni comune care arătau dorința de emancipare națională: Adunarea Națională de la Kiev (29 noiembrie 1917)⁶; Congresul naționalităților asuprite din Europa Centrală (Roma, aprilie 1918)⁷; demersuri către președintele Wilson al SUA (Washington, 20 septembrie 1918)⁸; Conferința naționalităților din Austro-Ungaria (Geneva, octombrie 1918)⁹ ș.a. Pe plan intern, lupta pentru unire cu România a fost sprijinită de largi categorii sociale, de la oamenii cu multă carte până la țăranii analfabeți.

În Bucovina, războiul a adus mari suferințe populației; numeroși tineri au fost înrolați în armata austro-ungară. Pe fondul victoriilor militare ale Antantei, în octombrie-noiembrie 1918, lupta bucovinenilor pentru unire a atins cote înalte. Publicarea la 3/16 octombrie 1918 a manifestului „Către popoarele mele credincioase” de către împăratul Carol IV de Habsburg, prin care acesta încerca salvarea imperiului austro-ungar prin transformarea într-o federație de state independente¹⁰, nu a avut ecou în rândul bucovinenilor. Astfel, vorbind despre unire, deputatul Gh. Grigorovici declara la 4/17 octombrie 1917 că românii „o vor urmări totdeauna și în veci, în tot momentul și în toate împrejurările”¹¹. După atâția ani de dominație străină, promisiunile împăratului de la Viena nu mai puteau amăgi pe nimeni.¹² G. Rotică nota: „Austria a furat suflete din dreapta, din stânga, de unde a putut și, turnându-le în piulița austriacizării, a început să le piseze. Dar bizara amestecătură, în loc să se contopească, manifesta o tot mai puternică repulsie în contra silinței farmazoanei. În loc ca sufletul comun să se închege, milioane de suflete se acățărau pe marginile piuliței s-o zbughească care încotro.”¹³

În parcurgerea drumului către istorica zi a unirii Bucovinei cu România, un rol însemnat l-au avut politicienii (între care se remarcă lanca Flondor), intelectualii, studenții și militarii, urmași de entuziasmul populației. Intelectualii bucovineni, inclusiv cei refugiați în alte teritorii, și-au înțeleș menirea de „luminători”, încurajând și organizând populația pentru exprimarea în forme democratice, plebiscitare, a voinței de unire cu patria-mamă.

La 6 octombrie 1918, refugiații bucovineni și ardeleni aflați la Iași au adoptat o Declarație în care își exprimau speranța pentru făurirea României Mari¹⁴, iar încercările Casei de Habsburg de a salva imperiul austro-ungar erau considerate

⁵ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, București, 1939, p. 420

⁶ „România Mare”, I, nr. 20 din 5 decembrie 1917, p. 2

⁷ Ștefania Mihăilescu, *Adeziunea tuturor cetățenilor din România, fără deosebire de naționalitate la marele act al Unirii din 1918*, în „Anale de istorie”, nr. 5/1988, p. 73

⁸ Vasile Stoica, *20 septembrie 1918. Cu profesorul Masaryk la președintele Wilson*, în „Magazin istoric”, nr. 12/1995, p. 11

⁹ Al. Vianu, C. Bușe (coord.), *op. cit.*, p. 16

¹⁰ apud. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 58

¹¹ M. Mușat, *Marea Unire din 1918 și confirmarea ei pe plan internațional*, în „Anale de istorie”, XXIII, nr. 1/1977, p. 148

¹² Jacques Droz, *Histoire de l'Autriche*, Paris, 1946, p. 109

¹³ G. Rotică, *Rețetă inutilă*, în „Glasul Bucovinei”, X, nr. 2292 din 12 ianuarie 1927, p. 1

¹⁴ C. Gh. Marinescu, *Epopeea Marii Uniri*, Galați, Ed. Porto-Franco, 1993 p. 295

„gesturi desperate ale unei împărății osândită să se descompună și să piară”¹⁵. Această declarație semnată de profesorul I. Nistor, a fost înmănată regelui Ferdinand și a fost difuzată în toate teritoriile românești.

Un grup de intelectuali de la Universitatea din Cernăuți, condus de profesorul Sextil Pușcariu, a scos la 11/24 octombrie 1918 ziarul „Gazeta Bucovinei” care a influențat puternic conștiința colectivă. În primul număr, ziarul scria că va acționa „ca să ne plămădim viitorul care ne convine nouă, în cadrul românismului”¹⁶. Înțelegând impactul acestui ziar asupra mentalității oamenilor, Sextil Pușcariu declara: „Voiam să spulberăm mai ales ultimul rest de respect și teamă de Austria [...] și să ne pregătim terenul pentru o încredere oarbă și necondiționată față de România”¹⁷.

La încurajarea speranței de unitate statală, au contribuit atât intelectuali bucovineni aflați în Basarabia¹⁸ și în România, cât și presa din aceste teritorii: „Sfatul țării”¹⁹, „Lupta Ardealului”, „România Mare”, „România Nouă”²⁰, „Neamul românesc”²¹ etc. În aceste ziare apăreau articole care îndemneau la unitate, o influență aparte având-o „Neamul românesc” (al lui N. Iorga) care era citit în Bucovina „ca o Evanghelie”²². Intelectualii bucovineni au activat (pentru unire) și în străinătate, în cadrul Comitetului Național de la Paris creat în aprilie 1918 (condus de Traian Vuia), în Liga Națională Română creată în SUA în iunie 1918 (condusă de Vasile Stoica), în Comitetul de Acțiune al Românilor înființat în Italia în iunie 1918 (președinte Simion Mândrescu) ș.a.²³

Un rol important l-au avut studenții. Astfel, la 6 octombrie 1918, într-o telegramă către Iancu Flondor, ei și-au exprimat adevăratul ideal al unirii²⁴, fiind susținuți și încurajați de studenții români de la Budapesta²⁵. În primele rânduri ale celor ce luptau pentru idealul național erau militarii români. Miile de români înrolați în armata austro-ungară, erau conștienți de faptul că nu puteau lupta împotriva patriei-mame. „Toți aceștia – scrie ziarul „The New York Times” din 6 octombrie 1918 – au considerat războiul ca pe războiul lor mult așteptat de eliberare, care îi va scăpa de stăpânirea străină și îi va uni cu cei opt milioane de români din Regatul român.[...] De la începutul războiului ei au avut convingerea înfrângerii armatelor austro-ungare și germane și a victoriei Aliaților, care însemna salvarea neamului românesc și au acționat în consecință.”²⁶ Mulți militari din armata austro-ungară au trecut în România, iar cei căzuți prizonieri în Rusia s-au înrolat ca voluntari susținând efortul pentru unitatea statală. Alții, mai ales în 1918, convinși că „ziua în care aveau să depună armele nu mai era

¹⁵ I. Nistor, *Amintiri răzlețe din timpul Unirii, Cernăuți*, Tip. „Glasul Bucovinei”, 1938, p. 277

¹⁶ „Glasul Bucovinei”, I, nr. 1 din 22 octombrie 1918, p. 1

¹⁷ Sextil Pușcariu, *Cum a luat ființă «Glasul Bucovinei»*, în I. Nistor, *Amintiri răzlețe din timpul Unirii, Cernăuți*, Tip. „Glasul Bucovinei”, 1938, p. 339

¹⁸ Arh.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 19/1918, p. 44

¹⁹ „Sfatul Țării”, I, nr. 161 din 22 octombrie/4 noiembrie 1918, p. 1

²⁰ „România nouă”, II, nr. 195 din 20 octombrie 1918, p. 1

²¹ C. Gh. Marinescu, op. cit., p. 287

²² Stelian Neagoe, *Istoria Unirii românilor*, vol. II, Buc., Ed. Diogene, 1993, p. 314

²³ I. Scurtu, *Alba Iulia. 1 Decembrie 1918*, Buc., Ed. Sport-Turism, 1988, p. 74

²⁴ Ștefan Pascu, op. cit., p. 51

²⁵ *Ibidem*, p. 65

²⁶ C. Căzănișteanu (coord.), *Documente ale Unirii (1600-1918)*, Buc., Ed. Militară, 1984, p. 362

departe”²⁷, s-au predat sârbilor, italienilor, rușilor. Foști ofițeri, soldați, voluntari bucovineni aflați în Basarabia au sprijinit efortul pentru unire.²⁸

În condițiile înfrângerii Puterilor Centrale, în octombrie-noiembrie 1918, soldații care se întorceau de pe front au impulsivat lupta pentru unire, trecând împreună cu țărani²⁹, cu muncitorii³⁰ și cu intelectualii la constituirea Consiliilor locale și a gărzilor naționale, ca organisme reprezentative ale populației românești. În același timp erau îndepărtate autoritățile habsburgice. La sate, țărănimea distrugea însemnele habsburgice și participa la instalarea noilor autorități românești.³¹ Dorind să uite pentru totdeauna de stăpânirea austriacă, soldații își rupeau rozetele de la chipiu și le înlocuiau cu tricolorul național.³² Acțiunile bucovinenilor erau încurajate de solidaritatea pe care o arăta populația din celelalte teritorii, prin diferite forme: articole în presă³³, întruniri, manifestări³⁴ etc. Un puternic ecou în conștiința colectivă din Bucovina l-a avut marea întrunire de la Chișinău din 21 octombrie 1918, unde refugiații și voluntarii ardeleni și bucovineni au adoptat Declarația de unire a Transilvaniei și a Bucovinei cu România, în care se arată că locuitorii acestor teritorii „se socotesc cetățeni ai României Mari de la Nistru până la Tisa”³⁵.

În aceeași zi, în semn de frumoasă solidaritate, la statuia lui Mihai Viteazul din București³⁶ și în Piața Unirii din Iași³⁷, au avut loc manifestări unde populația a susținut unirea Bucovinei și a Ardealului cu România. Cu acest prilej, la Iași, participanții au strigat „Trăiască Ferdinand I, împăratul tuturor românilor” și au cântat „Deșteaptă-te române”³⁸. Analizând ecoul pe care l-a avut manifestația de la Iași, Onisifor Ghibu nota că aceasta „a trezit în sufletul românilor ardeleni, bucovineni, basarabeni, regățeni, macedoneni, timoceni, adunați de soartă în capitala Basarabiei, valuri de sentimente patriotice ce nu pot fi exprimate prin viu grai omenesc”³⁹. Sprijinul pentru Marea Unire era exprimat și de românii din SUA.⁴⁰

La 27 octombrie 1918, intelectualitatea în frunte cu Iancu Flondor, Sextil Pușcariu, Dionisie Bejan, a convocat la Cernăuți o adunare la care au participat deputați români din parlamentul din Viena, foștii deputați din Dieta Bucovinei, primari din așezările rurale și urbane din Bucovina.⁴¹ S-a constituit astfel Adunarea Constituantă. Tot acum s-au pus bazele unui Consiliu național și a unui

²⁷ George Jemna, *Memorii asupra unirii Bucovinei cu România*, în I. Nistor, op. cit., p. 187

²⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 19/1918, p. 44

²⁹ Petru Forfotă, *Domenii și Unirea*, în I. Nistor, op. cit., p. 129

³⁰ A. Deac, *Contribuția clasei muncitoare la formarea statului național unitar român*, Buc., Ed. pol., 1986, p. 98

³¹ Șt. Pascu, op. cit., p. 83

³² Victor Moroiu, *Unirea la Suceava*, în I. Nistor, op. cit., p. 241

³³ „România nouă”, II, nr. 185 din 9 octombrie 1918, p. 1

³⁴ *Ibidem*, nr. 198 din 24 octombrie 1918, p. 1

³⁵ *Ibidem*, nr. 197 din 23 octombrie 1918, p. 1

³⁶ *Ibidem*

³⁷ N. M. Condeescu, *Iași 1918. La marele cartier general - Unirea românilor*, în „Magazin istoric”, XXIX, nr. 12/1995, p. 7

³⁸ *Ibidem*

³⁹ „România nouă”, II, nr. 197 din 23 octombrie 1918, p. 1

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 188 din 12 octombrie 1918, p. 1

⁴¹ Constantin Șerban, *Unirea Bucovinei cu România (1918)*, în „Studii și articole de istorie”, LXII, Buc., 1995, p. 34

comitet executiv condus de Iancu Flondor, care să conducă destinele bucovinenilor.⁴² În timpul desfășurării lucrărilor Constituantei, entuziasmul maselor a fost deosebit de puternic. Oameni de toate vârstele și din toate straturile sociale au venit la Cernăuți, fiind prezenți în jurul Palatului Național. Aveau loc impresionante manifestări culturale, patriotice. În acest context, prima hotărâre a Constituantei a fost de a susține unirea Bucovinei cu celelalte teritorii românești. Această hotărâre „a fost primită cu unanimitate și aclamată delirant de întreaga adunare, stând în picioare și bătând din palme aproape zece minute. Nu era ochi care să nu fie copleșit de lacrimi, drept urmare a mării însuflețiri care domnea spiritele prezenților”⁴³.

Există o puternică solidaritate a românilor. Astfel, voluntarii bucovineni și ardeleni declarau la 29 octombrie 1918 la Celiabinsk că sprijină lupta pentru constituirea României Mari⁴⁴, iar la 31 octombrie 1918, militarii români din Viena grupați în jurul Senatului Militar Român (având ca președinți pe I. Maniu din partea ardelenilor și pe C. Isopescu-Grecul din partea bucovinenilor) depuneau jurământ de credință națiunii române.⁴⁵ La Iași, erau organizate întruniri în care era exprimat sprijinul pentru unirea Bucovinei cu România.⁴⁶

Populația era îngrijorată de pretențiile Ucrainei asupra Bucovinei și de tulburarea ordinii publice de către legiuni ucrainiene, rusești, sau de rămășițe ale armatei austriece, care exercitau „o adevărată teroare în dauna elementului românesc”.⁴⁷ De aceea, sosirea în Bucovina la 8 noiembrie 1918 a Diviziei a 8-a române comandată de generalul Zadic (la cererea Consiliului național român), a determinat un entuziasm delirant.⁴⁸ La Cernăuți, în ziua de 11 noiembrie 1918, trupele române au fost „primite cu mare însuflețire de populație”⁴⁹. Lumea cânta cântece patriotice și striga: „Trăiască armata română”, „Trăiască România Mare”⁵⁰. În scurt timp a fost restabilită ordinea,⁵¹ iar bucovinenii și-au păstrat speranța pentru vremuri mai bune.⁵² Această speranță a fost amplificată de o serie de acțiuni și evenimente importante desfășurate în cursul lunii noiembrie 1918. Astfel, un ecou puternic a avut în Bucovina Manifestul studențimii române din 16 noiembrie 1918, în care se arăta că Unirea era „cel mai sfânt din visele neamului”⁵³. Emoție și bucurie a produs la Cernăuți sosirea la 23 noiembrie 1918 a primilor refugiați bucovineni. Cu acest prilej, populația a cântat „Hora Unirii”, s-au făcut slujbe de bun venit, s-a strigat „Trăiască regele”, iar fanfara cânta cântece patriotice.⁵⁴ Manifestații asemănătoare au avut loc și la Suceava și în alte localități.⁵⁵

⁴² D. Preda (coord.), *În apărarea României Mari*, Buc., Ed. Enciclopedică, 1994, p. 83

⁴³ apud. C. Gh. Mannescu, op. cit., p. 329; vezi și „Românul”, VII, nr. 1 din 26 octombrie/1 noiembrie 1918, p. 3

⁴⁴ C. Căzănișteanu (coord.), op. cit., p. 369

⁴⁵ I. Scurtu, op. cit., p. 78

⁴⁶ „România nouă”, II, nr. 212 din 10 noiembrie 1918, p. 2

⁴⁷ I. G. Duca, *În focul luptei pentru Unire*, în Gh. Buzatu, *Istorie interzisă*, Craiova, Ed. Curierul Doljean, 1990, p. 38

⁴⁸ C. Șerban, art. cit., p. 35

⁴⁹ I. G. Duca, art. cit., p. 38

⁵⁰ D. Preda (coord.), op. cit., p. 87; vezi și „România nouă”, II, nr. 213 din 11 noiembrie 1918, p. 1

⁵¹ Arh. N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 17/1918, p. 62

⁵² N. Ciachir, *Din istoria Bucovinei*, Buc., E.D.P., 1993, p. 92

⁵³ C. Căzănișteanu (coord.), op. cit., p. 384

⁵⁴ Șt. Pascu, op. cit., p. 164

⁵⁵ Victor Moroiu, art. cit., p. 241

În această atmosferă de speranță și încredere, la 25 noiembrie 1918, Consiliul Național a hotărât convocarea pe baze plebiscitare a Congresului Bucovinei, pentru a exercita în numele poporului dreptul la autodeterminare.⁵⁶ Ca și în Basarabia, stabilirea numărului de delegați pentru Congres s-a făcut în funcție de ponderea fiecărei naționalități: 74 delegați români, 13 delegați ruteni, 7 germani, 6 polonezi. La aceștia se adăugau 5 deputați de drept.⁵⁷ Adunările de alegere a delegaților au prilejuit oamenilor din diferite straturi sociale să-și exprime adevărată încredere în Marea Unire. Astfel, referindu-se la adunarea de la Câmpulung, ziarul „Românul” scria: „Discuțiile cuprindeau atâta căldură în vorbele oratorilor și atâta solemnitate pe fețele auditorilor, cum n-am mai văzut. Mai elocvent vorbeau lacrimile ce se prelungeau pe fața celor mulți, parcă fiecare ar fi voit să spună: «Vorbiți voi, căci vorba vine din inima noastră».”⁵⁸

Pe 28 noiembrie 1918, la Cernăuți, unde s-a întrunit Congresul general pentru a hotărî soarta Bucovinei, erau prezenți mii de locuitori din diferite sate și orașe, reprezentând toate categoriile sociale. Ei doreau să fie părtași la acest mare și important eveniment și să susțină cu toată credința lor unirea cu România. Gheorghe Nandriș scria că erau prezenți „bătrâni cu ochii înlăcrimați de bucurie, băiețândri cu fețele pline de fericire, doamne din elita societății alături cu femeia din suburbia orașului, ținuta de sărbătoare a boierilor alături de sumanul munteanului venit din creierul munților să ia parte la sărbătoarea țării, preoți și învățători, foști ofițeri din armata austriacă, cu tricolorul la rozeta chipiului, tineri și bătrâni”⁵⁹. Toți aceștia s-au îndreptat spre reședința mitropolitană din Cernăuți, unde-și desfășura activitatea Congresul, „cu sufletele înălțate de mărirea acestor clipe”⁶⁰.

Ion Nistor, impresionat de miile de oameni sosiți la Cernăuți, scria că din toată Bucovina veniseră „octogenari și bărbați cărunți care au sosit pentru a-și ridica glasul de mulțumire sufletească, că au fost învredniciți să trăiască ziua scâpării românilor de sub jugul străin; bărbați în floarea vieții, însuflețiți de dorul unirii și progresului neamului nostru; tineret vesel și entuziast, care își puneau nădejdi într-un viitor fericit, într-o patrie mărită; țărani frunțași veniți din creierii Munților Dornei și Bistriței, din Valea Moldovei, a Sucevei, a Siretului și a Prutului cu pași mărunți, pentru a-și spune cuvântul hotărâtor că pământul Bucovinei este al românilor”⁶¹.

În Sala Congresului, alături de cei 99 de deputați, erau prezente delegații din Basarabia, condusă de Pantelimon Halippa, și din Transilvania, condusă de Gheorghe Crișan.⁶² Într-o atmosferă solemnă s-a cântat Imnul Regal și au fost dezvelite portretele familiei regale și al lui Ștefan cel Mare.

⁵⁶ C. Gh. Marinescu, op. cit., p. 329

⁵⁷ *Ibidem*, p. 330

⁵⁸ „Românul”, VII, nr. 11 din 8/21 noiembrie 1918, p. 1

⁵⁹ Gh. Nandriș, *Zile trăite în Bucovina*, în I. Nistor, op. cit., p. 254

⁶⁰ *Ibidem*

⁶¹ apud. Ștefan Pascu, op. cit., p. 85

⁶² Arh.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 17/1918, p. 14

Congresul a votat în unanimitate Unirea Bucovinei cu România⁶³, necondiționată și pe vecie⁶⁴. Unirea a fost salutată cu bucurie de întreaga asistență. „Sala – nota Gheorghe Nandriș – se ridică în picioare și jură credință, ridicând mâinile în sus iar uralele nu se opresc.[...] Pornesc valurile de aplauze. Și, de câte ori se rostea numele suveranilor, urma același mare entuziasm.”⁶⁵ Gheorghe Morariu scria: „Întreaga sală e în delir; toți se îmbrățișează; lacrimi de sfântă și de cea mai curată bucurie strălucesc în ochii tuturor.”⁶⁶

Vestea Unirii a fost primită cu bucurie și de miile de oameni aflați în jurul sălii.⁶⁷ „Lumea – relatează Gheorghe Nandriș – pornește în cortegiu, cu muzica militară în frunte, spre centrul orașului. Străzile se umplu repede și se prefac într-un râu mișcător de capete. Toți își caută cunoscuții, se îmbrățișează, se sărută, urându-și viață lungă, ca în cea mai mare zi de sărbătoare. Ajunși în piața principală din fața primăriei, găsesc aici altă lume care așteaptă vestea mântuirii. Din balconul primăriei se anunță deciziunea Congresului, iar lumea izbucnește într-un delir de entuziasm în aplauze și strigăte. Primarul anunță că, în amintirea actului de astăzi, piața principală va purta numele «Piața Unirii».”⁶⁸

Uitând parcă de toate grijile, mulțimea adunată în piața orașului s-a prins într-o imensă Horă a Unirii. Același Gheorghe Nandriș scria: „Se leagă o horă, care crește tot mai mare, se lărgește și într-o clipă cuprinde toată piața cea largă. Brațele vânjoase ale ostașilor cu cască de fier se prind de mâinile domnișoarelor, generali și colonei alături de «leatul de rând», bătrânii preoți cu bărbi cărunte se învârt în horă alături de flăcăi și abia ieșiți din copilărie, țărani cu sumanul aspru și boieri în haine de sărbătoare, toți joacă Hora Unirii, topind zăpada sub picioare.[...] Și a fost o horă ca-n povești, cu chiote și strigăte care nu mai încetau; chiuiău cei tineri și plângeau bătrânii în hohote de bucuria zilei.”⁶⁹

Oamenii se bucurau căci se împlinise visul Unirii.⁷⁰ Un martor ocular declara că „o sărbătoare așa de mare poate o fi fost pe timpul lui Ștefan cel Mare, după vreo mare victorie”.⁷¹ Subliniind rolul maselor la împlinirea acestui act istoric, ziarul „Neamul românesc” scria: „Cojocul [țăranul] fără care nu se poate face nimic adevărat și nimic trainic, el, kojocul, a hotărât.”⁷²

Populația din Bucovina și din celelalte teritorii românești își exprima satisfacția pentru hotărârea de unire adoptată la Cernăuți la 28 noiembrie 1918, folosind diferite modalități: manifestații, telegrame, scrisori, presa ș.a.⁷³ Astfel, în capitala Bucovinei soseau mesaje și telegrame de felicitare din partea ziarului „România nouă” (Chișinău), a guvernului Basarabiei, a Comitetului Național Român din Craiova, a ardelenilor, din partea lui Pimen – mitropolitul Moldovei

⁶³ *Ibidem*, dos. 19/1919, p. 19

⁶⁴ *Ibidem*, dos. 17/1918, p. 14

⁶⁵ Gh. Nandriș, art. cit., p. 257

⁶⁶ Aurel Morariu, *Amintiri scumpe*, în I. Nistor, op. cit., p. 226

⁶⁷ I. Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, Buc., E.D.P., 1996, p. 32

⁶⁸ Gh. Nandriș, art. cit., p. 257

⁶⁹ *Ibidem*, p. 258

⁷⁰ Gh. Cazacliu, *Prin Bucovina și Ardeal*, în „Sfatul Țării”, I, nr. 200 din 10/23 decembrie 1918, p. 1

⁷¹ N. Ciachir, op. cit., p. 93

⁷² „Neamul românesc”, XIII, nr. 329 din 28 noiembrie 1918, p. 1

⁷³ M. Mușat, I. Ardeleanu, *Viața politică în România (1918-1921)*, Ed. a II-a, Buc., Ed. pol., 1976, p. 18

etc.⁷⁴ Unirea a fost salutată de studenții din Ardeal, Bucovina, Dobrogea, Iași⁷⁵, de Societatea Doamnelor Române din Bucovina⁷⁶ etc., de ziare ca „Viața nouă” (Suceava), „Neamul românesc” (București), „Mișcarea” (Iași) etc.⁷⁷

Naționalitățile conlocuitoare, în general, au primit favorabil acest eveniment. Delegații polonezi, germani și ruteni din Congresul Bucovinei au votat unirea cu România.⁷⁸ Reprezentantul polonezilor, Stanislav Kwiatkowski, saluta „călduros ziua sfântă a Renașterii României Unite”⁷⁹, iar ziarul german „Vorwärts” socotea Unirea „necesară și firească”⁸⁰. De asemenea, ucrainenii și evreii au aderat la Unire.⁸¹ Trebuie subliniat că existau unii cetățeni minoritari care priveau cu rezervă actul de la 28 noiembrie 1918, mai ales în rândul ucrainenilor, rutenilor⁸² și evreilor⁸³.

La Iași, populația a trăit clipe de bucurie cu ocazia sosirii delegației din Bucovina, condusă de lăncu Flondor, pe 28 noiembrie 1918, care i-a prezentat regelui Actul Unirii într-o „mișcătoare ceremonie”⁸⁴. Referindu-se la acest eveniment, regina Maria consemna: „Au venit la noi ca niște copii care-și caută părinții și ne-au privit cu adâncă zguduire, aducându-ne aminte cât era de strivit sub călcăiele dușmanilor, până acum câtăva vreme, visul nostru de unire”.⁸⁵ Cu acest prilej, subliniind împlinirea idealului național, lăncu Flondor declara: „Plecați mai puțini, ne întorcem acum mai mulți. Sufletul cel vechi e neschimbat. L-am transmis oaspeților și fraților noștri din alt neam, care împreună cu noi vin înaintea majestății voastre. Nu e o cucerire a armelor, ci întoarcerea la vatră a fraților despărțiți, care în majestatea voastră regăsesc pe părintele de mult pierdut și mult dorit.”⁸⁶ Delegația Bucovinei s-a alăturat autorităților de la Iași participând la festivitățile consacrate revenirii triumfale a familiei regale în București, capitala României întregite (1 decembrie 1918).

Unirea Bucovinei cu România a fost ratificată prin Decretul regal din 31 decembrie 1918, găsindu-și recunoașterea internațională prin Tratatul de pace de la Saint-Germain, semnat de Austria în septembrie 1919.⁸⁷

⁷⁴ Stelian Neagoe, *Istoria Unirii românilor*, vol. II, Buc., Ed. Diogene, 1993, p. 275

⁷⁵ „Neamul românesc”, XIII, nr. 329 din 28 noiembrie 1918, p. 3

⁷⁶ I. Nistor, op. cit., p. 23

⁷⁷ Ion Iacoș, *Intellectualitatea – componentă organică a mișcării național-populare pentru unire*, în „Anale de istorie”, nr. 5/1988, p. 62

⁷⁸ I. Nistor, *Unirea Bucovinei*, Buc., Ed. „Cartea Românească”, 1928, p. 65

⁷⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 17/1918, p. 20

⁸⁰ Vasile Ciobanu, *Fii ai aceleiași patrii*, în „Transilvania”, XVII, nr. 11/1983, p. 16

⁸¹ Ștefan Pascu, op. cit., p. 169

⁸² „România nouă”, II, nr. 186 din 10 octombrie 1918, p. 1

⁸³ „Glasul Bucovinei”, II, nr. 234 din 6 septembrie 1919, p. 4; vezi și Gh. Nandriș, art. cit., p. 256

⁸⁴ I. G. Duca, art. cit., p. 40

⁸⁵ Regina Maria, *Povestea vieții mele*, vol. III, Buc., Ed. Eminescu, 1991, p. 486

⁸⁶ apud. N. Ciachir, op. cit., p. 95

⁸⁷ *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, Buc., Ed. Enc. 2003, p. 507

IMAGINEA ROMÂNIEI ÎN PRESA EUROPEANĂ, AȘA CUM REIESE DIN FONDUL MINISTERULUI PROPAGANDEI NAȚIONALE (1927 - 1930)

Viorica ROȘCA*

În scurta existență a României Mari, perioada 1927 - 1930 a adus în viața politică românească un element de noutate, Regența, urmare a crizei dinastice provocate la finele anului 1925 de principele Carol prin renunțarea sa la statutul de prinț moștenitor. Aceiași etapă a fost marcată și de o schimbare de esență în planul guvernării, care în 1928 a fost preluată de Partidul Național Țărănesc după o lungă perioadă de dominație liberală, aspect dublat pe palierul economic de debutul celei mai puternice crize din perioada interbelică.

România întregită a stâmit un interes mult mai evident pentru observatorul extern – îndeosebi pentru cel european, martor al unor reșezări politico-statale profunde – în raport cu epoca Vechiului Regat, problema imaginii țării devenind o preocupare majoră pentru elitele politice românești. După trecerea a opt decenii, subiectul este interesant prin actualitatea sa și prin temele de reflecție pe care le oferă. Atunci când este prezentată imaginea României, trebuie să fie luate în considerație câteva aspecte, dintre care un loc important este ocupat de un set de întrebări: de ce manifestau țările europene – și care anume – interes pentru România; cum își formau ele această imagine, fie informându-se direct de la sursă, fie preluând informații despre țara noastră din terțe surse, mai mult sau mai puțin interesate într-o prezentare onestă a evenimentelor, ce gen de evenimente sau de evoluții politice prezentau interes (de exemplu: schimbarea guvernului, chestiunea dinastică, chestiunea minorităților) și de ce.

Presa era și atunci sursa de informații cea mai rapidă și mai la îndemână. Ea a avut dintotdeauna pe lângă rolul de sursă de informații și pe cel de instrument de propagandă. În procesul de modernizare a statului național român, autoritățile centrale au constatat necesitatea monitorizării presei străine și uneori, atunci când posibilitățile financiare sau colaborarea unor prieteni ai țării noastre o permiteau, să imprime o orientare dorită în relațiile apărute în diferite ziare. Datorită caracteristicii de sursă cu valoare documentară care oferă mai multe puncte de vedere asupra

---

* Profesor, Școala Nr. 67, București

aceluiași subiect, pot fi trase concluzii interesante din studierea imaginii de care se bucura România anilor 1927 - 1930 pe baza informațiilor oferite de presa externă.

Pentru perioada interbelică rămâne ca unicat un studiu elaborat de Nicolae Iorga cu privire la propaganda României. Încărcat cu justificate accente criticiste, studiul-prelegere reflectă amărăciunea unui mare patriot față de un domeniu în care se făcea prea puțin. El făcea distincție între propaganda purtată *prin fapte și creație* și cea realizată dirijat, prin intermediul presei, prima fiind considerată pe bună dreptate superioară, *fiind însuși sufletul unui popor*.¹

Cu toate acestea, Iorga nu nega rosturile propagandei dirijate, alăturându-i însă aprecieri logice și de bun simț: *propaganda nu se face nici cu fraze, dar nici cu minciuni; lucruri adevărate, controlabile, spuse în formă cuminte, discret, modest; atunci te crede lumea și propaganda folosește*.²

Cauza cauzelor pentru care propaganda României era considerată slabă în exterior era lipsa fondurilor. Acest aspect era cu atât mai grav cu cât era dublat de o antipropagandă pornită chiar din interiorul clasei politice românești, doar pe considerente de opoziție și de denigrare a partidului aflat la guvernare. Această *opțiune de a ne mânca câinește între noi*³ nu putea decât să dăuneze și țării.

Imaginea pe care o avea România, așa cum reiese din presa europeană a acelor ani, era importantă și prin faptul că tânărul stat unitar român avea de întâmpinat o propagandă ostilă din partea cercurilor revizioniste. Această ostilitate reflecta frustrări și, ceea ce era mai grav, viza direct sau ascuns însăși integritatea țării. Nicolae Iorga preciza astfel că *nu există bucată de pământ în care să ne fie indiferentă părerea pe care alții o pot avea despre noi*.⁴

Până în 1926, problemele de presă și propagandă erau rezolvate de direcții sau servicii de presă de pe lângă diferite ministere sau departamente, pentru ca în decembrie 1926 să fie promulgat un Decret pentru constituirea *Direcției Generale a Presei și Propagandei*, subordonată Președinției Consiliului de Miniștri și trecută de mai multe ori în componența Ministerului Afacerilor Străine. Atribuțiile acesteia constau în stabilirea legăturilor cu presa internă și externă, publicarea și transmiterea comunicatelor oficiale, întocmirea buletinelor de știri politice, economice și culturale și a oricărei publicații informative și de propagandă. Organizarea acestei instituții marchează un moment de referință la 3 octombrie 1939, când *Direcția* va fi transformată în Ministerul Propagandei Naționale.

Toate documentele *Direcției Generale a Presei și Propagandei* se află astăzi la *Arhivele Naționale ale României*, în *Fondul Ministerului Propagandei Naționale*, iar despărțământul *Presa externă* este în mod cert sursa de conturare a imaginii pe care o avea România, fiind alcătuit din materialele trimise de către legațiile României din capitalele țărilor europene, dar și din Statele Unite ale Americii, Brazilia și Japonia. Aceste materiale reprezintă în marea lor majoritate fie ziare și reviste integrale, fie articole extrase din presă, la care se adaugă telegrame

¹ Iorga Nicolae, *Propaganda în străinătate, Prelegere din 25 mai 1924*, în "Magazin istoric", nr. 4/1998, p. 12.

² *Ibidem*, p. 11.

³ Iorga Nicolae, *Asaltul contra noastră*, în "Neamul românesc" din 31 ianuarie 1929 (apud Constantin Bușe și Nicolae Dascălu, *Nicolae Iorga și revizionismul maghiar*, Edit. Universității, București, 1993)

⁴ Iorga Nicolae, *Propaganda ...*, p. 17.

ale legațiilor respective către Ministerul Afacerilor Străine sau Președinția Consiliului de Miniștri, buletinele alcătuite de atașatii de presă ai legațiilor și știri ale agențiilor de presă străine. Interesul pentru țara noastră, motivat economic sau politic, reiese și din succesul propagandei culturale pe care o desfășurau unii atașatii de presă de la Legațiile României în străinătate. În această din urmă situație, materialele folosite au fost rapoartele realizate de ei.

Toate aceste materiale oferă o bogăție de informații care se pot constitui într-o imagine a României așa cum reiese din presa străină, respectiv europeană. Din fișele însoțitoare rezultă că ele au fost studiate începând din anii '60 -'70, unele mai mult, altele mai puțin. Există astfel dosare studiate de 4-5 cercetători, iar altele de 15-20 cercetători, în funcție de scopul urmărit de aceștia.

Este interesant de urmărit cum au contribuit la formarea imaginii României în presa europeană unii dintre șefii legațiilor României din Europa.

Numirea lui Nicolae Pennescu în funcția de ministru al României în țările nordice scandinave, Suedia, Norvegia, Danemarca și Finlanda, începând cu iunie 1928, a avut urmări pozitive în ce privește atitudinea manifestată de exponenți ai acestor țări față de România. N. Pennescu era o persoană cu experiență în domeniul diplomatic, dovadă și menținerea sa timp de 18 ani ca ministru al României pe lângă statul Vatican, unde contribuise la elaborarea și parafarea Concordatului dintre Biserica catolică și România. Diplomat competent, a înțeles rolul ce-i revenea în promovarea unei imagini pozitive a României în Europa și în acest sens a apreciat just rolul presei cu care a căutat să întrețină relații cât mai bune. Îndată după preluarea postului a început un adevărat periplu prin țările nordice, acordând numeroase interviuri în care prezenta principalele probleme ale României în termeni clari, fără posibilitatea de a i se răstălmăci afirmațiile. Relațiile strânse cu presa, căreia îi oferea informații favorabile țării noastre a făcut ca publicațiile din Danemarca, Norvegia sau Suedia să nu manifeste ostilitate față de România. Condiția pe care o impuneau ele era să fie bine informate și la timp.

De exemplu, la 21 iunie 1928 ziarele suedeze, printre care "Dagensnyheter", anunțau desfășurarea Conferinței Micii Înțelegeri în termeni favorabili nouă. Ziarul publica și o telegramă din București în care a apărut următoarea remarcă: *Italia, care vroia să spulbere Mica Înțelegere, a ajuns la contrariu obținând întărirea alianței.*⁵

În ce privește adoptarea de către Consiliul Societății Națiunilor a unei decizii ce a stârnit reacții adverse în chestiunea optanților, presa suedeză s-a abținut să comenteze momentul.

Existau în zonă și publicații vizate de propaganda germană sau ungară, iar acestea nu puteau fi atrase de partea României. Așa erau ziarele suedeze "Svenska Dagbladet" și "Aftonbladet". De orice parte s-ar fi situat acestea, poziția lui Pennescu, menționată în mesajele trimise la București, era de a-i trata pe toți ziaristii cât mai curtenitor.

⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale (mai departe Arh.N.I.C.), fond Ministerul Propagandei Naționale. Presa externă, dos. 95/1928, f 46.

N. Pennescu își propunea să efectueze cât mai multe vizite cu ocazia cărora să facă cunoscută România, acordând atenție vieții culturale, în cadrul căreia relațiile se stabileau mai ușor. De exemplu, cu prilejul acreditării sale în Finlanda, el a prezentat într-un interviu publicat în ziarul "Hufvudstadsbladet", din Helsinki, pe 14 februarie 1929, poziția României ca țară doritoare de pace, lucru dovedit de semnarea Protocolului Litvinov înaintea Pactului Briand-Kellog. Tot atunci, prezentând și aspecte ale vieții culturale românești, el a precizat originea latină a poporului român. Despre femeile din România arăta că s-au remarcat ca avocați și medici, iar despre prezența lor în Parlament afirma că este doar o chestiune de timp pentru a se materializa. Regina Maria era prezentată ca model în ce privește creșterea rolului femeii în societatea românească.⁶

O activitate și o poziție asemănătoare cu cea a lui Pennescu, a avut-o Nicolae Petrescu Comnen în perioada cât a îndeplinit funcția de ministru al României în Elveția și apoi în Germania. În această calitate el a combătut propaganda străină defavorabilă României inclusiv prin publicarea de cărți și broșuri despre România și Basarabia. Momentul numirii sale la Berlin – 20 februarie 1928 – a fost marcat prin organizarea unei recepții la care a invitat reprezentanții cei mai importanți ai presei și agențiilor telegrafice germane.⁷

N. Petrescu Comnen era cunoscut ca intim al lui Nicolae Titulescu și ca un sincer promotor al spiritului de la Geneva. La recepție fusese aplaudat pentru *impresionanta expunere a greutăților prin care a trecut România în război și avântului politic și economic actual*, demers susținut cu cifre.

"Berliner Börsen Courier" din 21 februarie 1928 îl caracteriza ca un adept al politicii practice și un om sincer. Comnen susținea că România a reușit să se ridice din prăbușirea economică singură, cu toate frământările interne, datorându-și stabilitatea existenței unei țărâni cu dragoste de țară și a bogățiilor sale naturale. În paralel, a ținut să precizeze că România era o țară tolerantă și recomanda minorităților să-și măsoare pretențiile.⁸

Calitatea sa de fost jurnalist l-a făcut să știe cum să se adreseze presei. Comnen a recunoscut greșelile trecute și a exprimat dorința de înțelegere pentru viitor. Gestul său reprezenta o nouă atitudine politică a guvernului român de reluare a relațiilor amicale cu Germania⁹, țară a cărei capitală, Berlinul, reprezenta unul dintre punctele din care se răspândea propaganda antiromânească.

N. Petrescu Comnen a fost cel care în timpul Adunării de la Alba-Iulia a oprit, pe cât posibil, știrile răuvoitoare la adresa României, luând legătura cu agențiile de știri "Ullstein" și "Europa Presse", cu diferite ziare la care a publicat comunicate pentru dezmințirea știrilor incorecte. Apoi a trecut la alcătuirea unui plan care să poată fi folosit pentru preîntâmpinarea unor asemenea evenimente:

- Agenția Rador să transmită zilnic telegrame pentru ca să nu se spună că nu se primesc știri din România.
- Biroul de presă al Legației României din Berlin să fie abonat la buletinul

⁶ *Ibidem*, f. 125-128.

⁷ *Ibidem*, dos. 97/1928, f 32.

⁸ *Ibidem*, f 34.

⁹ *Ibidem*, f 39.

agențiilor de știri germane pentru a le putea controla activitatea.

- Dacă Legația nu le poate acorda subvenții, măcar să aibă câte un "colaborator".

- Legația să-și asigure concursul a patru-cinci ziariști germani care să publice o dată pe lună câte un articol inspirat de noi.

- Buletinul de politică externă al Legației să fie transmis redactorilor de politică externă ai ziarelor germane, consulilor, *Camerei de Comerț*.

Cu această ocazie N. Petrescu Comnen atrăgea atenția că Germania era o țară fostă inamică și bancherii care controlau presa ne erau ostili, deci inamicii României lucrau în Germania cu fonduri importante.

Ca dovadă că un asemenea plan era necesar, este și articolul unui ziarist berlinez, în care se întreba, la 3 iunie 1928, de ce lipsesc informațiile telegrafice despre România¹⁰. N. Petrescu Comnen se interesa și el la București, de ce cu ocazia comemorării procesului *Memorandumului*, când s-au făcut declarații foarte importante ce dovedeau solidaritatea românilor de pretutindeni, nu s-a telegrafiat în străinătate. La 22 iunie 1928, el atrăgea din nou atenția Bucureștiului că a creat un foarte bun serviciu de informații la Legație, dar nu avea informații. La București avea loc Conferința Micii Înțelegeri, dar la Berlin nu venise nici o telegramă, iar presa germană cerea informații.

Când la Legația României din Berlin s-a analizat activitatea biroului de presă în perioada iunie 1928 - ianuarie 1929, s-a ajuns la concluzia că acțiunile de propagandă ale acestuia fuseseră foarte bune. Astfel, în presa germană au apărut articole scrise sau inspirate de serviciul de presă, iar informațiile venite de la București erau valorificate imediat prin agenția de știri "Telegraphen Union", pentru ca presa germană să reflecte o imagine favorabilă, de care România avea atâta nevoie.¹¹

Menținându-ne în zona statelor din nordul Europei și dorind să întregim imaginea României creată în această zonă, vom arăta că în martie 1929 apărea într-un ziar suedez un articol intitulat *România - câteva trăsături din istoria și dezvoltarea țării*, scris de consulul general Karadja¹². Prin prezentarea și explicarea problemei naționale pornind de la cucerirea maghiară a Transilvaniei și parcurgând importante momente de la 1829, 1859, 1878 și 1918 era dezvăluită istoria adevărată a românilor. În mod firesc, articolul se încheia prin sublinierea necesității și importanței dezvoltării relațiilor româno-suedeze.

Drept dovadă a existenței unor bune relații româno-suedeze, stă și desfășurarea *Festivalului Societății Suedo-Române*, din decembrie 1929, ocazie pentru ca în presa suedeză să fie publicate mesaje de simpatie pentru România în articole care apreciau perspectiva străngerii acestor relații. Tot atunci a fost prezentat și un film despre România, *o țară bogată și frumoasă*.

"Nya Daglight Allehanda" a fost ziarul cel mai receptiv în acest sens și la 12 decembrie 1929 a publicat articolul *Homage festive a la Roumanie*, în care se erau amintite relațiile bilaterale bune în plan economic și cultural. În aceeași zi apărea în "Stockholms' Dagblad" articolul *Une societe suédo-roumaine a été*

¹⁰ *Ibidem*, f 84.

¹¹ *Ibidem*, ff 181-185.

¹² *Ibidem*, dos. 95/1929, ff 138-139.

formée, în care entuziasmul reprezintă nota dominantă¹³.

La festivalul menționat fusese prezent și însărcinatul cu afaceri străine la Stockholm, lăncu Flondor, care, pe linia preocupărilor pentru folosirea presei străine în cadrul acțiunilor de propagandă, i-a trimis lui G. G. Mironescu, ministrul afacerilor străine, *O propunere privind propaganda prin presă în țările nordice*, datată 13 februarie 1930. Pornind de la faptul că România era prea puțin cunoscută aici, țările nordice puteau constitui un teren propice antipropagandei. Pe de altă parte, era importantă obținerea bunăvoinței presei locale, *de o altă calitate, ce nu poate fi cumpărată și dornică de cunoaștere*. Flondor sublinia și necesitatea prezenței unui atașat de presă. În încheiere, el cerea *Direcției Presei și Informațiilor* din Ministerul Afacerilor Străine să trimită toate informațiile pe care guvernul le consideră potrivite¹⁴.

Printre reprezentanții oficiali ai României care au înțeles că tărâmul cultural oferă mai multe punți de înțelegere și colaborare între popoare s-a numărat și atașatul de presă de la Consulatul României din Milano, Aron Cotruș. El s-a preocupat în anii 1929-1930 de realizarea unei cât mai ample cunoașteri a României din punct de vedere cultural, vizând tipărirea în Italia a celor mai reprezentative opere ale marilor scriitori români, îndeosebi contemporani, în paralel cu facilitarea reprezentațiilor cu piese de teatru sau opere românești. Măsura importanței acestui demers este dată și de nedumerirea pe care un autor italian, Gino Rocca, și-o exprimase în legătură cu dramaturgia românească: *În România s-a scris vreo piesă de teatru?*¹⁵ De aceea, Cotruș își propusese printre altele să obțină reprezentarea operei *Năpasta*, de Sabin Drăgoi, la teatrul Scala, precum și a piesei *Meșterul Manole*, de Lucian Blaga, pentru a ilustra genul dramatic românesc.

Propaganda prin traduceri din autori de seamă era cea mai costisitoare dar și cea mai eficace. Așa făceau ungurii de la război încoace și A. Cotruș considera că această cale *trebuie urmată cu energie*. Spre exemplu, Casa de editură *Alpes* publica multe traduceri ungurești și poloneze, iar Cotruș, care se interesase în acest sens, afirmă că dacă guvernul român se angaja să cumpere 200 - 300 exemplare, editura va publica și traduceri din literatura română.

Casa de editură *Sapientia*, care a adus importante servicii propagandei noastre în Italia, conform afirmațiilor lui A. Cotruș, solicita în octombrie 1929 traducerea în limba italiană a lucrării *Art et Litterature Roumaine*, de N. Iorga. Activitatea acestei edituri s-a bucurat de subvenții din partea Ministerului Afacerilor Străine. Casa de editură *La Nuova Italia*, din Veneția, a tipărit în 1929 *O scrisoare pierdută*, de I. L. Caragiale, *Doamna Cuparencu*, de D. Pătrașcu, *Două iubiri*, de Ion Agârbiceanu, și *Sufflete tari*, de Camil Petrescu. Din Milano, Casa de editură *Maio* anunța, tot în 1929, publicarea unui volum despre Italia al profesorului Iorga. Cartea Reginei Maria *De la inima mea la inima lor* fusese publicată de către *Editura Modernissima*, care își exprima dorința de a edita un alt roman românesc în limba italiană.¹⁶

¹³ *Ibidem*, ff 154-155 și 158.

¹⁴ *Ibidem*, ff 164-166.

¹⁵ *Ibidem*, dos. 234/1929, f 1.

¹⁶ *Ibidem*, f 6.

O instituție care s-a implicat eficace în realizarea unei propagande culturale românești în Italia a fost *Camera de Comerț italo-română*. Secretarul acesteia, Virgilio Monti, era un italian născut și crescut în România, care a angajat adevărate polemici în presa italiană pe chestiunea românească. *Camera de Comerț* publica și o revistă intitulată *Rassegna Italo-Romana* și, cu toate eforturile depuse în această direcție, *nu a primit nici o subsidie din partea guvernului român*. Mai mult, când *Camerei de Comerț* i s-au acordat decorații pentru membrii activi, Virgilio Monti nu s-a numărat printre cei apreciați.¹⁷

Aron Cotruș a fost și el adeptul întreținerii unor bune relații cu presa din Italia, demers cu ajutorul căruia aprecia că au fost obținute lucruri importante pentru România, pentru cunoașterea ei în Europa. "Corriere della Sera", al cărui director era Maffio Maffi, arăta un deosebit interes pentru chestiunea românească și aprecia necesitatea unei colaborări economice și culturale mai intense. Acest ziar trimitea redactori în România atunci când considera necesar. Arnaldo Mussolini, directorul ziarului "Il Popolo d'Italia", manifesta o atitudine deschisă față de țara noastră atunci când spunea: *Peste tot acest zbucium balcanic, Italia a avut întotdeauna o privire amicală pentru România*. După care continua: *În misiunea dumitale, Aron Cotruș, vei găsi la Milano mulți și buni amici*¹⁸.

Prieteni mulți și buni a găsit Aron Cotruș și când s-a preocupat de organizarea unor serate muzicale sau concerte unde să se facă cunoscută muzica românească, evenimente culturale petrecute în lunile aprilie - mai ale anului 1930. În zilele de 2 - 5 aprilie 1930, cu ocazia inaugurării *Căminului Românesc - Nicolae Iorga* din Veneția, a fost organizat un mic concert de muzică românească unde a cântat și pianista Elisabeta Cotruș, soția atașatului de presă. Pe 12 aprilie, o altă serată muzicală românească a fost organizată la *Cercul Filologic Feminin* din Milano, unde alături de pianista Elisabeta Cotruș și solista Sofia Jianu, poetul italian Carlo Brugnara a citit o poezie închinată României. În același cadru a fost organizat în luna mai un alt recital la care au fost interpretate trei dintre *Jocurile românești* ale lui Tiberiu Brediceanu și *Toccată* de George Enescu.

În domeniul cultural, nu doar muzica românească prezenta interes pentru italieni. Pictura și sculptura îl preocupau spre exemplu pe directorul revistei de artă "Poligono" din Milano care cerea pentru publicare un articol despre Constantin Brâncuși, iar revista săptămânală "Giornale dell'Arte" solicita articole despre pictura și sculptura românească¹⁹.

Aceste acțiuni, înscrise în capitolul propagandă, par să nu aibă legătură cu presa, nivel de percepție care se volatilizează în momentul în care constatăm că ele au fost relatate în ample relatări, evenimentele mondene fiind de mare interes pentru publicistica vremii. Dacă prin participarea directă la aceste manifestări erau implicate câteva zeci, poate sute de persoane, relatările de presă le făceau cunoscute unui public mult mai larg.

Ca o acțiune complementară față de cele amintite, apare expediția din România în Italia a mai multor publicații despre arta românească, prin grija lui

¹⁷ *Ibidem*, f 2.

¹⁸ *Ibidem*, ff 9-10.

¹⁹ *Ibidem*, ff 18 și 20-21.

Eugen Filotti, directorul *Direcției de Presă și Informații*, către scriitorul și criticul de artă Ed. Mottini. Acesta fiind încântat de ele va publica în octombrie 1930 o serie de articole despre România.

În august 1930, Aron Cotruș informa Ministerul Afacerilor Străine că a continuat *activitatea de contrabalansare a propagandei favorabile Ungariei și Bulgariei și ostile României*. Astfel, de exemplu, a făcut o anchetă în majoritatea librăriilor din Milano despre cum se vând traducерile românești și a constatat că erau foarte bine primite. În cifre s-ar putea spune următoarele: 15.000 exemplare din *Pădurea spânzuraților*, de L. Rebreanu, s-au vândut în 3 luni, cartea Reginei Maria, *De la inima mea la inima lor*, s-a epuizat rapid, iar *Niculăiță Minciună*, de Ion Brătescu-Voinești, s-a epuizat la 2 ani după publicare. Cu alte cuvinte, Aron Cotruș își urma demersul așa cum îl începuse: *cu multă energie*²⁰.

În întâmpinarea dorinței autorităților române de a contribui la formarea unei imagini cât mai favorabile țării în străinătate, veneau ofertele comerciale sau mai puțin interesate pecuniar ale unor publicații europene. Acestea fie că ofereau un număr de pagini unde puteau fi publicate articole trimise din România, fie că intenționau să publice un număr special dedicat României, fie că erau reviste de specialitate și pentru a putea prezenta o imagine la nivel european despre acel domeniu aveau nevoie și de informații din România. Din prima categorie făcea parte grupul de presă *Financial Newspaper Limited*, din Anglia, care cuprindea următoarele publicații cu specific economico-bancar: "The Economist", "The Banker" și "The Investor's Chronicle."

Primele contacte cu "The Banker" datează din 25 noiembrie 1927 și 19 ianuarie 1928, când se crease un aranjament între guvernul României și revista amintită pentru a publica articole economice și financiare într-un supliment dedicat României. Aspectul negativ al aranjamentului consta în faptul că materialele nu soseau la timp și nu corespundeau²¹. După un timp, respectiv pe 26 martie 1929, acest grup de publicații a propus guvernului României un contract pentru un program de publicitate de 6 luni. În legătură cu acest contract, Nicolae Titulescu, ministrul României la Londra, a apreciat publicarea în revista "The Economist" a articolelor concepute de specialiști români²². Aranjamentul era prevăzut pentru perioada 1 mai - 1 decembrie 1929 și partea română avea de achitat 5.000 lire sterline în patru rate egale.

Articolele publicate au purtat titluri ca cele ce urmează: în 25 mai 1929, în "Financial News" apărea *Politica comercială a României între 1918-1928, Problema Căilor Ferate din România, Situația agriculturii în România*; în 1 iunie 1929, în "The Investor's Chronicle" apărea un articol intitulat: *Transilvania*. Alte titluri de articole pot să ajute la formarea unei păreri în legătură cu aspectele pe care România înțelegea să le prezinte Europei, pentru a-și forma o imagine cât mai complexă. De exemplu: *Bogățiile minelor din România, O țară bogată în estul Europei, Harta economică a României, Eforturile de reconstrucție ale României, Organizarea zonelor libere*, iar lista poate continua.

²⁰ *Ibidem*, ff 25-27.

²¹ *Ibidem*, dos. 72/1928, f 19.

²² *Ibidem*, dos. 231/1929, f 8.

Cu timpul, presa engleză a constatat că publicarea articolelor despre România crease obișnuința de a fi citite. Ele nu mai erau privite ca articole plătite, ci drept materiale ce apăreau periodic despre România. La 22 ianuarie 1930, Alfred Stead îi scria lui Eugen Filotti: *Nu pierdeți contactul cu cercurile londoneze. De 6 luni s-au obișnuit să citească date exacte despre România. Atmosfera creată este un bun câștigat pentru România în Anglia, ar fi păcat să se piardă. Sper că guvernul va fi dispus să refacă contractul. Ca o încununare a colaborării de până atunci, Financial Newspaper Ltd. a realizat la 15 martie 1929 un volum care cuprindea toate articolele publicate și care a fost trimis Legației României la Londra și Ministerului Afacerilor Străine de la București.*

Ultimul articol a apărut la 29 ianuarie 1930, după care englezii au propus pentru următoarele douăsprezece luni un număr mai mic de pagini la un preț corespunzător: £1,560. Contractul însă nu a mai fost refăcut în 1930. Chiar și în timpul derulării contractului inițial plata se făcea greoi și cu mari întâzieri²³. Cei care au avut de pierdut au fost românii și poate că s-ar potrivi în acest caz cuvintele Regelui Carol I, care spunea în 1872 că poporul român nu poate fi altfel decât *instabil și schimbător*²⁴.

Dacă această colaborare cu grupul de presă *Financial Newspaper Ltd.* a fost fructuoasă, nu același lucru se poate spune despre propunerea făcută guvernului României de către un organ de presă cu profil financiar din Zagreb, "Finanțele de stat și comună". Acesta, în 1929, cerea guvernului informații despre oameni de stat, politicieni, economiști care ar putea colabora la alcătuirea unui număr special consacrat raporturilor politice și economice dintre România și Iugoslavia. *Diracția Generală a Presei și Informațiilor* a refuzat însă colaborarea motivând că ziarul nu prezintă prea multă seriozitate și se credea că vor doar să ceară bani de la guvernul român în acest scop²⁵.

Despre România anilor 1927-1930 presa europeană a afirmat frecvent că din punct de vedere economic era o țară agrară și nu se greșea prin aceasta, chiar dacă uneori această etichetă era folosită pentru situarea României pe o poziție inferioară, într-o teoretică ierarhie a țărilor. S-au mai folosit și o serie de figuri de stil cu parfum publicistic. Unele vizau bogățiile țării: *California Europei*, altele acuzau politica autoritară dusă în interior: *Bastilia reacționară a Europei orientale*.

Toate aceste afirmații își au motivațiile lor, unele clar expuse de autorii lor, altele mascate, dar totuși evidente. Este suficient ca pentru formarea unei păreri în privința motivațiilor să se observe orientarea publicației în care a apărut articolul și a persoanei autorului, sau chiar numai țara în care apărea acel ziar. Poziția politică a unei țări față de România se găsea reflectată în mass-media din țara respectivă, și în acest caz acționând din plin principiul juridic ce îndeamnă să îți pui nelipsita întrebare: *Cui folosește?*

²³ *Ibidem*, f 134.

²⁴ Cristescu Sorin, *Țelul strădaniilor mele: implantarea obiceiurilor germane*, în "Magazin istoric", nr. 6/1998, p 70.

²⁵ 25. Arh. N.I.C., fond MPN. Presa externă, dos 239/1929, f 1.

IULIU MANIU ȘI RESTAURAȚIA

Ion D. LICU*

Gândul revenirii în țară, pentru a domni, nu l-a părăsit niciodată pe Carol - Caraiman. Intenția unor politicieni români de a stabili contacte cu el și mai ales comunicatul Partidului Național - Țărănesc citit în 3 februarie 1927¹ de la tribuna Camerei Deputaților, de către Virgil Madgearu, prin care se cerea revizuirea actului din 4 ianuarie 1926², l-a determinat pe fostul principe moștenitor să declare în februarie 1927 unei agenții americane următoarele: "*M-am născut prinț și toată educația mea era îndreptată înspre pregătirea pentru tron*"³.

La 6 martie, Elena Lupescu, în interviul acordat ziarului englez "*Dailly Express*", spunea: "*Prințul Carol nu a renunțat la tron și la coroană pentru mine așa cum a fost lăsat să creadă lumea, mulțumită unor zvonuri defăimătoare*". Chouchoutte⁴ a precizat că: "*Nu sunt decât o prietenă loială, iar nu o piedică la îndatoririle prințului*".

Regele Ferdinand "*Întregitorul*" a încetat din viață în data de 20 iulie 1927, orele 2,15⁵ la castelul Peleşor din Sinaia.

Guvernul liberal și în special I. Gh. Duca, ministru de interne, a luat măsuri speciale⁶ pentru a curma orice acțiune de stradă favorabilă lui Carol. Printre persoanele atenționate în acest sens, s-a numărat și profesorul N. Iorga⁷. Autoritățile statului au grăbit desfășurarea ceremoniilor funebre pentru "*întregitorul de neam și țară*".

Sicriul care purta corpul neînsuflețit a fost depus în cripta de la mănăstirea Curtea de Argeș⁸, ctitoria domnitorului Neagoe Basarab, alături de înaintașii săi Carol I și regina Elisabeta (Carmen Sylva).

Referindu-se la acest eveniment trist, Nicolae Iorga consemna că înmormântarea s-a făcut cu "*o pompă vană și rece*"⁹. Nemulțumit de atitudinea

---

* Prof.gr. I. Colegiul Tehnic Energetic, București

¹ Mihail Manoilescu, *Memorii*, vol. I, Ediție îngrijită, prefață, note și indice de Valeriu Dinu. Edit. Enciclopedică, București, 1993, p. 102.

² *Acte și corespondență*, p. 19.

³ Arh. N. I. C., fond. Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 5 / 1927, f. 181.

⁴ *Ibidem*, Carol al II - lea, dos. V / 651, p. 1.

⁵ "*Monitorul oficial*", nr. 158 bis din 20 iulie 1927.

⁶ Ioan Scurtu, *Criza dinastică din România 1925-1930*, Ed. Enciclopedică, București 1996, p. 112.

⁷ Nicolae Iorga, *Istoria contemporană de la 1904 - 1930. Supt trei regi*, București, 1932, p. 413.

⁸ *La grande Roumanie*, Album Edité a L'occasion des Fetes de L' union, 1929, edité par L' illustration, Paris.

⁹ Nicolae Iorga, *op. cit.* p. 413.

guvernului I. I. C. Brătianu, care nu i-a permis să participe la înmormântarea părintelui său, Carol a trimis jurnalului parizian "*Petit Journal*" textul următoarei declarații, publicat în data de 31 iulie 1927: "*Ostilitatea din guvernul român s-a făcut simțită și în acel moment grav când mi s-a interzis să vin la căpătâiul tatălui meu mort. Aceleași persoane m-au forțat să plec din țară. Și nu credeți nimic din povestea spusă despre mine că am plecat din motive de ordin sentimental. Nu! Asta nu are nici o legătură cu decizia mea. Sunt un bun și loial patriot și am fost întotdeauna. Am o fierbinte dorință să fiu folositor țării mele și nu mă voi liniști până nu voi face asta. Eu niciodată nu refuz să ascult dorințele poporului și să mă supun chemării lui.*"¹⁰ Regența alcătuită din patriarhul Miron Cristea, principele Nicolae și Gh. Buzdugan președintele Curții de Casație și Justiție, a depus jurământul în ședința camerelor reunite în data de 20 iulie. Ea trebuia să cârmuiască statul român până la majoratul regelui copil Mihai I¹¹. Regența a fost opera brătienilor.

Practic, din acest moment, președintele Consiliului de Miniștri, Ion. I. C Brătianu, ajuns la apogeul carierei sale, a luat sub tutelă instituția monarhică, nefiind dispus la vreo colaborare cu alte forțe politice pentru că "*nu simțea nevoia*"¹² și considera că el "*n-are de dat explicații.*"¹³

Textul unei declarații publice aparținând fostului principe moștenitor, publicat tot în 31 iulie în ziarul "*Le Matin*" din care rezultă clar intenția sa de a ocupa tronul, s-a răspândit¹⁴ și în țară cu toată interdicția guvernului, care a comunicat presei străine că aceste declarații "*n-au avut nici un răsunet*"¹⁵ în România.

Hotărât să treacă la acțiune Carol declara: "... Pentru nimic în lume nu putem lăsa ca munca încordată a două generații să fie pusă în primejdie. Ca român și ca tată am dreptul și datoria să veghez că mărirea neamului, ținta străduințelor a doi regi glorioși, să nu sufere nici o atingere pentru ca fiul meu să culeagă o moștenire neatinsă când va veni vremea lui. Această situație îmi dă dreptul să intervin personal. Sunt și am fost totdeauna un patriot înflăcărat și cinstit. Am în inimă dorința arzătoare de a fi folositor țării și a nu-i provoca dezordini, însă niciodată n-aș putea refuza să ascult dorința poporului și să răspund chemării sale, dacă ea se îndreaptă către mine"¹⁶. În Țară susținătorii lui Carol au început să se miște.

La data de 9 octombrie 1927, Mihail Manoilescu ducea prințului la castelul din Cösme, articolele și un exemplar al afișului care anunța apariția noului ziar carlist "*Crai nou*" și câte o scrisoare din partea profesorului Nicolae Iorga și Virgil Madgearu "*în locul lui I. Maniu*"¹⁷.

În speranța că într-o zi se vor putea căpătui, indivizi aparținând unor medii sociale diferite au început să îngroașă rândurile "*carliștilor*". Cu vădit dispreț, Gheorghe Tătărescu îi eticheta drept "*trântori de toate categoriile*"¹⁸.

¹⁰ Joana Damaskin, *Pasiuni și crime regale*, Edit. Junimea română, Târgoviște, 1998, p. 124.

¹¹ Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. I (ediție și studiu introductiv de Stelian Neagoe), București. Edit. Humanitas, 1993, p. 110.

¹² "*Îndreptarea*", IX, nr. 178 din 4 aug. 1927.

¹³ Nicolae Iorga, *op. cit.* p. 415.

¹⁴ Mihail Manoilescu, *op. cit.* p. 110.

¹⁵ Arh. N. I. C. , fond. Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 3 / 1928, f. 9.

¹⁶ *Ibidem*, f. 63.

¹⁷ Mihail Manoilescu, *op. cit.* p. 113.

¹⁸ "*Adevărul*", 40, nr. 13 462 din 5 noiembrie 1927.

Carol a înmânat lui Mihail Manoilescu cinci scrisori, a-vând același conținut, pentru principalii șefi de partide: gen. Averescu, I. Maniu, I. I. C. Brătianu, dr. Lupu și A. C. Cuza, cerând ca *"declarațiile sale"* să fie aduse la cunoștința țării pentru ca *"poporul să aibă posibilitatea legală de a le judeca în mod liber și conștient"*¹⁹.

În urma unui control foarte riguros, autoritățile vamale de la Episcopia Bihorului au confiscat manuscrisele și alte documente găsite asupra lui Mihail Manoilescu, motiv pentru care va fi arestat în Gara Timiș și trimis la Curtea Marțială, acuzat ca fiind *"agentul de transmitere al celor care uneltesc tulburarea ordinii constituționale a statului"*²⁰.

Procesul lui Mihail Manoilescu a constituit un bun prilej pentru opoziția guvernului liberal.

Problema Carol a început să devină una politică, având răsunet și în străinătate. Unele ziare franceze din 26 octombrie precum: *"Excelsior"*, *"Le Journal"*, *"L' Oeuvre"*, chiar *"Morning Post"* din Londra (25 octombrie) și presa italiană au rezervat spații pentru *"Il movimento carlista"* (mișcarea carlistă)²¹.

Discursul primului ministru I. I. C. Brătianu din 27 octombrie, prezentat în Adunarea Deputaților, considerat de presa liberală *"O declarație istorică"*²², l-a vizat direct pe fostul principe moștenitor. Oficiosul național-țărăniștilor, *"Dreptatea"* din 29 octombrie, a dat o replică prin articolul *"Jupiter se ... rățoiește"*. Urmând la cuvânt, Iuliu Maniu l-a pus *"la punct pe Brătianu"*²³.

Referindu-se la actul din 4 ianuarie 1926, Iuliu Maniu a precizat că atunci *"când interesul țării ar pretinde să se discute această chestiune partidul nostru nu se va da îndărăt de a o discuta"*, pentru că *"națiunea este suverană"*²⁴. La procesul lui Mihail Manoilescu, Carol nu a fost trecut pe lista martorilor cu numele său oficial de Carol de Hohenzollern, ci cu cel de *"Carol Caraiman"*. Iuliu Maniu a căutat, în calitate de martor, *"să nu se lase antrenat nici de dorința de a plăcea auditorului, nici de sentimentalism"*. Întrebat de apărătorul Oteteleșanu dacă prințul ar putea intra în Regență, Iuliu Maniu a răspuns ferm: *"Nu are nici o piedică constituțională. Poate și un prinț să fie regent"*²⁵. El și-a argumentat răspunsul prin faptul că prințul *"nu a renunțat la cetățenia română"* și în acest caz *"orice cetățean poate fi regent"*. Odată cu dispariția lui I. I. C. Brătianu la 24 noiembrie 1927, a fost înlăturat cel mai puternic obstacol din calea lui Carol Caraiman.

Vestea transmisă de Nicolae Gatoski, secretar particular, fost prefect de Bacău²⁶ a fost primită cu satisfacție de Carol și amanta sa. Cei doi îndrăgostiți au petrecut iarna la hotelul Negresco din Nisa unde au fost întreținuți de evreul Barbu Ionescu (Leibovici), care la o recepție, dată în onoarea prințului Carol, a închinat paharul cu urarea: *"Vive le roi et Vive la Reine !"*²⁷.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *"Viitorul"*, XX, nr. 5903 din 26 noiembrie 1927.

²¹ Mihail Manoilescu, *op. cit.* p. 124.

²² *"Viitorul"*, XX, nr. 5904 din 28 octombrie 1927.

²³ Mihail Manoilescu, *op. cit.* p. 125.

²⁴ *"Dezbaterile Adunării Deputaților"*, nr. 5, ședința din 27 octombrie 1927, p. 44 - 45.

²⁵ Mihail Manoilescu, *op. cit.* loc. cit. p. 145.

²⁶ Ioan Scurtu, *op. cit.* p. 120.

²⁷ Joana Damaskin, *op. cit.* loc. cit. p. 127.

În țară, național - țărăniștii au început să agite spiritele lansând "*șantajul cu prințul Carol*"²⁸. La întrebarea adresată printr-o telegramă, de către lordul Rothermare "*Când poate veni Prințul Carol?*" Iuliu Maniu a răspuns cu următoarea frază: "*Îl așteptăm pe prinț pe Câmpia Libertății din Alba Iulia, în 6 mai 1928*"²⁹.

Prima tentativă a lui Carol de a sosi la marea adunare populară organizată de Partidul Național - Țărănesc a fost dejucată de guvernul englez care a interzis decolarea celor două avioane de pe aeroportul din Croydon spre România, sub pretextul că însoțitorii "*căpitanului Le Mesurer*" (numele lui Carol după pașaportul fals), "*nu aveau actele în regulă*"³⁰. Ca mamă, regina Maria nu a rămas indiferentă și a reproșat fiului său, printr-o scrisoare că: "*E absolut oribil să vii așa în țara mamei tale*"³¹.

Presiunea Partidului Național-Țărănesc asupra Regentei pentru a fi adus la putere, s-a accentuat după adunarea de la Alba Iulia unde au participat peste o sută de mii de persoane. Virgil Madgearu a fost împuternicit de Iuliu Maniu pentru a lua legătura cu prințul Carol. În cadrul întrevederii care a avut loc într-o vilă la Neuilly, Madgearu a condiționat în numele președintelui Iuliu Maniu, anularea actului privind renunțarea la dreptul de principe moștenitor, "*de rupere a legăturilor cu Elena Lupescu*".

Dosarul amantei nu l-a impresionat pe Carol, care a concluzionat: "*rog să nu confundați motivele politice cu ceea ce este viața mea particulară*"³².

La 10 noiembrie 1928 s-a constituit primul guvern național-țărănesc din istoria României moderne. Din postura de prim-ministru, Iuliu Maniu "*vechiul luptător naționalist transilvănean*"³³ nu s-a mai grăbit și a adoptat o atitudine cu mult mai prudentă față de problema prințului, folosită până acum ca o sabie a lui Damocles pentru liberali, iar "*chestiunea constituțională*" nu a mai fost amintită că în perioada când se afla în opoziție. Dorința de a reveni cât mai repede în țară, l-a determinat pe Carol să a-dreseze noului șef de guvern, prin mesageri speciali întrebarea ob-sedantă: "*Când pot veni?*" la care Maniu da un răspuns a la sine die, "*încă nu-i momentul*"³⁴.

Chiar dacă a tergiversat lucrurile, primul ministru a menținut în continuare contactul cu exprincipalele Carol prin intermediul consulului României la Paris, Petru Ciolan sau a unor mem-bri marcanți ai Partidului Național-Țărănesc ca: Grigore Iunian, Virgil Madgearu, Gheorghe Mironescu, Mihail Popovici, Sever Bocu și Aurel Leucuția³⁵.

La 28 iulie 1929, Iuliu Maniu a scris lui Carol următoarele:

"Alteță Regală,

M-a supărat mult primirea întârziată a scrisorii Alteței Voastre, punându-mă în imposibilitatea să vă răspund imediat cum aș fi dorit. Am fost sigur din primul

²⁸ Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine*, În Monarhia de Hohenzollern văzută de contemporani, București, Edit. Politică 1968 p. 383.

²⁹ Pamfil Șeicaru, *Secretele Palatului Regal Român*, München, 1995 p. 83.

³⁰ Arh. N. I. C., fond. Casa Regală. Carol Caraiman, dos. 5 / 1929, f. f. 44 - 46.

³¹ Paul al României, *Carol al II - lea*. Rege al României, Versiunea românească Ileana Vulpescu, București, Edit. Holding Reporter, 1991, p. 145.

³² Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor Național, Țărănist și Național - Țărănist*, vol. II, Edit. Carpații, Traian Popescu, Madrid, 1963, p. 154.

³³ Cristian Sandache, *Viața publică și intimă a lui Carol al II-lea*, Edit. Paideia, București, 1998, p. 36.

³⁴ Pamfil Șeicaru, *În umbra Tronurilor*, în "*Universul*", nr. 31, 1986, New York, redactor Aristide Buhoiu, p. 22 - 23.

³⁵ Arh. N. I. C., fond. Carol II, Arh. personală, dos. V - 150 / 1929, f. 1.

moment, că Alțeța Voastră nu are nimic comun, nici direct, nici indirect, cu urzitorii complotului proiectat de persoane inconștiente, din fericire lipsite de orice importanță [...] În consecință am informat presa în sensul dorit de Alțeța Voastră și am convocat pe toți ziaristii din străinătate pentru a-i informa exact și a nu lăsa să se lucreze informațiuni greșite. Am reușit. În afară de reprezentantul unei singure agenții, toți s-au reținut de la comunicări senzaționale. [...]. În situațiunea dificilă în care se găsește în prezent din multe puncte de vedere, Țara noastră, sunt fericit a ști că Alțeța Voastră este de acord cu întreaga Țară și cu guvernul ei în ce privește absoluta necesitate de liniște și pace, care să facă posibilă consolidarea Țării și întărirea autorității Dinastiei de care avem atât de mare lipsă și în afara și în înăuntrul Țării. Suntem în deplină recunoștință pentru conlucrarea pe care Alțeța Voastră o dă în scopul realizării acestei inexorabile necesități³⁶.

Transmițând în același timp și condoleanțe pentru suferința pricinuită de dispariția mamei, doamna Clara, Carol a comunicat lui Iuliu Maniu, în 7 septembrie prin intermediul ministrului Sever Bocu, asigurându-l de cele mai bune intenții: "Cu toate că sunt departe de patrie totuși sufletul și inima mea bate totdeauna pentru Țara mea și am cea mai mare dorință de a putea lucra în folosul ei (...)"³⁷.

Cum nu era dispus să aștepte doar mâna întinsă de Maniu, Carol a găsit de cuviință că este mai sigur să acționeze prin intermediul carliștilor din armată. Moartea regentului Gheorghe Buzdugan survenită la 7 octombrie 1929 a crescut cota de popularitate a fostului principe moștenitor. Credibilitatea Regenței a lăsat mult de dorit. Acest lucru este confirmat chiar de principele Nicolae care într-o scrisoare adresată fratelui mai mare Carol, o descrie în termenii următori: "Regența este o porcărie fără autoritate și cu trei capete, greu de dus și proastă conducătoare. Mare prostie ai făcut să te cari, dar ce mai, dacă nu erai tu, eram eu"³⁸.

În timpul celor două zile scurse de la trecerea în neființă a lui Gheorghe Buzdugan și până la 9 octombrie 1929 când național-țărăniștii, l-au "ales pe marele bărbat, pe C-tin Sărățeanu"³⁹, propus de Alexandru Vaida-Voevod la sugestia domnului "prezident" Iuliu Maniu, carliștii au devenit foarte activi⁴⁰. Alegerea lui Sărățeanu a fost calificată de oficiosul liberalilor "O comedie constituțională"⁴¹.

Carol era de părere că situația, nou creată, îl va ajuta pe "președintele de consiliu" să-i rezolve problema prin intrarea în Regență.

Întrebarea care și-o punea era: "Va ști el să profite de ocazia neașteptată ce i s-a dat?"⁴². Răspunsul era simplu pentru că Maniu știa ce are de făcut, dar nu se grăbea pentru că vroia mai întâi să aibă garanții ferme că fostul principe se va despărți de "țitoarea sa", doamna Lupescu.

³⁶ *Ibidem* fond. Casa Regală. Carol II, Personale (corespondență de la diferite persoane, dos V - 652 / 1929, f. 2.)

³⁷ *Ibidem*, dos. V - 654 / 1929, f. 1.

³⁸ *Ibidem*, fond. Casa Regală. Carol II, Arh. personală, Secretariat, dos. V-515/1929, f. f. 1 - 3.

³⁹ Iuliu Maniu, *Testament moral politic*, Edit. Gândirea Românească, București, 1991, p. 162.

⁴⁰ Pamfil Șeicaru, *op. cit.* p. 156.

⁴¹ "Viitorul" XXII, nr. 6500 din 11 octombrie 1929.

⁴² Arh. N. I. C., fond. Casa Regală. Carol II, dos. 52, f. 58.

Profesorul Nae Ionescu, conducătorul ziarului "Cuvântul", era adeptul monarhiei fie și autoritară. El s-a pronunțat direct pentru revenirea lui Carol în țară. Manifestele pro Carol s-au înmulțit și ele; iată o mostră: "Cetățeni, țara noastră este în grea suferință și trece azi prin tot felul de convulsii pentru că-i lipsește un stăpân, care să rămână arbitru cu autoritate deasupra partidelor politice. Țara noastră a avut unul, care este astăzi departe de noi dar al cărui suflet palpită pentru noi. Poporul nostru, care a iubit și iubește din tot sufletul pe prințul Carol, consideră actul de la 4 ianuarie 1926 ca o crimă. Cetățeni, actul este nul. Fiți gata în orice moment, a readuce pe prințul Carol. Cetățeni, nedreptatea făcută prințului și țării trebuie reparată prin orice mijloc și cât mai repede. Jurați voi și copiii voștri credință prințului și fiți gata în orice moment pentru ziua sosirii lui, pentru că el este salvatorul"⁴³.

De o febră carlistă⁴⁴ au fost cuprinși chiar unii dintre susținătorii lui Corneliu Z. Codreanu.

Acțiunile anticarliste ale liberalilor n-au dat rezultate. Mai mult decât atât, generalul Alexandru Averescu, președintele Partidului Poporului, altă dată omul de manevră a lui Ionel Brătianu, după întâlnirea de la Bellizona din 25 aprilie 1930, cu ex-principele Carol s-a pronunțat pentru revenirea acestuia în România, punând aceeași condiție ca și Iuliu Maniu, renunțarea la Elena Lupescu și refacerea căsătoriei cu "Sitta", fosta soție.

Fiind și un bun actor, Carol l-a surprins pe cel care a pus capăt mitului invincibilității armatei germane, făcându-și un titlu de glorie la Mărăști, cu întrebarea: "Ce-ai face dacă te-ai trezi într-o bună zi cu mine la București?". Prins pe picior greșit, generalul i-a răspuns: "Aș zice bun venit!", precizând că nu va manifesta "o atitudine ostilă"⁴⁵. Poetul de la Rășinari, Octavian Goga și profesorul Nicolae Iorga și-au intensificat vizitele la Paris.

Președintele Partidului Naționalist Democrat, fost mentor spiritual al lui Carol și-a manifestat nerăbdarea consemnând: "[...] Și nu se poate să așteptăm în zadar. Concentrarea oamenilor care pot ceva, în jurul țării amenințate, e o datorie a oricui"⁴⁶. Articolele din ziarul "Cuvântul" cereau: "Să vină salvatorul."

Armata nu a rămas indiferentă în problema lui Carol și ofițeri superiori, cu funcții de comandă, ca: gen. Stângaciu și col. Paul Teodorescu, col. Gavrilă Marinescu s-au declarat adepții lui Carol⁴⁷.

Primul ministru Iuliu Maniu nu era străin de acest lucru. El l-a numit, în ziua de 14 aprilie 1930 pe gen. Nicolae Condeescu ministru de război, dând semnalul că "exilul" principelui Carol este aproape de final⁴⁸.

Iuliu Maniu a jucat un rol duplicitar. Pe deoparte se declara apărătorul actului din 4 ianuarie 1926 și fidel Regenței pe care și-o subordonase prin alegerea lui Constantin Sărățeanu rudă cu Mihai Popovici și Alexandru Vaida-Voevod, iar pe de altă parte ținea legătura cu prințul prin intermediul consulului P-tru Ciolan aflat la Paris. Tergiversarea răspunsului așteptat de Carol, din partea lui Maniu, pentru

⁴³ Gabriel Marinescu, Ion Modreanu și Costantin Buruiană, *Carol al II-lea regele românilor. Cinci ani de domnie, 8 iunie 1930 - 8 iunie 1935*, p. 31.

⁴⁴ Pamfil Șeicaru, *op. cit.* p. 159.

⁴⁵ "Îndreptarea", IX, nr. 111 din 18 iunie 1930.

⁴⁶ Arh. N. I. C., fond. Casa Regală. Carol II, Arh. personală, Secretariat, dos. V-635/1930, f. 2.

⁴⁷ Pamfil Șeicaru, *op. cit.* p. 158.

⁴⁸ Cristian Sandache, *op. cit.* p. 140.

revenirea în țară, se datora celor trei condiții puse de șeful cabinetului: despărțirea de Elena Lupescu, înțelegerea cu principesa mamă Elena pentru refacerea căsătoriei și respectarea regimului parlamentar-constituțional.

Fostul principe s-a eschivat în a da un răspuns precis omului de legătură, declarând că: "*D-na nu a fost niciodată o piedică pentru mine cum niciodată nu s-a opus planurilor mele de a mă reîntoarce, precum s-a vorbit în contul ei. Nu voi uita însă devotamentul cu care m-a îngrijit în exilul meu și îi voi purta o curată recunoștință*"⁴⁹.

Carol întârea astfel cele spuse de amantă, lui Petru Ciolan pentru a ajunge la urechile lui Maniu, omul care avea în mână conducerea statului. Iată cele relatate: "*Eu știu, d-le Ciolan, pentru ce d-l Maniu se opune revenirii Alteței Sale. El crede că eu voi veni în țară după Alteța Sa și voi face dificultăți. Ei bine, declar aici în fața Alteței Sale, că este cea mai mare eroare. Eu am fost lângă Alteța Sa un tovarăș de suferință. L-am încurajat în momente de întristare, l-am îngrijit când a fost bolnav, i-am întreținut moralul sănătos și plin de încredere și voi fi cea mai fericită când Alteța Sa se va reîntoarce. În ziua când Alteța Sa își va relua tronul spre fericirea țării, eu voi dispărea pentru totdeauna și nici nu vreau să se vorbească despre mine*"⁵⁰.

În primăvara anului 1930, presiunea asupra lui Maniu a început să crească. Ea a fost determinată de faptul că fostul principe moștenitor ar putea reveni în țară cu sprijinul unor forțe politice, care în mod cert ar fi profitat de actul Restaurației răpind Partidului Național-Țărănesc acest prilej. Nu s-au dat înapoi nici membri marcantți, aflați în prima linie a partidului ca: Ion Mihalache, Grigore Iunian și Viorel V. Tilea, sau cei din eșalonul doi.

Carol nu mai avea nici el răbdare și a trecut chiar la amenințări după cum s - a exprimat în fața subsecretarului de stat, Ion Lugoșianu care l-a vizitat la Paris în 12 aprilie.

"*M-am săturat! Să-i spui d-lui Maniu că vreau să mă reîntorc în țară și că, de vrea ori nu vrea, am să mă întorc. Îi mai dau un ultim termen până la 10 mai. Dacă nu, vin singur. Venirea la putere mi-o datorati mie, căci eu l-am hotărât pe prințul Nicolae să vă dea puterea. Și acum, am să vă spun un cuvânt regesc: să nu mă faceți să vă retrag încrederea mea*"⁵¹.

Pentru orice eventualitate, Iuliu Maniu a încercat să obțină "*angajamente solemne*" din partea prințului Carol aducându-i la cunoștință că-i va face o vizită în cursul verii la Paris.

Efectele dezaastroase ale mării crize economice n-au ocolit nici România și bucuria aducerii Partidului Național-Țărănesc la putere s-a stins destul de repede. Imaginea partidelor politice era șifonată, iar ideea lui Maniu de a-l propune ca membru al Regenței pe Constantin Sărățeanu pentru a "*exercita presiuni asupra lui Carol ca să accepte condițiile*" ce i le va pune la "*reîntoarcerea în țară*"⁵² a fost iluzorie.

⁴⁹ Arh. N. I. C., fond. Casa Regală. dos. 30 / 1934, f. 9.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Mihail Manoilescu, op. cit. p. 181.

⁵² Ioan Scurtu, *Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ, în istoria modernă și contemporană*, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 279.

De îndeplinirea rolului de "arbitru", pe care Regența trebuia să-l aibă în viața politică, nici nu mai putea fi vorba din moment ce, chiar Miron Cristea declara: "*Regența nu merge pentru că n-are cap. Prințul își fumează țigările, Sărăteanu cercetează cărțile, eu, ca preot, nu pot decât să încerc a împăca*"⁵³.

Deși se afla departe de țara natală, Carol a început schițarea unui proiect de dezvoltare economică cu colaborare externă, pregătind terenul pentru momentul când va deveni rege. El era convins de faptul că rolul decorativ al monarhului trebuia schimbat printr-o implicare în deciziile importante ale guvernării. Vârsta prielnică (36 de ani) îi oferea ambiție și speranța că va putea realiza o nouă Românie respectată de vecini și apreciată în plan internațional.

Ezitatea lui Iuliu Maniu l-a determinat să apeleze la "*conspiratorii militari*"⁵⁴, care i-au dat undă verde, punându-l sub protecția Statului Major al Armatei. Prin Grigore Filipescu, Carol i-a transmis lui Maniu că: "*Indiferent de ce va decide Partidul Național-Țărănesc, eu voi sosi în țară, la 7 iunie 1930*"⁵⁵. Planul revenirii ex-principelui Carol a fost definitivat la 27 mai 1930, când a fost convocată întâlnirea de la castelul Cösmes (180 Km de Paris) unde au fost prezenți atașatul militar al României în Franța, lt. col. Nicolae Tătăranu, mr. Victor Precup și Puiu Dumitrescu (secretar particular a lui Carol).

În data de 3 iunie, Carol, însoțit de Nicolae Gatoski și Puiu Dumitrescu a plecat din Franța într-un automobil, ajungând peste două zile la München, de unde s-au îmbarcat la 6 iunie într-un avion, model Farman 190 Titan, proprietatea doamnei Elise Mendel, închiriat de lt. col. Nicolae Tătăranu pentru a decola în direcția România.

Primul ministru, Iuliu Maniu a fost informat de maiorul Victor Precup la 4 iunie de hotărârea lui Carol, de a reveni în țară rugându-l să accepte restaurația. Șeful cabinetului a cerut principelui Carol să mai aștepte câteva săptămâni, dar a precizat, că dacă s-a decis să facă singur acest pas, îl va primi "*cu toată bunăvoința*" fără să-i facă "*nici o greutate*"⁵⁶.

Maiorul Ion Nicoară l-a informat, la miezul nopții, pe președintele Consiliului de Miniștri că prințul Carol va sosi în capitală în ziua de 6 iunie, în jurul orei 18. Iuliu Maniu a cerut ministrului armatei și șefului Marelui Stat Major să alerteze corpurile de armată din Iași și Cluj și să consemneze în cazărmi ofițerii sub pretextul că trebuie să riposteze în cazul unor eventuale atacuri, la frontieră, din partea Ungariei sau U. R. S. S. Prin colonelul Manolescu, șeful guvernului a cerut audiență la Principele Nicolae, pentru a-i aduce la cunoștință știri "*extrem de importante*". Principele regent, scrie Maniu, "*a primit surprins*" vestea dar cu mult calm...a acceptat toate propunerile mele"⁵⁷.

În țară, prietenii lui Carol au fost informați de el printr-o telegramă expedită din Germania, înainte de a decola spre România. Textul telegramei avea următorul conținut: "*Sosesc cu întreaga familie. Gică*"⁵⁸.

⁵³ Nicolae Iorga, *Memorii, (Încoronarea și boala regelui)* vol. V, București 1939, p. 373.

⁵⁴ Joana Damaskin, cit. p. 130.

⁵⁵ Pamfil Șeicaru, "*În umbra Tronurilor*", p. 23.

⁵⁶ Arh. N. I. C., fond. Casa Regală. dos. 30 / 1934, f. 11.

⁵⁷ *Ibidem*, f. f. 13 - 14.

⁵⁸ "*Adevărul*", 43, nr. 14 247 din 8 iunie 1930.

Repetând istoria bunicului său Carol I, exprincipele Carol, cu o identitate falsă, Eugen Nicolas, de profesie șofer, trecută pe pașaportul ce-l avea asupra sa, în data de 6 iunie 1930, s-a îmbarcat în avionul pilotat de francezul Lalouette.

Din cauza unei defecțiuni la motor și o pană de ulei avionul nu a aterizat la ora stabilită pe aerodromul militar din Someș-sat, ci la vadul Crișului. În căutarea avionului cu pricina a fost trimis pilotul Cristescu, care avea gradul de căpitan. După depistarea avionului care a fost alimentat cu ulei cele două aparate s-au îndreptat spre Cluj, unde au aterizat la ora 19. După servirea mesei, viitorul suveran și-a pus uniforma preferată de general de aviație și s-a îmbarcat într-un nou avion pilotat de căpitanul Nicolae Opreș, care a decolat spre capitală la ora 19⁵⁹.

Ministrul de interne, Alexandru Vaida-Voevod a fost informat "cu puține minute înainte ca avionul să aterizeze în capitală"⁵⁹.

După o absență de aproape 4 ani și jumătate, Carol a pus din nou piciorul pe pământul românesc, la aeroportul Băneasa, în 6 iunie 1930, ora 22⁰⁵. Regimentele de vânători 2 și 9, comandate de coloneii Gabriel Marinescu și Paul Teodorescu "au fost primele care au fraternizat cu principele"⁶⁰ oferindu-i "protecția lor". De la Băneasa, cu escorta, Carol a mers la Palatul Cotroceni unde a fost primit cu satisfacție de principele Nicolae. Prezența principelui Carol a pus guvernul și Regenta "într-o situație delicată"⁶¹. "Aventura", exprincipelui, "depindea în întregime de guvern"⁶².

Sub aspect juridic, acțiunea lui Carol poate fi încadrată la tentativă de lovitură de stat. Primul ministru Iuliu Maniu a preferat "o formulă tranzițională în loc de "o atitudine hotărâtă"⁶³, merită să apere ordinea constituțională.

Sosind la palatul Cotroceni, la ora 1 din noapte, șeful guvernului român a oferit ca primă soluție "de ordin formal", intrarea în Regență, în locul lui Constantin Sărățeanu, care trebuia să demisioneze și a doua, era una "de fond", adică "un obligament" al prințului că se va desparti de Elena Lupescu și își va reface mariajul cu fosta soție principesa Elena a Greciei, care divorțase la îndemnul liberalilor.

Nici nu a apucat bine să se instaleze la Cotroceni, că anturajul lui Carol a și început să țese primele intrigi. Diverse personalități au început să se prezinte la Palatul Cotroceni pentru a-l omagia pe "viitorul nostru rege". Vestea sosirii prințului a ținut capul de afiș al ziarelor din 7 iunie, iar "Cuvântul", ziarul profesorului Nae Ionescu, titra: "Trăiască salvatorul României Mari!".

Grigore Iunian și Ion Mihalache, personalități de marcă ale Partidului Național - Țărănesc, s-au grăbit să răspundă invitației prințului. Fără "scrupule morale", ei s-au declarat de acord cu "dorința" lui Carol de a fi "proclamat rege"⁶⁴, răsturnând "planul de procedare" gândit de Iuliu Maniu, în același sens, dar "prin concursul și consensul Regenței"⁶⁵, după ce erau rezolvate cele două condiții amintite la întrevvedere cu pretendentul tronului. Încurajat de gestul lor, Carol, adeptul

⁵⁹ Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor Național, Țărănist și Național-Țărănist*, vol. II, op. cit. p. 160.

⁶⁰ Cristian Sandache, op. cit. p. 42.

⁶¹ Valentin Hossu-Longin, *Monarhia Românească*, Edit. Litera, București 1994, p. 110.

⁶² Ioan Scurtu, *Criza dinastică din România*, op. cit. p. 223.

⁶³ Pamfil Șeicaru, op. cit. p. 162.

⁶⁴ Iuliu Maniu, *În fața istoriei*, p. 136.

⁶⁵ Arh. N. I. C., fond. Casa Regală, dos. 30 / 1934, f. 17.

faptului împlinit, a ținut să precizeze că: *"Maniu nu-i totul în Partidul Național-Tărănist și că mai sunt și alții"*⁶⁶.

Încălcând uzanțele, Carol a făcut apel la istoricul Gheorghe Brătianu, reprezentantul tinerilor liberali, care l-a nemulțumit pe unchiul său, Vintilă Brătianu, șeful Partidului Național Liberal. Gestul său îi va atrage excluderea din partid.

În calitate de premier, Iuliu Maniu a convocat Consiliul de Miniștri pentru a expune situația creată⁶⁷. Dintre cei 11 miniștri 6 s-au pronunțat pentru ca prințul să fie proclamat rege, iar 5 pentru Regentă. Chiar în timpul ședinței de guvern peste 30 de parlamentari, membri ai Partidului Național-Tărănesc s-au prezentat în audiență la premier cerând ca prințul să fie proclamat rege imediat. Convins că oricum "A. S. regală prințul Carol va fi proclamat rege fără a fi rezolvată problema principesei Elena și a D-nei Lupescu"⁶⁸, Iuliu Maniu și-a dat demisia în seara zilei de 7 iunie⁶⁹, considerată de el "singura soluție logică și onorabilă"⁷⁰, dar nu înainte de a propune premier pe Ion Mihalache care a refuzat oferta în schimb a acceptat-o prof. Gh. Gh. Mironescu tot membru al Partidului Național Tărănesc.

Despre prima guvernare național-tărănistă, poetul Nichifor Crainic făcând o analiză sumară, a scris: *"Iuliu Maniu, împins la cârmă de forțele populare, ar fi putut face orice în România, dar n-a știut ce să facă. Crescut în binecuvântata opoziție ardeleană față de unguri și în opoziția de 10 ani din țară, bărbatul de stat în care se pusese atâta nădejde se dovedea un nihilist, incapabil să respire într-o inițiativă creatoare. Ca președinte de Consiliu n-a făcut decât o poză. Dar în acel moment a avut un mare merit: a stat pasiv în fața evenimentelor de frica permanentă a răspunderii"*⁷¹.

Guvernul Gheorghe Gh. Mironescu a convocat "Reprezentanța Națională", în ziua de "duminică 8 iunie, pentru a decide asupra exercitării prerogativelor regale"⁷².

"Reprezentatiunea Națională", în virtutea art. 77 și 79 din Constituție a declarat că "suscesiunea tronului României se cuvine de drept Alteței Sale Regale principele Carol, coborător direct și legitim în ordine de primogenitură bărbătească a regelui Ferdinand I".

Astfel a fost proclamat rege A. S. R. prințul Carol, sub numele de Carol al II-lea, care și-a detronat propriul său fiu.

Neavând "spătoșenia unui Petre Carp" Iuliu Maniu într-un moment nefericit a declarat: "...Partidul Național-Tărănesc care formează majoritățile parlamentare și reprezintă majoritatea opiniei publice a țării noastre, primește această propunere și se alătură cu însuflețire ca această reprezentanță națională să declare ca moștenitor al Tronului României pe Alteța Sa regală pe principele moștenitor Carol". Scriitorul Cezar Petrescu a menționat că dintre toți vorbitorii doar profesorul Nicolae Iorga, care a subscris și el pentru regele Carol al II-lea, a avut o intervenție profetică: "Eu vin ca săracul care n-aduce nimic scris, decât ceea ce este de multă vreme în inima lui. Nu vin ca reprezentantul unui partid.

⁶⁶ Tudor Teodorescu - Braniște, *Creanga putredă*, în "Magazin istoric", nr. 12 / 1971 p. 27.

⁶⁷ "Universul", nr. 127 din 8 iunie 1930.

⁶⁸ Arh. N. I. C., fond. Casa Regală, Carol II dos. 30 / 1934, f. 18.

⁶⁹ "Dreptatea", nr. 798 din 9 iunie 1930.

⁷⁰ Iuliu Maniu, *op. cit.* p. 137.

⁷¹ Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre. Memorii*, București, Casa Editorială Gândirea, 1991, p. 214.

⁷² "Adevărul", 43, nr. 14248 din 10 iunie 1930.

Părerea mea este că astăzi amurgul se lasă asupra vieții de partid”.

Trebuie, însă, recunoscut faptul că alegerea lui Carol al II-lea, ca suveran al României a fost bine primită atât în țară de opinia publică ce spera într-o stabilitate politică, cât și în străinătate. Telegrammele de felicitare adresate noului suveran, după investitură, exprimă acest lucru. Un exemplu în acest sens îl constituie și telegrama reprezentantului României în Țările de Jos: *“proclamarea Majestății Sale a fost primită aici drept o dovadă de seriozitate a poporului nostru și cercurile economice și financiare din Olanda consideră situațiunea noastră ca fiind pe deplin consolidată”*⁷³.

În altă ordine de idei, *“Manchester Guardian”* cotidian englez de orientare liberală a apreciat actul restaurației ca pe o eră nouă în istoria românilor. El a scos în evidență aportul primului ministru care *“a curățat terenul”*, aducând o nouă vigoare.

*“Domnul Maniu a lucrat cu desavârșită competență în această chestiune”*⁷⁴ a notat jurnalul conservator *“The Observer”*.

Încercând o analiză pertinentă, fără a cădea în disputa patimilor politice, credem că revenirea fostului principe moștenitor în țară s-a datorat mai multor factori de ordin economic, social și politic, iar Partidul Național-Țărănesc a avut primul rol.

În legătură cu problema restaurației din 8 iunie 1930, Iuliu Maniu a ținut să facă, mai târziu, unele precizări în ideea de a pune capăt acelor versiuni *“în parte greșite”*. Fruntașul național-țărănist mărturisește că a plecat de la trei considerente și anume: opțiunea sa clară privind monarhia constituțională, funcția de șef al guvernului precum și calitatea de *“rezidenta”* l celui mai cunoscut partid de opoziție. Concluzionând el rezumă *“chestiunea”*, sub forma unui crez, la următoarele puncte de vedere:

1. *“Eu și Partidul nostru am fost singurii care în mod consequent și conștient am susținut cauza A. S. Prințul Carol, fără ezitare și cu tot riscul pe care-l comportă chestiunea.*

2. *Revenirea Alteței Sale Regale Prințul Carol nu a fost o surprindere pentru mine și pentru Guvern, ci a fost un lucru pregătit în mod conștient și consequent.*

3. *Revenirea Alteței Sale Regale Prințului nu a fost impusă guvernului meu de evenimentele în fața cărora a trebuit să mă plec, ci a fost un lucru știut și voit de mine și pe care l-aș fi putut împiedica cu mare ușurință, dacă aș fi voit și că măsurile luate de alții au fost cu totul inutile și superflue.*

4. *Restaurarea ordinii legale la Tron s-a întâmplat ca urmare firească a considerațiilor mele de natură monarhică și dinastică.*

5. *Readucerea A. S. R. Prințul Carol a fost o necesitate în scopul guvernării liniștite care nu se putea face în absența unui pretendent de Tron susținut pe baza drepturilor sale legitime de opinia publică a întregii țări și că*

6. *D-na Lupescu nu trebuia să se întoarcă în țară.”*⁷⁵.

Desigur, au existat și alte puncte de vedere în legătură cu actul restaurației. Alunecând pe panta subiectivismului, Grigore Gafencu, viitor ministru de externe constituie un exemplu. El notează: “... Noul rege nu e dator recunoștința nimănu.

⁷³ Arh. N. I. C., fond. Casa Regală. Carol II, dos 98 / 1930, p. 1-2

⁷⁴ *“Dreptatea”*, anul IV, nr. 799 din 12 iunie 1930.

⁷⁵ Iuliu Maniu, op. cit. p.134-135.

O crede și o proclamă [restaurația]⁷⁶.

Ion Gh. Duca, reprezentantul Partidului Național Liberal a declarat categoric: "...Nu ne solidarizăm cu ce s-a petrecut. Lăsăm celorlalți răspunderea și așteptăm."⁷⁷

Guvernul Gh. Gh. Mironescu a avut o sarcină bine stabilită și anume: "actul restaurației". Noul premier se va exprima ironic: "Ce evenimente neașteptate! Trebuie să fie douăzeci și patru de ore prim-ministru ca să le fac un seviciu ...m-au vrut pe mine care sunt mai cunoscut în străinătate."⁷⁸

A doua zi, după restabilirea restaurației (9 iunie), s-a deschis criza politică pentru formarea noului guvern.

La o săptămână de la investire Gh. Gh. Mironescu și-a prezentat demisia. Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Țărănesc, care avea majoritatea parlamentară a sugerat "o încercare cu generalul Constantin Prezan", pentru formarea "unui guvern de concentrare", cum își dorea suveranul. Nereușind să ducă la bun sfârșit misiunea încredințată acesta și-a depus mandatul.

În această situație, regele Carol al II-lea a făcut apel la Iuliu Maniu. Invocând "motive de sănătate", domnul "prezident" a respins oferta. Atunci când suveranul a renunțat la ideea "guvernului de concentrare", Iuliu Maniu, "uitând de sănătate"⁷⁹ a acceptat propunerea formării unui guvern național-țărănesc.

Oficial, președintele Partidului Național-Țărănesc a preluat cârma guvernării la 13 iunie 1930. Referindu-se la acest eveniment Pamfil Șeicaru, în stilul său caracteristic, notează: "după ce parlamentul a făcut toaleta constituțională a loviturii prințului, Iuliu Maniu a format un nou guvern"⁸⁰.

În iunie 1930 existau în România 7 partide. Această "puzderie de partide"⁸¹ nu a constituit niciodată un adevărat obstacol pentru Carol al II-lea care a reușit măcinarea⁸² lor.

Cum regele nu putea uita ajutorul lui Mihail Manoilescu din perioada pribegiei, i-a cerut în "mod expres"⁸³ lui Iuliu Maniu să-l numească la Ministerul Comunicațiilor și Lucrărilor Publice, fără a fi membru al Partidului Național-Țărănesc, deși el ar fi preferat Ministerul Industriei solicitat de Virgil Madgearu. În realitate economistul Madgearu, "considerându-se mentorul economic" al guvernului a dorit Finanțele. Carol al II-lea care începuse să nu uite nici să ierte nimic, l-a preferat pe Mihai Popovici la Ministerul Finanțelor.

"Pentru a-l împăca" pe Virgil Madgearu, premierul Iuliu Maniu l-a numit la Ministerul Industriei. Madgearu era detestat de rege pentru că făcuse declarații împotriva acestuia înainte de a reveni în țară, ba mai mult în seara sosirii și-a permis să afirme că trebuie arestat⁸⁴.

⁷⁶ Grigore Gafencu, *Însemnări politice* (Ediție și prefața de Stelian Neagoe), București Edit. Humanitas, 1991, p. 17.

⁷⁷ "Viitorul", nr. 6755 din 17 iunie 1930.

⁷⁸ Raoul Bossy, *op. cit.* p. 168

⁷⁹ Mihail Manoilescu, *op. cit.* vol. II

⁸⁰ Pamfil Șeicaru, *op. cit.* p. 163.

⁸¹ *Ibidem*, p. 167.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ Mihail Manoilescu, *op. cit.* p. 217.

⁸⁴ *Ibidem*.

După alcătuirea guvernului Iuliu Maniu a căzut de-a-cord cu noul suveran, că încoronarea cu principesa Elena, care se îndrăgostise de ducele d'Aosta, să aibă loc la Alba Iulia în perioada 15-20 septembrie. De pregătirea festivităților trebuia să se ocupe omul de încredere al domnului "prezident", Ion Popa.

Colaborarea dintre suveran și premier nu va rezista, cu toată "atitudinea conciliantă" a celui din urmă pentru că superioritatea acestuia îl va irita pe rege⁸⁵.

Forțând nota, ziarul "Aurora" menționa: "Guvernul actual este guvernul d-lui Iuliu Maniu. ... Nu este guvernul regelui fiindcă regele a dorit guvern de concentrare care nu s-a putut realiza."⁸⁶

Decis să facă ordine chiar în sânul familiei regale, Carol al II-lea a fixat domiciliul mamei sale, regina Maria la Balcic. Pentru fosta lui soție, principesa mamă Elena, a cerut să i se atribuie titlul de Majestatea sa, în loc de regină cum ar fi fost normal. Acest lucru s-a petrecut în timpul celei de-a doua guvernări Maniu, care "a acceptat toate deciziile și propunerile suveranului inclusiv, în ceea ce privește lista civilă a membrilor familiei domnitoare"⁸⁷.

În vara anului 1930, Carol al II-lea a comis imprudența că a intrat în Cluj însoțit doar de Mihail Manoilescu cu un prilej mărunț, desfășurarea unui concurs de automobile pe Dealul Feleacului, în loc să-și fi făcut prezența "solemn și regal" așa cum s-ar fi convenit, fiind prima sa vizită în Transilvania, în calitate de rege. Comportarea suveranului a fost considerată drept un afront adus fruntașilor ardeleni. Într-un fel dorința regelui era de "a da peste nas" lui Iuliu Maniu pe care îl socotea ca "dușman" pentru că acesta dând dovadă de multă abilitate, interpreta un "bizar joc dublu"⁸⁸.

Este drept că Iuliu Maniu apărea ca unul dintre principalii autori ai restaurației. În altă ordine de idei, el sancționa și critica greșelile suveranului urmărind să-și mențină capitalul politic. Cu multă dibăcie, Maniu a știut să țintească punctul slab al regelui, viața conjugală. Tot domnul "prezident" l-a chemat în țară pe "cel mai constant inamic" al regelui Carol al II-lea, Nicolae Titulescu, în speranța că va reuși să pună capăt certurilor în familie⁸⁹.

Revenind după două săptămâni de odihnă petrecute în stațiunea Sovata, Iuliu Maniu a constatat că Majestatea Sa regele Carol al II-lea a renunțat la ideea încoronării, iar relațiile cu fosta soție au devenit mult mai încordate.

La 14 august, regele mărturisea lui Mihail Manoilescu despre fosta soție, că "n-a dorit anularea divorțului, dar nici n-a voit să dea o declarație scrisă că nu acceptă anularea"⁹⁰ lăsând impresia că numai regele e răspunzător.

Nae Ionescu prezent mereu la palat a început seria atacurilor directe la adresa primului ministru, prin intermediul ziarului "Cuvântul". O altă lovitură primită de Iuliu Maniu a constituit-o zvonul că Elena Lupescu ar fi revenit în țară. Toate întrebările adresate de el lui Alexandru Vaida-Voevod și directorilor Siguranței, Bianu și V. Cădere primeau același răspuns "nu știu nimic".

Pamfil Șeicaru susține că zvonul cu revenirea Elenei Lupescu a fost răspândit de anturajul lui Maniu și Virgil Madgearu, scopul fiind discreditarea lui Manoilescu.

⁸⁵ Pamfil Șeicaru, *op. cit.* p. 170.

⁸⁶ "Aurora", nr. 8 din 19 iunie 1930.

⁸⁷ Ioan Scurtu, *Studiu introductiv, la Regele Carol al II-lea al României, Însemnări zilnice* vol. II, p. 10.

⁸⁸ Mihail Manoilescu, *op. cit.* p. 219.

⁸⁹ *Ibidem* p. 220.

⁹⁰ *Ibidem*.

De fapt în caietul numărul 10, "Note zilnice", soția lui Manoilescu notează: "Cum a plecat însă Titulescu a început un zvon să umple țara, toți comentau în toate chipurile. Nu au vorbit numai Bucureștii, ci toate orașele României... În realitate ea [Lupescu] nu se întorsese, era tot în străinătate (!), însă lovitura aceasta era și ea calculată.

Într-adevăr, dezinformarea și zvonistica de care n-am dus și nu ducem lipsă, s-a folosit din plin chiar și de politicieni.

În discuția cu Iuliu Maniu, regele a infirmat prezența Elenei Lupescu și a precizat că nu poate dovedi "neexistența unui lucru".

Nu știm cu exactitate dacă "Duduia" era sau nu în țară pentru că nici Maniu nu era pe deplin convins, după felul cum a replicat: "Pentru a pune capăt unor zvonuri adânc păgubitoare, doamna Lupescu n-are decât să-și manifeste prezența, acolo unde e, în străinătate"...

Adeptul regimului dinastic și al moralității conducătorilor politici, Iuliu Maniu și-a încheiat întvederea cu următoarele cuvinte: "Țara vrea să aibă o dinastie puternică, sănătoasă și bine așezată. E datoria oamenilor politici să aducă această dorință la cunoștința membrilor dinastiei"⁹¹.

Că Elena Lupescu își dorea să vină cât mai repede lângă "Cărluță" nu încapă nici o îndoială. În scrisoarea adresată iubitului, numai la două zile de la plecarea acestuia spre țară ea afirma printre altele: "Sunt îndurerată și nu vreau decât curând de tot să fiu lângă tine o bună și sinceră colaboratoare cum am fost în zilele tale de durere și amărăciune. Vreau ca recompensa să-mi fie aceea de a mă bucura cu tine împreună... Dragostea mea, mămica mea dulce totul pentru mine ești tu și am încredere în tine..."⁹².

În aceeași scrisoare îi cerea lui Carol să-l țină pe Puiu Dumitrescu lângă el, repetând și subliniind "numai pe el și nimeni altul".

Zvonul că Elena Lupescu sosise în țară la 4 august și stă la castelul Foișor nu era real. "Duduia" a intrat în țară la 12 august 1930 și după o perioadă de odihnă la Sinaia, ferită de văzul lumii s-a stabilit în București într-o vilă somptuoasă, din Aleea Vulpache, ce s-a transformat în "centrul intrigilor politice din România"⁹³.

Folosind toată experiența din "legăturile cu bărbații de pe urma cărora a căpătat o mare tehnică", Elena Lupescu a reușit să-l transforme pe "Cărluță" în robul ei. În scurt timp a devenit nașa camarilei regale. Cum "era o actriță înăscută"⁹⁴ a reușit să atragă în jurul ei oameni de care regele Carol al II-lea avea nevoie. Pentru Iuliu Maniu doamna Lupescu devenise un adevărat viespar, care a tensionat și mai mult relațiile dintre premier și suveran. Când Maniu, în calitate de șef al guvernului i-a cerut regelui schimbarea ministrului Mihail Manoilescu, acesta i-a respins cererea sub pretext că nu are motive.

Spiritul constituțional justificat de Iuliu Maniu, nu l-a impresionat cu nimic pe Carol. Istoria s-a repetat și în cazul lui Gabriel Marinescu, omul care o informa pe "Duduia", numit la 11 iunie prin decret regal, prefectul Poliției Capitalei, ocolind guvernul.

⁹¹ Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, p. 223 - 236.

⁹² Arh. N. I. C., fond. Casa Regală. Carol II, dos. V / 651, f. f. 2 - 3.

⁹³ Ioan Scurtu, *Monarhia în România 1866 - 1947*, Edit. Danubius, București, 1991, p. 99.

⁹⁴ Majestatea Sa Regele Mihai al României, *O domnie întreruptă* (Convorbiri cu Philippe Vigue Desplaces), versiune în limba română: Ecaterina Stamat, București, Edit. Libra, 1995, p. 5.

Nefiind dispus să accepte amestecul suveranului în treburile guvernului și observând că acesta urmărea a " *domni absolutist* " ⁹⁵, Iuliu Maniu și-a înaintat demisia pe care regele, după timpul de grație cerut pentru "*familiarizare*" a primit-o "*cu mare plăcere*" ⁹⁶ la 10 octombrie.

Poziția lui Maniu este "*lăudabilă*", dar din nefericire ea a rămas la nivel "*protestatar*" cu "*caracter personal*" ⁹⁷, fără ca opinia publică să fie informată de aceste neînțelegeri.

Ca șef al guvernului, Maniu avea posibilitatea să treacă la măsuri concrete în problema Elenei Lupescu, dar fire ezitantă, n-a făcut-o.

În legătură cu atitudinea premierului, Pamfil Șeicaru avea să noteze: "*Iuliu Maniu șerpuia în politică față de regele Carol având grijă să se angajeze numai el și să lase partidului libertatea de a se bucura de avantajele guvernării*", fără "*să strice chiverniselile*" ⁹⁸ colegilor. Când a demisionat, în timpul audienței care a durat 30 de minute, domnul "*prezident*" a recomandat un guvern Mihalache susținut de presa partidului, dar regele a încredințat mandatul lui Gheorghe Gh. Mironescu. Era aceeași "*Mărie cu altă pălărie*".

Succesul lui Maniu în fața suveranului a fost de scurtă durată pentru că la 4 aprilie 1931, Gheorghe Gh. Mironescu și-a depus mandatul.

Un an mai târziu, Iuliu Maniu s-a destăinuit lui Grigore Gafencu, cu ocazia întâlnirii de la Sovata, că regele l-ar fi muștrat pentru retragerea de la guvernare. Fruntașul național-țărănist i-a mai spus că a declarat M. S.: "*m-am retras din viața publică pentru că nu vreau să mă asociez la dezastrul către care mergem! Și mergem la dezastru din două pricini, una politică, alta de ordin intim*" ⁹⁹.

Cochetând cu forțele de dreapta, camarila a început să-și arate roadele. Atitudinea șefilor de partide nu a dat satisfacție dorinței lui Carol de a forma "*un guvern de concentrare*". Cu abilitate, el a încercat să arate țării partidismul momentului: "*constat că asupra programului de guvernare nu sunteți în dezacord și nu pot crede că greutățile, ce-au rămas și care derivă din proporția raportului de forță în aceasta colaborare să poată năruți înfăptuirea uniunii naționale*".

Nicolae Titulescu nu a reușit să formeze guvernul de uniune națională pentru că partidele nu i-au acordat sprijinul. Succesul ar fi fost o victorie a lui Maniu pentru că executivul ar fi trebuit să lucreze cu un parlament național-țărănesc.

La 18 aprilie 1931 regele Carol al II-lea l-a împuternicit pe fostul său profesor Nicolae Iorga să formeze noul guvern. Lista pentru "*guvernul de uniune națională*" a fost întocmită de Carol al II-lea și acceptată de șeful cabinetului care a manifestat o totală indiferență, motivând că: "*Nu era vorba de un guvern al meu, oamenii mei, care să mă cunoască, să mă stimeze și să mă iubească, de a avea o inițiativă în toate ministerele ci numai de a încerca sfaturi prietenești pe care le primește cineva*" ¹⁰⁰. În loc să se impună, primul ministru Nicolae Iorga a declarat la depunerea jurământului: "*Vom face tot ce putem ca să răspundem încrederii Majestății Voastre*" ¹⁰¹. Ori, lucru și mai grav îl constituie faptul că Nicolae Iorga a

⁹⁵ Zaharia Boilă, *Memorii în Biblioteca Academiei*, Arhiv. ist. fond. XV. dos. 113, f. 135

⁹⁶ Iuliu Maniu, op. cit., p. 138.

⁹⁷ Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc*, p. 150.

⁹⁸ Pamfil Șeicaru, op. cit., p. 175.

⁹⁹ Grigore Gafencu, op. cit., p. 223-236.

¹⁰⁰ Nicolae Iorga, *Doi ani de la restaurație*, Vălenii de Munte, 1932, p. 39.

¹⁰¹ *Idem*, *O viață de om*, Edit. Minerva, p. 376.

cunoscut intenția suveranului încă din 8 iunie 1930. În discuția purtată cu Carol acesta și - a manifestat intenția spunându-i : *"Vreau un ministeriu de concentrare care să nu fie a unui șef de partid ... vreau ca ministrul să nu fie dat în arendă unui șef de guvern; miniștri care mă reprezintă pe mine eu să- i numesc "*¹⁰².

Tendința regelui, manifestată încă de la finele anului 1930, de a impune *"un ritm nou "*¹⁰³ în conducerea țării, a fost ușor sesizată de M. I. Costian, care nota despre guvernul Iorga următoarele: *"Constitue replica pe care regele o dădea partidelor politice care nu au înțeles să răspundă la apelurile ce li s-au adresat și era, în același timp, o lecție pentru ele, arătându-le că țara se poate conduce la nevoie și cu guvern în afara partidelor "*¹⁰⁴.

Întrebat de Mihail Manoilescu dacă are permisiunea să intre în acest guvern, Iuliu Maniu s-a eschivat de la un răspuns imediat, dar a ținut să atenționeze ceea ce în realitate era adevărat că orice om politic *"nu trebuie să facă numai ceea ce îi cere regele, ci trebuie să-l sfătuiască pe rege și să-i arate greșelile păstrându-și autonomia politică personală"*. Pentru Maniu disciplina de partid a prevalat. Gestul lui Manoilescu a fost sancționat cu demisia din delegația permanentă a Partidului Național-Țărănesc. Totuși, printre puținii contemporani care și-au păstrat *"o anumită obiectivitate "* în relațiile cu regele a fost și fruntașul național-țărănist.

Recunoscând că a fost *"invins de omenescul din Carol"*, el a părăsit scena politică dar niciodată credința față de coroană și constituție. Poate de aceea, mai târziu, Nicolae Iorga a afirmat că a fost obstrucționat de suveran *"să sancționeze abuzurile și indelicatețele național-țărăniște "*¹⁰⁵ recunoscând cel puțin insuccesul guvernării sale prin cuvintele: *" Eu n- am fost eu"*.

În timpul guvernării Iorga-Argetoianu situația economică a țării s-a agravat. Pe fondul stăni de nemulțumire, președintele Partidului Poporului, Alexandru Averescu a deschis seria atacurilor la adresa suveranului și camarilei, demascând tendința autoritară a lui Carol al II-lea. Nemulțumit de atitudinea generalului Averescu, Octavian Goga l-a părăsit pentru a nu umbri *"cu nimic strălucirea Coroanei "* și a format în aprilie 1932 Partidul Național-Agrar.

În campania electorală desfașurată în vara anului 1932 Iuliu Maniu *"a făcut notă aparte"*¹⁰⁶, criticând și el tendințele dictatoriale ale lui Carol al II - lea și anturajul camarilei.

Drept mulțumire pentru sprijinul acordat în pribegie dar și după, regele Carol al II - lea și-a înlăturat o parte dintre vechii colaboratori. La data de 30 mai 1932, guvernul Iorga, considerat la început *"salvatorul țării "* și-a prezentat demisia.

Intenția lui Nicolae Titulescu de a forma tot un guvern național a eșuat. Schibându-și părerea la adresa suveranului, dar și față de Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod a fost răsplătit de Carol al II-lea, care i-a încredințat mandatul la 5 iunie 1932. Trei zile mai târziu, Iuliu Maniu aducea un afront regelui declarând într-un interviu că sarcina guvernului Alexandru Vaida-Voevod este să acopere *"abisul produs de guvernarea Iorga-Argetoianu între rege și popor "*.

A doua guvernare național-țărănistă a început la 6 iunie 1932. Problemele grave de ordin economic și faptul că șeful guvernului Alexandru Vaida-Voevod a

¹⁰² *"Neamul românesc"*, nr. 130 din 15 iunie 1930.

¹⁰³ *"Universul "*, nr. 73 din 30 martie 1930.

¹⁰⁴ M. I. Costian, *Carol al II - lea și partidele politice*, București, 1933, p. 83.

¹⁰⁵ Apud Mihail Manoilescu, op. cit., f. 322.

¹⁰⁶ Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc*, Edit. Enciclopedică, București, 1994 p. 172-174

hotărât să conducă direct tratativele cu comisarul afacerilor externe al U. R. S. S., Maxim Litvinov, Nicolae Titulescu și-a dat demisia ceea ce a atras după sine căderea cabinetului la 17 octombrie 1932. La insistențele colegilor Iuliu Maniu a revenit la conducerea Partidului Național-Țărănesc. Regele Carol al II-lea, Nicolae Titulescu și Alexandru Vaida-Voevod l-au rugat să accepte investitura pentru alcătuirea unui nou guvern.

Posibilitatea aducerii la guvernare a Partidului Național Liberal, care s-a grăbit să-și trimită reprezentanții la Sinaia și declarația biroului Partidului Național-Țărănesc, l-au determinat pe Iuliu Maniu, "*ca ultim sacrificiu*", să accepte formarea noului cabinet, dar de astă dată, hotărât a pus două condiții esențiale: "*Că voi avea mână absolut liberă la guvernare și în administrarea țării*" și "*Că dl. Puiu Dumitrescu și oricare altul de la Curtea Regală va fi îndepărtat imediat ce voi arăta că atitudinea lor contrazice atitudinea și politica guvernului*".

În prezența lui Nicolae Titulescu, regele a acceptat condițiile puse de domnul "*prezident*".

La nivelul partidului au avut loc schimbări de atitudine și reorientări ale unor membri ca: Emil Hațieganu și Viorel V. Tilea, prieten cu Alexandru Vaida-Voevod, au intrat în grațiile camarilei. Președintele trebuia să țină cont de aceste lucruri. Încadrarea noului guvern Iuliu Maniu în ideologia partidului nu mai era posibilă.

În articolul "*Criză de guvern sau de regim*" din 19 octombrie, ziarul "*Îndreptarea*" descrie această situație în termenii următori: "... *d. Maniu știe că Partidul Național-Țărănesc nu mai este unitar ca altă dată, că în sânul partidului s-au produs serioase disensiuni și că din rândurile majorității parlamentare a dispărut coeziunea care constituia forța partidului*"¹⁰⁷. Cum era foarte abil domnul "*prezident*", în răspunsul dat regelui Carol al II-lea, a angajat Partidul Național-Țărănesc.

La 20 octombrie 1932 s-a format noul cabinet. Pentru Nicolae Titulescu, numit ministru la Externe, șeful guvernului, Iuliu Maniu a renunțat la vechea prietenie cu Alexandru Vaida-Voevod. Interesant este faptul că tot ziarul "*Îndreptarea*", în numărul din ziua următoare, prevestea un viitor sumbru pentru cei care aveau în mâini destinul țării. Iată cum relatează: "*Ori care ar fi calculele, care au contribuit la formarea cabinetului Maniu, dacă el va deveni o realitate, durata lui va fi scurtă și noi considerăm viitorul ca fiind plin de surprize atât pentru d. Maniu, cât mai ales pentru Coroană care a recurs la această soluție*"¹⁰⁸.

La început se părea că noua guvernare a lui Iuliu Maniu va da rezultate. El a reușit într-o primă fază să pună capăt conflictului dintre rege și fosta soție "*Principesa Mamă Elena*", apoi l-a împăcat pe Carol al II-lea cu regina Maria și principesa Ileana (sora lui).

A treia guvernare Maniu a fost "*bucuclășă*". În cazul principesei Elena, Iuliu Maniu s-a abătut de la principiile sale morale de care vorbea cu atâta convingere. Contrar așteptărilor, el a intervenit convingând-o "*să plece din nou din țară*"¹⁰⁹.

Prin convenția semnată la 1 noiembrie 1932 între M. S. Elena și președintele Consiliului de Miniștri, complementară celei din 17 februarie 1932, s-a fixat lista civilă de 7 milioane¹¹⁰ achitate direct de Ministerul de Finanțe. Conform scrisorii

¹⁰⁷ *Criza de guvern sau de regim ?* În "*Îndreptarea*", nr. 228 din 19 oct. 1932.

¹⁰⁸ "*Îndreptarea*", nr. 229 din 20 oct. 1932.

¹⁰⁹ Ionel Pop, Zaharia Boilă, Matei Boilă, *Amintiri despre Iuliu Maniu*, Edit. Dacia, Cluj Napoca, 1998 p. 68.

¹¹⁰ Pamfil Șeicaru, *op. cit.* p. 186.

primului ministru Iuliu Maniu, adresată regelui Carol al II-lea, principesa a făcut următoarea declarație, în momentul semnării convenției: *"M. S. Elena se va abține de la orice declarație către presă sau manifestare publică referitoare direct sau indirect la Statul Român și la Membri Dinastiei și ai Familiei Regale Române"*¹¹¹.

Cum era de așteptat, regele a aprobat această convenție mulțumind premierului. Iuliu Maniu trebuia să se împace greu cu ideea că efortul său privind căsătoria și încoronarea suveranului Carol al II-lea la Alba Iulia a fost curtezana Elena Lupescu a căpătat o mare influență asupra lui Carol al II-lea. Fără jenă a început să se afișeze în public făcând rondul de seară la restaurantul Colonnade, iar din partea partidelor politice, regele nu mai avea *"nici o rezistență"*. Nerușinarea a mers până acolo încât tatăl ei Nicolae Lupescu și-a permis să imprime figura *"stăpânului nostru"*¹¹² (cum îi plăcea să-i spună lui Carol încă din ianuarie 1930), pe batiste pentru soldați. Batistele omagiale au fost interzise de Ministerul de Război.

Personalitatea și comportamentul lui Iuliu Maniu de a-l trata pe rege ca magisterul pe elev¹¹³ i-au grăbit căderea în dizgrație. Inițial suveranul a fost de acord cu programul de guvernare și cu sugestiile oferite pentru reforma administrativă, dar a refuzat categoric înlocuirea din funcție a directorului Poștelor și al Căilor Ferate Române, gen. Ștefănescu Amza. Patronând anturajul regelui, *"Duduia"* a trecut la acțiune când s-a convins că primul ministru nu era dispus să accepte amestecul altcuiva în treburile guvernului, luând *"în serios hotărârea"* de *"a curăți Curtea Regală și serviciile publice"* de oameni care au adus prejudicii grave coroanei.

La 1 ianuarie 1933, paharul s-a umplut în momentul când inspectorul general al Jandarmeriei, gen. Constantin Dumitrescu printr-un ordin de zi, a adus învinuiri ministrului de Interne, Ion Mihalache¹¹⁴ și implicit guvernului, iar prefectul Poliției Capitalei, Gabriel Marinescu, numit în ziua de 11 iunie 1930, prin decret regal, a declarat și el că nu poate fi schimbat decât tot printr-un decret regal. Cererea de schimbare a celor doi a fost respinsă de rege, motiv pentru care ministrul de Interne, la sfatul primului ministru Iuliu Maniu și-a înaintat demisia la 8 ianuarie¹¹⁵.

Solidar cu Ion Mihalache și pornind de la faptul că Partidul Național-Țărănesc deținea 274 de mandate¹¹⁶ în parlamentul ales recent, Iuliu Maniu a prezentat demisia cabinetului la 12 ianuarie 1933 și regele Carol al II-lea a primit-o. Domnul *"prezident"* a motivat gestul său afirmând: *"Răspunderea guvernării căzând întreagă asupra mea, nu puteam admite că funcționari înalt administrativi să nu depindă de mine și de guvern și ca alte persoane decât membri guvernului să se bucure de încredere mai mare în fața suveranului"*¹¹⁷.

¹¹¹ *Ibidem* p. 187.

¹¹² Arh. N. I. C., fond. Casa Regală, *Personale*, Carol al I-lea, dos. VIII / 778 din 1930.

¹¹³ Pamfil Șeicaru, op. cit. p. 170.

¹¹⁴ *"Adevărul"*, nr. 15 036 din 8 ianuarie 1933.

¹¹⁵ *"Cuvântul"*, nr. 2 769 din 9 ianuarie 1933.

¹¹⁶ *"Monitorul oficial"*, nr. 173 din 26 iulie 1932.

¹¹⁷ *"Patria"*, nr. 17 din 22 ianuarie 1933.

MODIFICĂRI ÎN STRUCTURILE ADMINISTRAȚIEI LOCALE DUPĂ ALEGERILE DIN 1946 ÎN MOLDOVA

Nicolae IONESCU*

În urma alegerilor parlamentare din noiembrie 1946, guvernul Groza a trecut la schimbări în aparatul administrației locale, menite să consolideze pozițiile forțelor de stânga și să pregătească condițiile preluării întregii puteri politice de acestea.

Pregătirea și desfășurarea alegerilor parlamentare din 1946 a constituit un prilej de cunoaștere a adversarilor comuniștilor în fiecare sat, comună sau oraș. Inspectorii administrativi ai circumscripțiilor VI Galați, VII Iași, XI Suceava și prefectii județelor au verificat și selecționat toți funcționarii necorespunzători, din punctul de vedere al P.C.R. În ziua de 14 decembrie 1946, Inspectoratul General Administrativ Iași a cerut prefectilor ca, în cadrul comandamentelor județene unice, să se întocmească, pe localități, tabele cu funcționarii publici care, în cadrul alegerilor electorale s-au manifestat fățiș împotriva guvernului sau au săvârșit fapte antiguvernamentale. Erau trecuți pe aceste tabele acei funcționari publici care au participat la alegeri de partea opoziției și anume: candidații, asistenții sau delegații de la secțiile de votare, membrii în comitetele de conducere ai partidelor istorice, membrii în echipele de propagandă, colportorii etc.¹

La sfârșitul anului 1946 și începutul anului 1947 a avut loc numirea noilor prefecti în Moldova, care urmau să funcționeze până la alegerile comunale și județene. După alegerile parlamentare au fost schimbați prefectii județelor Baia², Putna³ și Rădăuți⁴. Astfel, în județe au fost numiți prefecti și subprefecti din rândul "elementelor capabile și verificate"⁵.

Din luna noiembrie 1946 și până în aprilie 1947 când a fost promulgată legea pentru înființarea comisiilor interimare comunale și județene a crescut rolul

* Prof. Lic. Teoretic „M. Kogălniceanu”, Vaslui

¹ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale (în continuare se va cita D.J.A.N.) Iași, fond. Prefectura județului Iași, dos. 5/1946, f. 242

² D.J.A.N. Suceava, fond. Inspectoratul General Administrativ Suceava, dos. 20/1947, f. 32.

³ D.J.A.N. București, fond. M.A.I., dos. 192/1947, f. 32.

⁴ D.J.A.N. Suceava, fond. Inspectoratul General Administrativ Suceava, dos. 20/1947, f. 2.

⁵ "Lupta Moldova" din 5 ianuarie 1947.

consiliilor politice. Ele erau organe consultative ale prefectului în rezolvarea numeroaselor probleme pe plan local: avize pentru revocarea și numirea de primari și ajutoari de primari; ajutorarea județelor afectate de secetă; aprovizionarea populației și combaterea speculei; executarea înșămânțărilor etc. Pentru cele două locuri de ajutor de primar în municipiul Iași, consiliul politic a hotărât ca fiecare partid politic (Frontul Plugarilor, P.C.R., P.S.D., Partidul Național Popular, Partidul Național - Gh. Tătărescu) să recomande câte trei dintre membrii săi, considerați „capabili și demni” să îndeplinească această funcție. Ministerul Afacerilor Interne urma să desemneze, dintre cei recomandați de partidele politice, pe cei doi ajutoari de primari ai municipiului Iași⁶.

Publicarea legii pentru constituirea comisiilor interimare la sfârșitul lunii aprilie 1947 a restrâns activitatea consiliilor politice. În luna mai 1947, de pildă, s-au desfășurat doar două ședințe a acestor consilii ale județelor Putna și Tecuci, câte o singură ședință ale județelor Baia, Botoșani, Câmpulung, Dorohoi, Rădăuți și Suceava. Județele Covurlui și Tutova n-au ținut nici o ședință, iar județele Bacău, Fălciu, Iași, Neamț, Roman și Vaslui n-au raportat situația ședințelor consiliilor politice pe luna mai.⁷

Ministerul Afacerilor Interne a transmis tuturor prefecturilor ordinul telegrafic nr. 46.132 din 18 decembrie 1946 cu privire la înlocuirile și numirile de primari, făcute după 19 noiembrie 1946, fără avizul prealabil al consiliilor politice județene. În județul Baia au fost schimbați 27 de primari și ajutoari de primari, datorită comportării „necorespunzătoare” a unora în campania electorală. Astfel, primarul comunei Preutești a fost schimbat pentru „rea administrație și slabă comportare politică”; primarul comunei Valea Glodului a fost înlocuit pentru „rea administrație”, iar ajutorul de primar al comunei Fântâna Mare, pentru „comportare anticomunistă”⁸

În urma verificării și selecționării tuturor primarilor județului Iași, o parte au fost îndepărtați din posturi prin decizia nr. 13 din 20 ianuarie 1947 pentru motivul că s-au dovedit slabi profesionali, fără inițiativă și autoritate.⁹ În ziua de 4 februarie 1947, consiliul politic județean și-a dat avizul favorabil pentru confirmarea în funcții a noilor primari numiți.¹⁰ Din cei 23 de primari numiți 13 erau comuniști, trei ai Frontului Plugarilor, câte unul al P.N.P. și P.N.L., iar cinci fără partid.¹¹ În zilele următoare au mai fost numiți primari comuniști în comunele Popricani, Sculeni, Focuri, Băiceni, Trifești.¹² Prin ordinul telegrafic nr. 3.289 din 6 februarie 1947, prefectul județului Rădăuți, dr. G. Scabra, raporta Ministerului Afacerilor Interne că au fost înlocuiți nouă primari, lipsiți de autoritate și inițiativă.¹³ În județele Câmpulung și Botoșani

⁶ *Ibidem*

⁷ Arhivele Naționale, fond. Ministerul de Interne, dos 244/1947: *Sinteză asupra rapoartelor de activitate ale inspectorilor generali administrativi, conducători de circumscripții regionale, pe luna mai 1947*

⁸ D.J.A.N Suceava, fond. Inspectoratul General Administrativ Suceava, dos. 20/1947, f. 35.

⁹ DJAN Iași, fond. Prefectura județului Iași, dos74/1947, f. 1

¹⁰ *Ibidem*, dos. 82/1947, f 16.

¹¹ *Ibidem*, dos. 74/1947, f6-7.

¹² *Ibidem*, dos. 74/1947, f 8.

¹³ D.J.A.N Suceava, fond. Prefectura jud. Rădăuți, dos nr. 16/1947, f 1-3.

schimbările și verificările de primari și ajutori de primari s-au făcut conform ordinelor primite la conferința ministerială din 11 ianuarie 1947 și cu asentimentul consiliilor politice județene. Consiliul politic al județului Covurlui a fost convocat pentru a hotărî schimbarea mai multor primari ai unor comune, pentru că "s-au izolat politicește de populație".¹⁴ Și în celelalte județe ale Moldovei au fost destituiți primari și ajutori de primari care nu aveau vedere de stânga. Noii primari proveneau din rândurile B.P.D. (43 de comune din județul Baia, 49 în jud. Botoșani, 43 în jud. Câmpulung, 48 în jud. Dorohoi, 43 în Rădăuți și 61 în Suceava).¹⁵ S-a cerut prefectilor, prin ordinul nr. 167 din 28 ianuarie 1947 ca până la 10 februarie 1944 să fie terminate toate verificările și schimbările conform ordinelor primite la Conferința ministerială și să înainteze Inspectoratului General Administrativ Suceava tabele nominale cu toți primarii și ajutorii de primar, menționându-se și apartenența lor politică.¹⁶

Numărul mare de primari și ajutori de primari ai comunelor schimbați în lunile decembrie 1946, ianuarie și februarie 1947 (peste 287) se explică și prin faptul că fuseseră în funcții publice persoane care nu erau agreeate de comuniști, "fără a se cunoaște destul de bine calitățile și atitudinea lor față de regimul democratic"¹⁷ Noii primari și colaboratorii lor din comune proveneau din rândurile Blocului Partidelor Democratice, bucurându-se de sprijinul acestuia. Astfel, din cele 287 de posturi ocupate de primarii comunelor rurale ale Inspectoratului General Administrativ Suceava, la jumătatea lunii februarie 1947, comuniștii dețineau 111 locuri, Frontul Plugarilor 72, PSD 45. Din cele 245 de posturi de ajutori de primari, 97 erau ocupate de Frontul Plugarilor, 70 de PCR, 48 de PSD. Această situație s-a menținut până în toamna anului 1947.¹⁸ Tendința generală era de întărire a pozițiilor comuniștilor în conducerea administrației comunale după alegerile parlamentare din noiembrie 1946. Alături de comuniști, își consolidează poziția în conducerea vieții locale și Frontul Plugarilor.¹⁹

Prin ordinul telegrafic nr. 16.308 din 28 noiembrie 1947, Ministerul Afacerilor Interne a cerut inspectorilor generali administrativi propunerile pentru schimbarea primarilor și ajutorilor de primari necorespunzători pentru orașele de reședință, balneo- climaterice și nereședință.²⁰

În urma unor verificări în stil comunist, inspectorii generali administrativi ai circumscripțiilor VI Galați, VII Iași și XI Suceava au înaintat Ministerului Afacerilor Interne propunerile pentru schimbarea acelor primari care au manifestat o atitudine ostilă ascensiunii comuniștilor. Primarul orașului reședință Suceava a fost propus pentru schimbare deoarece nu colabora cu noile instituții ale statului. Astfel, au fost schimbați, în aceeași manieră, și ajutorii de primari din orașele: Câmpulung, Dorohoi și Suceava.²¹ Au mai fost înlocuiți primarii orașelor nereședință Solea (jud. Suceava), Gura Humorului (jud. Câmpulung), Darabani, Mihăileni (jud. Dorohoi), Pașcani (jud. Baia), Șiret (jud. Rădăuți) și a ajutorilor de primari ai orașelor

¹⁴ Arhivele Naționale, fond. Ministerul de Interne, dos. 59/1946, f. 4.

¹⁵ D.J.A.N Suceava, fond. Inspectoratul General Administrativ Suceava, dos. 20/1947, f. 242-243.

¹⁶ D.J.A.N Suceava, fond. Inspectoratul General Administrativ Suceava, dos. 28/1947, f. 244

¹⁷ Gh. Tănăsă, *op. cit.*, p. 168.

¹⁸ *Ibidem*, p. 169.

¹⁹ D.J.A.N Suceava, fond. Prefectura jud. Câmpulung, dos. 23/1947, f. 6.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, f. 267-268.

nereședință Solea și Hârlău.²² Pentru "nereguli și nepricepere" au fost destituiți o serie de primari și ajutori de primari din jud. Roman.²³ Au fost propuse elemente comuniste recrutate din păturile nevoiașe ale populației și cu mai multă înțelegere pentru nevoile obștii, după cum preciza prefectul jud. Câmpulung.²⁴ Noul primar al orașului Pașcani era muncitor electrician la atelierele C.F.R. Pașcani.²⁵

În numirea noilor primari s-a ținut seama de "forța reală a partidelor politice din interiorul blocului guvernamental al B.P.D".²⁶ Pentru rezolvarea acestei probleme inspectorii generali administrativi ai județelor din Moldova, s-au consultat cu factorii politici locali, dar nu s-a ajuns întotdeauna la înțelegere datorită faptului că unele partide vedeau ocuparea de posturi nu ca o sarcină de interes general, ci ca o chestiune de "egoism de partid".²⁷ De aceea, luptau pentru menținerea cu orice preț a unor poziții, chiar și în situația în care funcțiile erau deținute de către "elemente necorespunzătoare".²⁸

Era vizat, în primul rând P.N.L. - Gh. Tătărescu, care făcea parte din arcul guvernamental. Conducerea acestui partid nu era de acord cu directivele Ministerului Afacerilor Interne privind numirile de primari. Acolo unde dețineau posturi de conducere în administrație, duceau o politică proprie fără să țină seama de B.P.D.²⁹ Șefii județeni erau nemulțumiți deoarece membrii acestui partid erau sistematic eliminați din administrație, poliție, primării, prefecturi. Cel mai vehement în acuze la adresa comuniștilor era Dumitru Radu, președintele Organizației Județene Botoșani a P.N.L.-Gh. Tătărescu.³⁰ Cadrele de conducere și membrii acestui partid duceau o "luptă surdă împotriva P.C.R.". Între ei și maniști, se arăta într-un raport al prefectului județul Câmpulung din 9 iunie 1947, se observă, în unele cazuri, o oarecare apropiere.³¹ P.N.L. Tătărescu, cu care forțele de stânga au colaborat timp de doi ani, a început să-și intensifice acțiunile menite să împiedice evoluția de comunizare a țării. Acest lucru a devenit evident odată cu *Memoriul* din 24 mai 1947, semnat de Gh. Tătărescu și transmis tuturor partenerilor de guvernare. *Memoriul* este cunoscut sub titulatura de *Poziția Partidului Liberal față de politica internă și externă*. În plan intern era atacat direct guvernul Petru Groza care, prin măsurile luate a produs "un val general de nemulțumire, ce sporește zi de zi", în rândul tuturor categoriilor sociale.³² Cauzele acestei stări de spirit erau "scăderea producției, inflația, fiscalitatea excesivă, toate ducând la un marasm economic și financiar al țării". De asemenea, erau criticate în document "excesele regimului de excepție", arestările preventive abuzive, "care instaurează în întreaga țară un regim de neliniște și nesiguranță...., o atmosferă de nemulțumire și chiar de ură crescândă împotriva întregii noastre guvernări"...³³ Era atacat direct primul-ministru Petru Groza: "Președintele Consiliului a fâgăduit, înaintea alegerilor, o

²² *Ibidem*

²³ „Lupta Moldovei” din 7 iunie 1947.

²⁴ D.J.A.N Suceava, fond. Prefectura jud. Câmpulung, dos. 23/1947, f. 6.

²⁵ „Lupta Moldovei” din 15 iunie 1947.

²⁶ D.J.A.N Suceava, fond. Inspectoratul General Administrativ Suceava, dos. 256/1947, f. 166.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Petre Țurlea, *Partidul Național Liberal - Tătărescu*, București, 2001, p. 219.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ D.J.A.N Suceava, fond. Prefectura jud. Câmpulung, dos. 23/1947, f. 6.

³² Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 194.

³³ Gh. Tătărescu, *Mărturii pentru istorie*, București, 1996, p. 500.

amnistie pentru delictе politice. Nu a urmat nici o amnistie, ci numai o recrudescență a politicii de reprimare."³⁴

În noiembrie 1947, reprezentanții P.N.L. au fost îndepărtați din guvern, ceea ce a schimbat "fundamental caracterul politicii de stat", cum se arată în istoriografia comunistă dinainte de 1989.³⁵ Noile cercetări de după 1989 prezintă o altă fațetă a personalității lui Gh. Tătărescu, care pe parcursul anilor 1943-1947, potrivit unei concepții personale, cu o coerență și spirit de continuitate incontestabile, a constituit una din cele mai îndrăznețe încercări de a desprinde România din tabăra înfrânților războiului și a o alătura învingătorilor, de a-i reda libertatea, suveranitatea, integritatea teritorială și locul cuvenit în lumea europeană postbelică.³⁶

În lunile noiembrie și decembrie 1947 au fost înlocuiți treptat, prefectii, primarii și ajutorii de primari care aparțineau P.N.L. Executând ordinul nr. 2.624 din 10 noiembrie 1947 al Inspectoratului general administrativ Suceava, prefectii comuniști au luat toate măsurile pentru demiterea liberalilor și înlocuirea celor care erau membrii ai comisiilor interimare.³⁷ Liberalii care dețineau posturile de primari și ajutori de primari în comunele urbane au fost nevoiți să-și dea demisia. Reprezentantul P.N.L., Gh.Tătărescu din județul Neamț³⁸ A.D. Gheorghiiță, a fost înlocuit din postul de primar al orașului de reședință Piatra Neamț.³⁸ De asemenea, avocatul M. Săndulache, ajutor de primar al orașului Botoșani, membru al P.N.L. a fost silit să demisioneze, ca și primarul municipiului Iași³⁹. În urma înlăturării membrilor P.N.L. din fruntea prefecturilor sau primăriilor și înlocuirea lor cu cadre din rândul forțelor de stânga, s-a realizat „cucerirea” deplină a aparatului de stat local de către comuniști. Guvernul Groza a prevăzut prin jurnalul nr. 548 din 20 mai 1947, reducerea cu 30% a cheltuielilor bugetare destinate întreținerii personalului aparatului local. Criteriile de reducere a cheltuielilor destinate instituțiilor statului, prin scăderea numărului de funcționari, s-au continuat cu acțiunile de înlăturare a funcționarilor considerați indezirabili. Prezidate de inspectorii generali administrativi, comisiile speciale, formate pe baza art. 7 al jurnalului guvernului nr. 584/1947, au înlăturat funcționarii care nu îmbrățișau ideile comuniste. Astfel, numeroși funcționari din județele Botoșani, Dorohoi, Iași, Neamț, Suceava, Rădăuți au fost îndepărtați din serviciu pentru atitudine anticomunistă.⁴⁰ Toate posturile de ajutori de primari din comunele județului Suceava, cât și posturile vacante din județul Câmpulung au fost suprimate.⁴¹ Prin adresa nr. 2.236 din 19 septembrie 1947 către Ministerul Afacerilor Interne se arăta că numai în Inspectoratul general administrativ Suceava au fost înlăturați din serviciu, până la data de 1 iunie 1947, un număr de 109 funcționari. De asemenea, pe baza ordinului Ministerului de Interne nr. 9.822 din 5 iulie 1947, au fost licențiați pe raza

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Gh. Tutui, Aron Petric, *Frontul unic muncitoresc în România*, București, 1971, p. 155.

³⁶ Nicolae Șerban Tanașoca, *Cuvânt înainte*, în vol. Gh. Tătărescu, *Mărturie pentru istorie*, op.cit.

³⁷ D.J.A.N Suceava, fond. Prefectura jud. Câmpulung, dos. 26/1947, f. 82-85; fond. Prefectura jud. Suceava, dos 23/1946, f 228-229; dos. 20/1947, f. 260.

³⁸ D.J.A.N Bacău, fond. Comitetul județean PCR Bacău, dos 2/1947, f 282.

³⁹ D.J.A.N Suceava, fond. Inspectoratul General Administrativ Suceava, dos. 20/1947, f. 263.

⁴⁰ „Lupta Moldovei” din 15 iunie și 2 iulie 1947.

⁴¹ DJAN Suceava, fond. Prefectura jud. Suceava, dos 21/1946, f 54; fond Prefectura Jud. Câmpulung dos 49/1947, f 159-166.

aceleiași circumscripții administrative 88 de funcționari județeni.⁴²

Proiectul de *Lege pentru înființarea comisiilor interimare comunale și județene*, elaborat de Ministerul Afacerilor Interne, aprobat de guvern și votat de Adunarea Deputaților la sfârșitul lunii aprilie 1947, a reprezentat un moment important în acțiunea de schimbare a compoziției politice a aparatului de stat în favoarea comuniștilor⁴³. Comisiile interimare aveau largi atribuții. Potrivit art. 6 din *Lege* ele aveau inițiativa în problemele de interes local, privind: stabilirea planurilor comunale, de activitate și urmărirea executării lor; crearea veniturilor de orice natură; fixarea impozitelor, taxelor și cotizațiilor; măsuri pentru înlăturarea speculei etc. Numirea membrilor în comisiile interimare pentru comunele rurale și orașele nereședință se făcea de către prefect la propunerea pretorilor, iar pentru comisiile interimare județene, municipale și orașe reședință de către Ministerul Afacerilor Interne, la propunerea inspectorului general administrativ din circumscripția respectivă.

În lunile mai, iunie și iulie ale anului 1947 în județele Moldovei s-au constituit comisiile interimare. În municipiul Iași comisia interimară era compusă din 15 membri din care doi erau reprezentanți ai P.N.L și unul P.N.Ț, iar comisia județeană din 20 de membri din care trei erau ai P.N.L și un reprezentant al P.N.Ț.⁴⁴ În comunele rurale în comisiile interimare erau numiți membrii partidelor politice care aveau organizații în comunele respective. Comisiile interimare înființau comitete de cetățeni cu scopul de a „mobiliza” populația la realizarea sarcinilor administrative și gospodărești locale. Aceste noi organe obștești constituite după modelul comunist, diminuau considerabil atribuțiile primarilor și prefectilor pe plan local.

Ședințele comisiilor interimare erau convocate de prefect sau primar din proprie inițiativă sau la cererea a două treimi din numărul comisiei respective și se țineau o dată pe lună. Ședința comisiei interimare din comuna Izvoarele Sucevei, județul Câmpulung din ziua de 17 septembrie 1947 a avut la ordinea de zi un singur punct: conferirea titlului de cetățean de onoare lui Emil Bodnăraș, subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri și deputat de Câmpulung pentru „sprijinul moral și material dat localului școlii primare din comună ce fusese distrus de război”.⁴⁵

Din noiembrie 1947, când P.N.L-Tătărescu nu a mai făcut parte din guvern, membrii comisiilor interimare aparținând acestui partid au fost înlocuiți cu „elemente verificate” din rândurile „partidelor democratice”. La 10 noiembrie 1947 a avut loc ședința comisiei interimare a municipiului Iași în cadrul căreia liberalul Eduard Lăzărescu, membru al P.N.L- Gheorghe Tătărescu a fost silit să-și prezinte demisia din postul de primar al orașului.⁴⁶

Înlăturarea monarhiei a găsit aparatul de stat local în mâinile comuniștilor, iar

⁴² *Ibidem*, dos 28/1947, f 315, 319-326.

⁴³ *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 39 din 25 aprilie 1947.

⁴⁴ D.J.A.N Iași, Fond Prefectura Județului Iași, dosar 82/1947, f. 4-5. Numărul membrilor consiliilor interimare a fost fixat între 6-9 la comunele rurale și la orașele nereședințe de județ; între 10-15 la orașele reședințe de județ și municipii, iar în județe numărul membrilor comisiilor interimare cuprindea 16-20 persoane.

⁴⁵ D.J.A.N Suceava, Fond Prefectura Județului Câmpulung, dosar 54/1947, f 46.

⁴⁶ *Lupta Moldovei*, nr.419 din 11 noiembrie 1947.

funcționarii publici numiți de aceștia au depus jurământul de credință al R.P.R., angajându-se să lupte pentru întărirea noii forme de guvernământ.

Așadar, transformarea treptată a organelor centrale și locale de stat după modelul sovietic, prin schimbarea permanentă a compoziției sociale și politice, a funcționarilor din administrația județelor din Moldova se încadrează în procesul complex de preluare a întregii puteri politice din țară de forțele de stânga, cu sprijinul Moscovei. Însă, înlăturarea primarilor, pretorilor, prefectilor și reorganizarea jandarmeriei, a justiției și a altor instituții a început în nordul Moldovei încă din primăvara anului 1944 când această zonă a fost ocupată de trupele sovietice. Continuarea acțiunii de înlăturarea a funcționarilor publici din instituțiile locale și centrale s-a accentuat în perioada de la alegeri parlamentare din noiembrie 1946 până la lovitură de stat de la 30 decembrie 1947.

Deoarece comuniștii înaintau inexorabil spre dobândirea monopolului puterii politice, monarhia devenise tot mai mult un decor și, de aceea, trebuia înlăturat ultimul centru al opoziției față de noua societate. Gheorghe Gheorghiu Dej și Petru Groza l-au forțat pe rege să abdice prin lovitură de palat din marți, 30 decembrie 1947. Adunarea Deputaților reunită într-o ședință extraordinară votează Legea nr. 363 pentru proclamarea R.P.R., adoptându-se un nou act legislativ, nr. 364 prin care era numit prezidiul R.P.R. condus de C. I. Parhon. Intrau în acest organism politic Mihail Sadoveanu, Ștefan Voitec, Gheorghe C. Stere și Ion Niculi, lider al Organizației Regionale P.C.R. Iași.⁴⁷

Nu au fost semnalate pe teritoriul național incidente violente cu acest prilej, nefiind o reacție de opoziție masivă la nivel național. Totuși, deși mulți se așteptau să se ajungă la abdicarea lui Mihai I, fiind ultimul cap încoronat în Europa de Est, impactul asupra populației nu a fost de neglijat. Din datele culese și centralizate de Serviciul de Educație al Diviziei 6 Infanterie, în rândurile soldaților înapoiți din permisii din diferite județe ale Moldovei informațiile sunt contradictorii. Astfel, soldatul Imbrea Mihai din comuna Săbăoani, județul Roman, relatează faptul că: „La început lumea a fost speriată. A spus că acum vine și colhozul și până la urmă se va lua și pământul”, iar în comuna Băcești, același județ, soldatul Moraru Gheorghe confirmă la ședințele serviciului de educație: „Parcă nu ar fi fost nimic, lumea nici nu bagă în seamă ce s-a întâmplat, nu plânge după rege. Se interesează de pământul care a rămas de la Domeniile Coroanei și pădurile pe care le-a avut”⁴⁸.

Totodată, în comuna Moinești din județul Bacău, soldatul Andone Vasile relatează că „la început lumea a fost tristă, dar după ce a auzit comunicarea oficială chiar s-a bucurat că averile regelui au rămas statului”⁴⁹. Siguranța județului Vaslui consemnează și ea că organizațiile sioniste sunt îngrijorate căci se temeau că vor fi desființate de regimul republican.⁵⁰

Mai mult afectați au fost țăranii care potrivit Siguranței Județului Neamț legau abdicarea de trecerea la colhoz. În satele Moldovei preoții, învățătorii, militarii și

⁴⁷ "Monitorul Oficial", partea I, Nr 7/9 din ianuarie 1948

⁴⁸ Lovitura de stat de la 30 decembrie 1947. Preliminarii militare, consecințe politice. Documente selectate și adnotate de Mircea Chiritoiu, București, 1997, p.273-276.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ DJAN Iași, fond Comitetul Regional de Partid Moldova, Dosar 10/1947, f 10

studentii comentau că regele a fost forțat să renunțe la tron.⁵¹

Din județul Galați, Ministerul de Interne era atenționat că țărani n-au fost pregătiți pentru această schimbare, deoarece la începutul lunii decembrie Romulus Zăroni, ministru al Frontului Plugarilor afirmase la un miting că guvernul Groza este partizanul Monarhiei.⁵²

Procesul de îndoctrinare a maselor progresa mai lent decât prognoza liderii țării. Prefectul județului Fălciu raporta că elevii din comuna Bogdănești, când li s-au prezentat tablourile cu Gh. Gheorghiu Dej și Ana Pauker au spus că-i reprezintă pe rege și regină.⁵³

Manifestări asupra actului de la 30 decembrie 1947 s-au înregistrat la nivelul tuturor categoriilor sociale. Cele proregaliste s-au mai semnalat și în alegerile din martie 1948 și chiar din 1949, dar propaganda întreținută de regimul comunist în problema monarhiei și-a spus treptat cuvântul.

Înlăturarea monarhiei a găsit aparatul de stat local în mâinile comuniștilor, toți funcționarii publici numiți de aceștia au depus jurământul de credință al RPR, angajându-se să lupte pentru întărirea noii forme de guvernământ.

De remarcat este lipsa de reacție a democrațiilor occidentale în fața înscenărilor și situațiilor dramatice, antidemocratice, produse în Europa de Est. La momentul respectiv, Regele Mihai nu avea să știe că lovitura de stat din România se integrează în scenariul aplicării „procentajului” și, desigur, în procesul complex de impunere a modelului sovietic în zonă.

Resume

Dans cet article j'ai mis en evidence quelques aspects des troubles politiques en insistant sur l'installation de la nouvelle administration dans les differents arrondissements de la Moldavie apres les elections parlamentaires de 1946 . En faisant une lecture tres attentive des documents et de la presse de l'epoque; on a essaye de souligner le fait que les elections de 1946 ont vise non seulement la structure parlamentaire mais tout le regime politique. Les elections de 1946 fermaient la periode d'interruption de la vie parlamentaire de 6 ans et les forces de gauche detenaient le controle non seulement sur les pouvoirs executifs mais aussi sur les pouvoirs legislatifs en limitant les possibilites d "action du roi. L'on suivant le roi Mihai a été obligé a abdiquer. Le regime communiste s'est installé et a duré pendant quatre decennies.

⁵¹ *Ibidem*, f 60

⁵² Arh. N. I. C., Fond Ministerul de Interne, Direcția Administrației de Stat, dosar 43/1947, f. 4

⁵³ Apud Gheorghe Onișoru, *Alianțe și confruntări între partidele politice din România 1944-1947*, București, 1996, p.177

ACTIVITATEA POLITICĂ A REGELUI MIHAI*

Ioan SCURTU*

Regele Mihai a domnit de două ori: între iunie 1927 și iunie 1930, când, fiind minor, a fost tutelat de o Regență, și între septembrie 1940 și decembrie 1947**.

Prima dată a ajuns rege datorită faptului că moștenitorul de drept, principele Carol (tatăl său) a renunțat la această calitate în decembrie 1925. Mai renunțase de două ori (în 1918 și 1919), fapt ce l-a determinat pe regele Ferdinand să taie „creanga putredă” din arborele dinastiei. Hotărârea sa a fost confirmată de Consiliul de Coroană la 31 decembrie 1925 și de Adunarea Națională Constituantă, la 4 ianuarie 1926. Articolul 77 din Constituția adoptată în 1923 stabilea: „Puterile constituționale ale regelui sunt ereditare în linie coborâtoare directă și legitimă a Majestății Sale regelui Carol I de Hohenzollern Sigmaringen, din bărbat în bărbat prin ordinul de primogenitură și cu excluziunea perpetuă a femeilor și coborâtorilor lor”¹. Ca urmare a renunțării principelui Carol, fiul său Mihai, coborâtorul direct și legitim, în ordinea de primogenitură bărbătească a dinastiei domnitoare a devenit moștenitorul de drept al Coroanei. Articolul 83 din Constituție prevedea: „Regele, în viață fiind, poate numi o Regență, compusă din trei persoane, care, după moartea regelui, să exercite prerogativele regale în timpul minorității succesorului Tronului”. De pe această bază, tot la 4 ianuarie 1926, s-a adoptat legea prin care se primea Regența alcătuită din principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea și juristul Gheorghe Buzdugan.

Ca urmare a morții regelui Ferdinand, la 20 iulie 1927, principele Mihai a devenit rege, prerogativele suveranului fiind exercitate de Regență. Având doar 6 ani, Mihai I nu a putut depune jurământul, în formula prevăzută de Constituție: „La suirea pe Tron, el [regele] depune mai întâi în sânul Adunărilor întrunite următorul jurământ: <Jur a păzi Constituțiunea și legile poporului român, a

---

* Prof. univ. dr., Președintele Societății de Științe Istorice din România

** Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866 – 1947)*, vol. IV. *Mihai*, București, Editura Enciclopedică, 2001, 242 p.

¹ „Monitorul oficial”, nr. 282 din 29 martie 1923

menține drepturile lui naționale și integritatea teritoriului>” (art. 82).

Fiind doar un copil, regele nu putea participa la adoptarea unor decizii politice (acestea reveneau Regenței), dar era adus la unele festivități: deschiderea lucrărilor Parlamentului, defilarea din ziua de 10 Mai etc. Preocuparea sa de bază era conducerea și repararea mașinilor, îndeletniciri pentru care avea un real și precoce talent.

În seara zilei de 6 iunie 1930, principele Carol a sosit inopinat în România, cu intenția fermă de a ocupa tronul părintesc. Regele Mihai avea să-și amintească: „Mama a fost cea care a venit să mă anunțe că tatăl meu se întorsese. Îmi amintesc că era în mod vizibil foarte tulburată. Mama ceruse în mod imperios să nu fiu eu acela care merge înaintea lui, ci el să vină la rege. A venit deci în casa noastră. Îmi amintesc ca și cum s-ar fi întâmplat ieri [relatarea este din 1990]. Se aflau acolo unchiul meu – prințul regent Nicolae, mătușa mea – principesa Elisabeta, și mama mea, adunați toți în salon. Mama privea pe fereastră, într-o stare de agitație extremă. Deși stătea cu spatele la mine, știam că plânge. Iar acolo, așezat călare pe un scaun, se afla un bărbat pe care nu-l cunoșteam. Înalt, arătos, cu o mustață scurtă. Era tatăl meu. M-a privit îndelung, apoi s-a ridicat în picioare și m-a luat în brațe, strângându-mă foarte tare. Mă simțeam prizonierul lui. Aș fi vrut să scap, eram foarte stânjenit deoarece, în timp ce mă strângea în brațe, eu întorceam capul spre mama care plângea pe tăcute”².

La 8 iunie 1930, Parlamentul³ a decis anularea legilor din 4 ianuarie 1926, astfel că principele Carol redevenea moștenitorul tronului. Printr-o lege adoptată în aceeași zi, regele detronat a primit titlul de „Mare Voievod de Alba Iulia”. A urmat ceremonia de depunere a jurământului de către regele Carol al II-lea, în formula prevăzută de Constituție.

Principesa Elena divorțase de principele Carol în iulie 1928, iar cei doi nu acceptau ideea refacerii căsătoriei. Elena Lupescu, amanta lui Carol, a revenit în țară la 12 august 1930, iar principesa Elena a fost nevoită să se stabilească în străinătate, la Florența. Datorită acestei situații, principele Mihai a trebuit să facă „naveta” la Florența, pentru a fi timp de câteva luni pe an alături de mama sa. Regele Carol al II-lea a înființat o clasă de elevi la Palat, unde fiul său a parcurs școala primară și liceul, examenul de bacaluareat fiind promovat în iunie 1940. În același timp, Marele Voievod a făcut o pregătire militară, devenind ofițer superior al armatei române. De asemenea, el a participat la diferite festivități alături de tatăl său, la partide de vânătoare, dar marea lui pasiunea a rămas automobilismul. Viața politică nu-l interesa, dar nici Carol al II-lea nu s-a preocupat să-l țină la curent cu problemele de stat.

Ca urmare a pierderilor teritoriale din vara anului 1940, situația regelui devenise critică. El a fost nevoit să apeleze la generalul Ion Antonescu, pe care l-a numit în ziua de 5 septembrie în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri,

²Majestatea Sa Regele Mihai al României, *O domnie întreruptă*. Convorbiri cu Philippe Viguié Desplaces, București, Editura Libra, 1995, p. 43

³Vezi, pe larg, „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 42, ședința din 8 iunie 1930

investit cu „depline puteri pentru conducerea statului român”⁴. În aceeași zi a fost suspendată Constituția și a fost dizolvat Parlamentul. În noaptea de 5/6 septembrie, Antonescu i-a cerut lui Carol să abdice, fapt ce a creat la Palat o stare extrem de tensionată și confuză. Când Marele Voievod a întrebat ce se întâmplă, tatăl său, „nervos și pe un ton tăios, a refuzat să-i răspundă”⁵. În dimineața zilei de 6 septembrie, Carol al II-lea a semnat un manifest în care aprecia: „Azi, zile de vitregie nespuse îndurerează țara, care se găsește în fața unor mari primejdii. Aceste primejdii vreau, din marea mea dragoste pentru acest pământ în care am fost născut și crescut, să le înlătur trecând astăzi fiului meu, pe care știu cât de mult îl iubiți, grelele sarcini ale domniei”⁶. Prin această formulă, Carol lăsa deschisă formula revenirii sale la tron și avea să scrie: „N-am făcut decât o delegație, fără a abdica în mod formal”⁷.

Generalul Antonescu a semnat imediat un decret-lege în care se afirma că: „Având în vedere actul de abdicare a M.S. regelui Carol al II-lea”, succesiunea la tron revenea Marelui Voievod Mihai. În consecință, acesta a fost invitat să depună jurământul. Când a semnat aghiotanul, Mihai încă dormea, iar după ce a pus receptorul la ureche i s-a comunicat: „Majestatea Voastră este chemată la orele zece în Sala Tronului, pentru a depune jurământul de încoronare”⁸.

S-a conformat solicitării primite, coborând în Sala Tronului, unde se aflau doar trei persoane oficiale: generalul Ion Antonescu – Conducătorul Statului, Nicodim–Patriarhul României și D.Gh. Lupu – primul președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție. Marele Voievod a depus jurământul într-o formulă nouă, dictată de Antonescu: „Jur credință națiunii române. Jur să păzesc cu sfințenie legile statului. Jur să păzesc și să apăr ființa statului și integritatea teritorială a României. Așa să-mi ajute Dumnezeu”⁹. Datorită situației României din acel moment, noul rege nu a putut depune jurământul în fața Parlamentului, fapt ce-l va determina pe Carol al II-lea să conteste legitimitatea urcării pe tron a fiului său.

Primul decret semnat de regele Mihai a fost cel privind investirea generalului Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri, cu depline puteri pentru conducerea statului român. Biograful său, Arthur Gould Lee, referindu-se la acest moment, scria: „El era regele, dar cu toate acestea nu știa ce trebuie să facă, căci nu fusese niciodată instruit în privința relațiilor dintre Coroană și capul sau membrii guvernului. Mai mult decât atât, nu cunoștea numele majorității miniștrilor săi”¹⁰.

Asumându-și răspunderea conducerii statului, generalul Antonescu era ferm hotărât să nu îngăduie implicarea regelui în luarea deciziilor. În ședința

⁴ „Monitorul oficial”, nr. 205, din 5 septembrie 1940

⁵ Arthur Gould Lee, *Coroana contra secera și ciocanul. Povestea regelui Mihai al României*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 14

⁶ „Monitorul oficial”, nr. 206 bis, din 6 septembrie 1940

⁷ Carol al II-lea, regele României, *Însemnări zilnice*, vol. III, București, Editura Scripta, 1998, p. 303

⁸ Arthur Gould Lee, *op. cit.*, p. 13

⁹ „Monitorul oficial”, nr. 206 bis, din 6 septembrie 1940

¹⁰ Arthur Gould Lee, *op. cit.*, p. 18

Consiliului de Miniștri din 7 septembrie 1940, el declara: „Palatul nu se amestecă în nici o problemă a statului și acel ministru sau funcționar al statului ce va fi prins de mine [că întreține legături cu regele] va fi destituit imediat și sancționat”. În opinia sa, regele era doar „un simbol și nu are dreptul să se amestece în conducerea statului”¹¹. Regele Mihai avea să mărturisească: „Antonescu luase în mâinile lui treburile țării, iar eu devenisem un figurant”. Și-a stabilit reședința la Sinaia, împreună cu regina-mamă Elena. „Nu mă duceam în București decât din rațiuni oficiale, atunci când mă convoca Antonescu. <Convoca>, acesta este cuvântul”. Conducătorul statului îi trimitea pentru semnat unele decrete regale, între care cel din 14 septembrie 1940, când România a fost proclamată Stat Național-Legionar. Regele a ținut să întărească semnătura sa printr-o telegramă adresată lui Antonescu: „Legiunea subordonându-se azi hotărât acțiunii de refacere a țării pe care domnia voastră ați pornit-o, vă felicit, domnule general și vă urez, atât domniei voastre personal, cât și Mișcării Legionare completă reușită pentru binele românismului”¹². Peste câteva luni, după înfrângerea rebeliunii legionare din ianuarie 1941, regele a semnat decretul prin care se anula decretul din 14 septembrie 1940.

La 10 mai 1941, Ziua Națională a României, prin decret semnat de Ion Antonescu, regele Mihai a fost înălțat la gradul de mareșal, bastonul fiindu-i înmănat de conducătorul statului¹³. Nici calitățile militare, nici vârsta, nici activitatea concretă nu justificau acceptarea unei asemenea demnități, dar Antonescu aspira el însuși la gradul de mareșal și își pregătea astfel terenul.

După propria sa mărturisire, Mihai a aflat, în ziua de 22 iunie 1941, de la radio Londra (B.B.C.), în timp ce se plimba cu automobilul, împreună cu regina-mamă, că țara sa intrase în război¹⁴. A simțit nevoia să-i trimită urgent o telegramă lui Antonescu: „În clipa când trupele noastre trec Prutul și codrii Bucovinei pentru a reîntregi sfânta țară a Moldovei lui Ștefan cel Mare, gândul se îndreaptă către domnia voastră domnule general și către ostașii țării”¹⁵. În ziua de 21 august 1941, regele a semnat decretul prin care „Pentru servicii aduse patriei și tronului pe câmpul de bătaie”, generalul Antonescu era avansat la gradul de mareșal¹⁶. În timpul războiului, regele a făcut, la solicitarea lui Antonescu, câteva vizite pe front, prilej cu care a decorat mai mulți ostași pentru actele lor de bravură.

Mihai I nu era interesat de evoluția evenimentelor politice și militare. Preluând, la 29 martie 1944, postul de șef al Casei Militare a Regelui, generalul Sănătescu, nota: „Văd că am o misiune grea. Mai întâi, regele este foarte tânăr, deabia are 21 de ani. Constat că este străin de treburile statului, nu din vina sa, ci din

¹¹ *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri: Guvernarea Antonescu, vol. I (septembrie – decembrie 1940)*. Ediție Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Bogdan Florin Popovici, București, Arhivele Naționale ale României, 1997, pp. 2 - 3

¹² „Universul” din 8 octombrie 1940

¹³ Arh. N. I. C., fond *Casa Regală. Mihai I*, dos. 10/1940, f. 33

¹⁴ Arthur Gould Lee, *op. cit.*, pp. 46 - 47

¹⁵ „Universul” din 23 iulie 1941

¹⁶ „Monitorul oficial”, nr. 200 din 24 august 1941

vina mareșalului, care nu l-a pus la curent cu nimic. Este mult de lucru, așadar”. Sănătescu a discutat cu regina-mamă despre „necesitatea ca regele să se pregătească mai mult în vederea îndeplinirii sarcinii ce-i revine ca rege, și pe care eu o văd venind în curând. Ar trebui să ia și lecții de dicțiune, pentru a vorbi cât mai clar, și să se obișnuiască a ține cuvântări. Regelui îi plac vânătoarea, mecanica și motoarele, dar asta e prea puțin pentru un rege. Eu nu pot să-i fac un program de activitate, pentru a nu avea aerul că, abia venit, am și început cu inovațiile. Am rugat-o pe regină ca toate să aibă aerul că pornesc de la ea; regele ține foarte mult la mama sa, așa că va asculta de sugestiile ei”¹⁷.

Regina-mamă Elena, tinerii aflați la Curtea Regală (mai ales Ion Mocsony-Stârcea), liderii partidelor istorice (Iuliu Maniu, Constantin I.C. Brătianu), precum și cei ai PCR și PSD (Lucrețiu Pătrășcanu și Constantin Titel Petrescu) au reușit să-l convingă pe Mihai I să iasă din pasivitatea în care se complăcea și să acționeze pentru scoaterea României din război. Regele a participat la unele discuții privind formarea noului guvern, dar nu s-a ajuns la nici un rezultat, deoarece Iuliu Maniu a declinat oferta de a-și asuma răspunderea conducerii acestuia.

În ziua de 23 august 1944, în cadrul unei discuții avute la Palatul din Calea Victoriei, Mihai i-a cerut lui Ion Antonescu să semneze imediat armistițiul, dar acesta a refuzat. Ca urmare, regele i-a comunicat decizia de a-l demnitate din funcția de conducător al statului, iar în clipele următoare o echipă de militari l-au arestat pe mareșal, precum și pe Mihai Antonescu, aflat și el în audiență. În seara aceleiași zile, s-a difuzat la radio o *Proclamație către țară*¹⁸, prin care regele anunța ieșirea României din alianța cu Puterile Axei, încetarea războiului împotriva Națiunilor Unite, formarea unui guvern de unitate națională și sfârșitul dictaturii. Vestea a fost primită cu satisfacție de întreaga țară, inclusiv de armata română. Prin actul de la 23 august s-a evitat transformarea României în teatru de război, s-a asigurat trecerea acesteia de partea Națiunilor Unite și revenirea la un regim democratic. Gestul regelui a fost apreciat de liderii statelor învingătoare în război, apreciind că astfel s-a grăbit înfrângerea Germaniei. Pentru actul său de la 23 august, Mihai I a fost decorat de Prezidiul Sovietului Suprem al URSS cu Ordinul „Victoria”, în iulie 1945¹⁹, și de președintele SUA cu „Legiunea de Merit”, în mai 1947²⁰.

Realitatea a demonstrat că lovitura de stat de la 23 august s-a desfășurat sub semnul improvizației și al confuziei: a fost încropit un guvern condus de generalul Sănătescu; fostul conducător al statului a fost lăsat în seama unei „gărzi patriotice”, aparținând PCR, fiind apoi preluat de sovietici; conducerea armatei a fost încredințată generalului Mihail, trecut în rezervă de Antonescu în septembrie 1940; decretul constituțional prin care se asigura legalitatea noului

¹⁷ Constantin Sănătescu, *Jurnal*, București, Editura Humanitas, 1993, pp. 126 - 127

¹⁸ „România liberă” din 24 august 1944

¹⁹ „Scântea” din 9 iulie 1945

²⁰ „Adevărul” din 13 mai 1947

regim a fost publicat abia la 2 septembrie etc. Dar cel mai grav a fost faptul că, prin proclamația regală, se anunța: „România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii”, drept care românii erau îndemnați: „Primiți pe soldații acestor armate cu încredere. Națiunile [Unite] ne-au garantat independența țării și neamestecul în treburile noastre interne”. Acestea afirmații erau absolut false și au provocat României mari daune umane și materiale. Armistițiul s-a încheiat abia la 12 septembrie 1944, iar până atunci sovieticii – ca și englezii și americanii – au continuat să considere România un stat inamic. Armata Roșie a procedat la ocuparea țării, la dezarmarea trupelor române, luând circa 150.000 de prizonieri. În mod cert, a existat o mare discrepanță între dorința regelui, susținut de partidele care alcătuiseră Blocul Național Democrat, la 20 iunie 1940 (PNȚ, PNL, PSD și PCR), și realitatea concretă: la 23 august, România nu numai că nu și-a dobândit independența, dar a devenit o țară ocupată de sovietici.

Liderii PNȚ și PNL și-au pus mari speranțe în sprijinul SUA și al Marii Britanii, neștiind sau neputând să creadă că între marile democrații occidentale și URSS exista o înțelegere privind împărțirea sferelor de influență, iar România se afla în spațiul rezervat Kremlinului.

Principalul instrument politic al sovieticilor în România a fost PCR, care a pornit o amplă ofensivă pentru cucerirea puterii. La 6 martie 1945, sub presiunea manifestațiilor populare inițiate de PCR prin Frontul Național Democrat și a intervenției brutale a comisarului sovietic A.I. Vișinski, regele a acceptat guvernul propus de dr. Petru Groza, care a marcat o schimbare a regimului politic din România. Din acel moment, PCR a devenit principala forță de guvernământ, direcționând România pe făgașul impus de Kremlin.

În zilele de 17 iulie – 2 august 1945, a avut loc Conferința de la Potsdam, la care liderii SUA, Marii Britanii și URSS au hotărât că vor încheia tratate de pace cu guvernele democratice recunoscute de Marile Puteri. La 6 august, Uniunea Sovietică a hotărât să stabilească relații diplomatice cu România, dar SUA și Marea Britanie au anunțat că nu recunosc guvernul Groza, deoarece avea un caracter nedemocratic.

Sfătuit de reprezentanții americani și englezi la București, precum și de Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu, regele a decis să acționeze pentru schimbarea guvernului. În ziua de 20 august, el i-a cerut lui Groza „să-l ajute” pentru constituirea unui cabinet pe care SUA și Marea Britanie să-l recunoască. Deoarece Groza nu a dat curs acestei solicitări, la 21 august regele s-a adresat guvernelor englez, american și sovietic cu „rugăminte de a interveni”. Până la rezolvarea situației, Mihai a decis să întrerupă legăturile cu guvernul Groza, intrând în grevă²¹.

Sprijinit de sovietici, acest guvern și-a continuat activitatea ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. La 6 septembrie 1945, când s-au împlinit 5 ani de la

²¹ Vezi, pe larg, Dinu C. Giurescu, *Imposibila încercare. Greva regală din 1945. Documente diplomatice*, București, Editura Enciclopedică, 1999

urcarea lui Mihai pe tron, presa guvernamentală a publicat articole elogioase la adresa acestuia, iar primul ministru Petru Groza și vicepreședintele Consiliului de Miniștri Gheorghe Tătărescu i-au trimis o telegramă de felicitare. În ziua de 8 noiembrie – de Sfinții Mihail și Gavriil –, membrii guvernului au participat la *Te-deumul* de la Patriarhie, iar „*Scânteia*” și „*România liberă*” au subliniat rolul suveranului la 23 august 1944, când s-a aflat „alături de popor”. Pe de altă parte, în aceeași zi, partidele istorice au încurajat organizarea unei manifestații de protest împotriva „guvernului nedemocratic” prezidat de Petru Groza și de susținere a regelui Mihai. Manifestația a prilejuit o confruntare violentă între oponenții și susținătorii guvernului, în urma căreia s-au înregistrat 9 morți și mai mulți răniți²². În tot acest timp, regele s-a aflat la Sinaia, unde, alături de vechile sale pasiuni (automobilismul și vântoarea), și-a găsit altele noi: câinii de rasă și fotografia artistică.

La Conferința miniștrilor de Externe ai SUA, Marii Britanii și URSS, desfășurată la Moscova în zilele de 16 – 20 decembrie 1945, s-a discutat și situația din România. Cele trei guverne au decis să dea „sfatul” cerut de rege și anume ca în cabinetul prezidat de dr. Petru Groza să intre câte un membru al PNT și PNL, iar guvernul să organizeze alegeri parlamentare „libere și nestingerite”, la care să participe toate „partidele democratice și antifasciste”²³. Pe această bază, la 7 ianuarie 1946, Mihai a restabilit legăturile cu guvernul. La rândul lor, SUA și Marea Britanie au recunoscut, în ziua de 5 februarie 1946, guvernul prezidat de Petru Groza. În *Jurnalul* său, Constantin Sănătescu aprecia că Uniunea Sovietică „și-a impus voința” și conchidea: „În definitiv, dacă era vorba ca anglo-americanii să cedeze, apoi era bine ca la 21 august 1945 să ne fi lăsat în pace și să nu fi îndemnat pe rege la o rezistență care se vede că a fost inutilă și a stricat relațiile regelui cu Rusia și cu partidele de stânga”²⁴.

După experiența grevei sale, regele a evitat să mai meargă pe linia confruntării cu guvernul și a refuzat sistematic să dea curs sugestiilor formulate de Maniu și Brătianu. Pentru a sublinia noua sa orientare, regele a semnat la 26 ianuarie 1946, decretul-lege vizând ridicarea unui monument în București „pentru glorificarea eroilor Armatei Sovietice care și-au dat viața pentru eliberarea țării noastre” și care să constituie un „simbol al veșniciei noastre prietenii cu URSS”²⁵. Monumentul a fost dezvelit în ziua de 10 mai 1946, în prezența regelui, membrilor guvernului, mareșalului sovietic Tolbuhin și a altor oficialități. În același spirit, la 26 mai 1946, Mihai a semnat decretul pentru decorarea lui Petru Groza cu „*Ordinul Serviciul Credincios*”, în gradul de Colan, pentru realizările guvernului instalat la 6 martie 1945. Regele a semnat toate decretele elaborate de guvern, inclusiv cel privind legea electorală, care avea un evident caracter anticonstituțional, deoarece desființa Senatul, una din cele două Camere prevăzute de legea fundamentală din 1923.

²² 1945. *România. Viața politică în documente*. Coordonator Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1994, pp. 391 - 427

²³ „*Ardealul*” din 29 decembrie 1945

²⁴ C. Sănătescu, *Jurnal*, p. 156

²⁵ „*Monitorul oficial*”, nr. 23 din 28 ianuarie 1946

La sugestia guvernului, regele nu a făcut uz de dreptul său de amnistie în privința mareșalului Antonescu și a altor trei colaboratori ai săi, care au fost executați în ziua de 1 iunie 1946. Diplomatul american Schuyler aprecia că societatea bucureșteană a rămas „consternată de execuție. Se pare că aproape toți se așteptau ca regele să comute toate sentințele în ultima clipă”, dar că „el a considerat că recomandarea guvernului reprezintă în întregime atitudinea Uniunii Sovietice și, prin urmare, nu a avut de ales și s-a conformat”²⁶. Desigur, dacă regele ar fi dorit cu adevărat să-l salveze pe Antonescu, sau măcar să demonstreze că nu era de acord cu uciderea mareșalului, avea o cale de ales și anume abdicarea. Astfel, oficialitățile de la București, precum și Kremlinul, ar fi fost puse într-o situație delicată, iar opinia publică ar fi luat act de un asemenea gest cu urmări imprevizibile. Dar regele a preferat să rămână la remorca guvernului și a sovieticilor.

O atitudine similară a adoptat și față de rezultatul alegerilor parlamentare din 19 noiembrie 1946. Partidele Național-Țărănesc, Național-Liberal, Social-Democrat Independent au contestat vehement rezultatele oficiale, cerând anularea acestora și organizarea de noi alegeri. Maniu și Brătianu au căutat să-l determine pe rege să nu participe la deschiderea lucrărilor Adunării Deputaților. Potrivit unor relatări, Maniu i-ar fi spus: „Majestate, dacă te duci să deschizi acest Parlament, acesta va fi și cel care te va detrona și nu mai poți spune că n-a fost poporul care te-a detronat”²⁷. Regele nu a urmat aceste sfaturi, iar în ziua de 1 decembrie a citit mesajul de deschidere a lucrărilor Adunării Deputaților, în care afirma: „Sunt fericit să mă găsesc în mijlocul reprezentanților țării, întruniți astăzi pentru întâia oară, după o îndelungată întrerupere a vieții parlamentare”²⁸.

Mihai I a semnat toate legile adoptate de Adunarea Deputaților, inclusiv cea pentru etatizarea Băncii Naționale a României (decembrie 1946) și pentru înființarea și funcționarea Oficiilor Industriale, prin care se permitea intervenția statului în întreprinderile particulare (mai 1947).

Ministerul de Interne a declanșat, încă de la începutul anului 1947, o amplă presiune împotriva adversarilor regimului, mai ales din rândurile PNT și PNL. Liderii acestor partide au cerut regelui, în repetate rânduri, să intervină. La 20 mai 1947, Constantin I.C. Brătianu i-a transmis un memoriu în care aprecia: „Suveranul, pentru îndeplinirea menirii sale constituționale, trebuie să considere guvernul Groza ca un simplu guvern de giranți, să nu mai semneze nici o lege cu scopul de a aduce modificări esențiale în structura politică și economică a țării și să facă apel la cele trei Mari Puteri spre a găsi formula unui guvern în măsură a reprezenta voința și aspirațiile reale ale țării”²⁹. Dar regele se convinsese că asemenea intervenții erau zadarnice, astfel că nu a dat curs sugestiilor primite.

La 14 iulie 1947 a fost arestat un grup de fruntași ai PNT, sub pretextul că a încercat să fugă din țară pentru a crea un guvern ostil celui existent; a urmat dizolvarea acestui partid la 29 iulie și trimiterea în judecată a fruntașilor săi. Procesul

²⁶ C.V.R. Schuyler, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945 – 20 septembrie 1946)*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 335

²⁷ *Un martor al istoriei. Emil Ghilezan de vorbă cu Adrian Niculescu*, București, Editura AII, 1998, p.151

²⁸ „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 1, ședința din 1 decembrie 1946, p. 1

²⁹ 1947. *România. Viața politică în documente*. Coordonator Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1994, p. 160

s-a judecat în perioada 29 octombrie – 4 noiembrie 1947 și s-a încheiat cu aspre condamnări (Iuliu Maniu și Ion Mihalache la temniță grea pe viață). Regele nu a intervenit pentru exercitarea dreptului său constituțional de amnistie în materie politică.

Membrii guvernului evitau să-l informeze pe rege despre activitatea lor, căutând să-l țină cât mai departe de activitatea concretă. Arthur Gould Lee avea să scrie: „Deși două sau trei zile pe săptămână erau destinate întrevederilor cu miniștrii, sfera discuțiilor a început să se reducă progresiv și nu odată i s-a raportat că nu era nimic de discutat”³⁰. La 6 noiembrie, regele a semnat decretul prezentat de dr. Petru Groza pentru numirea lui Vasile Luca în funcția de ministru de Finanțe și a Anei Pauker în cea de ministru de Externe, act ce marca consolidarea pozițiilor PCR în guvern, ca urmare a înlăturării grupării Tătărescu.

Neimplicându-se în viața politică, regele avea timp liber, drept care se ocupa cu vânătoarea, făcea fotografii și se plimba cu mașina, însoțit de mama sa. O bună parte din timp și-o petrecea la Săvârșin, unde zbura cu avionul, experimentând mai multe tipuri de aparate (între care și pe cel primit cadou de la I.V. Stalin). Avea 26 de ani, astfel că, atât regina-mamă, cât și președintele Consiliului de Miniștri, apreciau că era timpul să se căsătorească. Potrivit obiceiului său, Groza se prezenta la rege jovial și gata să-i dea sfaturi. Odată i-a spus: „Credeti-mă, veți avea o soție drăgălașă și veți fi fericit, sunt sigur. Veți avea o familie frumoasă și cinci copii”³¹. Regina-mamă trimitea scrisori la diferite curți regale, unde erau fete de măritat și primea din partea acestora confirmarea și poza respectivelor principese. Era primul pas spre cunoașterea tinerilor.

Prilejul unei relații directe s-a ivit la mijlocul lunii noiembrie 1947, când Mihai a participat la căsătoria principesei Elisabeta, moștenitoarea Coroanei Marii Britanii. La Londra a cunoscut-o pe Ana de Bourbon Parma, cu care a decis să se însoare. Folosind ocazia prezenței sale la acest eveniment, regele a discutat cu mai mulți lideri politici situația din România. Rezultatele au fost dezamăgitoare; el avea să relateze că s-a întâlnit și cu ministrul britanic de Externe: „Timp de peste două ore, mama mea și cu mine i-am povestit toate evenimentele din ultimele luni. L-am întrebat atunci ce intenționează să facă pentru a ne veni în ajutor. <Nu vreau să vă las speranțe deșarte. Anglia nu este în măsură să facă nici cel mai mic lucru pentru dumneavoastră>. Un răspuns dur, dar care avea meritul sincerității”³².

A revenit în țară, unde a avut, la 22 decembrie, o discuție cu Petru Groza. Regele i-a relatat despre întâlnirea sa cu Ana, care-i era „foarte dragă”, dar că regina-mamă avea „ambii mai mari”, zicând că aceasta era „cam săracă”. L-a rugat pe primul ministru să fie alături de el și s-o convingă pe regina-mamă. Regele avea să-și amintească faptul că, în timpul discuțiilor, Groza „a strecurat, într-o conversație vădit anodină, mici fraze cum au fost: <lumea s-a schimbat> și cuvinte ca <socialism>, <libertate>”³³. Mihai i-a declarat primului ministru: „Nu înțeleg să mă opun lucrurilor la care nu te poți opune. Văd ce este în jurul meu”, dar i-a precizat că nu ar vrea să trăiască în hoteluri ca fostul rege al Iugoslaviei, sau la Piramide, ca

³⁰ Arthur Gould Lee, *op. cit.*, p. 245

³¹ Nicoleta Frank, *O înfrângere în victorie*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 347

³² *O domnie întreruptă*, pp. 114 - 115

³³ *Ibidem*, p. 118

fostul împărat al Italiei, exilat în Egipt. Groza l-a asigurat că, după abdicare, Mihai își va păstra cetățenia română, castelele și averea. Cu același prilej, el i-a supus spre semnare decretul de numire a lui Emil Bodnăraș în funcția de ministru al Apărării Naționale, iar regele a spus: „Nici o rezervă, îl cunosc, e energic”³⁴. Prin acest act, PCR prelua conducerea armatei române, al cărei „cap” era, potrivit normelor constituționale, regele.

În ziua de 30 decembrie, Petru Groza, însoțit de Gheorghe Gheorghiu-Dej, s-au prezentat la palatul Elisabeta, unde i-au prezentat regelui actul de abdicare. Acesta a cerut 48 de ore pentru a-l studia, dar Groza a replicat: „Este imposibil. Poporul nostru așteaptă știrea abdicării. Dacă nu vom avea curând semnătura dv., se vor ivi neplăceri”³⁵. Mihai s-a retras într-o cameră alăturată, prilej cu care a constatat că legăturile telefonice erau tăiate, iar garda fusese schimbată cu militari aparținând Diviziei „Tudor Vladimirescu”. În aceste condiții, regele a semnat actul de abdicare, apoi l-a înmănat dr. Petru Groza. În lucrarea sa, Arthur Gould Lee avea să scrie că, după acest moment, „regele aștepta încordat ca ei să plece, prezența lor fiind deja prea mult. Dar Groza nu a putut rezista unui ultim impuls melodramatic. Îndreptându-se către regina-mamă, s-a bătut cu palma peste buzunarul lateral: <la pipăiți ce am aici>. Regina s-a dat înapoi, dar Groza, nestingherit, s-a întors către rege, care a văzut, când primul ministru a ridicat clapa buzunarului, patul unui [pistol] Browning automat. <N-am vrut să risc nimic, a zis Groza chicotind. Nu aveam de gând să vă las să îmi faceți ce i-ați făcut lui Antonescu>”³⁶.

În aceeași zi, Adunarea Deputaților a luat cunoștință de abdicarea lui Mihai I și a proclamat Republica Populară Română, act ce marca încheierea celor 80 de ani de regalitate în România.

Dintre cei patru regi, Mihai I a avut soarta cea mai ingrată: devenit rege la 6 ani, a fost detronat la 9 ani; a revenit la domnie când avea 19 ani și a abdicat la 26 de ani. Singurul act notabil de care și-a legat numele a fost cel de la 23 august 1944, dar valoarea lui este controversată. A avut ghinionul să fie rege în timpul unui dictator vivace (Ion Antonescu) și apoi al ocupației sovietice. În aceste condiții, nu s-a putut manifesta ca un autentic conducător, astfel că a intrat în istorie în postura de victimă a oamenilor și a vremurilor. A revenit în România după revoluția din decembrie 1989, oferindu-și serviciile în slujba țării sale, devenită republică, dar care l-a recunoscut ca o personalitate istorică.

³⁴ Arh. N. I. C., fond C.C. al PCR, colecția 103, dos. 486/1947, ff. 1-3

³⁵ Ioan Scurtu, *Mihai I*, p. 190

³⁶ Arthur Gould Lee, *op. cit.*, p. 196

POLITICA GUVERNAMENTALĂ FAȚĂ DE MINORITĂȚILE NAȚIONALE (19 NOIEMBRIE 1946-13 APRILIE 1948).

Bob FĂNICĂ*

Conferința de Pace, ale cărei lucrări se deschideau în 29 iulie 1946, confirma tratamentul internațional al unei țări învinse, impus României odată cu semnarea armistițiului. Așezată în rândul statelor satelite Germaniei, România participa în calitate de « invitată », cu dreptul de a-și expune punctul de vedere, fără a putea influența luarea deciziilor.

Proiectele de tratate și documentațiile prezentate de diversele comisii, au constituit sursa unor aprinse confruntări, discuții și polemici, purtate îndeosebi între marile puteri. Proiectul tratatului de pace cu România, era publicat în 31 iulie 1946. Organizațiile evreiești concentrate la Paris cereau în memoriile prezentate, introducerea de amendamente la proiectul de tratat cu România, în favoarea evreilor. Răspunzând cererilor evreiești, din memoriul prezentat în 28 iunie 1946, reprezentantul diplomatic al României la Paris Richard Franasovici arăta că toate doleanțele evreilor erau deja soluționate favorabil, și în parte legiferate de

guvernul român, însă nu putea fi acceptată inserarea în tratat a unor măsuri de protecție specială.¹ Cererile organizațiilor mondiale evreiești, cuprinse în memoriile prezentate Conferinței de Pace spre examinare, au inspirat propunerile delegațiilor britanică și americană din 8 și respectiv 24 septembrie 1946, privind problema bunurilor, drepturilor și intereselor evreilor din România.

Anglo-americanii cereau introducerea unui articol, menit a obliga România să repună populația evreiască în drepturi și proprietăți asupra bunurilor, sechestrate pe temeiul originii rasiale ori religioase. De asemenea mai cereau ca bunurile evreiești rămase vacante (fără proprietar), să constituie un fond pentru ajutorarea evreilor din România, pus la dispoziția Uniunii Comunităților Evreiești, și administrat de o organizație internațională a refugiaților evrei, prin delegații acesteia.

Se solicita o derogare de la dreptul comun în materie de succesiune, conform căruia statul moștenește bunurile vacante.

Amendamentele propuse de britanici și americani, urmărind „protecțiunea elementului evreiesc din România”², erau considerate de membri delegației

* Prof. com Vulcana-Pandele, jud. Dâmbovița

¹ M. R. Mocanu, *România în anticamera Conferinței de Pace de la Paris*, București. Arhivele Naționale ale României, 1996, pg.176.

² Ioan Scurtu (coordonator), *România viața politică în documente*, 1947, București, Arhivele Statului din România, 1994, pg.162.

guvernamentale prezentă la Paris inutile, fără a corespunde unei necesități reale. Aceasta în condițiile în care, garanțiile prevăzute prin aceste amendamente, se regăseau în Constituția și legislația română adoptate după 23 august 1944, ce restabileau deja drepturile și interesele evreilor cetățeni români. Apoi ele încălcau – potrivit vicepreședintelui Gheorghe Tătărescu – suveranitatea și independența statului român, constituind o imixtiune în afacerile interne ale acestuia, riscând totodată să genereze în România curente de opinie, în detrimentul chiar al evreilor.³

În discuțiunile cu membrii Delegației evreiești, arătam că inserarea unui astfel de articol într-un tratat internațional care devine obligatoriu, nu este cel mai bun mijloc de pacificare a spiritelor⁴, sublinia Gheorghe Tătărescu în ședința Consiliului de Miniștri din 19 octombrie 1946. Opoziția română refugiată la Paris considera că obligația statului român de a repara nedreptățile cauzate de măsuri discriminatorii rasiale ori religioase, este justă. România luăsese însă înainte de inițiativa britanică, în conformitate cu prescripțiile art.6 din Convenția de Armistițiu, toate măsurile menite a revoca asemenea legiuiri discriminatorii. Dispozițiile art. 3 și 4 din proiectul tratatului de pace cu România erau considerate de către opoziție suficiente în blocarea de legi cu caracter discriminatoriu, pe criterii rasiale și religioase, astfel încât inserarea art.25 propus de britanici, părea inutilă.⁵ Articolul putea forma în rândul cetățenilor români, categorii privilegiate și îndrituite la despăgubiri depline” din partea statului, în condițiile în care paguba pricinuită proprietății lor, s-a datorat nu acestuia, ci unui act de război.⁶ Potrivit opoziției române, dispozițiile cuprinse în art. 25 al Tratatului de Pace, creau o nouă discriminare, împiedicând promovarea înțelegerii și armoniei, întronarea unei reale egalități, între toți supușii români.⁷

În discuțiile dintre reprezentanții politici ai delegației române la Paris, și cei ai organizațiilor evreiești din România, aceștia din urmă se arătasera dispuși ca organizațiile mondiale evreiești să ceară retragerea amendamentelor propuse de britanici și americani, la textul Tratatului de Pace cu România, în schimb guvernul român să se angajeze a satisface o serie de doleanțe evreiești.⁸ Acestea mergeau însă, mai departe decât dispozițiile cerute a fi inserate în tratat.⁹ Pe lângă drepturile la despăgubiri, organizațiile evreiești mondiale, cereau angajamente pentru restabilirea dreptului de cetățenie, evreilor ce fuseseră privați de acesta, ori pentru cei ce se găseau în imposibilitatea de a face dovada cetățeniei, adică pentru cei ce nu aveau acte, dându-le dreptul de a face dovada cetățeniei lor cu doi martori.¹⁰

Evreii mai cereau încadrarea în statutul naționalităților, ceea ce probabil i-ar fi apropiat, în ceea ce privește exercițiul drepturilor lor de minoritatea maghiară, restituirea tuturor bunurilor individuale și colective, indemnizarea pentru toate pagubele cauzate individual sau colectiv, punerea bunurilor evreiești nereclamate sau vacante la dispoziția unei organizații speciale evreiești, dreptul la liberă

³ Marin Radu Mocanu, *op. cit.*, pg.356.

⁴ *Ibidem*, pg.290.

⁵ *Ibidem*, pg.320.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, pg. 352.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

emigrare.¹¹ Oficialii români arătau că multe din aceste cereri erau deja satisfăcute,

pe celelalte guvernul fiind dispus să le satisfacă, dar în cadrul liberului exercițiu al suveranității statului, și nu ca rezultat al unor angajamente luate pe plan internațional.¹² În urma demersurilor și a observațiilor întreprinse, delegația română obținea eliminarea textului prin care bunurile rămase vacante de pe urma victimelor și persecuțiilor rasiale erau transmise unei societăți internaționale a refugiaților evrei, ce ar fi devenit proprietara acestora. Potrivit art. 25 alin.2 al Tratatului de Pace cu România, noul proprietar al acestora devenise organizațiile evreiești din țară.¹³

În urma remanierii guvernamentale, realizată după alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946, Gheorghe Gheorghiu-Dej prelua Ministerul Economiei Naționale, generalul Mihai Lascăr devenea ministru de război, iar generalul Anton era înlăturat din fruntea Inspectoratului General al Jandarmeriei, înlocuit fiind cu generalul Stoenescu.¹⁴ În general, din majoritatea instituțiilor statului, erau scoase elementele mai puțin sigure, instalați fiind oameni absolut de încredere. Controlând administrația de stat și Biroul Politic al Blocului Partidelor Democratice, unde Vasile Luca deținea funcția de secretar, P.C.R. își făcea de „facto” puternic simțită prezența la începutul anului 1947.

Persecuțiile și arestările celor ce încercau a se împotrivi comunizării României au început în forță în primăvara lui 1947, după semnarea Tratatului de Pace (10 februarie 1947), desfășurate în mai multe valuri pe întreg parcursul anului, și luând forma terorii de stat.¹⁵ Arestările masive făceau ca încercările de fugă din țară, și trecerile frauduloase peste graniță, să ia amploare. Rabinul șef Alexandru Șafran fugea în decembrie 1947, regimul comunist promovând în această funcție începând cu 1948, pe Mozes Rosen, care se încadra pe linia noii orientări politice și ideologice.¹⁶ Reprezentantul S.U.A. în România, Roy Melbourne constata în raportul său din 28 august 1947: Numeroși cetățeni evrei din România se tem că actuala evoluție a evenimentelor va duce la noi pogromuri, dar conform ultimelor relatări, ei nu au reușit să treacă granița ungară.¹⁷ Provocările politice și ideologice împărțiseră evreii din punct de vedere al opțiunilor. Unii se orientaseră spre Partidul Comunist, participând efectiv la instaurarea noului regim, alții spre curentul sionist, bazat pe proiectul de stat național israelian.

În cadrul fracțiunii P.S.D. condusă de Lothar Rădăceanu și controlată de comuniști, exista în primăvara lui 1947 o secțiune evreiască, în care intrau mulți refugiați evrei din Basarabia și Bucovina, adepți ai unui partid socialist independent de Uniunea Sovietică.¹⁸ În vara lui 1945, valuri crescânde de evrei

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ Dinu C. Giurescu, *Cade Cortina de Fier, România 1947, Documente Diplomatice*. București, Editura Curtea Veche, 2002, pg.70.

¹⁵ *Ibidem*, pg.131-136.

¹⁶ Coordonator Lucian Nastasă, *Mărturii etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945-1965)*, Cluj. Centrul de resurse pentru diversitate etnoculturală, 2003, pg.22.

¹⁷ Coordonator Ioan Scurtu, *op. cit.*, pg.63.

¹⁸ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pg.94.

din Polonia, Cehoslovacia, Basarabia, Ungaria, trecuseră în România, în tentativa emigrării clandestine spre Palestina ori America¹⁹.

Ceea ce făcuse ca guvernul român să introducă, începând cu iunie 1945, reglementări stricte privind situația cetățenilor străini, ce prevedeau trimiterea peste graniță a celor fără acte valabile.²⁰

Seceta din anul 1946, generase o lipsă cronică a alimentelor, provocând disperare și agitație, îndeosebi în rândul populației din Moldova. O notă informativă întocmită în 29 aprilie 1947, semnală nenumărate cazuri, în care populația mânca la 7-8 zile odată, buruieni ori zeamă de urzici fierte, semnalându-se chiar morți de foame.²¹ La orașe în magazinele evreiești, porumbul cerealele și celelalte produse, se vindeau la prețuri extrem de mari, fără ca guvernul să intervină în a fixa prețurile.²² În iarna spre primăvara anilor 1946-1947, populația unor județe din Moldova înclina a pleca în grupuri spre orașe, pentru a devasta magaziile de cereale evreiești, acumulate clandestin.

Atitudinea și starea de spirit ostilă evreilor, existentă în rândul populației rurale din Moldova, pe fondul secetei și a lipsei cronice de alimente, era amplificată și de faptul că acestora le aparțineau principalele posturi din conducerea oficiilor economice, controlând pe această cale cele mai importante ramuri: oficiile de colectare a brânzei, a cerealelor, a lemnului, a celor de exploatare a pădurilor etc.²³ Pe acest fond, completarea guvernului din 7 noiembrie 1947, prin care Ana Pauker devenea ministru de externe, crease îngrijorare, chiar panică, în rândul industriașilor și a cercurilor burgheze evreiești, pentru o și mai mare amplificare a sentimentelor antisemite. Legea oficiilor industriale votată în mai 1947, institua controlul statului asupra întregii economii.

În 15 august 1947, Adunarea Deputaților adopta legea reformei monetare. Sumele de bani ce puteau fi schimbate, erau drastic limitate. Preschimbarea banilor se realiza la un curs de 20000 lei vechi, pentru 1 leu stabilizat. Reforma urmărea pauperizarea păturilor sociale avute, legea obligând persoanele particulare, să predea Băncii Naționale aurul și valuta, pentru a primi lei în schimb, la un curs forțat. Unii evrei comercianți, informați fiind de schimbarea monedei, pentru a nu-i prinde reforma cu bani în numerar, în calitate de colectori oficiali, acumulasă în iulie 1947, mărfuri și produse alimentare ce puteau fi conservate. Alții, deținători de monede, cocoșei ori medalii din aur, refuzau a le preda statului și Băncii Naționale, în schimbul leilor stabiliți.²⁴

Reforma monetară, controlul și intervenția tot mai accentuată a statului în economie, precipitarea situației internaționale din vara lui 1947 făceau ca un mare număr de evrei, să-și lichideze afacerile pe orice căi, să-și vândă averile și lucrurile, pentru a putea pleca din țară, emigra în Palestina ori America. În general nu plecau direct în Palestina, ci în Ungaria, apoi în Austria, de unde puteau emigra mai ușor în Palestina.²⁵ Cei ce acceptaseră înregimentarea

¹⁹ Coordonator Lucian Nastasă, *op. cit.*, pg.22.

²⁰ *Ibidem*

²¹ Arh. N. I. C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar71/1947, f.137.

²² *Ibidem*, dosar 94/1946, f.35.

²³ *Ibidem*, dosar74/1947, f.202.

²⁴ Coordonator Lucian Nastasă, *op. cit.*, pg.355.

²⁵ Arh. N. I. C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 74/1947, f.283

politică în cadrul regimului comunist, au format Uniunea Democrată a Evreilor, for al evreimii din România, ce iniția acțiuni pentru orientarea acesteia spre munca productivă, în domeniul unor ocupații specifice industriei și agriculturii, ca muncitori și nu ca întreprinzători.²⁶ Aceasta în condițiile în care controlul emigrărilor, a urmărit scoaterea din țară a păturii evreiești, orientată spre interese economice capitaliste și care își putuseră procura bani pentru a pleca.²⁷

În problema emigrării evreilor spre Palestina, potrivit instrucțiunilor Comisiei de Politică Externă a P.C.R. din 12 iulie 1947, curentul de emigrație al evreilor nu trebuia acceptat, în condițiile în care aceasta ar fi discreditat regimul „democratic” din România, ce trebuia să apară în plan internațional, ca unul ce „a asigurat condiții normale de conlocuire popoarelor pe teritoriul român.”²⁸

În fapt însă, emigrația trebuia să fie lăsată liberă dar controlată de Ministerul de Interne, care ținea legătura în acest scop, cu un Comitet Democratic Evreiesc, pentru ca ea să nu fie influențată și dirijată de „imperialismul american”, împotriva P.C.R. și a guvernului român.²⁹

Potrivit sintezei informative întocmită pe anul 1947, privind naționalitățile conlocuitoare, orientarea politică în rândul evreilor prezenta o mare diversitate. Unele organizații sioniste, urmăreau crearea unui stat iudeu în Palestina pe baze socialiste și binaționale, altele pe baze democratice. Unele doreau fondarea acestuia, pe baza păstrării unor puternice tradiții religioase (îndeosebi rabinii), altele, puternic naționaliste, concepeau un stat evreu pe ambele maluri ale Iordanului, cu excluderea oricărei alte naționalități conlocuitoare, încurajând și organizând în acest scop emigrarea.³⁰

La Paris, în ședința din 31 august 1946, în fața Comisiilor Teritoriale și Politice pentru Ungaria și România, și în prezența delegației române, era audiată delegația ungară, ce avea de formulat observații la proiectul de tratat cu România.

Delegații maghiari susțineau la Paris, că „situația actuală a ungarilor din Transilvania a devenit îngrijorătoare”, că deși au fost emise o serie de dispoziții de „guvernul democratic al României de astăzi”³¹, ele nu sunt puse în practică, minoritatea maghiară fiind supusă la numeroase discriminări.

Erau reclamate printre altele: sechestrări și confiscări de bunuri, evacuări forțate, expulzări și arestări arbitrare, aplicarea discriminatorie a legii agrare, în defavoarea țăranilor unguri.³² Delegații maghiari, încercau să arate la Paris, că Tratatul privind protecția minorităților, semnat la 9 decembrie 1919, între Puterile Aliate și Asociate și România, n-ar fi fost pus în practică de guvernele acesteia. Drept dovadă în acest sens, ar constitui o faptă că c.c.a 200000 de etnici maghiari au părăsit Transilvania în perioada 1918-1938, datorită persecuțiilor și constrângerilor la care ar fi fost supuși.³³ Maghiarii cereau în ședința din 31 august 1946, o suprafață de c.c.a. 4000 km², cuprinzând patru sectoare teritoriale – Carei, Satu Mare, Oradea, Arad – cu o

²⁶ Coordonator Lucian Nastasă, *op. cit.*, pg.383.

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ *Ibidem*, p. 341.

²⁹ *Ibidem*, p. 342.

³⁰ *Ibidem*, p. 375.

³¹ Marin Radu Mocanu, *op cit.* pg.234.

³² *Ibidem*, pg.235.

³³ *Ibidem*, pg.233.

populație de 486000 locuitori, din care 52% adică 257000 erau unguri.³⁴ Cereau de asemenea un tratat româno-ungar sub egida O.N.U., care să garanteze protecția drepturilor minorității maghiare din România, și o largă autonomie acesteia.³⁵ Printre altele Ungaria pretindea României restituirea bunurilor supușilor maghiari, sechestrate ilegal, în starea în care se găseau la 20 ianuarie 1945 (data armistițiului Ungariei) și solicita inserarea unor dispoziții în textul tratatelor de pace, prin care statele interesate să fie obligate să recunoască fără condiții dreptul de cetățenie, persoanelor având domiciliul lor pe teritoriile respective.³⁶ În răspunsul din 2 septembrie 1946, formulat la pretențiile maghiare, șeful delegației române Gheorghe Tătărescu, arăta că maghiarii reclamau inexact și nefondat, confiscarea bunurilor maghiare, discriminări la care aceștia ar fi fost supuși pe criterii economice, expulzări și arestări arbitrare.³⁷ Obiecțiile privind tratamentul aplicat etnicilor maghiari din România, erau cu atât mai false, cu cât drepturile acestora, consființite prin statutul guvernului Rădescu din 7 februarie 1945, le asigurau o situație privilegiată, în raport cu celelalte minorități naționale. Realitatea era că etnicii maghiari, părăsiseră Transilvania în perioada mai sus amintită, prin simpla emigrare ori opțiune pentru cetățenia maghiară, după schimbarea suveranității teritoriale, și nu din pricina persecuțiilor.

În același răspuns din 2 septembrie 1946, șeful delegației române arăta că frontiera româno-ungară, confirmată prin decizia Consiliului Miniștrilor de Externe din 7 mai 1946, este una etnică, traseul ei delimitând pe cât posibil elementul român de cel ungar, teritoriul Transilvaniei, astfel cuprins în frontierele sale, constituind leagănul de civilizație al formării națiunii române, de-a lungul istoriei. Vicepremierul Gheorghe Tătărescu, justifica frontiera anului 1918, și prin unitatea economică a Transilvaniei, ce exclude orice amputare teritorială, argumentând interdependența economică și organică dintre centrele urbane de la vest, și regiunile imediat învecinate de la est, ca și importanța vitală a căilor de comunicație, în sectoarele revendicate de maghiari.³⁸ Vicepremierul român sublinia în continuare la Paris, în aceeași ședință din 2 septembrie 1946, că maghiarii beneficiau de școli de toate gradele, de cler și instituții religioase proprii, subvenționate de stat.³⁹ Exceptând școlile confesionale, învățământul în limba maghiară era asigurat de stat, corpul profesoral fiind recrutat de preferință, din rândul naționalității maghiare.⁴⁰ O universitate de stat de limbă maghiară cu patru facultăți, fusese creată la Cluj. Tot aici fusese creat un Conservator de muzică și artă dramatică, și un teatru unguresc de stat, alături de cel de la Târgu Mureș.⁴¹

Partea română arăta apoi, că nu înțelege să facă din drepturile minorităților deja garantate, prin legislația pusă în vigoare, obiectul unui aranjament bilateral de la stat la stat, ce ar da Ungariei un prilej de imixtiune în treburile interne.

Delegația română arăta că, prin sechestrarea bunurilor maghiare, România nu făcuse decât să aplice art. 8 al Convenției de Armistițiu, ridicarea sechestrului depinzând de hotărârea C.A.C. Delegația română n-a putut obține satisfacție, în problema despăgubirilor pretinse Ungariei, atât pentru războiul purtat împotriva

³⁴ *Ibidem*, pg.353.

³⁵ *Ibidem*, pg.235.

³⁶ *Ibidem*, pg.261

³⁷ *Ibidem*, pg.215.

³⁸ *Ibidem*, pg.354.

³⁹ *Ibidem*, pg.215.

⁴⁰ *Ibidem*, pg.220.

⁴¹ *Ibidem*.

României, cât și pentru daunele provocate, prin ocuparea Transilvaniei de Nord. În observațiile făcute la proiectul tratatului de pace cu România, delegația română solicita precizarea în preambul, a stării de război dintre România și Ungaria, cerere consacrată de însăși Convenția de Armistițiu, și întemeiată pe art.8 al Tratatului de Pace, ce proclama restabilirea păcii cu Ungaria.⁴² Calitatea de cobeligerant recunoscută României, ar fi antrenat consecințe privind poziția acesteia, în plan juridic și în raport cu Ungaria, și totodată cu reparațiile pretinse de statul român acesteia. Opoziția vehementă a Uniunii Sovietice a privat România de acest binemeritat statut, anulând de „jure”, pretențiile guvernului român la despăgubiri din partea Ungariei.

Comitetul Executiv al B.P.D., întrunit în 12 februarie 1947, hotărâ alăturarea U.P.M. la B.P.D., acesta din urmă fiind reprezentat de U.P.M., în zonele predominant maghiare din Transilvania.⁴³ Abia întors de la Budapesta, unde participase în fruntea unei delegații guvernamentale la săptămâna culturii maghiare,⁴⁴ premierul Petru Groza cerea ministrului justiției Lucrețiu Pătrășcanu, în ședința Consiliului de Miniștri din 7 mai 1947, eliberarea unor unguri condamnați pentru spionaj în favoarea Ungariei, de către guvernul mareșalului Antonescu.⁴⁵

Cerința fusese probabil formulată de oficialii maghiari, în timpul vizitei delegației guvernamentale române la Budapesta. Era în fapt o doleanță formulată de U.P.M. în Rezoluția din 29 iunie 1946, pentru extinderea decretului de amnistie din 23 august 1944, și asupra celor condamnați pentru spionaj în favoarea Ungariei, săvârșit până la această dată. Contacte și negocieri la nivel de comisii guvernamentale, se purtau la București între 21 aprilie și 6 mai 1947, înscrise pe linia eforturilor de normalizare a raporturilor româno – maghiare.⁴⁶ Sechestrul asupra bunurilor și proprietăților maghiare din România era ridicat în 30 noiembrie 1946.⁴⁷ Protocolul româno-maghiar încheiat, nu avea caracter obligatoriu, în cele mai multe din prevederile textului, existând deosebiri de vederi.

Comisia maghiară a solicitat ca Misiunea Maghiară din București, să certifice naționalitatea maghiară a cetățenilor români, partea română manifestând rezerve în acest sens, privind posibilitatea ca unii dintre ei, să nu fie tocmai loiali statului român. Printre alte pretenții, maghiarii cereau „rezolvarea problemei ce rezultă din aplicarea reformei agrare în Ardeal, pentru că această problemă a izbit și bunuri supuse sechestrului.”⁴⁸ În ședința Consiliului de Miniștri din 27 mai 1947, premierul Petru Groza era înclinat să facă concesii maghiarilor, în problema aplicării reformei agrare, în schimbul recunoașterii Tratatului de Pace, și a hotarelor Ardealului de către statul maghiar.⁴⁹ Ministrul finanțelor Alexandru Alexandrini, atrăgea atenția asupra creării unor precedente din partea altor „resortisanți străini.”⁵⁰

„Dacă și aceștia îmi sunt prieteni ca și ungurii”⁵¹, venea replica premierului Groza. „Ei vor să scoată de sub expropriere bunurile maghiare”, constata Lucrețiu Pătrășcanu, în cadrul aceleiași ședințe, confirmat imediat de vicepremierul Gheorghe

⁴² *Ibidem*, pg.415.

⁴³ Coordonator Ioan Scurtu, *op. cit* , pg.128-129.

⁴⁴ Șerban Rădulescu-Zoner, Daniela Bușe, Beatrix Marinescu, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București, Editura Cavallioti, 1995, pg.208.

⁴⁵ Arh. N. I. C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 5/1947, f.18.

⁴⁶ *Ibidem*, f.152.

⁴⁷ *Ibidem*, f.151.

⁴⁸ *Ibidem*, f.154.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, f.155.

Tătărescu: „Au și început să ceară acest lucru. Ieri a fost la mine domnul Geongyosy.”⁵² Potrivit notei informative a Inspectoratului de Jandarmi Cluj din 21 aprilie 1947, grupuri de tineri maghiari, treceau fraudulos granița din Ardeal în Ungaria, fiind ocrotiți și instruiți în mod special de „Oficiul Refugiaților Ardeleni” din Budapesta.⁵³ Trecherile în Ungaria, erau legate de propaganda vehiculată de la om la om, cu sprijinul Uniunii Populare Maghiare, că în Ungaria s-ar pregăti o armată puternică, care să lupte pentru interesul național, în condițiile în care războiul anglo-americanilor cu sovieticii ar fi inevitabil.⁵⁴

Și telegrama Misiunii S.U.A. în România, trimisă Secretarului de Stat în 19 martie 1947, menționează o conspirație organizată în Ungaria, de care sunt legate arestările din rândul minorității ungare.⁵⁵ Frământările și agitațiile din rândul maghiarilor, erau legate de cuvântarea președintelui Truman din Congresul american, ținută în 12 martie 1947, ce a avut un puternic ecou asupra opiniei publice, trezind speranțe în rândul oamenilor, că acțiunea americană pentru eliberarea Europei de Est, este pe cale să înceapă. Potrivit notelor informative, întocmite de Inspectoratul General al Jandarmeriei Cluj, în rândul populației maghiare și a tineretului maghiar îndeosebi, erau intens organizate în primăvara lui 1947, activități culturale și artistice, menite a întreține spiritul național agresiv în rândul populației maghiare, sprijinite ideologic de intelectualii maghiari.

Reprezentări teatrale și dansuri populare organizate de populația maghiară, intonarea de cântece maghiare revizioniste, afișarea provocatoare a tricolorului maghiar, a uniformelor militare și a altor însemne hortyste, trezeau puternic entuziasmul național al populației maghiare, indignând populația română și determinând autoritățile statului român, să facă demersuri pe lângă U.P.M., pentru a mai tempera asemenea activități.⁵⁶

O delegație guvernamentală ungară vizita Bucureștiul, în zilele de 23-24-25 noiembrie 1947. Se dispunea înființarea Comisiei mixte româno-maghiare, și totodată încheierea unui tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală, în urma convorbirilor ce urma să aibă loc.⁵⁷ Semnarea tratatului dintre cele două state în 24 ianuarie 1948, ratificat de Adunarea Deputaților în 17 februarie același an, s-a putut realiza odată cu înlăturarea lui Lucrețiu Pătrășcanu, din guvern și celelalte structuri de conducere ale P.C.R., la intervenția Uniunii Populare Maghiare, și la presiunile guvernului de la Budapesta.⁵⁸ Om cu vederi mult prea largi în raport cu ceilalți, bun patriot, calități oglindite de legile întocmite privind reglementarea cetățeniei române a locuitorilor din Transilvania, Lucrețiu Pătrășcanu era încriminat prin mandatul de arestare întocmit în 24 august 1948, printre altele de „paralizarea acțiunilor Partidului Comunist Român și destrămarea acestuia.”⁵⁹ „Problema relațiilor între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, îndeosebi cu cea mai numeroasă dintre ele, naționalitatea maghiară, a fost una dintre cele mai complicate probleme pe care le-a

⁵² *Ibidem*, f.155-156.

⁵³ Arh. N. I. C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 38/1947, f.3-4.

⁵⁴ *Ibidem*, f.126.

⁵⁵ Dinu C. Giurescu, *op cit.*, pg.89.

⁵⁶ Arh. N. I. C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 37/1947, f.19.

⁵⁷ Coordonator Ioan Scurtu, *op cit.*, pg 277.

⁵⁸ Coordonator Lucian Nastasă, *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, Cluj, Centru de resurse pentru diversitate etnoculturală, 2002, pg.525.

⁵⁹ Cristian Popișteanu, „Cazul Grupului Lucrețiu Pătrășcanu”, în „Magazin Istoric”, iulie/1991, pg.62-64.

avut de rezolvat regimul nostrum⁶⁰, afirma Gheorghe Gheorghiu-Dej în 30 decembrie 1947.

„Faptul că noi traducem în viață, fără să ne abatem, o consecvență politică națională, ce se inspiră din învățătura lui Lenin și Stalin, a prefăcut masele muncitoare ale naționalităților conlocuitoare, într-un activ și fidel aliat al democrației românești.”⁶¹ Termenul de „popor maghiar”, folosit frecvent în faza de început a luptei pentru putere, era abandonat din discursul comunist, în favoarea celui de „naționalitate maghiară”. În rândul acesteia existau mase populare, după cum exista și reacțiune, existau elemente ce se încadrau pe linia „democratică” a Partidului Comunist, și cele ce nu se încadrau, indiferent de etnia ori naționalitatea lor. Politica națională exprimată ideologic, excludea sentimentul național în sens „burghez”, modern, el însemnând „potrivit învățăturii lui Lenin și Stalin”, în primul rând mase muncitoare, și nu etnii, minorități ori majorități naționale.

Vicepremierul Gheorghe Tătărescu, în memoriul din 24 mai 1947 adresat guvernului român, analizând situația țării și constatând-o ca fiind deplorabilă sub multiple aspecte, printre alte observații, atrăgea atenția asupra problemei germane.⁶²

Ațiunea de prigoană a etnicilor germani, avea drept urmare – potrivit vicepremierului – slăbirea economiei naționale, constituind totodată o eroare politică, și o abatere de la obligațiile internaționale ale României. Poliția română, potrivit dispozițiilor emise de guvern în primăvara lui 1947, trebuia să acorde tot sprijinul autorităților locale, în organizarea deportării cetățenilor români de etnie germană.⁶³

Gheorghe Tătărescu constata cu amărăciune, existența unei stări de spirit potrivnică și ostilă guvernului, în rândul tuturor categoriilor și structurilor sociale. Reprezentantul diplomatic al S.U.A. în România Burton Berry, aprecia într-o sinteză informativă întocmită în 10 aprilie 1947, că 99% din populația românească era împotriva regimului, ce primea sprijin numai din partea minorităților naționale (unguri și evrei), „și în rândul acestora sentimentele fiind amestecate.”⁶⁴

Dinu C. Giurescu, estimează acest sprijin la sub 10% din populația țării⁶⁵, chiar segmente importante din rândul acestor minorități (țărănime, burghezie, o parte a intelectualității), fiind lovite în interesele lor de politica guvernului Groza, orientată spre suprimarea proprietății private, a relațiilor economice de piață, a libertăților publice și cetățenești. Printre măsurile pe care Gheorghe Tătărescu le cerea prin memoriul din 24 mai, menite a redresa situația din țară, se număra și soluționarea problemei germane „în cadrul legilor și a intereselor statului român.”⁶⁶

În observațiile asupra proiectului de tratat cu România, prezentate în octombrie 1946, de opoziția română refugiată la Paris, se arăta că la acea dată, peste 72000 de cetățeni români de etnie germană, se aflau deportați în Rusia.⁶⁷ Opoziția română mai observa că proiectul de tratat cu România, deși prevedea că „repatrierea prizonierilor trebuie să se realizeze cât mai curând posibil, în conformitate cu aranjamentele stabilite între fiecare din Puterile ce-i dețin și România”⁶⁸, el nu conține măsuri

⁶⁰ Ioan Scurtu (coordonator), *op. cit.*, pg.301.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, pg.163.

⁶³ Dinu C. Giurescu, *op. cit.* pg.101

⁶⁴ *Ibidem*, pg.125.

⁶⁵ *Ibidem*, pg.127.

⁶⁶ Marin Radu Mocanu, *op. cit.*, pg.323.

⁶⁷ Ioan Scurtu (coordonator), *op. cit.* pg.167

⁶⁸ *Ibidem*, pg.417.

precise, pentru garantarea repatrierii acestor categorii de prizonieri deportați. Nici o clauză nu prevedea repatrierea prizonierilor într-un termen dat. Potrivit art.25 al proiectului de tratat, prezentat de opoziția română de la Paris, și care va deveni art.26 în textul definitiv al Tratatului de Pace, Uniunii Sovietice îi erau transferate toate valorile germane din România, aici intrând potrivit statisticilor prezentate de opoziție, c.c.a 35% din toate marile întreprinderi industriale și financiare.⁶⁹ Așa cum observa opoziția de la Paris, formularea lipsită de precizie a articolului, fără o definiție detaliată și clară a expresiilor de „valori germane” ori „bunuri germane”, a făcut ca autoritățile sovietice să-și însușească sub acest titlu, proprietăți franceze, engleze, belgiene, transferate prin forță în stăpânire germană în timpul războiului.⁷⁰ „Autoritățile sovietice, au silit pe românii care au datorii față de Germania sau față de supușii germani, să le plătească lor aceste datorii, fie în aur, fie în mărfuri”⁷¹, constata opoziția în observațiile acesteia. Potrivit art.28 al Tratatului de Pace cu România, aceasta renunța în numele său și al cetățenilor săi, la orice pretenții față de Germania și de cetățenii acesteia. Bunurile aparținând României sau cetățenilor români, ridicate și duse cu forța în Germania, după 12 septembrie 1944, urmau a fi restituite României. Prevederea era lipsită în realitate de valoare, în condițiile în care la data încheierii armistițiului, germanii deja fuseseră alungați de pe cea mai mare parte a teritoriului românesc. După abdicarea forțată a regelui Mihai, și proclamarea Republicii în 30 decembrie 1947, o nouă Constituție adoptată în 13 aprilie 1948, consacra din punct de vedere juridic, schimbările structurale introduse pe multiple planuri, începând cu 6 martie 1945, în direcția sovietizării societății românești.

România își pierdea caracterul de stat național, fiind proclamată, potrivit art.1 al noii Constituții, Stat popular, unitar, independent și suveran”.⁷² În circumscripțiile locuite și de populații de altă naționalitate decât cea română, administrația trebuia să numească funcționari din rândul acestei naționalități, sau al altora, care cunosc însă limba populației locale.⁷³ După cum și în justiție trebuia a fi folosită, atât oral cât și în scris, limba naționalității locuitoare a circumscripției respective.⁷⁴ Articolul 24 asigura naționalităților conlocuitoare, dreptul de a-și folosi limba maternă, de a-și organiza învățământul de toate gradele, în limba proprie⁷⁵.

⁶⁹ *Ibidem*, pg.391.

⁷⁰ *Ibidem*, pg.321.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Constituțiile României, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1995, pg.113.

⁷³ *Ibidem*

⁷⁴ *Ibidem*

⁷⁵ *Ibidem*.

PROBLEMELE COMERȚULUI EXTERIOR AL R.P. ROMÂNE. ÎN PERIOADA STALINISTĂ

Cezar STANCIU*

Sovietizarea Europei răsăritene nu a urmărit doar formarea unui bloc rigid și omogen de state, ci a unui grup funcțional, care să împărtășească aceleași interese și să găsească forme proprii și autonome de articulare, în limitele prescrise de practica stalinistă, deoarece acesta era singurul mijloc real de a asigura perpetuarea structurii pe care Kremlinul o edificase în această zonă. Democrațiile populare, ca proiect final al stalinizării Europei răsăritene, nu erau doar simple instrumente de control asupra acestei zone, pentru că proiectul stalinist a fost unul pe termen lung. Subordonarea era insuficientă deoarece nu putea garanta viabilitatea raporturilor între hegemonul sovietic și sateliții săi pe viitor.

Rosturile implementării modelului politic și socio-economic stalinist decurg din dorința de a crea o comunitate de interese care să se autoalimenteze, perpetuând această structură politică pe făgașul stalinist. Edificarea unor economii de model stalinist urma să dea naștere grupurilor sociale care să potențeze regimurile politice, oferindu-le legitimitatea internă necesară supraviețuirii pe termen lung. Lichidarea vechilor grupări și interese burgheze în țările central și est europene era doar preludiul implementării unor structuri sociale noi, pentru care regimul comunist să reprezinte factorul de convergență absolută.

Scopul întregului proiect era securitatea statului sovietic. Viabilitatea „imperiului” ar fi oferit Uniunii Sovietice o centură defensivă activă și dinamică, cu aceleași intenții și aceleași interese, care în virtutea similarităților existente ar fi avut aceleași reacții la evoluțiile externe, pe baza principiului că orice amenințare la adresa U.R.S.S. era o amenințare la securitatea proprie. Din acest punct de vedere, natura relațiilor dintre aceste state avea o semnificație deosebită.

Reațiile dintre democrațiile populare sunt caracterizate de un paradox. Pe de o parte Uniunea Sovietică a forțat integrarea lor într-un sistem economic multinațional care să creeze dependențe și să consolideze structura politică edificată deja, intensificând legăturile dintre aceste state în așa fel încât să

---

* Doctorand, Universitatea Valahia din Târgoviște. Centrul de Cercetare a Istoriei Relațiilor Internaționale „Grigore Gafencu” Târgoviște.

suplinească izolarea internațională în care se găsea lumea comunistă.¹ Democrațiile populare și Uniunea Sovietică, dezvoltând o rețea întreagă de legături politice, comerciale și culturale, încercau să construiască un micro-univers politic propriu capabil să-și autosatisfacă necesitățile comerciale și defensive, în care regimul acționa ca liant. Pe de altă parte, Moscova a încercat să limiteze pe cât posibil relațiile directe între sateliții săi, pentru a preveni o posibilă cristalizare a unor centre de putere alternative.² Contactele dintre democrațiile populare erau mediate de Moscova. Ceea ce se urmărea, de fapt, era consolidarea relațiilor la nivel de stat și evitarea contactelor directe între elitele comuniste est-europene. Disocierea dintre stat și regim în relațiile cu „țările prietene” era cheia edificării unui sistem strâns de relații care să prevină o coalizare cu finalități ostile. Relațiile statale între democrațiile populare erau structura de bază a „lagărului socialist”, structură care era coordonată (manipulată) prin intermediul elitelor comuniste locale. În optica stalinistă, statul era instrumentul de putere pe care „avangarda proletariatului” îl folosea în scopul remodelării societății³, și l-a folosit, de asemenea, și pentru a organiza prietenia și solidaritatea internațională necesară pentru a rezista amenințării imperialiste.

Reorganizarea comerțului exterior.

Realitățile politice postbelice din Europa răsăriteană au dictat reorientarea comerțului exterior al statelor din zonă. Relațiile comerciale constituiau o componentă fundamentală a realinierii priorităților externe. Uniunea Sovietică s-a folosit de relațiile economice cu sateliții săi pentru a-și susține necesitățile reconstrucției postbelice, prin acorduri avantajoase care extorcau economiile acestor țări⁴. În același timp, dezvoltarea unor relații economice strânse între statele satelit avea menirea de a suplini absența partenerilor tradiționali din apus sau a piețelor de desfacere interbelice, pe care organizarea bipolară a lumii le-a compromis, dar și de a consolida integrarea acestor state într-un sistem economic comun și interdependent.

România ieșise din război ca o țară fără legături economice. În timpul războiului comerțul exterior al României fusese îndreptat aproape exclusiv către Germania, iar în primii ani postbelici singurul debușeu fusese Uniunea Sovietică, de aceea principala problemă o reprezenta refacerea relațiilor economice cu alte state.⁵ Acest lucru era dificil atât datorită complicațiilor politice postbelice cât și datorită situației deosebit de precare în care se afla economia românească după al

¹ Sergo Beria, *Beria, my father. Inside Stalin's Kremlin*, Gerald Duckworth, London, 2001, p.231. Sergo Beria susține că tatăl său i-a propus chiar lui Stalin integrarea țărilor răsăritene într-un sistem economic comun, pentru a împărți povara reconstrucției economice, pe care URSS o resimțea din plin în anii 1949-1950. Beria ar mai fi cerut retragerea Armatei Roșii din aceste țări pentru a limita cheltuielile și unificarea Germaniei pentru ca aceasta să servească drept motor economic al reconstrucției. (*ibidem*)

² Zbigniew Brzezinski, *The Soviet Bloc. Unity and Conflict*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1967, p. 117.

³ Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernare Gheorghiu-Dej 1948-1965*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 39

⁴ Jean-Francois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste*, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 77. Pentru cazul României, vezi: Testis Dacicus (George Manu), *În spatele Cortinei de Fier. România sub ocupație rusească*, Editura Kullusys, București, 2004.

⁵ Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, Editura Evenimentul Românesc, București, 1997, p. 105

doilea război mondial.⁶ Desigur, aceste probleme erau comune multor democrații populare. Eforturile de reconstrucție a unor relații economice normale, care să asigure piețe de desfacere și surse de materii prime au coincis cu inițiativa sovietică de a înființa o structură economică și comercială comună, care să servească la o mai bună coordonare a relațiilor economice dintre sateliții săi și la contracararea concurenței apusene.

Formarea Consiliului de Ajutor Economic Reciproc urmărea în mod special două scopuri: contracararea influenței Planului Marshall în Europa prin crearea unei alternative, și susținerea necesităților de industrializare ale țărilor de democrație populară. După cum arăta Gheorghiu-Dej într-o ședință a Biroului Politic al P.M.R. din ianuarie 1949, când era luată în discuție necesitatea C.A.E.R., linia comună stabilită la nivelul partidelor comuniste era că nu se poate construi socialismul fără un puternic proletariat industrial. De aceea, fiecare democrație populară trebuia să fie și o țară industrială, obiectiv care nu se putea îndeplini pe termen lung decât prin ajutorul reciproc pe care și-l pot acorda „țările prietene” în procesul industrializării.⁷

Industrializarea îndeplinea o funcție dublă. Principala rațiune a procesului intens de industrializare este similară cu rațiunile care au determinat în anii 30 industrializarea stalinistă în Uniunea Sovietică, respectiv amenințarea externă. Aceasta consta în necesitățile impuse de accentuarea războiului rece pentru niște țări slab industrializate – cu puține excepții – adică dezvoltarea unei industrii grele capabilă să facă față eforturilor unui război⁸.

După cum arată Dej, rostul C.A.E.R. era nu doar de a susține construcția socialismului în democrațiile populare, ci și de a alcătui din aceste state un monolit economic care să se opună cu succes Planului Marshall, soluționând problemele economice ale acestor state pe baza complementarității⁹. P.M.R. susținea cu fermitate această colaborare economică, acuzând mai ales problemele pe care R.P.R. le avusese cu Cehoslovacia. Praga preferase să exporte utilaje petroliere către țările Americii latine, în condițiile în care România avea posibilitatea să-și sporească semnificativ producția de petrol dacă utilajele necesare i-ar fi fost furnizate din exterior.¹⁰ În 1948, afirma Miron Constantinescu în ședința amintită a Biroului Politic, Cehoslovacia livrase doar 42% din produsele industriale pe care le contractase R.P.R., ceea ce a îngreunat dezvoltarea sectoarelor petrolier și minier, în favoarea unor părți contractante din lagărul imperialist. Finalitatea C.A.E.M., așa cum era văzută la București în 1948, era de a pune capăt unor astfel de situații¹¹.

Evoluțiile internaționale reprezentaseră un adevărat catalizator pentru organizarea unei astfel de structuri, care urmărea scopuri preponderent interne dar care erau motivate de rațiuni externe. Consolidarea economică a democrațiilor

⁶ Ion Alexandrescu, *Economia României în primii ani postbelici. 1945-1947*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983

⁷ *Stenograma ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 10 ianuarie 1949*, în Arhivele Naționale ale României, *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R.*, vol. II 1949, București, 2003, p. 9

⁸ Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 70. Vezi, de asemenea: Ghiță Ionescu, *Communism in Rumania 1944-1962*, Royal Institute of International Affairs, Oxford University Press, 1964.

⁹ *Stenograma ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 10 ianuarie 1949*, în A.N.R., *Stenogramele ședințelor Biroului Politic...*, p. 6

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ *Ibidem*, p. 11

populare prin ajutorul reciproc acordat pe baza complementarității trebuia să contribuie la omogenizarea lagărului socialist și la combaterea tendințelor expansioniste ale capitalurilor americane, accentuând „contradicțiile în sânul lagărului imperialist”¹².

În vara aceluiași an, Biroul C.A.E.M. a luat o serie de hotărâri în sensul intensificării colaborării mutuale dintre statele membre. Se avea în vedere în primul rând lărgirea schimburilor reciproce și orientarea mărfurilor disponibile la export în mod prioritar către acoperirea nevoilor de import ale celorlalte țări membre C.A.E.M. Concluzia dezbaterilor din 1949 a fost că trebuie să existe o bună coordonare a comerțului cu țările capitaliste, care prin dezorganizarea sa poate produce pagube semnificative democrațiilor populare¹³, cu atât mai mult cu cât Statele Unite și țările „marșalizate” duc o politică de discriminare comercială a U.R.S.S. și a țărilor răsăritene. Se atrăgea atenția totodată că trebuie limitat exportul de mărfuri strategice către țările capitaliste și trebuie fixată o linie comună privind participarea la organisme economice internaționale, mai ales neacceptarea unor condiții de creditare din apus care ar putea să aducă atingere suveranității naționale.¹⁴ Intenția unui asemenea proiect economic este în termeni obiectivi de amplificare a dependențelor, nu de reducere a lor, pentru că se urmărește autosuficiența economică la nivel de lagăr, nu de stat.

România a susținut cu fermitate Consiliul de Ajutor Economic Mutual în această primă fază, deși ulterior a devenit cunoscută pentru opoziția sa față de integrarea economică a țărilor socialiste. Fiind una dintre cele mai puțin dezvoltate țări din Europa răsăriteană, programul de industrializare avea o semnificație deosebită și oportunitatea de a obține tehnologie și echipament industrial în condiții preferențiale, fără a face față concurenței internaționale și fără a mobiliza importante resurse de valută – care la momentul respectiv nu existau – corespundea intereselor R.P.R. Cooperarea era cu atât mai necesară pentru România cu cât escaladarea războiului rece contribuise la ruperea relațiilor sale tradiționale din apus, de unde ar fi putu obține tehnologia necesară.

Naționalizarea afectase de asemenea relațiile României cu o serie de state apusene ale căror interese fuseseră afectate în mod special. Alexandru Bărlădeanu, la acel moment ministru al comerțului exterior¹⁵, ridicase chiar această problemă la una dintre ședințele Secretariatului Comitetului Central al P.M.R. Atitudinea „principlă” în privința despăgubirilor solicitate de unele state apusene în urma naționalizărilor a atras greutate economice, precum blocarea aurului românesc din băncile elvețiene sau ruperea legăturilor economice cu Suedia.¹⁶

Dezvoltarea firească a comerțului exterior, mai arătase Bărlădeanu, era împiedicată de o lungă serie de alte probleme. Pe de o parte existau problemele

¹² *Ibidem*. Miron Constantinescu explica celorlalți membri ai Biroului Politic că sarcina stabilită de Stalin cu ocazia dezbaterilor privind formarea CAER era ca democrațiile populare să depășească țările capitaliste ca grad de dezvoltare în 15 ani. Comuniștii români își atribuiau meritul de a fi observat și susținut printre primii importanța unei astfel de cooperări. (*ibidem*, p. 11)

¹³ *Raport asupra lucrărilor Biroului CAEM în vederea pregătirii sesiunii II din august 1949 a CAEM*, în A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe, dosar nr. 1/1949, filele 45-46

¹⁴ *ibidem*, fila 47

¹⁵ C.N.S.A.S., *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989 Dicționar*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 92. Bărlădeanu a ocupat această funcție între 1948-1954.

¹⁶ *Stenograma ședinței Secretariatului C.C. al P.M.R. din 10 august 1949*, în A.N.R., *Stenogramele ședințelor Biroului Politic...*, 1949, p. 305

politice, precum sabotajul din interior pe care ministrul îl acuza, sabotaj venit din partea elementelor burgheze care aveau legături pe plan internațional: „comerțul exterior a devenit un domeniu în jurul căruia s-a ascuțit lupta de clasă, elementele capitaliste din interior pot intra în relații cu elemente capitaliste din afară, căutând să lovească în regim”.¹⁷

Pe de altă parte, existau și probleme organizatorice. În primul rând Bârlădeanu se plânge de lipsa specialiștilor pentru domeniul comerțului exterior, deoarece epurările din anii anteriori lipsiseră acest domeniu de activitate de specialiști, iar natura muncii în comerțul exterior necesita oameni care să prezinte deplină încredere pentru partid. Aceleași probleme le acuza și Ministerul de Externe în această perioadă. Un an mai târziu s-a hotărât înființarea Secției Cadre de Partid din Exterior, sub conducerea Ghizelei Vass, care avea sarcina de a selecta și verifica oameni de încredere pentru munca în afara țării, mai ales în țările apusene.¹⁸

Comerțul exterior era dependent de alte sectoare de activitate, de promptitudinea și seriozitatea cu care se făceau livrările angajate de M.C.E., aspect în privința căruia se întâmpinau serioase dificultăți. Bârlădeanu mai atrăgea atenția la vârfurile conducerii de partid și asupra problemelor birocratice care împiedicau obținerea la timp a vizelor necesare lucrătorilor M.C.E. pentru a ieși din țară, atunci când sarcinile de serviciu o cereau; deseori aprobările durau luni de zile și veneau după ce plecarea nici nu mai era necesară.¹⁹ În concluzie, ministrul aprecia că importanța comerțului exterior nu fusese apreciată la nivelul importanței sale de către organele de partid, aceasta fiind principala sursă a greutăților., apreciere cu care Vasile Luca a fost de acord. Luca a arătat că semnificația comerțului exterior a ieșit în evidență abia atunci când unele prevederi ale Planului anual de dezvoltare nu fuseseră îndeplinite deoarece utilajele și materiile prime necesare nu au fost livrate la timp. De aceea, Vasile Luca a propus înființarea unei comisii speciale în cadrul Comitetului de Stat al Planificării, care să alcătuiască planurile de export și import.²⁰

Derularea relațiilor economice cu alte țări era îngreunată și de activitatea unor reprezentanțe economice străine la București. Ministerul Comerțului Exterior reclama faptul că activitatea sa era sabotată de aceste reprezentanțe, care deseori se întâmpla să facă diferite oferte de mărfuri sub prețurile mondiale, pe care ulterior nu le mai onorau, ceea ce lăsa M.C.E. într-un serios blocaj. Procurarea mărfurilor din alte părți era dificilă atât datorită cadrelor insuficiente – Bârlădeanu afirma că și Albania avea mai mulți reprezentanți economici în străinătate decât R.P.R. – cât și datorită reticenței firmelor din apus în a semna contracte cu România.²¹ Planificarea la rândul său lăsa de dorit. Planul de export-import pe anul 1949 fusese realizat abia în aprilie, deși pentru semnarea contractelor era necesară o bună perioadă de contacte și negocieri, ceea ce pune în pericol îndeplinirea acestuia.²²

¹⁷ *Ibidem*

¹⁸ *Hotărârea Secretariatului C.C. al P.M.R. din 15.09.1950 nr. 1328/1950, în A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe, dosar nr. 20/1950, fila 25*

¹⁹ *Stenograma ședinței Secretariatului C.C. al P.M.R. din 10 august 1949, în A.N.R., Stenogramele ședințelor Biroului Politic..., 1949, p. 305*

²⁰ *Ibidem*, p. 306-307

²¹ *Stenograma ședinței Biroului Politic al PMR din 11 aprilie 1949, în idem*, p. 230-231

²² *Ibidem*. Despre dezorganizarea comerțului exterior este edificator și faptul că un export de mobilă către Uniunea Sovietică fusese compromis în urma unei comenzi de pături a Confederației Generale a Muncii, care a avut prioritate.

Cu ocazia acestor discuții, Gheorghiu-Dej le-a cerut lui Bârlădeanu, asistat de Vasile Luca și Ana Pauker, să alcătuiască un referat cuprinzător asupra acestor probleme, în care să fie făcute propuneri concrete în scopul înlăturării erorilor și disfuncționalităților din activitatea M.C.E.²³ Disfuncționalitățile vor persista însă, și din cauza lipsei de coordonare între diferitele instituții de stat implicate în comerțul exterior.

Alcătuirea planului de export-import pentru anul 1950 a scos la iveală neînțelegerile dintre Ministerul Comerțului Exterior și Comisia de Stat a Planificării. Alexandru Bârlădeanu și Miron Constantinescu au avut chiar o dispută într-o ședință a Biroului Politic, la 21 septembrie 1949, când a fost luat în discuție Planul de import-export. Confruntarea planurilor alcătuite de M.C.E. și C.S.P. a scos în evidență diferențe semnificative în evaluarea prețurilor, opunând poziția realistă a lui Bârlădeanu celei „pricipiale” a lui Miron Constantinescu.

M.C.E. prevăzuse pentru 1950 exporturi în valoare de 270 milioane de dolari, sumă ce se afla sub cea calculată de C.S.P., deoarece la Comerțul Exterior au fost luate în calcul fluctuațiile prețurilor pe piața mondială și scăderile preconizate pentru anul următor, lucru pe care Planificarea refuzase să-l ia în calcul.²⁴ Miron Constantinescu argumenta prin faptul că nu trebuie ca „producția noastră să fie la cheremul fluctuațiilor pieței capitaliste”, arătând că problema unei independențe sporite în comerț față de fluctuațiile prețurilor mondiale fusese ridicată de Vasile Luca în discuțiile cu Mikoian, cu un an înainte, iar Mikoian o considerase o poziție corectă.²⁵

Miron Constantinescu se împotrivi și politiciii M.C.E. de a promova la export mărfuri agricole sau materii prime, cerând o sporire a procentului de produse industriale în volumul total al comerțului exterior. Bârlădeanu a considerat critica drept nejustă, arătând că procentul de mărfuri industriale a sporit în permanență după 1944, dar structura mărfurilor la export trebuie să reflecte nivelul real al dezvoltării unei țări, de aceea nu este realist ca mărfurile industriale să fie forțate la export dincolo de posibilități și ignorând necesitățile interne.²⁶ Politica M.C.E., explica Bârlădeanu, era de a alcătui planul de export în funcție de necesitățile de import, în încercarea de a forța exportul în așa fel încât să satisfacă toate nevoile de import, mai ales într-o perioadă în care lucrările la Canalul Dunăre-Marea Neagră monopolizau o mare parte din disponibilitățile de import, datorită necesarului de utilaje.²⁷

Comerțul cu Uniunea Sovietică.

U.R.S.S. a fost de departe cel mai important partener comercial al R.P.R., atât din cauze politice, cât și economice. Uniunea Sovietică era singurul stat capabil și dispus să furnizeze utilajele și tehnologia necesară industrializării, cu atât mai mult cu cât procesul de industrializare urma un tipar stalinist. În același timp, izolarea internațională și tensiunile politice cu țările apusului făceau din U.R.S.S. cea mai importantă piață de desfacere pentru produsele românești. La rândul său Moscova avea nevoie de aceste produse, pe care le putea obține în condiții

²³ *Ibidem*, p. 232

²⁴ *Stenograma ședinței Secretariatului C.C. al P.M.R. din 21 septembrie 1949*, în *idem*, p. 435-436

²⁵ *Ibidem*

²⁶ *Ibidem*, p. 437-438

²⁷ *Ibidem*, p. 440

preferențiale și la prețuri subevaluate.

Primul acord comercial între România și U.R.S.S. după al doilea război mondial a fost semnat la 8 mai 1945, în condițiile ajutorului economic de care România avea nevoie pentru reconstrucție. Practica reglementării schimburilor prin acorduri economice anuale a rămas în vigoare până în 1951, când s-a semnat un acord comercial de lungă durată.²⁸ Colaborarea economică cu Uniunea Sovietică era privită prin optica necesităților de construcție a socialismului în condițiile nașterii unui sistem economic socialist internațional. Prioritatea relațiilor economice nu mai era interesul și beneficiul reciproc, ci ajutorarea reciprocă, deoarece sistemul economic socialist era amenințat în lume de concurența imperialismului, ceea ce determina mobilizarea forțelor populare și organizarea relațiilor economice în așa fel încât să aducă beneficii în primul rând sistemului, apoi statelor componente. Confruntat cu concurența capitalistă. Sistemul trebuia de asemenea să-și dovedească superioritatea, depășind subdezvoltarea moștenită de majoritatea statelor din răsăritul Europei²⁹.

Elitele comuniste de la București au văzut Uniunea Sovietică drept un partener special, mai ales datorită furnizărilor de tehnologie, utilaje și echipamente industriale și expertiză de specialitate pentru intensul proces de industrializare care fusese inițiat. Industrializarea era direct dependentă de U.R.S.S. deoarece accepta în schimbul tehnologiei mijloace alternative de plată (plata prin mărfurile întreprinderii construite abia după ce aceasta era dată în folosință) și a oferit în mod gratuit documentația tehnică necesară³⁰. Se aprecia că, dacă în perioada interbelică România exporta materii prime și importa produse manufacturate perpetuând astfel starea de subdezvoltare, prietenia cu Uniunea Sovietică și construcția socialismului a schimbat radical această situație, după cum arăta o analiză a Ministerului de Externe: „pentru prima oară în istoria sa România a apărut pe arena relațiilor politice și economice internaționale ca un stat suveran și egal în drepturi cu celelalte state. Existența lagărului socialist în frunte cu Uniunea Sovietică a constituit factorul hotărâtor în crearea acestei situații noi pentru țara noastră.”³¹

Statistici ale M.A.E. din 1959 arătau că în perioada 1951-1957 peste 100 de specialiști sovietici au participat la construirea de uzine și la aplicarea de procedee tehnologice în România iar un număr de 2186 studenți au absolvit instituții de învățământ superior în Uniunea Sovietică.³²

Dacă primele acorduri comerciale din anii 1945-1947 au în vedere mai ales necesitățile reconstrucției postbelice și depășirii crizelor acute din alimentație și industrie, înțelegerile ulterioare, din anii 1948-1949 vin să servească deja prioritățile industrializării din ce în ce mai accelerate. În februarie 1948, imediat după încheierea Tratatului de prietenie și asistență mutuală cu U.R.S.S., Vasile Luca va negocia un nou acord comercial pe un an, ce va fi semnat câteva zile mai târziu. Conform acestui acord, R.P.R. importa din U.R.S.S. materii prime și

²⁸ *Colaborarea economică între RPR și URSS – strict secret*, în A.D.M.A.E., fond 220, dosar U.R.S.S. 1959. Sinteze relații RPR-URSS 1959/16, fila 105

²⁹ Silviu Brucan, *Generația irosită. Memorii*, Editurile Universul și Calistrat Hogaș, București, 1992, p. 253
³⁰ *Despre unele aspecte ale ajutorului economic acordat de URSS pentru construirea socialismului în țara noastră*, în *idem*, filele 137-142

³¹ *Ibidem*, fila 142

³² *Ibidem*, fila 137

semifabricate strict necesare pentru funcționarea industriei, mașini-unelte și utilaj industrial, dar și semințe selecționate pentru însămânțările de primăvară³³, deoarece nu mai existau la acel moment surplusuri de cereale, din cauza crizei alimentare. Ministrul Administrației Livrărilor, Mihail Ghelmegeanu, i-a arătat lui Stalin dificultățile datorate celor doi ani consecutivi de secetă și Moscova a convenit să ofere României un împrumut în cereale și o reducere cu 50% a sumei restante din datoria de război.³⁴ Conform declarațiilor lui Vasile Luca, principalul avantaj al României din acest acord era prețul fix, care nu mai era supus fluctuațiilor de pe piața mondială și oferea astfel o anumită stabilitate economiei³⁵.

Acordul pentru anul 1949, semnat în ianuarie la Moscova, prevedea deja o creștere de 2,5 ori a volumului de schimburi față de anul precedent, volum care se ridica la 465 milioane ruble pentru fiecare parte. Uniunea Sovietică va continua să livreze utilaj industrial și materii prime absolut necesare pentru industrie (cocs, minereuri, bumbac), importând în schimb din R.P.R. produse petroliere, cherestea, dar și mijloace de transport precum locomotive, vagoane, ambarcațiuni³⁶.

Abia din 1951 se va proceda la alcătuirea unui acord comercial și de plăți pe mai mulți ani, după adoptarea primului plan cincinal de dezvoltare a economiei în R.P.R. Semnat la Moscova la 24 august 1951, acordul prevedea că Uniunea Sovietică va livra R.P.R. utilajul necesar și ajutorul tehnic pentru construirea unui număr de 39 de întreprinderi și instalații complexe, printre care: un combinat siderurgic, o rafinărie pentru prelucrarea țițeiului, o uzină chimică, o uzină de îngrășăminte azotoase și una de superfosfați, un combinat de celuloză și hârtie, o uzină de construcții mașini grele, ș.a.³⁷. În același timp, un număr de ingineri români erau acceptați la practică în Uniunea Sovietică, pentru a se familiariza cu tehnologia sovietică și cu modul de lucru din industria U.R.S.S.³⁸.

Acordul stabilea și listele de mărfuri destinate schimbului între cele două țări pentru perioada 1952-1955. România urma să importe fontă și minereu de fier, cocs, bumbac, oțeluri și cauciuc sintetic, mărfuri necesare pentru a susține aprovizionarea și dezvoltarea industriei în următorii ani, cu atât mai mult cu cât producția industrială era preconizată să crească în anii următori, mai ales datorită importului de mijloace de producție din U.R.S.S.³⁹. La rândul său, Uniunea Sovietică urma să importe din R.P.R. în mod special produse petroliere și cherestea (cca. $\frac{3}{4}$ din totalul importurilor sovietice din R.P.R.) și vase maritime și fluviale⁴⁰. Prestațiile fiecărei părți erau prevăzute la trei miliarde de ruble anual, aproape de șase ori mai mult decât în 1949.

După moartea lui Stalin însă, „noul curs” al lui Malenkov a determinat abandonarea multor dintre planurile masive de investiție în industrie, dintre care

³³ *Scânteia*, nr. 1052/XVII din 22 februarie 1948

³⁴ Gheorghe Gaston Marin, *În serviciul României lui Gheorghiu-Dej. Însemnări din viață*, Editura Evenimentul Românesc, București, 2000, p.125

³⁵ *Ibidem*

³⁶ *Idem*, nr. 1336/XVIII din 28 ianuarie 1949

³⁷ *Raport asupra Acordului de lungă durată cu U.R.S.S.*, în A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Relații Externe, dosar nr. 37/1951, fila 2.

³⁸ *Acord de lungă durată privind livrarea de utilaj industrial și acordarea de ajutor tehnic României, precum și dezvoltarea mai departe a schimbului de mărfuri între U.R.S.S. și R.P.R.*, Anexa 1, (confidențial, exemplar 1), în *idem*, filele 15-28

³⁹ *Ibidem*, filele 8-9

⁴⁰ *Ibidem*

multe fuseseră convenite în 1951 cu U.R.S.S. (uzina de sodă, uzina de superfosfați), sau sistarea lucrărilor la acele unități de producție unde începuseră investițiile în anii anteriori. Ponderea investițiilor în industrie a scăzut după 1953 la sub 20%, mai ales datorită presiunilor hegemonului sovietic⁴¹.

Producția industrială globală, conform statisticilor, a cunoscut o semnificativă creștere mai ales după semnarea Acordului de lungă durată cu Uniunea Sovietică. Dacă în 1950 creșterea în producția industrială globală era de 47% față de anul 1938, în 1955 creșterea înregistrată față de etalonul 1938 era de 199%. Cele mai mari creșteri au fost înregistrate în sectoarele energiei electrice și termice (476% față de 1938), industria chimică (402%), industria materialelor de construcții (586%), industria constructoare de mașini (396%), dar și în industria metalurgiei feroase și neferoase, a exploatarei și prelucrării lemnului, etc.⁴² Rata creșterii industriei a fost între 1948-1953 de 18,2% anual⁴³.

Creșterea producției industriale a fost determinată direct de relațiile economice cu Uniunea Sovietică. În comerțul bilateral au predominat importurile de tehnologie și produse industriale, acoperite prin exporturi de materii prime. În anii 1950-1953, importul de întreprinderi complete din Uniunea Sovietică ajunsese să dețină 42% din ponderea importurilor românești din U.R.S.S.⁴⁴. În perioada respectivă totuși, comerțul bilateral a fost excedentar în favoarea R.P.R., lucru care se poate explica și prin nevoile ridicate de materii prime ale U.R.S.S. în condițiile reconstrucției postbelice. Valoarea importurilor a crescut constant până în 1953, de la 424 milioane ruble în 1950 la 813 milioane ruble în 1953. După schimbările intervenite la venirea lui Malenkov la putere, valoarea importurilor românești din U.R.S.S. va urma un curs descendent, însă fluctuant, determinat mai ales de limitarea importurilor de tehnologie⁴⁵.

Aceeași evoluție o va cunoaște și importurile sovietice din R.P.R., care vor crește constant de la 506 milioane ruble în 1950 până la 837 milioane ruble în 1953, pentru ca odată cu „noul curs” al lui Malenkov să scadă la 643 milioane ruble în 1957⁴⁶. Prețurile folosite în comerțul dintre cele două țări fuseseră stabilite la nivelul anilor 1951-1952 și vor fi revizuite abia în 1957, datorită modificărilor survenite pe piața mondială. O statistică a Ministerului român de Externe din 1959 arăta că revizuirea din 1957 nu7 a fost favorabilă R.P.R. Uniunea Sovietică vindea laminate României la prețuri mai mici decât cele mondiale iar România vindea Uniunii Sovietice petrol sub prețul mondial, însă valoarea laminatelor era superioară și până în 1957 diferențele de preț fuseseră în favoarea R.P.R.⁴⁷.

Cadrul prieteniei și limitele acestuia.

Consolidarea blocului comunist est-european a avut, în mod evident, consecințe radicale asupra relațiilor economice ale acestora. Uniunea Sovietică

⁴¹ Lista principalelor lucrări noi prevăzute în planul de investiții pe anul 1953, la care începerea cărora s-a renunțat, în urma Plenarei lărgite a Comitetului Central al P.M.R. din august 1953, în *idem*, dosar nr. 26/1953, filele 58-61

⁴² *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*. 1968. Direcția Centrală de Statistică, p.166-167

⁴³ Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 70

⁴⁴ *Colaborarea economică între RPR și URSS – strict secret*, în A.D.M.A.E., fond 220, dosar U.R.S.S. 1959. Sinteze relații RPR-URSS 1959/16, fila 103

⁴⁵ *Ibidem*

⁴⁶ *Ibidem*

⁴⁷ *Ibidem*, fila 100

avea nevoie de materii prime și produse industriale pentru a se reface după război, acesta fiind cazul cu toate țările central și est-europene. În condițiile agravării tensiunii internaționale și a escaladării războiului rece, principala problemă în calea reconstrucției economice era reprezentată de absența capitalului. Marile finanțe apusene, mai ales americane, nu mai erau accesibile din motive politice, atât pentru U.R.S.S., cât și pentru democrațiile populare. Compromiterea relațiilor politice a fost însoțită și de o diminuare drastică a relațiilor economice și comerciale. În aceste condiții, alternativa a fost consolidarea legăturilor economice în interiorul lagărului și satisfacerea reciprocă a necesităților economice printr-un circuit economic închis, constituit pe rațiuni politice, în condițiile divizării Europei.

România a contat enorm pe sprijinul economic sovietic, deoarece plasarea în tabăra Axei în anii războiului a compromis relațiile sale economice cu foștii parteneri. După 1945, România a contat pe schimburile comerciale cu Uniunea Sovietică, dar a încercat în același timp să dezvolte relații economice și cu țările vecine, relații care după 1948 devin prioritare datorită amplificării tensiunilor internaționale. România a avut una dintre cele mai active participări la C.A.E.R. după 1949, fapt datorat izolării internaționale în care se afla după război.

Raportul dintre ponderea deținută în comerțul exterior de țările C.A.E.R. și țările capitaliste este edificator. În 1950 R.P.R. exporta în țările de democrație populară mărfuri în valoare de 758 milioane ruble, reprezentând 89,2% din totalul exporturilor sale, pe când exportul în țări capitaliste deținea doar 10,8%. Importurile erau realizate în proporție de 78,6% din țările C.A.E.R. și 21,4% din țări capitaliste.⁴⁸ În 1950, U.R.S.S. deținea un procent de 68,4% din exporturile românești și 58,3% din importuri. Pe primele locuri după Uniunea Sovietică în rândul partenerilor comerciali ai R.P.R. se situau Cehoslovacia (cu 11,2% din exporturi și 19,4% din importuri) și Ungaria (cu 11,5% din exporturile românești și 13,1% din importuri)⁴⁹.

În anii următori, mai ales în condițiile destalinizării, tendința va fi una de intensificare lentă a comerțului cu țările apusene. În 1955 exporturile românești către țările capitaliste crescuseră la 308 milioane ruble, reprezentând 19,4% din totalul exporturilor românești, iar în 1957 procentul exporturilor în țările capitaliste ajungea deja la 27,7%, pe când exporturile în țările C.A.E.R. scăzuseră către 66,5%.⁵⁰ Tendința se manifestă pe fondul reglementării relațiilor cu o serie de țări apusene, precum Franța și Italia. Importurile au cunoscut o evoluție asemănătoare, deși mai nuanțată. În 1955, pe fondul creșterii comerțului românesc cu țările vest-europene, importurile din spațiul C.A.E.R. continuau să rămână ridicate, reprezentând 80% din totalul importurilor R.P.R.⁵¹ Faptul se poate explica prin necesitățile sporite de tehnologie și produse industriale determinate de procesul de industrializare, necesități care nu puteau fi satisfăcute din occident atât datorită absenței valutei forte necesară plăților cât și datorită restricțiilor impuse de Statele Unite asupra exporturilor de mărfuri strategice către Uniunea Sovietică și aliații acesteia. Situația este ilustrată și de faptul că Cehoslovacia a rămas în tot acest timp cel mai important partener comercial al R.P.R. – după Uniunea Sovietică – cu

⁴⁸ *Comerțul exterior al R.P.R.*, în A.D.M.A.E., fond 220, dosar U.R.S.S. 1959. Sinteze relații RPR-URSS 1959/16, fila 90

⁴⁹ *Ibidem*

⁵⁰ *Ibidem*

⁵¹ *Ibidem*

care importurile erau întotdeauna excedentare față de exporturi.

După 1955 însă, R.P.R. va dezvolta relații comerciale și cu alte țări comuniste din afara spațiului C.A.E.R., precum China, Vietnam, Mongolia sau Iugoslavia, ceea ce va conduce la o relativă scădere a ponderii importurilor din spațiul C.A.E.R. care nu a fost însoțită de o creștere proporțională a importurilor din occident. Țările comuniste extra-europene dețineau în 1957 un procent de 5,8% din exporturile românești și 4,7% din importuri⁵². Dezvoltarea acestor relații a fost dictată nu doar de rațiuni economice (schimburi comerciale în natură în sistem clearing) ci și de rațiuni politice, având în vedere tendința P.M.R., conturată în anii 1955-1956, de a se distanța de Moscova.⁵³

Relațiile economice cu democrațiile populare au avut o semnificație deosebită pentru România. Colaborarea cu aceste țări urmărea și suplinirea reciprocă a necesităților de dezvoltare pe principiul complementarității economice. Totodată, relațiile economice dintre R.P.R. și alte democrații populare au reușit să depășească animozități istorice și naționale mai vechi, cum este cazul relațiilor cu Ungaria și Germania.

Relațiile economice ale României cu Ungaria ilustrează ambele situații. Colaborarea economică între cele două țări a fost inițiată în 1952, printr-un protocol semnat la nivel de partid. Acesta prevedea construirea a două combinate chimice pentru prelucrarea gazului metan, unul în România și unul în Ungaria, cu scopul de a satisface necesitățile de produse chimice ale ambelor țări pe baza resurselor de gaz metan din R.P.R. Mai era prevăzută de asemenea și construirea unei conducte de gaz între cele două țări⁵⁴. Combinatul din R.P.R. urma să fie unul mixt româno-maghiar, Ungaria participând la construcția acestuia în schimbul dreptului de a achiziționa în mod prioritar până la 30% din producția acestuia. R.P.R. se angaja să livreze Ungariei o cantitate anuală de 120 milioane mc de gaz metan și să construiască segmentul românesc al conductei, care ar fi urmat să aprovizioneze combinatul chimic din Ungaria⁵⁵.

Printr-un alt protocol semnat cu aceeași ocazie, la nivel guvernamental, Ungaria se angaja să livreze R.P.R. utilaj minier, necesar pentru sporirea producției Uzinelor Sodice Ocna Mureșului, astfel încât surplusul să fie orientat către Ungaria.⁵⁶ Câteva luni mai târziu, o delegație de partid condusă de Miron Constantinescu și Chivu Stoica a vizitat Budapesta, unde a avut întâlniri cu Mathias Rakosi și Erno Gerö, pentru a discuta posibilități de dezvoltare a relațiilor economice bilaterale.⁵⁷ S-a convenit ca plata pentru schimburile comerciale să se facă în sistem clearing, R.P.R. oferind mărfuri precum mase lemnoase, produse petrolifere, produse sodice dar și aur pentru plata mărfurilor strategice.

Maghiarii au propus să se înființeze și o fabrică de toluen în România, pentru exploatarea materiilor prime existente în scopul satisfacerii cerințelor

⁵² *Ibidem*

⁵³ Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 132

⁵⁴ *Protocol încheiat la Budapesta între reprezentanții Partidului celor ce muncesc din Ungaria și Partidul Muncitoresc Român în chestiunea construirii a două combinate chimice pe gaz metan (strict secret)*, în A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Relații Externe, dosar nr. 15/1952, filele 10-12

⁵⁵ *Ibidem*

⁵⁶ *Protocol încheiat între reprezentanții Guvernului R.P.R. și Guvernului R.P.U. în chestiunea colaborării economice româno-maghiare*, în *idem*, filele 25-28

⁵⁷ *Scrisoare semnată de M. Constantinescu și C. Stoica, către Gh. Gheorghiu-Dej nr. 1846/02.08.1952*, în *idem*, dosar nr. 22/1952, fila 2

industriale în ambele țări și s-au arătat interesați totodată și de importul metalelor neferoase, idee față de care partea română s-a arătat mai reticentă⁵⁸. Materiile prime neferoase erau mărfuri de primă importanță strategică, ce nu puteau fi procurate pe piața internațională decât cu valută forte, ceea ce determina o atitudine protecționistă din partea R.P.R. în privința rezervelor existente.

Cu toate acestea, practica R.P.R. era de a folosi resursele naturale disponibile pentru a susține politica de industrializare, care necesita mari investiții în întreprinderi industriale, în condițiile în care lipseau mijloacele de producție și expertiza tehnică necesară. În acest sens, erau urmărite acorduri economice cu acele state din lagărul socialist, capabile să livreze tehnologie și utilaj industrial, prin diverse forme de colaborare. Un partener ideal în această politică era, desigur, și Republica Democrată Germană.

În același an, R.P.R. a semnat un protocol de colaborare economică cu R.D.G. prin care România se angaja să livreze Germaniei materii prime în schimbul utilajelor și mijloacelor de producție industrială. R.D.G. urma să ofere României instalații pentru exploatarea manganului și bauxitei, utilaje pentru construcția unui combinat de celuloză și a unei fabrici pentru exploatarea lemnului și a deșeurilor din lemn, întreprinderi care puteau fi aprovizionate din resursele interne românești astfel încât produsele finite să fie folosite pentru necesitățile ambelor părți.⁵⁹

Părțile au negociat și înființarea unei întreprinderi mixte româno-germane în domeniul industriei chimice, în ramurile coloranților, maselor plastice, solvenților și fibrelor sintetice, care să exploateze materiile prime existente în R.P.R. în beneficiul ambelor părți. Întreprinderea urma să fie construită pe principiul parității în aport, R.D.G. obținând dreptul de a achiziționa cel puțin 50% din producția acesteia, în mod prioritar. Prin același protocol, Germania s-a mai angajat să livreze R.P.R. mașini și utilaje necesare industriilor metalurgică și a construcțiilor de mașini, oferind și asistența tehnică necesară pentru proiectarea și construcția obiectivelor respective. Acestea urmau a fi plătite de România în mărfuri, în sistem clearing.⁶⁰

Importanța acestor acorduri decurgea din necesitățile interne de dezvoltare. România căuta parteneri economici capabili să-i furnizeze acele categorii de mărfuri pe care nu le putea procura din apus, din cauza costurilor mari, iar parteneriatele bilaterale pentru exploatarea diferitelor resurse nu urmăreau decât obținerea de tehnologie prin modalități alternative de plată. Solidaritatea socialistă nu prelua decât în condițiile în care satisfăcea necesitățile interne. Factorul politic intervenea însă deseori, determinând apropieri și contacte care nu s-au dovedit însă a fi trainice, cum a fost cazul cu Albania.

După ruptura lui Stalin de Tito, Albania a denunțat legăturile sale tradiționale cu Iugoslavia, de la care primise un puternic sprijin economic în anii imediat postbelici. Tito proiecta o viitoare alăturare a acestei țări la federația iugoslavă și de aceea acordase un intens suport economic Albaniei, strict necesar pentru supraviețuirea acesteia. După 1948, însă, Enver Hodja a trecut de partea lui

⁵⁸ *Ibidem*, fila 3

⁵⁹ *Protocol privitor la colaborarea economică dintre R.P.R. și R.D.G.*, în *idem*, dosar nr. 23/1952, fila 4

⁶⁰ *Ibidem*, filele 5-6

Stalin în conflictul cu Tito.⁶¹ Trimis în toamna lui 1948 în Albania, Alexandru Bârlădeanu aprecia că un acord economic cu această țară nu este interesant pentru R.P.R. – „ne pot da doar untdelemn de măsline și măsline, însă recolta din 1948 a fost de acum luată de iugoslavi” – dar trebuie sprijinită din motive politice.⁶²

Bârlădeanu arăta în Biroul Politic că Albania solicita intens sprijin economic, în mărfuri și în specialiști, mai ales pentru industria petrolieră și de construcții. După părerea lui Miron Constantinescu, problema trebuia privită politic, deoarece Albania era un „avanpost al democrației” înconjurat de Iugoslavia titoistă. Gheorghiu-Dej a susținut ideea, propunând să se trimită Albaniei un ajutor economic și să i se ofere mărfurile necesare la prețuri ieftine, cu plata în natură⁶³.

Cel mai cunoscut caz de imixtiune directă a factorilor politici în privința relațiilor economice este Iugoslavia lui Tito. În septembrie 1948 Biroul Politic al P.M.R. a hotărât să denunțe acordul comercial și de plăți existent între Iugoslavia și România. Ana Pauker a explicat cu această ocazie că prețurile stabilite la schimburile de mărfuri n-ar fi fost avantajoase pentru partea română deoarece cursul de schimb leu-dinar era avantajos iugoslavilor.⁶⁴ Denunțarea acordurilor avea însă un caracter vădit demonstrativ, având în vedere că acestea expirau oricum la sfârșitul aceluiași an.

Mai mult interes pentru R.P.R. a prezentat însă Cehoslovacia, datorită posibilităților sale de a furniza echipament industrial. Relațiile cu Cehoslovacia nu au fost însă atât de cordiale pe cât și-ar fi dorit partea română, deoarece politica cehoslovacă în domeniul economic era mai puțin „principială” și Cehoslovacia făcea diferența între relațiile comerciale și cele de partid. În 1949, o delegație de la Praga a vizitat R.P.R. punând în discuție o serie de chestiuni care au stârnit iritare în Biroul Politic al P.M.R.

Delegația a solicitat printre altele ca R.P.R. să acorde despăgubiri pentru sinistrații cehi de război, acordarea permisiunii de emigrare pentru acei cetățeni de etnie cehă sau slovacă ce doreau acest lucru, dar au mai ridicat și o serie de pretenții în ceea ce privea participațiunile cehoslovace la o serie de întreprinderi românești care fuseseră naționalizate, și pentru care solicitau despăgubiri.⁶⁵ R.P.R. a respins aceste pretenții de pe o linie politică și „principială”, arătând că România n-a solicitat despăgubiri pentru soldații români care au murit la eliberarea Cehoslovaciei. Dincolo de aceste replici însă, la nivelul P.M.R. se resimțea iritarea față de politica practică de cehoslovaci. Vasile Luca îi acuza pe aceștia că „tratează problemele ca niște comercianți și nu ca oameni de partid, vor să ne transforme într-un fel de Hinterland al lor.”⁶⁶

Luca atrăgea atenția și asupra politicii comerciale a Cehoslovaciei, care expedia întraga sa producție industrială la export, în defavoarea altor tipuri de

⁶¹ Cezar Stanciu, *Foame și entuziasm comunist în Albania lui Enver Hodja*, în *Magazin istoric*, anul XL-serie nouă, nr. 8(473)/august 2006, p. 63-64

⁶² *Procesul-verbal al Ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 23 septembrie 1948*, în A.N.R., *Stenogramele ședințelor Biroului Politic...*, 1948, p. 181

⁶³ *Ibidem*, p. 182

⁶⁴ *Proces-verbal al ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 28 septembrie 1948*, în A.N.R., *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, București, 2002, p. 207

⁶⁵ *Stenograma ședinței Secretariatului C.C. al P.M.R. din 20 ianuarie 1949*, în A.N.R., *Stenogramele ședințelor Biroului Politic...*, vol. II, București, 2003, p. 26

⁶⁶ *Ibidem*

colaborare, mai avantajoasă și pentru celelalte democrații populare, mai puțin industrializate.⁶⁷ Discuții asemănătoare au avut loc în Biroul Politic și înainte de sosirea delegației de la Praga, când Gheorghiu-Dej acuzase faptul că deși R.P.R. urmărea să-și extindă producția petrolieră și avea nevoie de utilaj petrolier, Cehoslovacia, mare producător în domeniu, prefera să-și vândă producția în țările Americii Latine, unde aceasta era plătită în valută. Cehoslovacia prefera colaborarea economică cu țările „marșalizate”, în defavoarea democrațiilor populare⁶⁸.

R.P.R. mai era nemulțumită și de practicile capitaliste aplicate de cehoslovaci în relațiile cu România. O serie de societăți cehoslovace aveau reprezentanți în România, care au obținut comenzi de automobile de la întreprinderi românești, fără acordul sau cunoștința Ministerului Comerțului Exterior⁶⁹. La rândul său, și România se făcea vinovată de întârzierea unor livrări de cereale către Cehoslovacia, recunoscute de M.C.E., motiv pentru care Cehoslovacia refuzase să livreze R.P.R. mașini și utilaje anterior contractate⁷⁰.

Dificultatea armonizării relațiilor dintre democrațiile populare în această etapă incipientă de structurarea a lagărului socialist nu a fost întâmplătoare. Uniunea Sovietică a încercat să organizeze o comunitate politică și de interese omogenă, într-o zonă total lipsită de omogenitate. În principal, iese în evidență disocierea evidentă între spațiul Europei centrale, mai înaintat pe calea industrializării și dezvoltării sociale, și spațiul balcanic, cu caracter agrar și întârziat în evoluție. Aceste diferențe se suprapun rivalităților tradiționale de sorginte națională și culturală, existente deja, și contribuie în final la eșecul omogenizării politice staliniste. Disputele ulterioare din C.A.E.R. privind dezvoltarea economică diferențiată în funcție de specificul local sunt o continuare a divergențelor de interese existente de la bun început, și pe care disputa între R.P.R. și Cehoslovacia le ilustrează în mod fidel. Țările mai înapoiate ale Balcanilor încercau să profite de „cadru prietenesc” impus de hegemonul sovietic pentru a recupera decalajele folosind în mod preferențial potențialul industrial al țărilor mai avansate, în timp ce acestea din urmă se străduiau să ducă o politică economică independentă – în limitele politice existente – pentru a-și conserva și apăra nivelul de dezvoltare, amenințat de pretențiile țărilor socialiste mai sărace.

Afirmarea național-comunismului mai ales în țările din prima categorie (România, Albania, chiar China) reprezintă eșecul suprem al politicii de omogenizare și de formare a unei comunități de interese socialiste la nivel mondial, ilustrând rezistența *establishment*-ului socio-economic tradițional în fața unor factori exteriori de presiune.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 27

⁶⁸ *Stenograma ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 10 ianuarie 1949*, în *idem*, p. 6

⁶⁹ *Raport asupra discuțiilor care au avut loc la Praga între 10-14 octombrie cu ministrul cehoslovac al comerțului exterior, tov. Gregor*, în A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe, dosar nr. 1/1949, filele 41-42

⁷⁰ *Ibidem*, fila 34

RELAȚIILE DINTRE GRECIA ȘI TURCIA ȘI STABILITATEA FLANCULUI SUDIC AL NATO

Oana STROESCU*

Tensiunile dintre Grecia și Turcia, apărute în urma evenimentelor din Cipru, din 1974 și a disputelor teritoriale, au amenințat în mai multe rânduri atât stabilitatea flancului sudic al NATO, cât și pacea regională. Relațiile greco-turce au fost întotdeauna deosebit de fragile și aderarea celor două state la structurile Alianței Nord-Atlantice părea a fi soluția ideală pentru o cooperare îndelungată și stabilă.

Începând cu 1950, liderii greci au văzut în aderarea la NATO o garanție a securității naționale împotriva pericolului comunist din Nord. Cu țara slăbită după cel de-al doilea război mondial și abia ieșită din războiul civil (1946- 1949), Grecia trecea printr-o criză economică mai mare și decât cea de după ocupația germană, iar singura cale de a evita posibile insurecții comuniste părea a fi integrarea în structurile Nord-Atlantice. La fel ca Grecia, Turcia a fost considerată de aliați ca un avanpost împotriva expansiunii sovietice în Mediterana Orientală. Având în vedere trecutul tensionat al celor două țări vecine, se credea că obiectivul lor, de a stăvilii un inamic comun, le-ar fi putut apropia, așa cum s-a întâmplat în 1930, când Eleftherios Venizelos și Kemal Atatürk au recunoscut necesitatea îmbunătățirii relațiilor bilaterale. Propunerea de a include Grecia și Turcia în structurile Alianței a întâlnit opoziția Danemarcei, Norvegiei și a statelor Benelux, care și-au exprimat nemulțumirea în legătură cu asumarea responsabilității de a apăra o regiune atât de depărtată geografic și cultural de Europa de Vest, dar și de interesele ei strategice. Unele dintre membrele fondatoare erau preocupate de faptul că primirea de noi membri ar putea determina micșorarea cantității de armament american ce urmau să o primească. Marea Britanie a venit cu propunerea stabilirii separate a unui Comandament al Orientului Mijlociu (Middle East Command), însă s-a temut de plasarea unui comandant american peste forțele britanice din Mediterana.

---

* Profesor

La reuniunea Consiliului Nord-Atlantic de la Londra, din 15-18 mai 1950¹, s-a hotărât ca Greciei și Turciei să li se acorde statutul de asociat și să poată participa la planificarea defensivă legată de bazinul Mediteranei. În următoarele luni s-a înregistrat o scădere a opoziției privind acordarea statutului de membru cu drepturi depline Greciei și Turciei, mai ales ca o reacție imediată la Războiul din Coreea și la evenimentele din Orientul Mijlociu. Statele Unite au susținut de la bun început intrarea celor două state în NATO, urmărind deschiderea de baze aeriene și navale în Turcia, respectiv Grecia și asigurarea militară a flancului sudic al Alianței.

Degradarea situației din Orientul Mijlociu, criza iraniană din 1951², apariția unor guverne radicale în majoritatea statelor din zonă, i-a convins și pe britanici să susțină aderarea celor două țări. Cu unele ezitări din partea Danemarcei și Norvegiei, la sesiunea din septembrie 1951 de la Ottawa, s-a hotărât includerea Greciei și a Turciei în NATO³.

În deceniul al șaselea, evenimentele din Cipru au determinat tensionarea relațiilor dintre greci și turci, au reînviat atitudini ostile, iar situația din insulă a devenit o problemă internațională. Acest conflict a scos la iveală faptul că, în timp ce Statele Unite și NATO aveau o viziune comună asupra securității colective în Războiul Rece, cei doi membri noi din flancul sudic își îndreptau atenția doar spre disputele regionale. În urma evenimentelor sângeroase din Cipru și Istanbul, din septembrie 1955⁴, Grecia și-a retras temporar ofițerii din comandamentul regional NATO de la Izmir (Turcia). La momentul respectiv se vorbea chiar de o retragere a Greciei din structurile Alianței, gest pe care guvernul de la Atena, într-adevăr, l-a făcut, însă mai târziu, în 1974, ca urmare a operațiunilor din Cipru, încheiate cu ocuparea de către turci a aproximativ 40% din insulă. În urma negocierilor, a obținerii independenței Ciprului (1960) și a Tratatului de Garanție⁵, NATO a avut de câștigat, Grecia, Turcia și Marea Britanie primind drepturi speciale în Cipru: 2 baze militare britanice, 950 de soldați greci și 650 de soldați turci.

¹ Cf. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c500518a.htm> (site-ul oficial al NATO, ultima actualizare 20.04.2001).

² În 1951, Compania petrolieră Anglo-Iraniană s-a confruntat cu un adevărat șoc, atunci când Guvernul iranian a decis naționalizarea tuturor concesiunilor petroliere ale companiei. Ceea ce ar fi părut a fi doar o problemă locală a devenit o problemă pentru Guvernul britanic, englezii deținând majoritatea acțiunilor la concernul anglo-iranian. Negocierile au condus la formarea unui consorțiu de companii internaționale, ce avea permisiunea de a opera în principalele câmpuri petroliere din Iran. James Bamberg, *British Petroleum and GlobalOil, 1950-1975: The Challenge of Nationalism*, Cambridge University Press, 2000, p.22.

³ "Regatul Greciei și Republicii Turce le va fi adresată, în cel mai scurt timp, o invitație pentru a accede la NATO" în Comunicatul Final al Consiliului NATO de la Ottawa, 15- 20.09.1951, Cf. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c510920a.htm> (site-ul oficial al NATO, ultima actualizare 23.10.2000, consultare 05.2006).

⁴ La începutul lunii septembrie 1955, în Cipru au avut loc acțiuni violente ale grecilor ciprioți împotriva turcilor ciprioți. Imediat, în 6-7 septembrie, în Istanbul, s-au înregistrat acțiuni violente ale turcilor împotriva minorității elene, evenimente cunoscute sub numele de Septemvriana (în greacă) și Alti-Yedi Eylul Olaylan (în turcă). Au fost distruse „aproximativ 4500 de magazine ale negustorilor greci, mai multe cimitire ortodoxe și clădiri publice, 1000 de locuințe ale grecilor, 26 de școli și 73 de biserici ortodoxe” și care au provocat un exod impresionant al grecilor spre țara-mamă. Viron Theodoropoulos, *I Tourkoï ki Ermeis*, ediția a II- a, Editura Fytrakis, Atena, 1988, p.303.

⁵ 16 august 1960.

Scena geopolitică regională s-a schimbat în momentul când NATO și Statele Unite au început să dea importanță sporită Ciprului. Pierderea de către Marea Britanie a unor baze în Mediterana a determinat îndreptarea atenției spre această insulă. Rolul Statelor Unite în zonă a devenit din ce în ce mai important, mai ales că în această perioadă, guvernele de la Atena și Ankara au început să caute sprijin diplomatic și moral la Statele Unite și NATO, în ceea ce privește disputele lor.

Disputele dintre Grecia și Turcia sunt urmarea unor neînțelegeri istorice, care au reieșit la suprafață după 1950. Ambele țări au un trecut comun în ceea ce privește atacul uneia asupra celeilalte: la începutul secolului al XIX-lea a avut loc revoluția greacă, câștigarea independenței Greciei de sub Imperiul Otoman și crearea statului grec modern, iar după Marele Război, între 1919 și 1922, Grecia a atacat coasta de vest a Anatoliei, sperând recuperarea unor teritorii, război încheiat cu înfrângerea armatei grecești și crearea statului turc (1923). Ecurile acestor conflicte persistă și acum în relațiile dintre cele două state. În timpul Războiului Rece și doar pentru o vreme, Grecia și Turcia și-au pus deoparte problemele pentru a lupta cu amenințarea dată de Pactul de la Varșovia, deoarece ambele state fuseseră acceptate, în 1952, în structurile Alianței Nord-Atlantice, pentru a fi barieră în calea expansiunii Uniunii Sovietice și a aliaților ei spre Marea Mediterana și Orientul Mijlociu. După prăbușirea U.R.S.S., tensiunile bilaterale au continuat, punând în pericol stabilitatea regiunii. Relația dintre Grecia și Turcia a devenit din ce în ce mai fragilă, crescând posibilitatea unui conflict armat între cele două state vecine. Tensiunile din Egeea, cauzate de pretențiile teritoriale ale Turciei în zonă și de neînțelegerile privind delimitarea spațiului aerian și a platoului continental între Grecia și Turcia, problema minorității musulmane din Tracia de vest, precum și unele decizii ale Ciprului, cum ar fi achiziționarea de către ciprioții greci a unui sistem rusesc antiaerian S300⁶ (1997) și aderarea Ciprului la Uniunea Europeană, au creat cel puțin tot atâtea momente de instabilitate în triunghiul Atena, Ankara, Nicosia.

Statele Unite, NATO, dar și Uniunea Europeană au urmărit ca disputele dintre Turcia și Grecia să nu pericliteze interesele acestora în regiune și au venit cu propunerea apropierii între cele două, însă această apropiere s-a dovedit, în mai multe rânduri, a fi fragilă din două motive. Primul constă în existența unei puternice opinii la Atena, care susține că cele mai multe schimbări făcute în sensul normalizării relațiilor bilaterale s-au făcut de partea greacă și că politica Turciei nu s-a schimbat deloc. Măsura diplomatică cea mai potrivită a venit din partea Greciei, în 1999, fiind prima de acest gen de după 1974, când Atena a ridicat veto-ul ei în Uniunea Europeană, declarându-se în favoarea candidaturii Turciei și susținând-o în permanență din acel moment.

În al doilea rând, această apropiere între cei doi vecini a fost vizibilă doar pe domeniile mai puțin controversate ale relațiilor bilaterale, cum ar fi comerțul, mediul și turismul. „Nu s-au atins încă chestiunile cele mai sensibile, în special cele

⁶ Keridis, Dimitris & Triantafyllou, Dimitrios, *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalisation*, Brassey's, 2001, p.49.

ce privesc statutul Egeei⁷ sau al Ciprului. Apropierea dintre cele două țări își va dovedi durabilitatea numai în momentul când aceste probleme vor fi incluse în programul de reconciliere.

Statele Unite au fost, în mod tradițional, cel mai important „al treilea actor” în zona Egeei, însă nici o inițiativă americană nu a avut succes în normalizarea relațiilor turco-elene. Statele Unite nu au fost atât de activ implicate, în căutarea unei soluții cu privire la eliminarea tensiunilor dintre cele două state din Mediterana. Mai mult, în timpul Războiului Rece, administrațiile americane au socotit că problema Egeei nu era atât de acută ca altele, așa încât această chestiune „a fost plasată în coada listei de priorități a Washington-ului”⁸. După cel de-al doilea război mondial, SUA și NATO au dorit să aibă în Grecia și Turcia un ajutor stabil în Războiul Rece. Intrarea în NATO a celor două țări a fost susținută de Statele Unite în scopul descurajării expansiunii sovieticilor în această regiune, în special pentru a nu permite Rusiei accesul la Egeea, Balcani și Orientul Mijlociu, la Mediterana în general, spațiu aflat, până în 1947, în sfera de influență a Marii Britanii și, după 1947, în cea a Statelor Unite. După dispariția pericolului comunist, din cauza tensiunilor tot mai accentuate dintre Grecia și Turcia, ajutorul Statelor Unite pentru aceste țări s-a transformat într-un ajutor pentru menținere a balanței între puterile militare ale celor două țări din Mediterana Orientală. Statutul de membre ale Alianței Nord-Atlantice și ajutorul militar continuu și proporțional, pe care-l primeau de la SUA, au determinat Grecia și Turcia să rămână într-o stare „ostilitate funcțională”. În aceste condiții, flancul sud-estic al NATO a slăbit, fiind pusă în pericol stabilitatea și securitatea în Mediterana Orientală.

Între 1974 și 1990 au fost trei momente de criză între Grecia și Turcia, fără să punem la socoteală evenimentele din Cipru. În 1976, cele două state au ajuns în prag de război, din cauza unui vas turcesc, autorizat de guvernul turc să efectueze explorări petroliere în platoul continental grec din jurul insulei Thassos, în nordul Egeei. Chestiunea a fost înaintată Curții Internaționale de Justiție care a hotărât ca cele două țări să-și delimiteze platoul continental prin negocieri. A doua situație de criză a apărut în august 1984, când Generalul Bernard W. Rogers, comandantul forțelor NATO, a venit cu propunerea de a crea o linie defensivă împotriva sovieticilor, în Marea Egee. Un astfel de proiect implica stabilirea de baze militare în insula grecească Lemnos, insulă ce trebuia să rămână demilitarizată, conform art.12 din Tratatul de la Lausanne (1923). Această propunere a creat tensiune între Grecia și Turcia. Andreas Papandreou, primul-ministru de atunci al Greciei și liderul PASOK⁹, a cărui politică externă era bazată pe „ostilitate față de turci”¹⁰, a aderat la acest plan. Turcia a insistat că insula respectivă trebuie să

⁷ Tarkas, Alexandros, *Klinton: Skytali stous neous gia to Aigaio kai tin Kypro*, în revista *Amyna & Diplomația*, vol.111, iulie, an 2000, p.8.

⁸ Kaplan, Lawrence S. & Clawson, Robert W, *NATO and the Mediterranean*, Scholarly Resources, 1998, p.193.

⁹ PASOK sau Panellinio Sosialistiko Komma (Partidul Socialist Panelen), cf. www.pasok.gr

¹⁰ În opinia lui Papandreou, cea mai mare amenințare nu venea dinspre nord, de la URSS, ci dinspre est, de la Turcia.

rămână demilitarizată, iar stabilirea de baze militare ar constitui un pericol pentru coasta de vest a Anatoliei. Cel de-al treilea moment de tensiune a avut loc în martie 1987, când cele două țări au ajuns din nou în pragul războiului, pentru drepturile asupra subsolului din Egeea. Criza a fost creată de Compania Petrolieră Canadiană din Egeea de Nord (NAPC), care a făcut planuri pentru prospectarea zonelor din afara apelor teritoriale grecești, însă în apele internaționale, în zona insulei grecești, Thasos. Decizia a fost, însă, împotriva Acordului de la Bema, semnat de Grecia și Turcia la 11 noiembrie 1976. Conform art.6 al acestui acord, „ambele țări sunt obligate să se abțină de la orice inițiativă sau acțiune legate de platoul continental egeean, care ar putea supăra părțile”. Ca răspuns, Turcia a autorizat vasul Sismik II, escortat de nave de război, să facă prospecțiuni în disputatul platou continental, din jurul insulelor grecești Lesbos, Limnos și Samothraki. Chiar dacă în 1982, Guvernul Elen a declarat că nu mai recunoaște Acordul de la Bema, în 1987 cele două state au revenit la masa dialogului, la presiunile Statelor Unite.

Deși Grecia și Turcia au fost mereu într-o înarmare continuă, ajutorul militar american către Turcia a fost motivat, în parte, de factori care nu au legătură cu relațiile turco-elene, acesta având ca scop general descurajarea amenințării Siriei și lupta continuă cu insurecția kurdă din sud-estul Turciei. Disputele dintre cele două țări vecine au amenințat stabilitatea flancului sudic al NATO, iar obiectivul Statelor Unite a fost controlul tensiunilor greco-turcești pentru buna funcționare a Alianței, însă nu i-a convins pe cei doi aliați ai săi din Egeea să-și rezolve divergențele prin compromis și cooperare. În cadrul NATO, accentul pus pe stabilitatea în Mediterana a necesitat mereu coeziunea în flancul sudic, fără divergențe între aliați. Astfel, la Summitul NATO de la Madrid, din 8 iulie 1997, atât Grecia, cât și Turcia s-au angajat să se abțină de la orice fel de acte unilaterale în zona mării Egee. Declarația Simitis-Demirel de la Madrid reprezintă un document-ghid pentru cele două țări și trebuie respectat. Declarația conține un angajament de abținere de la acte unilaterale, angajament ce se referă în mod direct la păstrarea distanței de 6 mile a apelor teritoriale. Orice încercare a Greciei de a-și mări această distanță la 12 mile marine, conform prevederilor Convenției Dreptului Mării a Națiunilor Unite, din 1982, a fost și va fi considerată de Turcia drept „casus belli”. La momentul respectiv, secretarul de stat american, Madeleine Albright, s-a angajat să supravegheze respectarea principiilor incluse în Declarația de la Madrid.

Importanța menținerii echilibrului în această zonă este indiscutabilă. După cel de-al doilea Război Mondial, Turcia a devenit, pentru Statele Unite, de importanță strategică în Orientul Mijlociu, mai întâi ca barieră împotriva avansării sovietice și apoi ca supraveghetor al unei zone instabile și pline de conflicte. Turcia constituie un aliat strategic, atât pentru Statele Unite, cât și pentru statele europene. Este strategic poziționată, astfel încât are rolul de fi managerul zonei de instabilitate din Orientul Mijlociu, Caucaz și Asia Centrală. Turcia a jucat un rol important în Războiul din Golf și acest rol a întărit percepția generală de stat cu o poziție

geopolitică strategică. Deși perceput ca loial Statelor Unite, în februarie 2003, parlamentul turc a votat¹¹ împotriva cererii americane de a avea trupe staționare în Turcia și de a tranzita teritoriul acesteia spre Irak și orice altă zonă din Orientul Mijlociu. Temerile Ankarei au fost legate de kurzi, de o posibilă răzvrătire a acestora și de crearea unui stat independent kurd în sud-estul Turciei. Decizia Parlamentului turc priva, însă, statul de o sumă importantă de bani acordată de americani și, astfel, la sfârșitul lui 2003, s-a votat acordarea dreptului de survol Statelor Unite, Turcia fiind ultima țară din NATO care a acordat acest drept americanilor¹².

Schimbările din mediul geopolitic de după 1990 au adus Turcia în fața unor noi provocări: rolul ei regional s-a schimbat după prăbușirea URSS și după evenimentele din Europa de Est. Factorii care au condus la această schimbare au fost fragmentarea de putere de-a lungul frontierelor de nord și de nord-est ale Turciei în urma retragerii U.R.S.S din zonă, multiplicarea actorilor politici atât din regiunea Europei, cât și din cea a Asiei, și apariția și, în anumite cazuri, intensificarea conflictelor locale. Statele Unite și Europa au recunoscut importanța geopolitică a Turciei și nevoia implicită de a întări relațiile cu Ankara.

Turcia îndeplinește cerințele unui stat pivot¹³: populație, poziție geografică, potențial militar și economic, însă importanța ei este dată și de efectele pe care le-ar putea avea destabilizarea și declinul. Balanța regională, prin rolul geostrategic al Turciei, vor continua să depindă de un număr de factori, care contribuie la accentuarea sau diminuarea rolului Turciei în regiune: relația Turciei cu Statele Unite și poziția Ankarei în planul american de securitate. Acești factori vor fi influențați ulterior de relațiile dintre SUA și Orientul Mijlociu, de relațiile Occident - Rusia, de relațiile Rusia - Turcia, în special în sectorul strategic al Caucazului și al centrului Asiei, de securizarea rutelor petroliere, de relațiile Turcia - Uniunea Europeană.

Aceleași schimbări în plan geopolitic au fost hotărâtoare și pentru i Grecia, țară care, în 1974, și-a creat strategia națională pentru a stăvili ceea ce elitele și opinia publică a vremii socoteau a fi „pericolul de la est”, adică Turcia. Anul respectiv a rămas unul foarte important în istoria grecilor a fost momentul revenirii la democrație, dar și al ocupării de către Turcia a 40% din teritoriul Ciprului și a retragerii Greciei din structurile NATO. Responsabilitatea pentru „tragedia din Cipru” și pentru neintervenția în scopul retragerii armatei turcești din teritoriile ocupate a fost aruncată pe americani. Deși chestiunea Ciprului a rămas una de orgoliu național pentru greci, situația s-a schimbat în 1980, când Grecia a revenit în structurile Alianței, la presiunile Statelor Unite, în momentul în care în Turcia vine la putere regimul militar și odată cu creșterea importanței flancului de sud-est al NATO după șocurile petroliere din 1973 și 1979 și accentuarea tensiunilor și a instabilității în regiunea Golfului Persic. Vom reaminti cele mai importante aspecte

¹¹ 264 voturi pentru, 251 împotriva și 19 abțineri, în *Shock blow to Bush as Turkey snubs US troops*, The Guardian, 2 martie 2003.

¹² Kaplan, Lawrence S. & Clawson, Robert W., *Op.cit.*, p.236.

¹³ State pivot. Termen geopolitic aplicat unor state (de regulă periferice) a căror soartă poate determina stabilitatea regională și/ sau internațională. Evans, Graham & Newnham, Jeffrey, *Dictionar de relații internaționale*, Ed. Universal Dalsi, București, 2001, p.446.

ale instabilității din regiunea aceasta: invazia sovietică în Afganistan (1979), căderea șahul Iranului, Mohammad Reza Pahlavi, aliatul Occidentului (1979) și a doua criză a petrolului, izbucnirea războiului între Iran și Irak (1980) și implicarea crescută a Statelor Unite în protejarea rutelor petroliere vitale din zona Golfului. În acel moment au fost reconsiderate pozițiile Greciei și Turciei în NATO, deoarece a fost nevoie, mai mult ca oricând, de bazele militare grecești și turcești și de sprijinul operațional acordat, sprijin de care, de altfel, americanii se folosiseră înainte de 1974, prin accesul Flotei a Șasea în marea Egee și supravegherea de către greci a activităților navale sovietice în estul Mediteranei, dar și prin folosirea bazelor militare turcești de la Incirlik.

Percepția „amenințării turce” și a „amenințării grecești”, o moștenire politică din anii de după invazia Ciprului, s-a menținut în cele două țări. Având în vedere că după 1987, obiectivul strategic al Turciei a fost integrarea în Uniunea Europeană, putem afirma că Grecia a răspuns cu o strategie sofisticată, folosindu-se de calitatea de membră a Uniunii, mai exact de dreptul său de veto, pentru a încetini progresul relațiilor dintre Turcia și Uniune. Această strategie, de a lega progresul Turciei de problemele bilaterale ale Greciei cu Ankara, a fost pusă în aplicare aproape două decenii, din cauză că în NATO Grecia nu avea aceeași putere de acțiune. Regula unanimității în procesul de decizie al Uniunii a adus un avantaj Greciei în influențarea acestor relații.

Spre sfârșitul anului 1999, ambele state aveau să intre într-o nouă perioadă a relațiilor bilaterale. Au fost două evenimentele care au condus la îmbunătățirea relațiilor dintre ele. Primul a fost aducerea la conducerea Ministerului de Externe a lui Giorgios Papandreou, fiul lui Andreas Papandreou- fost prim-ministru al Greciei - un om politic filo-american, care reușește să schimbe abordarea politicii față de Turcia, printr-o apropiere a relațiilor diplomatice dintre cele două țări. După rezolvarea crizei Ocalan¹⁴ de la începutul aceluși an, ministrul de externe al Greciei a deschis o nouă rundă de negocieri cu Turcia, punând în discuție probleme de mică importanță, dar nu de neglijat, cum ar fi turismul, comerțul, protecția mediului în Egeea, combaterea criminalității organizate la nivel regional și a imigrației ilegale. Aceste forme de cooperare au creat o atmosferă benefică la nivelul relațiilor bilaterale. Mai mult, în decembrie 1999, Grecia a fost de acord cu candidatura condiționată, a Turciei la Uniunea Europeană. Al doilea eveniment care a condus la apropierea dintre cele două state au fost cutremurele devastatoare din Turcia și Grecia, de la sfârșitul lui august și, respectiv, începutul lui septembrie 1999. Guvernele celor două țări s-au ajutat reciproc pentru ieșirea din situația grea.

În acest climat, la 1 octombrie 1999, Alianța Nord-Atlantică a venit cu o soluție pentru promovarea cooperării între cei doi, în scopul prevenirii unor noi crize. S-a creat o nouă structură de comandă, unde ofițeri greci și turci să lucreze în ambele țări: un sediu subregional¹⁵ al NATO pentru zona de sud-est a Europei, cu

¹⁴ Criza Ocalan - criza izbucnită între Grecia și Turcia în a treia săptămână a lunii februarie 1999, din cauza efortului eșuat al Greciei de a-l proteja pe liderul kurd, Abdullah Ocalan. Acesta a fost descoperit de serviciile secrete israeliene la Ambasada Greciei din Kenia și predat autorităților turce. Criza s-a stins datorită abilităților de negociator ale lui Giorgos Papandreou, chiar înainte ca Uniunea Europeană sau NATO să intervină.

¹⁵ Joint Sub-Regional Commands (JSRC)- Comandamente sub-regionale comune ale forțelor terestre aliate, create în Madrid^JSRC de Sud-Vest, Verona-Italia-JSRC de Sud, în Larissa (Grecia)-JSRC de Centru-Sud și

comandamente atât în Larissa (Grecia), cât și în Izmir (Turcia). Până în 1999, Grecia s-a simțit mai mult observator la exercițiile NATO în Egeea, neavând un sediu al Alianței pe teritoriul său. Amenajarea unei astfel de structuri de comandă a fost benefică, conducând la o mai bună comunicare și cooperare între NATO și Grecia, dar și între Grecia și Turcia și a descurajat acțiunile unilaterale. Beneficiul înființării acestui sediu în Grecia s-a simțit și în plan psihologic, NATO și Statele Unite având interesul ca Grecia să-și recapete încrederea în Alianță, după retragerea ei în 1974. După 1999, relațiile celor două țări cu NATO s-a îmbunătățit. Grecia și Turcia au participat și participă la exerciții comune în cadrul Alianței și au condus cu succes operațiuni precum: Implementation Force (IFOR) și Sustainment Force (SFOR) în Bosnia și operațiuni KFOR în Kosovo.

Concluzii

Tensiunile istorice dintre Grecia și Turcia au pus în pericol, după 1952, stabilitatea flancului sudic al Alianței Nord-Atlantice. Intervenția continuă a Statelor Unite a fost singura posibilitate de stingere a crizelor dintre cele două membre NATO. Pentru NATO este vitală evitarea unui conflict armat între Grecia și Turcia, cele două state fiind situate în poziții strategice pentru interesele americane în Orientul Mijlociu. Prin crearea comandamentelor de la Larisa și Izmir s-a urmărit intensificarea cooperării militare între cele două țări, evitarea situațiilor de tensiune prin efectuarea unor exerciții militare comune în marea Egee și menținerea echilibrului în flancul sudic al NATO.

II. DIDACTICĂ ȘI METODICĂ

CIVILIZAȚIA ROMÂNEASCĂ ÎN CONTEXT EUROPEAN

PROIECT DIDACTIC

Ștefan GRIGORESCU*

Data: 13 noiembrie 2006.

Unitatea de învățământ: Liceul Pedagogic „Matei Basarab” Slobozia.

Propunător: Prof. GRIGORESCU ȘTEFAN.

Clasa: a XII-a (profil pedagogic).

Locul de desfășurare: cabinetul de istorie.

Unitatea de învățare: „Civilizația românească în context european, secolele al XV-lea - al XVII-lea”.

Lecția: „Minai Viteazul. Lupta antiotomană”.

Tipul lecției: mixtă.

Competențe generale vizate: utilizarea informației provenite din surse istorice primare și secundare; dezvoltarea vocabularului istoric în cadrul comunicării orale și scrise.

Obiective operaționale: la sfârșitul lecției de istorie, elevii trebuie:

- > Să identifice principalele caracteristici ale evoluției țărilor Române în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.
- > Să definească și să opereze corect cu noțiunile istorice „Liga Sfântă” și „creditori levantini”.
- > Să identifice puterile competitive din centrul și sud-estul Europei, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.
- > Să fixeze în timp domnia lui Mihai Viteazul.
- > Să fixeze în timp și spațiu principalele momente ale războiului antiotoman condus de Mihai Viteazul.
- > Să argumenteze rolul voievodului Țării Românești în redobândirea independenței și apărarea creștinătății.

Mijloace de învățământ: manualul, fișe de lucru pe grupe, fișe de evaluare, Atlasul istoric, mape de lucru cuprinzând Harta Țărilor Române în timpul lui Mihai

---

* Prof. gr. I, Insp. de specialitate la Inspectoratul Școlar al județului Ialomița

Viteazul, portretul lui Mihai Viteazul după Sadeler (xerocopie), tablou istoric, harta istorică „Țările Române în sec. al XV-lea - al XVI-lea”.

Strategii/metode didactice: lucrul individual și pe grupe, cu sarcini bine precizate; conversația euristică, demonstrația cu ajutorul diferitelor surse istoriografice (harta, textul istoric, imaginea istorică etc).

Bibliografie: manualul de istorie (Ed. Petrion), vol. *Istoria lui Ștefan cel Mare*, de N. Iorga, vol. *Istoria lui Mihai Viteazul*, de N. Iorga, vol. *Istoria românilor. Unificatorii*, de N. Iorga (ed. 1937), vol. *Istoria românilor. Vol. II. Partea întâi*, de Constantin C. Giurescu.

Desfășurarea lecției

a. Momentul organizatoric: notarea absențelor; verificarea și pregătirea mijloacelor de învățare.

b. Verificarea cunoștințelor din lecția anterioară:

„Politica externă a voievodului Ștefan cel Mare”.

> Verificare orală, prin succesiune de întrebări vizând nivelul de cunoaștere de către elevi a caracteristicilor politicii externe a lui Ștefan cel Mare:

1. Precizați care au fost coordonatele principale ale politicii externe a Moldovei, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare.

2. Enumerați principalele bătălii purtate de Ștefan cel Mare împotriva otomanilor.

3. Precizați care a fost finalitatea conflictului purtat de voievodul moldovean cu Poarta Otomană.

> Verificare scrisă, prin rezolvarea itemilor din fișa de evaluare nr. 1; fragment din N. Iorga, privind politica voievodului moldovean față de Tara Românească.

c. Anunțarea lecției noi și a planului de predare- învățare: „Mihai Viteazul. Lupta antiotomană”.

Dobândirea noilor cunoștințe:

Elevii vor fi organizați și coordonați în lucrul pe grupe, cu sarcini bine precizate, în timp stabilit (10 min.), pentru o activizare și participare continuă la realizarea obiectivelor propuse. **Sarcini de lucru:**

> Grupa I, va identifica principalele caracteristici ale situației Țărilor Române, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și va preciza formele prin care s-a exercitat suzeranitatea otomană.

> Grupa a II-a, va preciza care au fost principalele mutații petrecute în raportul de forțe central și sud-est european, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, va identifica alianța antiotomană constituită din inițiativă papală și va enumera statele membre.

> Grupa a III-a, va fixa în timp și spațiu momentul declanșării luptei antiotomane, de către Mihai Viteazul, va identifica principalele bătălii purtate în cadrul campaniei antiotomane a lui Mihai Viteazul și va preciza care a fost rezultatul războiului antiotoman declanșat și desfășurat de Mihai Viteazul

> Grupa a IV-a, va fixa în timp și spațiu tratatele încheiate între Mihai Viteazul și Sigismund Báthory, respectiv între Mihai Viteazul și Rudolf al II-lea, va

identifica principalele prevederi ale celor două tratate menționate mai sus și va stabili care dintre cele două tratate a fost mai nefavorabil voievodului. *Schema lecției:*

1. Țările Române în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

-Țările Române s-au menținut în sfera intereselor economice ale Porții.

- criza Imperiului Otoman s-a răsfrânt și asupra Țărilor Române, determinând agravarea dominației otomane (creșterea tributului, sporirea obligațiilor tradiționale, dese schimbări de domnie etc).

- pătrunderea boierilor greci în instituțiile statului.

2. Situația internațională.

- au continuat disputele politico-militare dintre puterile competitive: Imperiul Otoman, Austria și Polonia.

- s-a constituit, la inițiativa papei Clement al VIII-lea, alianța *Liga Sfântă*, la care au aderat: Statul papal, Austria, Spania, Toscana și Ferrara.

- Țările Române au aderat, de asemenea, la alianță.

3. Lupta antiotomană condusă de Mihai Viteazul.

- domnia lui Mihai Viteazul a cuprins perioada 1593-1601.

- născut în 1558 (după Sadeler) sau 1557, fiu al Doamnei Tudora și al voievodului Pătrașcu cel Bun; a ocupat mai multe dregătorii: bănișor de Mehedinți (1588), mare stolnic (1588), mare postelnic (1591), mare agă (1592) și mare ban (1593).

- ocupă tronul Țării Românești în toamna anului 1593, cu sprijinul Cantacuzinilor și al boierilor Buzești.

- aderă la Liga Sfântă, alături de principele Șigismund Báthory (Transilvania) și Aron Vodă (Moldova).

- declanșează lupta antiotomană în noiembrie 1594, lichidând creditorii levantini și detașamentul turcesc din capitala țării.

- în noiembrie 1594-ianuarie 1595, forțele române atacă cetățile turcești de la Dunăre (Giurgiu, Șiștov, Hârșova, Brăila etc).

- ianuarie 1595, sunt înfrânate forțe tătărești la Putinei și Stănești și turco-tătare la Șerpătești.

- la 20 mai 1595, la Alba-Iulia, reprezentanții lui Mihai Viteazul (clerici și boieri) încheie cu Șigismund Báthory un tratat defavorabil voievodului: Mihai Viteazul devine loctiitorul lui Șigismund la conducerea Țării Românești, se întăresc privilegiile marilor boieri, cresc atribuțiile Sfatului domnesc; Șigismund oferă sprijin militar, iar Biserica ortodoxă din Transilvania este subordonată Mitropoliei Țării Românești.

-13/23 august 1595, victoria de la Călugăreni, asupra armatei otomane condusă de marele vizir Sinan Pașa; nu a fost decisivă, Mihai retrăgându-se la Stoenești-Muscel, unde a primit sprijinul lui Șigismund Báthory și al lui Ștefan Răzvan, voievodul Moldovei.

- octombrie 1595, Mihai Viteazul, cu sprijin transilvănean și moldovean, obține marile victorii de la Târgoviște (5-8 oct.), București (12 oct.) și Giurgiu (15-20 oct.).

- în urma presiunii boierești și din necesități fiscale, Mihai Viteazul impune „așezământul” sau „legătura lui Mihai-Vodă”, privind legarea de glie a rumânilor.

- după alte confruntări pe linia Dunării și la sud de fluviu, se încheie pacea cu turcii; la 20 iulie 1597, sultanul scrie lui Mihai că îl întărește domn pe viață și reduce tributul la jumătate, iar la 6 octombrie 1598, Poarta încheie pacea, recunoscând independența Țării Românești.

- în paralel, Mihai se orientează spre alianța cu Imperiul Habsburgic; la 30 mai 1598 se încheie tratatul de la Mănăstirea Dealu, între Mihai și reprezentanții lui Rudolf al II-lea; se recunoștea suzeranitatea austriacă, în schimbul sprijinului financiar pentru plata a 5 000 de ostași.

e. Fixarea cunoștințelor: enumerarea formelor caracterizante pentru agravarea dominației otomane, la sfârșitul secolului al XVI-lea; definirea noțiunii de „Liga sfântă” și enumerarea statelor componente; precizarea perioadei desfășurării războiului antiotoman al lui Mihai Viteazul. / **Evaluarea/feedback-ul:** elevii vor rezolva itemii din fișa nr. 2, de tip Adevărat/ Fals și text la prima vedere din *Cronica lui Balthazar Walther*.

g. Tema pentru acasă: Valorificând informațiile din cronicile și documentele de epocă, schițați portretul fizic și moral al lui Mihai Viteazul.

FIȘA NR. 1

Citiți cu atenție textul de mai jos:

„N-a venit anume ca să facă războaie. Ele i s-au impus. Numai gata de luptă putea să se facă respectat, și biruința aproape sigură era singura cheazășie față de vecini lacomi, gata să se arunce la cel dintâi semn de slăbiciune [. . .].

Simțul neamului 1-a avut în suflet și mai ales, ființa lui întregă a trăit în el. Dar față de românii din jos, muntenii, el a avut întâi numai legătura personală cu Vlad-Vodă, pentru ca, îndată, grija-i de căpetenie în această parte, după luarea Chilieii, să fie a gospodarului care nu suferă ca în fața casei sale să fie cine poate să-1 întreacă, din aceleași căștiguri.

Dar adesea biruitor asupra unor domni „băsărăbești” sau „munteni” care-1 primejduiau, prin ei înșii sau prin legăturile cu Turcii, n-a crezut că-și mai poate adăuga încă o țară. Aceasta pentru că, în socotelile pe care i se sprijinea cugetarea, aceea era altă moșie și alții aveau asupra ei dreptul”.

(N. Iorga, *Istoria românilor. Vol. IV. Cavalerii*. București, 1937, p. 249 - 250. Despre însemnătatea domniei lui Ștefan cel Mare).

Răspundeți următoarelor cerințe:

1. Transcrieți motivația pentru care, potrivit lui N. Iorga, voievodul Ștefan cel Mare nu și-a extins domnia asupra Țării Românești.

2. Precizați despre care „Vlad-Vodă” este vorba în textul de mai sus.

3. Menționați cei trei voievozi munteni pe care Ștefan cel Mare i-a sprijinit în luarea tronului și care ulterior au trecut de partea turcilor.

ISTORIA ROMÂNILOR

FIȘA Nr. 2

I. Notați în dreptul fiecărui enunț A, dacă apreciați că enunțul este adevărat și F, dacă apreciați că acesta este fals:

1 . Criza Imperiului Otoman, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, a dus la agravarea situației Țărilor Române.

2. Integrarea Țărilor Române în alianța creștină *Liga Sfântă* a determinat răscoala antiotomană izbucnită în anul 1594.

3. Prin tratatul din 20 mai 1595, Mihai Viteazul devenea loțiitor al lui Andrei Báthory în Țara Românească.

4. Campania otomană din vara anului 1595 în Țara Românească a fost condusă de Pașa Hassan.

II. Citiți cu atenție textul de mai jos:

„în ziua următoare, de 3 august (23 august după stilul nou), înainte de revărsatul zorilor, pomește la luptă cu oaste puțină . . . după obiceiul îndătinat. . . adică cu furie. . . Turcii, cu mult superiori. . . se luptară cu toate puterile. Atunci, viteazul Ion Minai. . . a smuls o secure sau sulită ostășească și pătrunzând el însuși în șirurile sălbatice ale dușmanilor . . . și luptând bărbătește, se întoarce nevătămat. . . Sinan Pașa, în partea din față a taberei, cade de pe podul râului Neajlov”.

(Cronica lui Balthazar Walther).

Răspundeți următoarelor cerințe:

1. Precizați bătălia la care face referire textul de mai sus.

2. Transcrieți din text acțiunea întreprinsă de Mihai Viteazul.

3. Menționați rezultatul acestei bătălii și urmările sale.

FORMAREA GRUPURILOR LA CLASĂ ȘI LUCRUL ÎN ECHIPĂ; DE LA TEORIE LA PRACTICĂ

Iulia - Cristina BULACU*

Viitorul fiecăruia se realizează în societatea contemporană numai în interiorul unor micro sau macro grupuri sociale, pentru că: „Indubitabil, omul este o ființă complexă, activitatea lui fiind rezultanta intervenției unei multitudini de factori determinanți sau favorizanți”¹, el neputând să trăiască izolat într-o societate dominată de informație, fiind interconectat la ceilalți în permanență, direct sau indirect. De aceea este bine ca fiecare tânăr să fie învățat pas cu pas cum să lucreze și să relaționeze cu ceilalți, în propriul interes, cât și în interesul general al societății din care face parte, acesta fiind considerat unul dintre pionii de bază ce pun în funcțiune angrenajul social. Istoria cu atât mai mult are nu doar sarcina da a transmite informații ci mai ales de a forma viitorul cetățean al propriei țări, cât și al lumii în general, mai ales acum odată cu intrarea în marea familie europeană când noi orizonturi și oportunități se deschid tuturor.

Sistemul educațional de ieri și de astăzi se bazează pe ideea simultană de informare și învățare care să aibă drept rezultat formarea de competențe noi la tânărul elev sau student, astfel încât totalitatea informațiilor primite de aceștia să poată fi folosite și practic de către educabil, nu doar teoretic. În strânsă legătură cu cerințele de mai sus „... didactica modernă se pronunță în favoarea abordării pluraliste, a coexistenței mai multor modele de instruire...”². Mai precis, liniile de forță ale școlii în secolul XXI, după părerea majorității specialiștilor în pedagogie, pot fi sintetizate în două tendințe majore:

1. „centrarea pe client”, adică tratarea elevului atât ca beneficiar al actului educațional, cât și ca partener în propria formare;
2. necesitatea utilizării unei palete cât mai largi de tehnici și metode moderne care să răspundă tuturor intereselor persoanei educate, indiferent de statut sau vârstă³.

---

* Prof, Liceul „Costin Nenițescu”, București

¹ Șerban Iosifescu, *Motivația umană - principalele teorii*, în *management educațional pentru instituțiile de învățământ*, editor coordonator de volum, Șerban Iosifescu, Ministerul Educației și Cercetării, București, 2001p. 49.

² Constantin Vitanos, *Școala în epoca globalizării - noua didactică*, Editura Ex Ponto, Constanța 2006, p. 118.

³ *Ibidem*.

Epoca contemporană a condus la noi abordări și metode care să facă procesul educațional mai accesibil elevilor și de ce nu mai productiv în ceea ce privește rezultatele finale ale învățării.

Acum în perioada în care calculatorul și tehnica în general au impact major asupra tinerei generații este mai mult ca oricând nevoie ca metodele aplicate de profesor la clasă să fie cât mai variate și mai atractive pentru „clientul” ofertei educaționale.

În acest sens una din tehnicile care au un impact vizibil atât imediat cât și de perspectivă este lucrul în echipă, putându-se aplica mai multe metode noi ce captează atenția individuală a fiecărui elev cât și a grupului de lucru, obișnuindu-i astfel pe tineri să lucreze în și pentru echipă. Toate acestea fac necesară reorientarea educației (convergent cu o pregătire adecvată a educatorului în acest sens), spre formarea și dezvoltarea competențelor de relaționare la nivel intra și inter-grupal prin stimularea lucrului în echipă.

Deși teoretic și practic exista câteva diferențe între cele două noțiuni, aceea de grup și echipă - în sistemul de învățământ ele se folosesc aproape ca sinonime.

„Grupul reprezintă o colecție de persoane care interacționează, sub conducerea unui lider, pentru atingerea unui obiectiv comun și care împărtășesc sentimentul unei identități comune. Echipa este un grup formal, construit pentru rezolvarea unor sarcini organizaționale concrete și care acționează unitar, sub conducerea unui manager. În literatura managerială, termenul de «echipă» este folosit și cu accepțiunea de grup, formal sau informal, înalt coeziv și extrem de eficient în rezolvarea sarcinilor comune”.⁴

O primă observație în legătură cu lucrul în echipă este aceea că nu putem pretinde performanțe deosebite unui grup de la bun început, deoarece coeziunea sa trebuie să treacă proba timpului. În general echipele încep să funcționeze după ce au lucrat împreună de cel puțin două ori.

La nivel de clasă metodele interactive pot releva profesorului o serie de informații despre personalitatea elevilor săi, cât și despre stilul acestora de învățare.

Astăzi profesorii încearcă să faciliteze procesul de educare printr-un concept de învățare activă „... considerată a fi un demers, care asigură elevilor modalități de implicare consistentă în procesul învățării...”⁵, orice metodă constituindu-se „... drept cale sau modalitate de lucru folosită de profesori și elevi în interacțiunea didactică pentru atingerea scopului educațional propus. . . ”⁶.

Pentru o aplicare cât mai eficientă a metodelor de echipă trebuie avute în vedere următoarele demersuri: *a spune, a descoperi, a ști să lucrezi în echipă, a observa, a imita, a practica*, etc. De aceea în centrul actului educațional este bine să așezăm parteneriatul elev-profesor.

În Convenția ONU pentru drepturile copilului se regăsește ideea de școală care trebuie să fie prietenoasă pentru copii (child-friendly) și conform căreia „... copilul are dreptul să fie curios, să formuleze întrebări, să argumenteze, să nu fie de acord, să testeze, să știe, să nu știe, să creeze, să fie spontan, să fie

⁴ Șerban Iosifescu, *op. cit.* p. 105

⁵ Laura Căpiță, Carol Căpiță, *Tendințe în didactica istoriei*, Editura Paralela 45, București, 2005, p. 93.

⁶ *Ibidem*.

recunoscut și să fie respectat"⁷. Rezultă clar că avem nevoie mai mult ca oricând de o școală centrată pe elev care să atribuie profesorului noi roluri; mai puțin acela de lector sau „... ofițer de poliție și mai mult de facilitator sau lider de grup. . . ”⁸.

Apare în fapt ideea de conlucrare permanentă, în cadrul unui grup nemaifiind vorba de două tabere antagonice cum erau percepute până acum cele două realități, elevi-profesori. Munca în grup este o metodă ce presupune cooperare și activitate comună, în rezolvarea unor sarcini de instruire, valorificând avantajele muncii școlare și extrașcolare „... condițiile necesare pentru ca efortul comun al elevilor să fie bine organizat și susținut... ”⁹ în acest sens ca primă consecință avem atenuarea unei individualizări exagerate, dezvoltând comportamentul social al elevului.

Cercetările de psihologie, pedagogie și de sociologia educației din ultimul timp, au evidențiat avantajele atât pe termen scurt cât și pe termen lung pentru elevii care lucrează în grup și, în același timp, au contribuit la elaborarea unei metodologii a muncii în echipă, astfel încât și tinerii profesori să aplice aceste metode cu succes. „în primul rând, utilizarea metodei impune cadrului didactic să cunoască modul în care pot fi alcătuite grupele, date despre mărimea și stabilitatea lor, despre conducerea, evaluarea și aprecierea activității lor”¹⁰.

Un prim pas în aplicarea unor metode interactive este organizarea colectivului pe grupe. Metodele moderne de management al clasei au evidențiat că cea mai eficientă organizare are ca punct de plecare grupele alcătuite din 4-6 membri. În ceea ce privește celelalte criterii de selecție libertatea cadrului didactic este mai mare. În funcție de disciplina de studiu, nivelul de pregătire al elevilor, vârstă și experiența profesorului, acesta poate alcătui grupe mai mult sau mai puțin omogene. În ceea ce privește proiectarea, organizarea, conducerea și evaluarea activităților în grup, ni s-a părut oportună: „ parcurgerea următoarelor etape:

1. analiza temei și a sarcinilor de instruire sau autoinstruire
2. împărțirea sarcinilor pe membrii grupului
3. documentarea asupra temelor și aspectelor de interes prin cercetarea diferitelor surse
4. emiterea unor ipoteze și opinii asupra rezultatelor probabile
5. efectuarea de investigații practic-aplicative sau teoretice
6. consemnarea rezultatelor obținute
7. interpretarea rezultatelor obținute
8. întocmirea referatului final
9. aprecierea și evaluarea rezultatelor.”¹¹

Acest sistem poate fi utilizat atât în cadrul activităților educative formale cât și în afara acestora, în cadrul activităților educative extrașcolare (excursii, vizite la muzee, zile omagiale, mese rotunde etc.)

⁷ *Ibidem*, p. 94.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Miron Ionescu, Ioan Radu, *Didactica modernă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004, p. 148.

¹⁰ *Ibidem*, p. 148

¹¹ *Ibidem*, 148-149.

Nevoia de schimbare a demersurilor pedagogice se leagă indisolubil de noile tendințe în proiectarea obiectului de studiu, mai importante fiind în epoca contemporană trei coordonate, evidente în proiectarea noilor manuale pentru ciclul superior al liceului (clasele XI-XII):

- introducerea unor teme controversate și sensibile
- diversificarea surselor
- principiul multiperspectivității¹²

Orice formă de activitate prin colaborare presupune, pentru a avea succes deplin, mai multe metode și tehnici de construcție a unei echipe, care constau în exercițiile „de spargere a gheții” urmate ulterior de construcția propriu-zisă a grupurilor.

Cu denumirea de *exercițiu de spargere a gheții* (ice-breaking) sunt desemnate în literatura de specialitate un evantai de tehnici ce au drept scop principal diminuarea barierelor privind contribuția persoanei la o activitate de grup, având ca principal obiectiv instituirea unui climat de lucru relaxant și reconfortant pentru toate persoanele implicate în proiect. Mai precis, un grup poate fi privit dintr-o dublă perspectivă: interioară (când cel ce observă este și membru al grupului de lucru) și exterioară (are numai statut de observator). Cu alte cuvinte elevul este transformat dintr-un simplu obiect al actului educațional, într-un subiect ce acționează asupra sieși (se autoevaluează) cât și a celorlalți (devine evaluator), acțiune cu veritabile valențe transformatoare. De aceea în construirea grupului poate fi aplicat un pre-exercițiu (așa numitul *model de seminar socratic*) având drept scop o mai bună relaționare între membri și ca finalitate dezvoltarea simțului critic și autocritic. „Se pot astfel utiliza o mulțime de modalități de îmbunătățire a gradului de observare, dintre care propunem:

- se poate cere elevilor/studentilor să urmărească, într-o primă fază, o singură persoană din microgrupul de discuție, fără să numească această persoană până la momentul feedback-ului;
- similar, pentru o mai bună focalizare a atenției, se vor numi, pentru o scurtă perioadă, doar două persoane în cercul interior, iar interacțiunile dintre acestea vor fi astfel mai vizibile;
- cadrul didactic poate să îndeplinească pentru o anumită perioadă rolul de membru în cercul exterior și să completeze o asemenea fișă, protocol de observare, după care va arăta elevilor/studentilor notițele sale și se vor face comparații cu notițele acestora;
- cadrul didactic le poate cere elevilor/studentilor să îi relateze în timp real ceea ce observă în acest pre-exercițiu și să noteze pe flip-chart sau pe tablă etc”¹³

O altă *metodă de spargere a gheții*, dar care vizează mai ales modul de formare și dezvoltare a spiritului de echipă este așa numita: „**reuniunea Phillips 66**”. Aceasta cuprinde o serie de exerciții precum :

¹² L. Căpiță, *op. cit.*, p. 98.

¹³ Ion Ovidiu Pânișoară, *Comunicarea eficientă - metode de interacțiune educațională*, Editura Polirom, Iași, 2003, p. 194 - 195. *Ibidem*, p. 199.

1. - fiecare persoană din grup va scrie despre sine trei lucruri care o reprezintă (spre exemplu, o floare, un hobby și ceva ce își dorește să facă în viitorul apropiat);

- după aceea foile sunt împărțite la întâmplare în grup, fiecare nominalizând colegul despre care crede că este vorba, după care are loc o nouă redistribuire etc.

2. - un alt tip de joc interactiv presupune ca fiecare membru al grupului să scrie o problemă pe care o întâmpină în învățare (și o pot împărtăși și grupului), problemă la care nu au găsit o rezolvare sau rezolvările găsite nu-i mulțumesc.

- apoi filele vor fi schimbate într-o ordine prestabilită și fiecare coleg va încerca să dea un răspuns într-un mod empatic, gândindu-se că el însuși ar întâmpina problema în cauză.

Aceste exerciții sunt predictive, oferindu-i profesorului informații prețioase cu privire la omogenitatea și calitatea colectivului respectiv, în vederea alcătuirii unor echipe funcționale, dar și pentru a-i obișnui pe elevi să colaboreze anterior proiectării unor activități ce se pretează la munca în grup.

O altă abordare a acestei tehnici este aceea în care: „la nivelul formării echipei, li se poate cere elevilor/studentilor să se plimbe prin fața tablei împărțite în șase spații, acestea conținând câte o caracteristică (spre exemplu: energic, calm, vesel etc.) și fiecare să-și noteze numele în dreptul uneia dintre ele. Astfel avem constituite șase grupuri cu identități primare gata formate.”

În cazul particular al obiectului de studiu istorie considerăm că este mai indicată o *metodă creativă de spargere a gheții* și anume jocul „**ADDIE**” (prescurtarea de la Analiză, Design, Dezvoltare, Implementare, Evaluare). „în esență, grupurilor le este prezentat un scenariu al unei probleme pe care echipele trebuie să o rezolve după aceste etape: analizează problema, proiectează activitatea, implementează (prin joc de rol) și evaluează prin găsirea modalităților celor mai originale/distractive, de vot al grupului”¹⁴.

Cea mai cunoscută rămâne însă metoda britanică numită „team-building” ce are ca obiectiv constituirea unei echipe cât mai eficiente. „în acest sens, cunoașterea unor teorii ale motivației poate constitui un cadru explicativ și un punct de sprijin extrem de folositor pentru acțiunea concretă. Credem că aici se poate aplica cel mai bine principiul enunțat de Kurt Lewin-«nimic nu este mai practic decât o bună teorie»”¹⁵. Un alt autor, Douglas Mc. Gregor (unul dintre cei mai prestigioși cercetători în domeniul teoriilor motivației umane) enumera nouă caracteristici de bază ale metodei:

- 1) „atmosfera tinde să fie informală, confortabilă, relaxată;
- 2) au loc multe discuții în care fiecare persoană se implică, rămânând totodată centrată pe sarcină;
- 3) obiectivele sarcinii sunt înțelese și acceptate de către membrii grupului;
- 4) membrii grupului se ascultă unul pe altul;
- 5) cele mai multe decizii sunt luate prin consens ;
- 6) criticismul este frecvent, deschis și relativ confortabil;

¹⁴ *Ibidem*, p. 200.

¹⁵ Șerban Iosifescu, *op. cit.*, p. 49.

- 7) oamenii sunt liberi să-și exprime sentimentele la fel ca și ideile;
- 8) conducătorul grupului nu îl domină pe acesta, modul său de a conduce se schimbă din când în când, depinzând de circumstanțele acțiunii; problema nu este cine deține controlul, ci privește pe cine își îndeplinește responsabilitățile
- 9) grupul își cunoaște propriile acțiuni; frecvent, acesta se oprește pentru a examina ce se întâmplă sau pentru a observa ce a mai intervenit în activitate. ¹⁶

Ca atare, pentru constituirea unui grup funcțional este necesară în primul rând preocuparea pentru a asigura o cât mai mare coeziune, factor determinant când urmărim performanța. Trebuie să ținem cont de existența a patru stadii ce trebuie parcurse de grupul cu adevărat performant:

1. testarea și formarea dependenței (conștientizarea la nivelul membrilor grupului a importanței fiecăruia pentru obținerea rezultatului final - „toți pentru unul, unul pentru toți”);
2. conflictul intra-grup (denumit și „furtuna” - încurajarea fiecăruia de a-și expune și susține ideile);
3. dezvoltarea coeziunii de grup (aparitia normării, adică a unor reguli unanim acceptate);
4. construirea rolurilor funcționale (performarea, cu alte cuvinte alegerea „omului potrivit la locul potrivit”).¹⁷

Odată asigurată coeziunea grupurilor de lucru importantă este și proiectarea activității în corelație cu metoda cea mai adecvată în atingerea obiectivelor/competențelor specifice fiecărei unități de învățare. După fixarea metodei celei mai adecvate profesorul este bine să mai aibă în vedere și alte aspecte:

- identificarea resurselor adecvate pentru parcurgerea unității de conținut (lecției) date în condiții optime: manuale, fișe de lucru, hărți, planșe, mijloace intuitive electronice (video, retro și video proiector, calculator, INTERNET etc), flip-chart, pliante etc.
- proiectarea cât mai exactă a secvențelor ce urmează a fi parcurse, urmată de formularea unor cerințe cât mai adecvate vârstei elevilor. Se adaugă o cât mai bună împărțire a timpului avut la dispoziție, de obicei cele 50 de minute ale „orei de curs”.
- Integrarea rezultatelor activității elevilor în desfășurarea lecției.¹⁸

Totodată pentru o mai bună organizare a demersului didactic se poate realiza o fișă de lucru a profesorului, sub forma unui tabel orientativ, privind etapele lecției, modalitățile de introducere și folosire a metodelor de lucru pe grupe. Astfel se simplifică demersul didactic, deoarece profesorul are pregătite nu doar etapele ci și alternativele, în funcție de situația reală de la o clasă, care este posibil să nu reacționeze favorabil sau să nu se adapteze întru totul cerințelor ori să rezolve relativ repede și cu bune rezultate obiectivele propuse la începutul orei de curs.

¹⁶ *Ibidem*, p. 202, apud Roberts Hunt, *Organizational behavior*, Publishing Company, New York, 1991, p. 194-195.

¹⁷ După O. Pânișoară, *op. cit.*, p. 205

¹⁸ *Ibidem*.

Un astfel de model de fișă de coordonare a lecției și a modalităților de aplicare și punere în funcțiune a metodelor alese pentru o anumită temă poate fi:

Nr. crt.	Operație/capacitat	Activitate	Exercițiu
1.	Identifică	Răspuns oral	Descrieți personajele din ilustrații, descrieri, film, prezentarea power-pomt etc.
2.	Compară	Răspuns scris	Alcătuți o listă cu asemănări și deosebiri între diferitele: personaje, epoci, situații, evenimente, documente etc Enumerați schimbările, diferențele dintre personaje, epoci, situații, evenimente, documente, etc.
3.	Contextualizează	Răspuns Scris/ activitate de grup	Ordonati cronologic. Alcătuți o listă cu principalele caracteristici ale epocii personajelor, evenimentelor din surse.
4.	Analizează	Răspuns scris	Redactați un eseu care să prezinte caracteristicile personajelor epocii. evenimentelor, documentelor.
5.	Sintetizează	Răspuns scris, activitate de grup	Redactați un eseu care să prezinte informațiile obținute din sursele avute la dispoziție. Creați propriul vostru: afiș, program, slogan referitor la evenimentul sau afirmația susținute.
6.	Evaluează		Elaborați un eseu în care să argumentați importanța evenimentului sau personalității pentru contemporanii săi sau pentru viitor

Învățarea activă presupune nu doar utilizarea unor tehnici și metode ce folosesc lucrul în echipă, ci și adaptarea celor mai indicate pentru fiecare temă în parte și de aceea vom prezenta succint câteva astfel de metode, cu caracteristicile și pașii ce trebuie parcurși, fără a avea însă pretenția că vom redefini vechile metode sau vom inventa altele noi.

PROBLEMATIZAREA

Problematizarea reprezintă una dintre cele mai cunoscute și des folosite metode, datorită potențialul ei euristic și activizator, ce constă în crearea unor dificultăți practice sau teoretice, a căror rezolvare urmează să fie rezultatul activității proprii de cercetare efectuate de subiect. Problematizarea este o metodă didactică interogativă, o metodă activă, deoarece prin situațiile problemă create de profesor accentuează dialogul, trezește curiozitatea elevilor pentru conținuturi, noțiuni, concepte.

Poate tocmai de aceea mulți fac o distincție foarte clară între conceptul de „problemă” și conceptul de „situație-problemă” implicat în metoda problematizării.

„Primul vizează problema și rezolvarea acesteia din punctul de vedere al aplicării, verificării unor reguli învățate, al unor algoritmi ce pot fi utilizați în rezolvare. O situație problemă desemnează o situație contradictorie, conflictuală, ce rezultă din trăirea simultană a două realități: experiența anterioară, cognitiv-

emoțională și elementul de noutate, necunoscutul cu care se confruntă subiectul.”¹⁹

Acest conflict incită la căutare și descoperire, la găsirea de soluții noi, a unor relații aparent inexistente între ceea ce este cunoscut și ceea ce este nou pentru subiect. O întrebare devine astfel o situație-problemă, când declanșează curiozitatea, tendința de căutare, de depășire a obstacolelor, ce devine o situație de învățare necesară de a da un răspuns la o soluție, în contextul unei neconcordanțe între cunoștințele anterioare și problema nou apărută.

Avem deci, o situație contradictorie care stimulează activitatea elevilor în procesul de predare-învățare pentru rezolvarea dilemei referitoare la o anume problemă legată de conținuturile lecției sau de alte informații care le-au parvenit pe diferite căi și care necesită o explicație plauzibilă și în practică nu doar în teorie.

Se impune deci un demers care implică în activitatea elevilor diferite acțiuni: de identificare, de comparare, de explicare, de anticipare. Toate aceste activități presupun operații ale gândirii divergente și sarcini de memorie precum și dezvoltarea în timp a gândirii reproductive.

Rezultă deci ca prin predarea problematizată și învățarea problematizată, elevii soluționează o sarcină cu caracter de noutate, prin efortul propriu sau al profesorului.

Schema generală ce se folosește în aplicarea problematizării în cadrul procesului didactic se referă atât la activitatea profesorului cât și la activitatea elevului:

Activitatea profesorului	Activitatea elevului
1. Comunicarea situației problemă	a) prin informațiile referitoare la un eveniment istoric pentru care sunt contradicții aparente: ex. : Etnogeneza românească, Unirea de la 1600(semnificație atunci și acum). b) se dă elevilor o situație problemă cu soluții în mai multe variante; c) se cere elevilor să găsească contradicțiile, o situație-problemă dintr-un document istoric (ex. : documente referitoare la teoria imigraționistă, sau ale unirii).
2. îndrumarea elevilor	a) cunoașterea datelor, documentelor istorice despre cele două teze; b.) compararea, exemplificarea, clasificarea informațiilor, alegerea datelor care sunt necesare rezolvării problemei - adevărul istoric - pe bază de documente, dovezi în sprijinul tezei continuității; c.) constatarea dezacordului, veridicității sau neveridicității pentru fiecare teză în parte.
3. Rezolvarea situației problemă	concluzia privind adevărul istoric, prin demonstrarea continuității și a netemeinicii teoriei imigraționiste.

¹⁹ Otilia Păcurari, Anca Târcă, *învățarea activă-ghid pentru formatori și Cadre didactice*, Seria Calitate în Formare, București, 2001, p. 29.

Activitatea profesorului constă în a crea sau prezenta situația-problemă, de a conduce activitatea de predare-învățare pentru ca elevii să clarifice esențialul (problemă, teză), să urmărească îndeaproape cum sunt trase concluziile, contradicțiile create din formularea întrebării-problemă.

Situația problematică are trei componente:

- condițiile, în genere, ansamblul datelor existente;
- cerințele prin care indică ce trebuie căutat, explicat, clarificat în condițiile date
- adevărul istoric este dependent de interacțiunile dintre cunoscut și necunoscut și constituie esența problemei.

Dintre procedeele de problematizare în lecțiile de istorie, cele mai utilizate sunt:

- profesorul dă informații între care există o contradicție aparentă și se cere elevilor soluția pentru a înlătura această contradicție;
- se creează o situație-problemă care are ca rezolvare mai multe variante sau teze și se cere să se ajungă prin argumente la cele mai juste;
- se cere elevilor să găsească o contradicție, o situație problematică într-un document istoric care aparent este lipsit de aceasta.

Este de reținut ca în cazul metodei de față, cea mai importantă este crearea situațiilor problematice și mai puțin punerea unor întrebări. De aceea este posibil să regăsim în timpul proiectării didactice sau a aplicării propriu-zise a metodei mai multe etape pentru o abordare cât mai eficientă a noii situații problemă:

1. definirea punctului de plecare și a scopului urmărit;
2. punerea problemei cunoscută în faza sa incipientă de către elevi și selectarea informației;
3. organizarea informației;
4. „... transformarea informației pe calea raționamentului, inducției și deducției, a intuiției și analogiei, inclusiv a utilizării și a altor procedee para-logice în vederea identificării soluțiilor posibile;...”²⁰
5. luarea deciziei - după ascultarea tuturor opiniilor se selectează opțiunea finală, soluția optimă;
6. verificarea soluției alese și a rezultatelor în cadrul grupului mai întâi, apoi între echipe și ulterior cu ajutorul profesorului dacă mai este cazul. .

Exemplu:

Dacă problematizarea este studiată ca metodă încă din facultate, problema care se ridică este cum poate fi utilizată această metodă la lucrul pe grupe de elevi?

Unei grupe i se prezintă două documente diferite care conțin referiri la aceeași informație: unul este intern, celălalt este extern. Numai profesorul știe la început că de fapt deși problemele în cele două documente sunt exprimate diferit ele sunt identice. La întrebarea: « - în care document este conținută afirmația susținută de profesor la începutul orei de curs », o grupă va putea răspunde că în documentul intern pentru că ei cunoșteau cel mai bine propriul eveniment, conform percepției concrete a elevilor, a gândirii lor concret-intuitive.

Dacă profesorul întreabă: «- Ar putea fi oare aceeași informație în cele două documente? », atunci se declanșează o contradicție între ceea ce gândesc cei din grup la prima vedere văzând proveniența actului și ceea ce li se sugerează ca situație.

²⁰ *Ibidem.*

Se citește și interpretează critic textul primului document și se notează ideile de bază desprinse de primul echipaj, după care se repetă operația cu al doilea act diplomatic, interpretat de un alt echipaj și se compară informațiile rezultate în ambele cazuri. Se va observa că acestea coincid și elevii vor ajunge la concluzia că cele două citate conțineau aceeași informație doar că scrisă în alt loc și oarecum altfel interpretată. De asemenea, vor înțelege că aceeași informație poate fi prezentată în diverse moduri și forme atâta timp cât ea respectă realitatea istorică. Operațiunea se poate repeta cu alte documente, analizate fie simultan (caz în care autoevaluarea se face în final de toate grupele), fie pe rând (celelalte grupe evaluând munca colegilor).

Ca exemplu de temă ce poate fi abordată în lucrul pe echipe, ar putea fi discutarea impactului deciziilor istorice majore asupra lumii de azi.

Avantaje:

- problematizarea are o deosebită valoare formativă;
- se consolidează structuri cognitive;
- se stimulează spiritul de explorare;
- se formează un stil activ de muncă;
- se cultivă autonomia și curajul în afișarea unor poziții proprii în cadrul grupului;
- utilizarea acestei metode presupune o antrenare pleneră a personalității elevilor, a componentelor intelectuale, afective și voliționale.

Dezavantaje:

- pot apărea dificultăți logistice legate de asigurarea bazei materiale: fișe, planșe, imagini în format electronic (documentare, mărturii audio, imagini preluate de pe Internet sau fotografiate la fața locului)
- numărul mare de elevi la clasă în școlile din România, ceea ce presupune o comprimare a activității pe grupe care să permită încadrarea în ora de curs.

MOZAICUL

Metoda „mozaic” este o metodă de învățare ce pune accentul pe colaborare și are la bază împărțirea grupului mare de elevi/cursanți în mai multe grupe de lucru, coordonate de profesor. Este una dintre metodele care nu se poate adapta individual unui elev sau student deoarece prin definiție ea presupune lucrul în echipă și acțiunea sa se întinde temporal pe mai mult decât spațiul unei singure ore-lecții, presupunând deci un efort susținut din partea participanților ce se poate întinde și-n afara programului școlar de bază.

Teoretic cea mai proximă situație de aplicare presupune că timpul de lucru minim pentru randament maxim, poate fi de două ore pentru elevi, iar pentru adulți, în funcție de complexitatea temei, timpul poate fi de două-patru ore.

Etapele metodei:

a) Etapa I

Se împarte clasa în grupe eterogene de patru elevi. După aceea, se numără până la patru, astfel încât fiecare membru al grupei să aibă un număr de la 1 la 4.

Fiecărui membru al grupei i se dă o fișă de învățare care cuprinde o unitate de cunoaștere (o parte a unui articol, text, document, proiect, prezentare la calculator în programul power-point etc). Materialul distribuit are atâtea părți câte grupe se constituie, fiecare grupă primind o parte a acestuia

Profesorul prezintă pe scurt titlul materialului și subiectul pe care îl va trata după care explică sarcina elevilor, care constă în citirea, studierea, comentarea și dacă este posibil înțelegerea și însușirea acestuia. La sfârșitul orei, fiecare elev se presupune că a parcurs sub-etapele primei faze a demersului metodei și deci a și înțeles întregul material. Acesta, însă, va fi predat de colegii de grup, pe fragmente.

Profesorul atrage atenția că informația data unui grup este împărțită în patru părți și de aceea, toți cei care au numărul 1 vor primi prima parte, cei care au numărul doi vor primi a doua parte și așa mai departe.

b) Etapa a II-a

Echipele de la prima oră se despart ulterior și toți cei care au avut același număr chiar dacă în grupuri diferite vor forma automat un nou grup de lucru. „Cu o clasă foarte mare, se poate lăsa jumătate de clasă să lucreze la altceva, în timp ce cealaltă jumătate lucrează după metoda mozaicului.”²¹

Profesorul explică faptul că grupurile formate din cei cu numerele 1, 2, 3 și 4 se vor numi grupuri de „experți” dat fiind că se presupune că știu partea lor de informație și pot face schimb de idei în deplina cunoștință de cauză. Ei trebuie să o recitească (informația) și să o discute între ei pentru a o înțelege bine, după care, de comun acord, trebuie să formuleze opinia grupului. Următorul pas constă în reîntoarcerea fiecăruia la grupul inițial de lucru, unde aduc și prezentarea finală a părții lor, pe care au avut-o de aprofundat.

Este important ca fiecare membru al grupului de experți să înțeleagă că el este responsabil de predarea acelei porțiuni a textului celorlalți membri ai grupului inițial. Vor avea oricum nevoie de ceva timp pentru a parcurge fragmentul lor din articol, pentru a discuta și elabora strategii de predare.

c) Etapa a III-a

După ce grupul predă celorlalți conținutul pregătit, se atrage atenția, din nou, că este foarte important ca fiecare individ din grup să stăpânească conținutul tuturor secțiunilor articolului.

Este bine ca pe parcursul conlucrării cu ceilalți fiecare să-și noteze individual orice întrebări sau nelămuriri pe care le au în legătură cu oricare dintre fragmentele articolului și să ceară clarificări expertului responsabil de acea secțiune. Pentru lămuriri cât mai complete respectivii au voie să ceară explicații experților din celelalte grupe.

În final, profesorul reamintește tema pe care au primit-o spre învățare, apoi le cere elevilor/cursanților să prezinte oral, în ordinea inițială, fiecare parte a articolului, așa cum au asimilat-o în cadrul grupului de „experți”.

Astfel tema va fi trecută în revistă în unitatea ei logică.

Pentru feedback-ul activității, profesorul poate aplica un test, poate adresa întrebări pentru a verifica gradul de înțelegere a noului conținut, capacitatea de analiză, sinteză, de argumentare a afirmațiilor făcute.

Apare întrebarea: ce face în tot acest timp coordonatorul activității, care este și inițiatorul acesteia, respectiv profesorul, în timpul învățării prin colaborare?

Este foarte important ca profesorul să monitorizeze predarea, pentru a fi sigur că informația se transmite corect și că poate servi ca punct de plecare pentru diverse întrebări, fapt de natură să stimuleze cooperarea, implicarea, participarea tuturor membrilor grupului.

²¹ O. Păcurari, A. Târcă, *op. cit.*, p. 34. *Ibidem*, p. 33-34.

Avantaje ale folosirii metodei:

- are caracter formativ;
- stimulează încrederea în sine a participanților și fiecare învață nu doar să ia o decizie ci s-o și susțină
- dezvoltă abilități de comunicare argumentativă și de relaționare în cadrul grupului fiind direct răspunzători, fiecare în parte, pentru rezultatul final, care este al echipei deci reprezintă munca mai multor individualități
- dezvoltă gândirea logică, critică și independentă;
- dezvoltă răspunderea individuală și de grup;²² Dezavantaje:
- necesită mult timp
- necesită mobilier modular mobil
- motivația elevilor pentru învățare este scăzută, dacă nu se combină relațiile de cooperare cu cele competitive.²³

În acest caz ca și tematică am putea să alegem o perioadă istorică cu câteva evenimente reprezentative, astfel încât fiecare echipă să poată analiza câte unul dintre ele, urmând a-i învăța pe ceilalți ce-a reușit să aprofundeze.

CUBUL

Metoda este folosită în cazul în care se dorește explorarea unui subiect, a unei situații etc. din mai multe perspective. Se oferă astfel elevilor posibilitatea de a-și dezvolta competențele necesare unor abordări complexe și integratoare.

Etapele metodei:

Realizați un cub pe ale cărui fețe notați cuvintele: descrie, compară analizează, asociază, aplică, argumentează.

Anunțați tema/subiectul pus în discuție.

Împărțiți grupul în șase sub-grupuri, fiecare sub-grup urmând să examineze tema aleasă din perspectiva cerinței de pe una din „fețele” cubului, după cum urmează:

Descrie: imaginea, documentul, tabelul, evenimentul, personajul etc.

Compară: ce este asemănător și ce este diferit?

Asociază: la ce te îndeamnă să te gândești?

Analizează: contextul, cauzele, etapele, urmările, implicațiile etc.?

Aplică: compară cu alte documente, evenimente, personaje etc. asemănătoare. La ce ne folosește să cunoaștem toate acestea și la ce a fost necesar pentru contemporani?

Argumentează pro sau contra și enumera o serie de motive care vin în sprijinul afirmației tale.

Prin brainstorming participanții pot identifica idei novatoare pe care le pot apoi include într-un paragraf sau două, referitoare la tema respectivă.

Forma finală a scrierii este împărțită întregului grup. În această fază lucrarea poate fi desfășurată pe tablă sau afișată pe pereții clasei, pe foi de flip-chart astfel încât să se creeze un tablou complet al temei, situației date și de ce nu pentru impactul vizual al muncii fiecărui grup²⁴.

²² După Constantin Vitanos, *Dietetica istoriei - metode și tehnici interactive*, în „Studii și Articole de Istorie”, Editura Publistar, LXIX/2004, p. 61.

²³ O. Păcuraru, A. Târcă, *op. cit.*, p. 28.

²⁴ Vera Elek, Adriana Rotaru, *Instruirea diferențiată - aplicații ale teoriei inteligențelor multiple*, seria Calitate în formare, București, 2001, p. 60.

Pentru metoda aceasta s-ar potrivi o temă de genul; analizați mesajul sau importanța unui eveniment, al acțiunii unei persoane², etc.

Avantaje:

- posibilitatea de a face aprecieri în legătură cu acțiunile altora; dezvoltarea capacității individual de a-și exprima deschis și liber acordul sau dezacordul într-o problemă în cadrul unui grup;
- dezvoltă gândirea critică; are valențe formative;
- stimulează încrederea în sine și emulația pentru studiu individual;

Dezavantaje:

- riscul de a moderniza trecutul, fără a ține cont de condițiile concrete din epocă;
- blocajele emoționale pe care le pot manifesta elevii mai timizi în exprimarea și susținerea unor puncte de vedere proprii;
- elitismul pe care îl implică metoda în aplicare, ea neputând fi realizată decât la clasele cu un nivel ridicat de aprofundare a istoriei.

TURNEUL ÎNTRE ECHIPE

Metoda numită prescurtat T.G.T. (de la Teams/Oames/Tournaments, de origine saxonă), reprezintă o îmbinare a metodelor de cooperare cu cele competitive. Este indicat a fi utilizată în special la sfârșitul ciclului de învățare. Pentru obiectul istorie recomandăm utilizarea ei după parcurgerea din programă a unui ciclu istoric: antichitate, epoca medievală, modernă, contemporană.

Elementul specific al metodei T. G. T este organizarea unui „turneu” între grupurile de lucru, privite ca echipe. Competiția este bine a se realiza între elevi cu un nivel apropiat din perspectiva cunoștințelor și abilităților. Concret, educabilii sunt stimulați să se întrecă cu colegii din celelalte echipe, încercând să aducă cât mai multe puncte pentru grupa din care fac parte.

Avantaje:

- creșterea simțului de responsabilitate în cadrul grupei
- elevii se simt valorizați ca membri ai unei echipe, fapt de natură să conducă la creșterea stimei de sine
- învățarea prin cooperare este completată de spiritul competitiv, ceea ce stimulează motivația și întărește sentimentul de apartenență la echipe;²⁵
- Fixarea cunoștințelor se face temeinic datorită presiunii emoționale mari

Dezavantaje:

- lipsa de fairplay ce poate să conducă la rivalitate între echipe
- nu poate fi folosit eficient decât la secvențe mari de învățare: capitole, epoci.

Echipa și lucrul în echipă, deși prezintă avantaje certe, nu reprezintă, nicidecum, un panaceu pentru toate problemele de management al actului educativ la clasă.

Există și o serie de efecte și probleme ale activității în echipă care trebuie avute în vedere atunci când se optează pentru acest tip de activitate:

1) „Gândirea de grup» (*Groupthink*) - „... posibilitatea alterării eficienței grupului pentru a păstra cadrul normativ existent. De multe ori, pentru a nu repune în discuție normele de grup, acestea vor fi aplicate automat, chiar dacă nu mai sunt adecvate situației concrete sau problemei de rezolvat.

²⁵ Cătălina Ulrich, *Managementul clasei-Învățare prin cooperare, ghid pentru profesori*, Editura Corint, București 2000, p. 70.

2) «Lenea socială» (*Social loafing*) - scăderea performanțelor individuale, sarcinile și diferitele alte activități fiind lăsate pe seama grupului ca întreg, mai ales când este vorba de decizii importante. . . .²⁶

Cu alte cuvinte utilizarea excesivă a unor astfel de metode poate conduce la apariția rutinei (automatismului) și a unei atitudini parazitare avându-și originea în ideea că grupul va rezolva orice problemă, efortul individual fiind lipsit de sens. De aceea lucrul pe echipe trebuie să fie urmat de o evaluare specifică a acestui tip de metode.

În loc de concluzii, vă propunem un micro-exercițiu de evaluare a muncii noastre, în calitate de cadru didactic, dar și ca lider al echipelor de lucru, care să-i ofere demersului nostru o concretizare plus validare pentru viitor a acelei metode. De aceea este mai mult decât important pentru educatori ca elevii/studentii să primească fiecare o fișă, pe care să consemneze în ce măsură au desfășurat activități care au contribuit la bunul mers al echipei, cât și la dezvoltarea capacității fiecăruia de a relaționa, a lucra în cadrul unui grup în folosul tuturor. Această fișă poate avea următorul model:

Fișă de interrelaționare în cadrul echipei²⁷

TURNEUL ÎNTRE ECHIPE

Metoda numită prescurtat T. G. T. (de la Teams/Oames/Tournaments, de origine saxonă), reprezintă o îmbinare a metodelor de cooperare cu cele competitive. Este indicat a fi utilizată în special la sfârșitul ciclului de învățare. Pentru obiectul istorie recomandăm utilizarea ei după parcurgerea din programă a unui ciclu istoric: antichitate, epoca medievală, modernă, contemporană.

Elementul specific al metodei T. G. T este organizarea unui „turneu” între grupurile de lucru, privite ca echipe. Competiția este bine a se realiza între elevi cu un nivel apropiat din perspectiva cunoștințelor și abilităților. Concret, educabilii sunt stimulați să se întrecă cu colegii din celelalte echipe, încercând să aducă cât mai multe puncte pentru grupa din care fac parte.

Avantaje:

- creșterea simțului de responsabilitate în cadrul grupei
- elevii se simt valorizați ca membrii ai unei echipe, fapt de natură să conducă la creșterea stimei de sine
- învățarea prin cooperare este completată de spiritul competitiv, ceea ce stimulează motivația și întărește sentimentul de apartenență la echipe;²
- Fixarea cunoștințelor se face temeinic datorită presiunii emoționale mari

Dezavantaje:

- lipsa de fairplay ce poate să conducă la rivalitate între echipe
- nu poate fi folosit eficient decât la secvențe mari de învățare: capitole, epoci.

Echipa și lucrul în echipă, deși prezintă avantaje certe, nu reprezintă, nicidecum, un panaceu pentru toate problemele de management al actului educativ la clasă.

Există și o serie de efecte și probleme ale activității în echipă care trebuie avute în vedere atunci când se optează pentru acest tip de activitate:

1) „Gândirea de grup» (*Groupthink*) - „.... posibilitatea alterării eficienței grupului pentru a păstra cadrul normativ existent. De multe ori, pentru a nu repune în

²⁶ Ș. Iosifescu, *op. cit.*, p. 111.

²⁷ O. Pânișoară, *op. cit.*, p. 213.

discuție normele de grup, acestea vor fi aplicate automat, chiar dacă nu mai sunt adecvate situației concrete sau problemei de rezolvat.

2) «Lenea socială» (*Social loafing*) - scăderea performanțelor individuale, sarcinile și diferitele alte activități fiind lăsate pe seama grupului ca întreg, mai ales când este vorba de decizii importante... "

Cu alte cuvinte utilizarea excesivă a unor astfel de metode poate conduce la apariția rutinei (automatismului) și a unei atitudini parazitare avându-și originea în ideea că grupul va rezolva orice problemă, efortul individual fiind lipsit de sens. De aceea lucrul pe echipe trebuie să fie urmat de o evaluare specifică a acestui tip de metode.

În loc de concluzii, vă propunem un micro-exercițiu de evaluare a muncii noastre, în calitate de cadru didactic, dar și ca lider al echipelor de lucru, care să-i ofere demersului nostru o concretizare plus validare pentru viitor a acelei metode. De aceea este mai mult decât important pentru educatori ca elevii/studentii să primească fiecare o fișă, pe care să consemneze în ce măsură au desfășurat activități care au contribuit la bunul mers al echipei, cât și la dezvoltarea capacității fiecăruia de a relaționa, a lucra în cadrul unui grup în folosul tuturor. Această fișă poate avea următorul model:

Fișă de interrelatare în cadrul echipei

Comportamentele urmărite	Numele persoanei	Perioada de timp	Intensitatea comportamentului (în procente)
Găsește compromisul într-o dispută			
Oferă sprijin altei persoane din grup			
Acceptă sprijinul altei persoane din			
Construiește pe ideea altuia			
Nu se supără când este criticat			
Aduce în discuție idei noi			
Caută informații despre problemă			
Rezumă ideile emise până atunci			
Se responsabilizează în efectuarea unei sarcini			

Summary

Nowadays the educational process implies a switch in methodics, thus the teacher becomes a guide for his/her students, they being the centre of his preoccupations.

The teacher, as a coordinator of the learning process has to know and apply all kind of various and attractive teaching methods.

Team-work supposes cooperation a fact that represents the basis for each society, therefore the teenager is prepared to live and manage by himself into the contemporary society where as the rules and cooperation represent the basement the progress.

The advantages of team-work are to be briefly presented, together with some teaching methods used for the success of it.

We hope our present action to be useful for our colleagues and the results to bring positive effects.

PREDAREA INTERACTIVĂ ȘI ÎNVĂȚAREA PRIN COOPERARE LA DISCIPLINA ISTORIE

Dorina NICHIFOR*

Lelia STÎNGĂ*

În contextul schimbărilor determinate de reforma învățământului românesc s-au lansat și implementat programe și proiecte care urmăresc atât dezvoltarea capacității manageriale a cadrelor didactice cât și determinarea acestora de a folosi cele mai noi strategii didactice inovative. Pe parcursul derulării acestora s-a constatat că noile tipuri de formare furnizate de diferitele proiecte determină creșterea gradului de flexibilitate a școlilor, a capacității acestora de a răspunde prompt schimbărilor din mediul social și economic. Valoroase consecințe s-au demonstrat a fi pentru elevi deoarece noile strategii didactice duc la dezvoltarea personalității lor precum și la creșterea capacității acestora de a răspunde la provocările unei veritabile societăți a cunoașterii.

Experiența didactică tradițională a demonstrat că în contextul dezvoltării rapide a societății postindustriale strategiile bazate pe volum mare de informație nu sunt cele mai benefice pentru elevi deoarece **"epoca postindustrială are nevoie de mase mari de oameni cu un nivel de pregătire care să permită utilizarea instrumentelor sofisticate ale noului mileniu"**.¹

Sistemul de învățământ românesc și-a schimbat în ultimii ani obiectivele în ceea ce privește formarea competențelor la elevi pe parcursul școlarității, trecându-se de la enciclopedismul cunoașterii către înzestrarea elevului cu un ansamblu structurat de competențe de tip funcțional, pe care acesta să le poată aplica în anumite contexte.

Astfel didactica actuală, spre deosebire de cea tradițională, pune accent pe un alt mod de concepere și organizare a situațiilor de învățare, acestea acordând mai multă autonomie elevului precum și posibilitatea de a-și manifesta spontaneitatea și creativitatea.

---

*Mentori în cadrul *Programului pentru Învățământul Rural, Unitatea Județeană pentru Implementarea Programului Gorj*.

¹ Otilia Păcurari, Anca Tîrcă, Ligia Sarivan, (coord.) *Strategii didactice inovative*, suport de curs, Centrul Educația 2000+ ,București, 2003, p. 9.

Noile abordări în educație se bazează pe studiile mai multor pedagogi, psihologi și savanți care aduc în centrul demersului didactic elevul. Spre exemplu, Howard Gardner, încă de la începutul secolului al XX-lea a fundamentat teoretic și practic inteligențele multiple, prin care se poate valorifica potențialul intelectual al fiecărui individ în funcție de tipul de inteligență predominant, sau de zestera sa genetică. Profesorul poate afla punctele "tari" și "slabe", iar în funcție de acestea își stabilește strategii didactice de diferențiere și individualizare. Acest tip de educație urmărește depășirea frontierelor rigide ale cunoașterii și pune accent pe conștientizare, cooperare, gândire critică și selecție, adaptabilitate și capacitatea de interpretare a lumii mereu în schimbare.

Rezolvarea problemei s-a demonstrat a fi nu numai în schimbări curriculare ci și în schimbările referitoare la aplicarea acestora. O modalitate, care practic întregeste procesul cunoașterii este *transdisciplinaritatea*.

Prima schiță a transdisciplinarității a fost realizată în 1970, declarat de UNESCO, "An mondial al educației", an în care au apărut lucrările lui Jean Piaget, Edgar Morin, Erich Jantsch, Edgar Faure, ce abordau un alt mod de învățare. Din 1980 transdisciplinaritatea capătă prioritate în preocupările de cercetare și teoretizare, rol important avându-l și savantul român Basarab Nicolescu, fizician, președinte al Centrului Internațional de Studii Transdisciplinare (CIRET), înființat la Paris în 1987. Spre deosebire de alți pedagogi și psihologi, cei de la CIRET definesc transdisciplinaritatea ca pe o nouă viziune asupra Lumii, Naturii și Realității, înțelegând prin intra/inter și pluridisciplinaritate trepte de manifestare ale acesteia.

Louis D'Hainaut a analizat în detaliu abordările intra/inter și pluridisciplinare intuind perspectiva transdisciplinară ca pe un mod de studiu în care rolul esențial în procesul didactic îl au demersurile elevului, ce nu se mai centrează pe discipline ci le transcede, subordonându-le astfel omului pe cale de formare. Savantul român Basarab Nicolescu în studiile sale a întărit faptul "**că disciplinaritatea, pluridisciplinaritatea, inter și transdisciplinaritatea sunt cele patru săgeți ale unuia și aceluiași arc al cunoașterii**"².

Comisia Internațională pentru Educație în secolul XXI, ce activează sub egida ONU, coordonată de Jaques Delors, a concluzionat că "**noul tip de educație în secolul întâi al mileniului trei se bazează pe patru competențe fundamentale (piloni, stâlpi ai educației), a învăța să cunoști (să știi), a învăța să faci, a învăța să trăiești împreună cu ceilalți și a învăța să fii...**"³, care sunt de fapt competențe de origine și de esență transdisciplinară.

Un alt curent, care se fundamentează pe datele psihologiei genetice și epistemologiei, *constructivismul*, fundamentat de J. Piaget și G. Bachelard, propune extinderea construirii cunoașterii și la copil.⁴ Această concepție modernă stă la baza marilor înnoiri și reforme din învățământ prin care se propune abordarea cunoașterii într-un proces de comunicare și cooperare în care elevul are un rol activ.

² Barbu Nicolescu, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Edit. Polirom Iași, 1999, p. 48.

³ Otilia Păcurari, Anca Tîrcă, Ligia Sarivan, (coord.), *Op. cit.*, p. 31.

⁴ *Ibidem*, p. 32

Proiectul pentru Învățământul Rural, ce se derulează în țara noastră, începând din anul 2005, valorifică aceste aspecte și recomandări în evoluția didacticii și recomandă prin subcomponenta **Pregătirea profesională a cadrelor didactice din mediul rural prin activități desfășurate în școală**, practicarea unor *metode bazate pe eficientizarea învățării* precum: sistemul interactiv de notare pentru eficientizarea lecturii și gândirii, (SINELG), "știu - vreau să știu - am învățat", jurnalul cu dublă intrare, eseul de cinci minute, ciorchinele sau termeni cheie - termeni dați în avans, ghidurile de studiu, cubul, metoda interogării, rețeaua de discuții etc.

Sistemul pune în centrul atenției *metodele bazate pe învățarea prin cooperare*: mozaicul cu mai multe variațiuni, turul galeriei, STAD etc.⁵ Opțiunea pentru o metodă sau alta este în strânsă relație cu personalitatea profesorului sau învățătorului, gradul de pregătire, predispoziție, precum și stilurile de învățare ale grupului cu care se lucrează. În noul context didactic se poate vorbi și despre altfel de metode evaluative alături de cele tradiționale precum: observarea sistematică, investigația, proiectul, portofoliul și autoevaluarea.

Aplicațiile practice din cadrul activității de mentorat, la care am participat direct, (este vorba despre coordonarea pregătirii profesionale a cadrelor didactice din mediul rural prin activități desfășurate în școală), demonstrează că metodele interactive pot avea mare impact în predarea istoriei. Prin intermediul acestora elevul se implică mai mult în procesul de învățare, receptând informația prin mai multe canale: vizual - 29% din indivizi (scheme, diagrame, imagini, texte scrise), auditiv - 34% (discuții de grup, dezbateri, dramatizări, muzică), kinestezic - 37% (mișcări, gesturi, mimică "building").

Prin aceste metode elevii sunt determinați să-și asume responsabilități, să-și formeze deprinderi de muncă independentă, opinii argumentate, să înțeleagă logica argumentelor, să sintetizeze idei provenite din surse diferite sau să lucreze în cooperare cu alți elevi. Într-un astfel de context rolul profesorului este acela de a îndruma învățarea, de a-l sprijini pe elev să învețe noi conținuturi și de a-i arăta cum să învețe.

Pentru ca toate acestea să se întâmple, este necesară crearea unui cadru stimulat, bazat pe relația de încredere și de respect dintre profesor și elev. Profesorul bun ascultător (ascultător activ), trebuie să-și controleze mimica, să folosească un limbaj care încurajează comunicarea, să știe cum să pună întrebări și să aștepte răspunsul, când să asculte sau când să tacă, să gândească pozitiv, să manifeste empatie, să fie tolerant și înțelegător.

Pe parcursul activităților de formare sunt cunoscute și experimentate aceste metode iar în paralel se confecționează materialul didactic aferent ce se constituie apoi într-un portofoliu de prezentare, precum și în planșe didactice pe diferite teme cu ilustrarea mai multor metode interactive. În acest fel se demonstrează că subiectul învățării (elevul) trebuie să-și construiască cunoașterea prin intermediul propriei înțelegeri și că nimeni nu poate face acest lucru în locul său. Dar, nu este mai puțin adevărat că această construcție

⁵ Spre un nou tip de liceu, în Programe școlare pentru clasa a X-a, M.E.C.-C.N.C., Edit. Humanitas, București, 2000, p. 5-6.

personală este favorizată și de interacțiunea cu alții, care, la rândul lor, învață. Altfel spus, elevii își construiesc propria cunoaștere, nu singuri în izolare, ci prin realizare unor "parteneriate" cu profesorii sau colegii. Este limpede că, adevărata învățare, aceea care permite transferul achizițiilor în contexte noi, este nu doar simplu activă, individual activă, ci și interactivă.

Aspectul social al învățării a fost reliefat de Jerome Bruner încă din anii '60. El avansează conceptul de *reciprocitate*, definit ca „o nevoie umană profundă de a da o replică altcuiva și de a lucra împreună cu alții pentru atingerea unui obiectiv”⁶. El a sesizat că reciprocitatea poate fi un stimulent al învățării în cadrul grupului, iar învățarea individuală determină formarea competențelor vizate de activitatea didactică. În cele ce urmează descriem câteva metode a căror utilizare a dat rezultate în procesul de predare-învățare a obiectului istorie și ne încurajăm să le recomandăm.

1. *Brainstorming-ul* ("asaltul de idei") reprezintă formularea unei multitudini de idei – oricât de fanteziste ar putea părea acestea – ca răspuns la o situație enunțată, după principiul "cantitatea generează calitatea"⁷. Pentru derularea optimă a unui brainstorming este necesar să se parcurgă următoarele etape:

- alegerea temei și a sarcinii de lucru;
- solicitarea exprimării într-un mod cât mai rapid, în fraze scurte și concrete, fără cenzură, a tuturor ideilor – chiar trăznite, neobișnuite, absurde, fanteziste, așa cum vin ele în mintea elevului, legate de rezolvarea unei situații-problemă conturate. Se pot face asociații în legătură cu afirmațiile celorlalți, se pot prelua, completa sau transforma ideile din grup, dar, nu se vor admite referiri critice. Nimeni nu are voie în situația dată, să facă observații negative;
- înregistrarea tuturor ideilor în scris (pe tablă, flipchart);
- anunțarea unei pauze pentru așezarea ideilor (de la 15 minute până la o zi);
- reluarea ideilor emise pe rând și gruparea lor pe categorii, simboluri, cuvinte cheie, imagini care reprezintă diferite criterii etc;
- analiza critică, evaluarea, argumentarea, contraargumentarea ideilor emise anterior, la nivelul clasei sau al unor grupuri mai mici;
- selectarea ideilor originale sau a celor mai apropiate de soluții posibile pentru problema supusă atenției. În această etapă se discută liber, spontan, riscurile și contradicțiile care apar;
- afișarea ideilor rezultate în forme cât mai variate și originale: cuvinte, propoziții, colaje, imagini, desene, cântece, joc de rol etc.

Una din temele la care a fost aplicată această metodă este **Etnogeneza românească de la clasa a VIII-a**.

2. *Știu - vreau să știu - am învățat*. Cu grupuri mici sau cu întreaga clasă, se trece în revistă ceea ce știu deja elevii despre o anumită temă și apoi se formulează întrebări la care se așteaptă găsirea răspunsului în lecție. Pentru a folosi această metodă se pot parcurge următoarele etape:

⁶ *Predarea interactivă centrată pe elev*, Edit. Educația 2000+, București, 2005, p. 14.

⁷ *Ibidem*, p. 26.

-elevii constituiți în perechi sau grupuri trebuie să facă o listă cu tot ce știu despre tema ce urmează a fi discutată. Între timp, se construiește pe tablă un tabel cu următoarele coloane, cum este cel de mai jos:

ȘTIU	VREAU SĂ ȘTIU	AM ÎNVĂȚAT
CE CREDEM CĂ ȘTIM?	CE VREM SĂ ȘTIM?	CE AM ÎNVĂȚAT?

- apoi câteva perechi spun celorlalți ce au scris pe liste și notează informațiile cunoscute de majoritatea elevilor, în coloana din stânga;

- se ajută elevii să formuleze întrebări despre problemele insuficient cunoscute. Nedumeriri pot apărea în urma dezacordului privind unele detalii sau pot fi produse de curiozitatea elevilor. Ele se notează în coloana din mijloc;

- se solicită elevilor să citească textul;

- după lectura textului, se revine asupra întrebărilor pe care le-au formulat înainte și pe care le-au trecut în coloana „Vreau să știu”. La întrebările la care s-au găsit răspunsuri în text se trec răspunsurile în coloana „Am învățat”. În continuare, se chestionează elevii asupra altor informații depistate în text, despre care nu au pus întrebări la început, reținându-se și acestea în ultima coloană;

- se revine la întrebările care au rămas fără răspuns, discutându-se cu elevii unde ar putea descoperi singuri aceste informații;

- în încheierea lecției elevii revin la schema S-V-Î și decid ce au învățat.

Unele dintre întrebările lor ar putea să rămână fără răspuns, ivindu-se dileme noi. În acest caz întrebările pot fi folosite ca punct de plecare pentru investigații ulterioare⁸.

Metoda s-a dovedit a fi utilă la tema **Constituirea statelor medievale românești**, la clasa a VIII-a.

3. *Jurnalul cu dublă intrare*. Este modalitatea prin care cititorii stabilesc o legătură strânsă între text și propria lor curiozitate și experiență. Acest jurnal este important atunci când elevii au de parcurs texte mai lungi, în afara clasei. Pentru a face un asemenea jurnal, elevii trebuie să împartă o pagină în două, trăgând pe mijloc o linie verticală. În partea stângă ei notează un pasaj sau o imagine din text care i-a impresionat în mod deosebit, pentru că le-a amintit de o experiență personală, pentru că i-a surprins, pentru că nu sunt de acord cu autorul, sau pentru că o consideră relevantă pentru stilul sau tehnica autorului. În partea dreaptă li se cere să comenteze acel pasaj și apoi să explice: De ce l-au notat? La ce i-a făcut să se gândească? Ce întrebare au în legătură cu acel fragment? De ce i-a intrigat? Unii profesori solicită un număr minim de fragmente comentate, în funcție de dimensiunile textului. După ce elevii au realizat lectura textului, jurnalul poate fi util și în faza de reflecție, dacă profesorul revine la text, cerându-le elevilor să spună ce comentarii au făcut în legătură cu diverse pasaje. Este recomandabil ca profesorul să facă unele comentarii, pentru a atrage atenția asupra unor părți sau situații din text.

Interesante aspecte au sesizat elevii clasei a VI-a la tema **Marile descoperiri geografice și civilizațiile precolumbiene**.

⁸ *Ibidem*, p. 26.

4. *Ciorchinele* este un brainstorming neliniar, care stimulează depistarea conexiunilor dintre idei, ce presupune următoarele etape:

- se scrie un cuvânt / temă (care urmează a fi cercetat) în mijlocul tablei sau paginii;
- se notează în jurul acestuia toate ideile, care vin în mintea elevului în legătură cu tema respectivă, trăgându-se linii între acestea și cuvântul inițial;
- pe măsură ce se scriu cuvinte și idei noi, se trag linii între toate ideile care par a fi conectate;
- activitatea se oprește când se epuizează toate ideile sau când s-a atins limita de timp acordată.

Etapele pot fi precedate de brainstorming în grupuri mici sau în perechi. În acest fel se îmbogățesc și se sintetizează cunoștințele. Rezultatele grupurilor se comunică profesorului care le notează pe tablă într-un ciorchine, fără a le comenta sau judeca. În etapa finală a lecției, ciorchinele, poate fi reorganizat, utilizându-se anumite concepte supraordonate, găsite de elevi sau de profesor (nu trebuie totuși neglijată corectitudinea informațiilor).

Metoda poate fi aplicată la majoritatea temelor prezente în programă, însă o participare deosebită a elevilor am constatat personal, la clasa a VII-a, la tema **Civilizația la răscruce de secole**.

5. *Copacul ideilor* este o metodă grafică, asemănătoare ciorchinului, diferit fiind doar modul de dispunere al ideilor sub forma unui copac cu ramificații. Se notează cuvântul - cheie într-un dreptunghi la baza paginii, în partea centrală, după care se scriu ideile, se stabilesc conexiunile dintre ele, rezultând o imagine asemănătoare cu ramurile unui copac. Se recomandă în special pentru evidențierea unor aspecte pozitive/ negative în lecțiile de istorie.

6. *Cubul* este metoda ce presupune explorarea unui subiect, a unei situații, din mai multe perspective, permițând abordarea complexă și integratoare a unei teme. Sunt recomandate următoarele etape:

- realizarea unui cub pe ale cărui fețe sunt scrise cuvintele: descrie, compară, analizează, asociază, aplică, argumentează;
- anunțarea temei, subiectului pus în discuție;
- împărțirea clasei în șase grupe, fiecare dintre ele examinând tema din perspectiva cerinței de pe una dintre fețele cubului:
- descrie ilustrațiile etc.
- compară: Ce este asemănător? Ce este diferit?
- analizează: Care sunt personajele și ce rol au avut ele în evenimentul...?
- asociază: La ce te îndeamnă să te gândești? Mai cunoști alte situații?
- aplică: Ce poți face cu acestea? La ce pot fi folosite?
- argumentează pro sau contra și enumeră o serie de motive care vin în sprijinul afirmației tale;
- redactarea finală și împărțirea ei celorlalte grupe;
- afișarea formei finale pe tablă sau pe pereții clasei, fiind bine să se continue cu metoda *turul galeriei*.

6. *Diagrama Venn* este o metodă grafică realizată cu ajutorul a două elipse parțial suprapuse. În partea comună se trec asemănările, iar în părțile rămase

libere se marchează deosebirile. Un exemplu de lecție la care s-ar putea aplica ușor este tema **Cetățile grecești Sparta și Atena**, la clasa a V-a.

7. *Turul galeriei* presupune evaluarea interactivă și profund formativă a produselor realizate de grupuri de elevi (precum și învățarea prin cooperare). Se parcurg următoarele etape:

- în grupuri de trei sau patru, elevii lucrează întâi la o problemă care se poate materializa într-un produs (o schemă a unui ciorchine, un eseu de cinci minute etc.), pe cât posibil pretându-se la abordări variate. Produsele sunt expuse pe pereții clasei.

- la semnalul profesorului grupurile se deplasează prin clasă, pentru a examina și a discuta fiecare produs. Își iau notițe și pot face comentarii pe hârtiile expuse.

- după turul galeriei, grupurile își reexaminează propriile produse prin comparație cu celelalte și citesc comentariile făcute pe produsul lor.

8. *Mozaicul* este o metoda de învățare prin colaborare, ce are la bază împărțirea grupului mare de elevi /cursanți în mai multe grupe de lucru, coordonate de profesor/îndrumător, având ca etape:

- se împarte colectivul de elevi în grupe eterogene, de câte patru elevi, fiecărui elev din grup atribuindu-se un număr cuprins între 1 și 4;

- subiectul ce urmează a fi abordat se împarte, în prealabil, în patru părți, de întindere și grad de dificultate similare. Fiecare din cei patru membri ai grupului va avea de studiat câte o parte;

- se prezintă succint subiectul tratat;

- se formează grupuri de experți din elevii cu același număr, care primesc pentru studiu o pătrime din temă. Elevii învață prin cooperare partea ce le revine din lecție. Ei citesc, discută, încearcă să înțeleagă mai bine, hotărâsc modul în care să predea ce au înțeles în grupul inițial. Elevii - experți se întorc în grupurile inițiale și prezintă fiecare partea pe care a studiat-o, astfel fiind învățat întregul subiect. Dacă există neclarități, se adresează întrebări expertului, întregului grup de experți sau chiar profesorului pentru acea parte de lecție.

- se trece în revistă subiectul abordat în unitatea lui logică, prin prezentare orală cu toți participanții;

- pentru feedback-ul activității se poate aplica un test sau poate adresa întrebări.

Ce face profesorul în timpul învățării prin colaborare? Este foarte important ca profesorul să monitorizeze predarea pentru ca achizițiile să fie transmise corect, să stimuleze cooperarea, să asigure implicarea, participarea tuturor membrilor (grupele de lucru pot fi alcătuite și din cinci, șase membri, sau chiar mai mulți, dar atunci subiectul ce urmează a fi abordat se împarte într-un număr de părți egal cu numărul membrilor fiecărui grup)⁹.

*

* *

---

⁹ Cătălina Ulrich, *Managementul clasei. Învățare prin cooperare. Ghid pentru profesori*, Edit. Corint, București 2000, p. 68-69.

Proiectul pentru Învățământul Rural (PIR) are în vedere și abordarea modernă și eficientă a componentei de evaluare. În noul context didactic se poate vorbi și despre alte metode de evaluare ce se alătură celor tradiționale. În cele ce urmează vom recomanda pe cele mai utilizate dintre acestea: investigația, proiectul, portofoliul, eseul de cinci minute și autoevaluarea.

1. *Investigația* este o metodă de evaluare alternativă, utilă în situația în care se dorește atât urmărirea procesului și realizarea produsului, cât și atitudinea elevului implicat în aceste activități. Etapele indicate sunt:

- enunțarea sarcinii de lucru de către profesor;
- sub îndrumarea profesorului, elevii identifică modalitățile prin care pot obține datele/informațiile necesare;
- elevii strâng datele/informațiile;
- profesorul îi îndrumă pe elevi în procesul de strângere a informațiilor;
- elevii scriu un raport privind rezultatele investigației.

2. *Proiectul* este o activitate mai amplă, care permite o apreciere complexă și nuanțată a învățării, ajutând la identificarea unor calități individuale ale elevilor. Este o formă de evaluare puternic motivantă pentru elevi. Metoda este recomandată pentru evaluarea unor capacități de nivel superior precum: aplicarea, analiza, sinteza și evaluarea (emiterea unei judecăți privind valoarea unui material și/sau a unei metode). Se realizează prin:

- enunțarea sarcinii de lucru;
- se împart responsabilitățile în cadrul grupului ;
- se colectează datele/materialele;
- are loc prelucrarea și organizarea datelor/materialelor;
- se realizează produsul ;
- se prezintă proiectul de către elevi.

Proiectul este util și pentru învățare, dar nu trebuie să capete caracterul de „vitrină” frumos aranjată, ci să permită strângerea de informații despre activitatea elevului într-o anumită perioadă de timp (semestru, an școlar) și, în funcție de acestea, să ofere o imagine a dezvoltării unor deprinderi și capacități, în funcție de obiectivele de învățare propuse. De aceea este bine să fie centrat pe o temă anume (portofoliul tematic)¹⁰.

3. *Portofoliul* este o colecție de lucrări având drept scop cuantificarea eforturilor elevului, progresului și realizărilor sale într-un anumit domeniu. Metoda a fost inspirată de portofoliile artiștilor plastici, fotografilor, manechinelor, arhitecților etc, în care aceștia își înregistrează realizările spre a le arăta celor interesați, să demonstreze abilitățile de a scrie eseuri științifice sau literare, metode de realizare a experimentelor etc.

Portofoliul poate conține :

- lucrări scrise curente;
- teste criteriale;
- compuneri libere;
- fișe;

¹⁰ *Evaluarea continuă la clasă*, Edit. Educația 2000+, București, 2005, p. 32-33.

- proiecte;
- răspunsuri la chestionare/interviuri;
- elaborarea de chestionare/interviuri;
- eseuri;
- prezentarea unor fișe de autori sau de texte citite;
- postere, colaje, machete, desene caricaturi etc;
- jurnal personal;
- contribuții la reviste școlare etc.

Trebuie păstrat în locuri accesibile, pentru a fi completat. Valoarea portofoliului constă în posibilitatea dată în primul rând elevului de a urmări și a-și evalua progresul în învățare, asumându-și totodată responsabilitatea învățării. Profesorii trebuie să se asigure că în această activitate portofoliul poate fi folosit activ și interactiv.

Ca orice metodă de evaluare nouă, introducerea portofoliului cere timp și dorința de a explora diferite alternative, până la găsirea strategiei optime. La început este vital să se negocieze cu elevii modalitatea de „asamblare” a portofoliului, pentru a-i motiva în alcătuirea lui. Fiecare portofoliu trebuie marcat cu numele elevului și clasa din care face parte. Eventual, i se poate atribui un element distinctiv, spre a fi mai ușor recunoscut, mai ales de elevii mici.

Conținutul portofoliului pentru disciplina istorie se referă mai ales la partea scrisă produsă de elev (în special la liceu), dar poate cuprinde și alte elemente (fotografii, colaje, documente, hărți, scheme, statistici, recensăminte, teste, fragmente din presă, C.D.-uri etc.) cu condiția ca acestea să fie realizate direct de elev. Este indicat să fie delimitate clar principiile și scopul alegerii materialelor, astfel ca portofoliul să nu devină un „sertar de resturi și gunoaie”, căci materialele adunate vor face la un moment dat obiectul unei evaluări.

Numărul pieselor din portofoliu trebuie stabilit cu aproximație de la început. Este greu să evaluezi portofolii cu număr diferit de piese, după cum este la fel de greu să identifici progresul realizat de elev pornind de la un portofoliu cu un număr redus de piese. Pe de altă parte, un portofoliu amplu nu înseamnă neapărat un progres însemnat.

Revizuirea portofoliului împreună cu elevii este importantă pentru particularizarea activității de recuperare. Se recomandă păstrarea într-o zonă ușor accesibilă atât elevului cât și profesorului: cabinetul de istorie sau în biblioteca școlii. Se poate utiliza și în mod interactiv, astfel încât să ducă la dezvoltarea responsabilității elevului față de propria instruire. Este important de asemenea ca elevii să aleagă singuri piesele pe care le atașează, profesorul hotărând doar categoria sau cantitatea. Pot fi incluși și părinții sau colegii în revizuirea portofoliului și, în general, trebuie adoptată o atitudine pozitivă și încurajatoare față de această activitate în care sunt implicați elevii¹¹. Mai mult, specificul metodei este în avantajul depistării și relaționării tematice a elementelor de istorie locală, așa cum am avut prilejul să constatăm în activitățile de mentorat derulate în școli din învățământul rural gorjean.

---

¹¹ *Ibidem*, p. 36-37.

4. *Autoevaluarea* este o metodă care are efect numai dacă este folosită în mod constant. Este important ca elevul să nu o perceapă ca pe o imixtiune în intimitatea sa, ci ca pe o metodă utilă de autocunoaștere. Se poate aplica prin:

- prezentarea sarcinilor de lucru, obiectivelor curriculare pe care trebuie să le atingă elevii;

- se încurajează evaluarea în cadrul grupului;

- se completează un chestionar la terminarea unei sarcini de lucru importante. Chestionarul poate fi pus în portofoliul elevului. Datele obținute se compară cu propriile noastre informații despre el. Periodic pot fi prezentate părinților¹².

Sintetizând, se poate spune că problematica predării interactive, a învățării prin cooperare și a folosirii unor tehnici moderne de evaluare este în această etapă a regândirii predării istoriei, la fel de importantă ca și abordările vizând curriculumul disciplinei. Numai în măsura în care dascălii ce predau acest obiect, învățători sau profesori, vor înțelege că depășirea cantonării în tradiționalism și preluarea cu discernământ a noilor strategii didactice, enumerate parțial de noi anterior, vom avea ca efect un cert și eficient rezultat de optimizare a procesului de predare-învățare-evaluare. Fără a avea pretenția că am realizat o tratare exhaustivă a problemei, dorim să oferim doar un punct de plecare, la care colegii din țară să aducă noi elemente provenite din experiența lor didactică.

---

¹² Gheorghe Iuțș, Argentina Pânzariu, Valerica Iriciuc, *Istorie. Ghid metodic pentru studenți și profesori debutanți*, Edit. Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2005, p.

MARGINALII LA PROGRAMA DE ISTORIE PENTRU CLASA A XII-A

Carol CĂPIȚĂ*
Laura CĂPIȚĂ**

Procesul destul de lung al reformei educaționale din România a presupus abordarea aproape simultană a mai multor segmente ale școlarizării tinerei generații. De-a lungul a aproape 17 ani, cei însărcinați cu elaborarea și implementarea reformei educaționale au indus schimbări la nivelul politicilor educaționale (prin apariția de noi instanțe de reflecție și luare a deciziei), al documentelor școlare (de la legislație la formularistica curentă), al materialelor suport și al formării cadrelor didactice.

Din numărul foarte mare de schimbări care au avut loc în sistemul educațional, două au fost percepute ca fiind elemente cheie ale reformei. În primul rând manualele și de abia apoi programele. Planurile de învățământ, deși cu un impact mai mare asupra realității școlare, s-au bucurat de o atenție semnificativ mai redusă.

Cauzele acestei situații sunt multiple. În primul rând, vizibilitatea diferită a acestor documente. Dacă programele sunt documente mai degrabă tehnice, adresate în primul rând profesorilor, manualele sunt materiale suport care se află la dispoziția publicului – fie el de vârstă școlară sau adultă. În al doilea rând, manualele sunt materiale care, prin însăși structura lor, permit o analiză mai aplicată. Manualul reprezintă o „punere în act” particulară a programei – autorii își asumă o anumită interpretare a elementelor prevăzute în programe și le reprezintă prin intermediul unor conținuturi și sarcini de lucru specifice. Conținuturile sunt elemente mult mai ușor interpretabile (identificabile și clasificabile) decât de, să spunem, elementele legate de competențele sau valorile promovate în documentele curriculare. În sfârșit, manualele pot foarte ușor să materializeze discrepanța dintre un nivel și altul al cunoașterii generale a istoriei. Altfel spus, publicul poate fi surprins de faptul că unele conținuturi sunt diferite, sau interpretate diferit, față de așteptări. Faptul că orice domeniu de cunoaștere se află în permanentă evoluție prin adăugare de noi informații și prin reinterpretarea a ceea ce se numește uneori „un bun câștigat” nu este ceva care să reprezinte interes pentru publicul general.

---

* Lector univ. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea București

** Cercetător la Institutul pentru Științele Educației

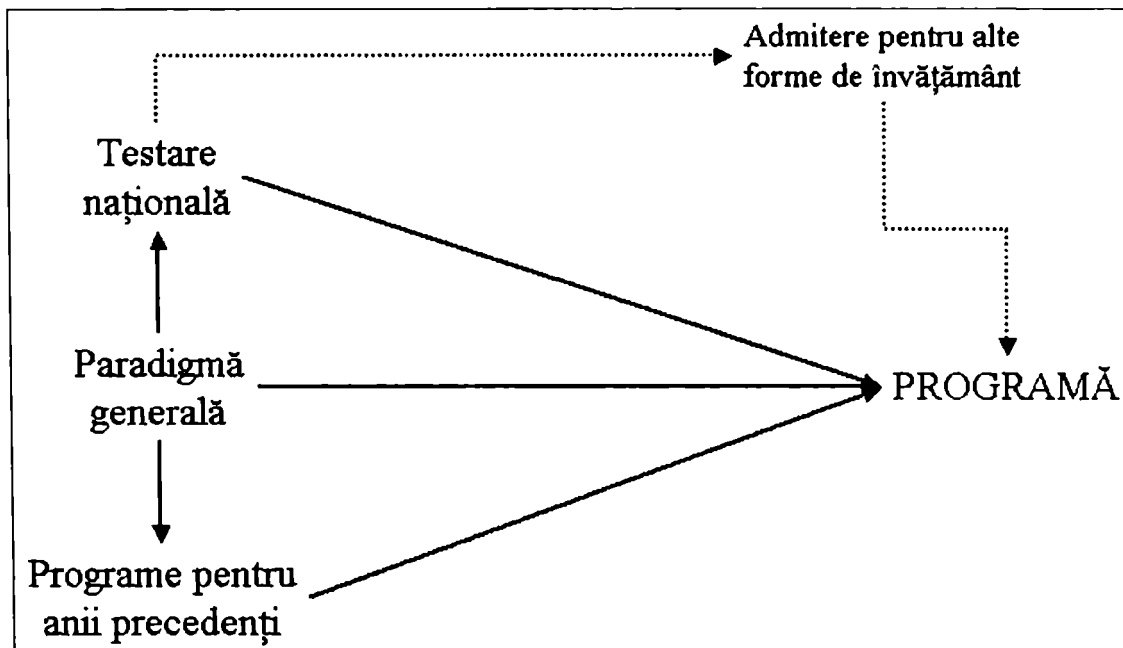

De aceea se impune, credem, o privire asupra programelor ca și instrumente reglatoare ale predării. Punând deoparte materializarea acestora prin manuale și prin activitatea practică la catedră, să încercăm să evaluăm procesul de schimbare a programelor și ceea ce aduce nou această programă.

Programa de clasa a XII-a ocupă o poziție specială în cadrul curriculum-ului de istorie pentru liceu. Se află la sfârșitul ciclului superior al liceului și încheie, totodată, educația formală generală pentru majoritatea tinerilor. Prin necesitate oferă și armătura pentru examinarea finală națională – pentru bacalaureat.

Această poziție crează o serie de restricții pentru textul programei. Ea trebuie să îndeplinească o serie de cerințe care limitează posibilitățile de „manevră” ale autorilor acestui document școlar. În primul rând, paradigma didactică generală. Modul în care este structurat curriculum-ul pe ansamblul ciclului de școlaritate impune o primă grilă de selecție. Opțiunea pentru competențe, de pildă, duce cu necesitate la plasarea acestora ca și principiu prim de selecție a celorlalte elemente ale programei. De aici și relația foarte strânsă dintre programa în discuție și programele anterioare – chiar dacă între momentele de redactare ale programelor trece un an, relația dintre programe în interiorul ciclului de școlaritate este una dintre cele mai puternice. În al doilea rând, sistemele de evaluare. Programa trebuie să țină cont de sistemele de testare existente, dar aceasta mediat, prin intermediul relației dintre viziunea de ansamblu asupra predării disciplinei și mecanismele de testare a rezultatelor predării. Nu trebuie să uităm nici faptul că probele de bac sunt de tip sumativ, deci trebuie să țină cont de toate achizițiile realizate de-a lungul unui ciclu de școlaritate.

În sfârșit, în condiții ideale, programa trebuie să țină cont de alte contexte, de la posibile utilizări ale acesteia pentru viața activă (nu trebuie să uităm de faptul că scopul învățământului mediu este, fundamental, altul decât acela de a pregăti tinerii pentru învățământul superior), la utilizarea ei pentru realizarea de testări pentru învățământul superior sau alte sisteme de formare continuă. Dar, subliniem, formula „învățământ preuniversitar” este periculoasă, căci induce obiective exterioare sistemului de formare. Schema de mai jos rezumă relația dintre aceste elemente.

Relația dintre domeniul academic și disciplina școlară

Considerațiile de mai sus au fost mai degrabă introductive. Elementul central, credem noi, este paradigma didactică a programei. Problema este dificilă datorită unor elemente legate de istoria curriculum-ului pentru clasele de liceu și a duratei lungi de redactare și implementare a acestuia. O problemă suplimentară – dar prioritară în ordine logică – o reprezintă relația care se stabilește între domeniul academic și disciplina școlară. De aceasta va trebui să ne ocupăm în primul rând.

Asemenea tuturor domeniilor de cunoaștere, istoria se află în permanentă expansiune. Pe de o parte, informația crește prin adăugarea de noi informații – noi arhive sunt disponibile, noi șantiere arheologice sunt deschise, noi tehnici de analiză sunt puse la dispoziția cercetătorului. Să ne gândim la faptul că introducerea tehnicilor de analiză bazate pe utilizarea calculatorului a schimbat radical, prin dimensiunea statistică, viziunea istoricilor despre o serie de teme, de la economia preistorică la impactul, să spunem, revoluției industriale asupra oamenilor. La fel de semnificativă este contribuția științelor naturale la analiza trecutului.

Pe de altă parte, trecerea timpului asigură includerea de noi elemente în ceea ce numim trecut. Chiar dacă există dezbateri serioase cu privire la apartenența trecutului recent la istorie sau la altă zonă a științelor sociale, trebuie să notăm faptul că separația nu mai este demult atât de clară între aceste segmente. Istoria și-a demonstrat de multă vreme caracterul holistic.

În sfârșit, istoria ca domeniu de cunoaștere se amplifică prin reinterpretări – însăși adăugarea de noi informații duce la reevaluări ale teoriilor și ipotezelor formulate anterior. De altfel, acestea au constituit și una din motivațiile școlii de la „Annales”.

Cele afirmate mai sus duc cu necesitate la ideea că expansiunea domeniului ridică mari semne de întrebare nu asupra veridicității unei interpretări sau a alteia, ci asupra unicității unei aserțiuni istorice. Altfel spus, creșterea aproape exponențială a informațiilor și a interpretărilor aduse acestora limitează drastic aria aserțiunilor de tipul adevărat sau la fals, relegându-le doar la nivelul informațiilor primare, al factologiei. Interpretarea, analiza, ierarhizările, toate procesele complexe legate de emiterea de judecăți de valoare tind tot mai mult să devină apanajul multiplicității, al posibilităților, iată, de interpretare. Semnificația acestui proces este profundă: în locul unei istorii, avem mai multe istorii posibile și egal valide. Această situație pe care unii ar putea-o considera ca fiind artificială este rezultatul asumării unei poziții neutrale față de dimensiunea valorizantă a istoriei.

Ce înseamnă toate acestea pentru disciplina școlară istorie? Implicațiile sunt serioase și presupun, credem noi, renunțarea la viziunea enciclopedică asupra predării istoriei. Este din ce în ce mai dificil să acoperi o masă reprezentativă de informații și de interpretări date acestora. Pe măsură ce cercetarea academică avansează în analiza unei teme sau a alteia, numărul informațiilor (fie ele fapte sau interpretări) crește și a le selecta presupune a lua o anumită poziție față de acestea – o anumită subiectivitate este de neevitat, ca să nu mai vorbim de creșterea gradului de specializare din domeniu.

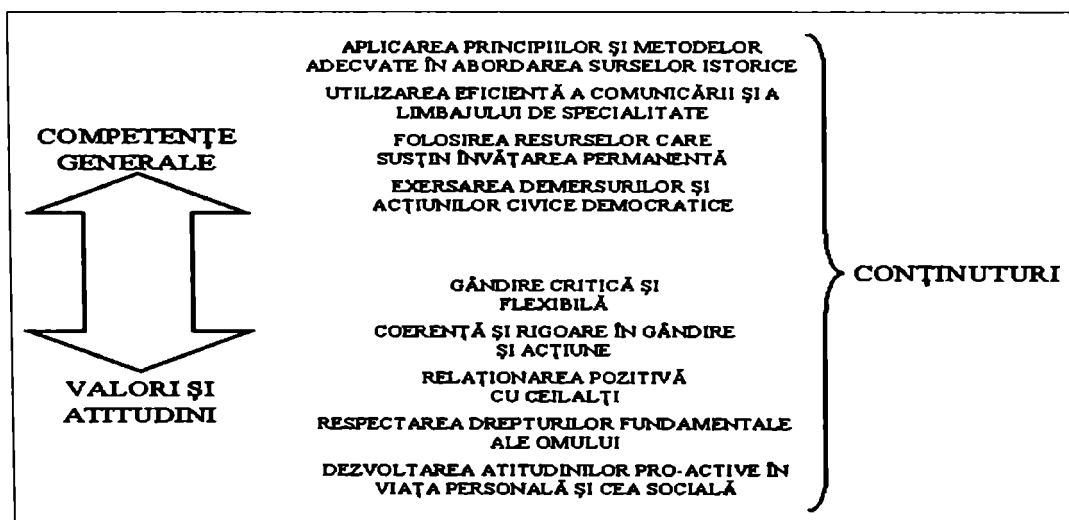
Profesorul de istorie, însă, este într-o poziție mult mai delicată. El are de făcut față unui set diferit de cerințe. Fără a intra în detalii, să le enumerăm pe scurt. În primul rând, scopul activității – ora de istorie este destinată transferului de competențe, deprinderi intelectuale și valori și doar apoi de informații referitoare la evenimentele trecute. Trecerea de la „a ști” la „a ști să faci” are, în cazul predării istoriei, un sens dublu: dincolo de transferul de cunoaștere instrumentală (tehnici de lucru intelectual autonom), autonomia pe care o presupune aceasta implică o serie de competențe legate de selecția informației, de ierarhizarea acesteia și de lucrul cu sursele primare. În al doilea rând, motivația activității – disciplina școlară se adresează unei categorii speciale de „auditoriu”, care nu este, măcar în parte, interesat de o carieră în domeniu. Întrebarea fundamentală cu privire la competențe și valori este legată de interesele elevilor. Diferitele sondaje de opinie cu privire la punctele de vedere ale elevilor despre activitatea lor școlară indică firesc, dincolo de o serie de elemente de spectacular, accentul pus pe sfera de experiență personală, pe utilitatea pragmatică a cunoașterii pe care o asimilează în școală. Altfel spus, absența relevanței unei discipline pentru prezentul imediat și pentru un viitor imaginat scade mult din interesul elevilor pentru aceasta.

Poate de aceea, principiile pe care se așează reformele educaționale recente accentuează o serie de competențe care se adresează mai multor discipline – ele corespund mai degrabă situațiilor concrete din viața cotidiană decât competențele specifice unei discipline sau alteia. În al treilea rând, decupajele conceptuale și tematice – prin esența activității sale, profesorul de istorie reprezintă un generalist care trebuie să aibă capacitatea de a introduce cu egală competență o temă de istorie romană și una de istorie militară sau diplomatică a secolului XX. Prin forța lucrurilor, profesorul va trebui să acorde o atenție mai mare proceselor decât evenimentelor, să ridice teme de dezbatere cu rezultat

deschis decât să dea certitudini. În sfârșit, condițiile materiale – profesorul de istorie are resurse mult mai limitate la dispoziție, timpul fiind, poate, elementul critic. Abordările vor fi, cu necesitate, mai degrabă rezumative decât de detaliu.

Sugestii de lectură a programei

Pornind de la aceste considerații, să vedem care este oferta noii programe de istorie pentru clasa a XII-a. Faptul că această nouă programă continuă programa de clasa a XI-a este evident de la început. Ceea ce considerăm a fi semnificativ este relația dintre competențele generale specificate și sfera valorilor – o problemă intrată relativ recent în atenția specialiștilor, dar care capătă o importanță tot mai mare în ultimul timp. Ceea ce este important de notat este un tip particular de suprapunere între competențe și sfera valorilor – există un continuum pornind de la competențe mai degrabă tehnice prin competențe cu o dimensiune valoric spre competențe legate strict de sfera valorilor.

În plus, se regăsesc aceleași domenii de conținut, ceea ce oferă profesorilor și soluții de reactualizare a cunoștințelor și de continuitate în tratarea unor teme. De altfel, aici se plasează, credem noi, o inovație importantă la nivelul concepției curriculum-ului de istorie, anume conceperea demersurilor didactice pe cicluri de școlaritate. Datorită existenței unui singur set de competențe generale (cu un nivel ridicat de complexitate) pentru cele două clase, continuitatea este suficient de pronunțată pentru a promova o proiectare a demersurilor la catedră ținând cont de o durată mai lungă decât un an școlar.

Tabelele de mai jos rezumă, pornind de la un exemplu concret din programă, această situație. Creșterea complexității competențelor specifice este și ea evidentă.

Competențe specifice pentru domeniul de conținut „Oamenii, societatea și lumea ideilor”	
Clasa a XI-a	Clasa a XII-a
1.3. Compararea unor opinii și argumente diferite referitoare la o temă de istorie	4.3. Analiza punctelor de vedere similare, opuse și complementare în legătură cu fenomenele istorice
	1.2. Utilizarea termenilor/conceptelor specifici(e) istoriei în contexte care implică interpretări și explicații interdisciplinare
	1.1. Construirea unor explicații și argumente intra - și multidisciplinare cu privire la evenimente și procese istorice
3.1. Compararea calității surselor istorice în abordarea unui subiect	2.3. Descoperirea constantelor în desfășurarea fenomenelor istorice studiate
	3.2 Analizarea mesajelor transmise de surse istorice variate prin compararea terminologiei folosite
	4.2. Integrarea cunoștințelor obținute în medii non-formale de învățare în analiza fenomenelor istorice studiate
	4.4. Realizarea de conexiuni între informațiile oferite de sursele istorice și contextul vieții cotidiene

La nivelul conținuturilor, situația este similară, cu nota că o serie de elemente permit abordări de tipul studiului de caz, dar aceasta pornind de la premisa reactualizării conținuturilor explorate în anul anterior. În acest caz, utilizarea portofoliului elevului (sau al grupului de elevi) devine aproape o necesitate.

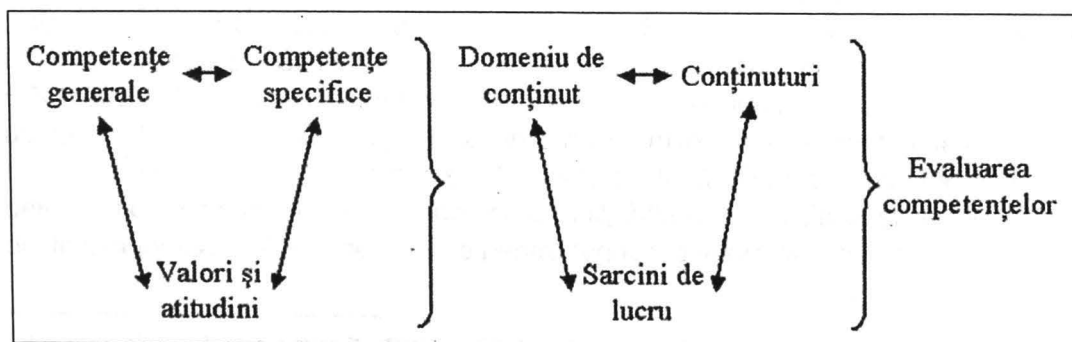
Conținuturi pentru domeniul de conținut „Oamenii, societatea și lumea ideilor”	
Clasa a XI-a	Clasa a XII-a
Economie rurală – economie urbană în România	Sate, târguri și orașe din Europa și din spațiul românesc
Economie și societate în lumea postbelică	Viziuni despre modernizare în Europa secolelor XIX-XX: curente și politici culturale, identități naționale și identitate europeană
	Politicile culturale și românii din afara granițelor. Diversitatea etnică, confesională și soluțiile politice în România modernă. Minorități naționale în România secolului XX
Ocupații și statute profesionale	

Curențe și idei economice	Viziuni despre modernizare în Europa secolelor XIX-XX: curențe și politici culturale, identități naționale și identitate europeană Secolul XX – între democrație și totalitarism. Ideologii și practici politice în România și Europa Construcția democrației și ideologia totalitară în România. Oameni, fapte și idei Constituțiile din România Instituții și drepturi cetățenești
Migrații în lumea contemporană	
Femeia în viața privată și viața publică	
Curențe și idei economice	
Impactul tehnologiei asupra vieții cotidiene și a mediului	
Noile tehnologii și timpul liber	
Evoluții în medicină	

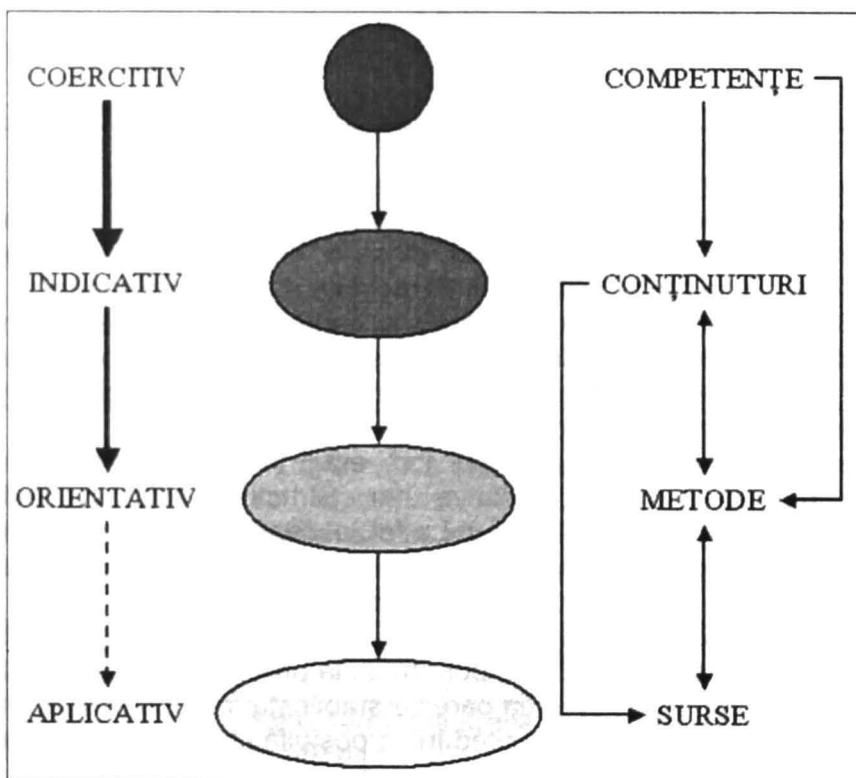
Ceea ce sare în ochi este aparenta redundanță și pierdere a unei cronologii care să pornească de la clasa a XI-a spre clasa a XII-a. Există, credem noi, două motive pentru aceasta. În primul rând, clasa a XI-a reprezintă, în ansamblu, o perioadă de achiziție de cunoștințe fundamentale de istorie europeană, în timp ce clasa a XII-a reprezintă o particularizare a acestor evoluții la spațiul românesc. În al doilea rând, avem de-a face cu un transfer de accent – conținuturile pentru clasa a XII-a propune un set de analize pe curențe ideologice și politice mult mai aprofundat decât conținuturile pentru clasa anterioară.

Absența formulei „istoria românilor” este în consonanță cu o opțiune curriculară asumată, deja, de câțiva ani. Structura este similară, întărind autonomia ciclului superior al liceului. La fel, accentul cade pe secolele XIX-XX, deci pe elementele cele mai susceptibile de a fi vehiculate și prin alte surse de informare decât cele care sunt de obicei utilizate la clasă.

Pentru profesorul de istorie, problema este de a relaționa elementele precizate în cele două tabele. Dacă pornim de la preeminența competențelor asupra conținuturilor și de la relația care se stabilește între de ce predăm, cum predăm și cum măsurăm efectele predării, o posibilă schemă de lectură a programei este următoarea.

O altă problemă o reprezintă flexibilitatea abordărilor concrete la clasă. Existența unei programe mai degrabă indicative decât coercitive poate ridica probleme de selecție a conținuturilor și a surselor implicate în predare. Trecând peste problemele legate de încadrarea cronologică, propunem o abordare care să pornească de la competențele ciclului de școlarizare, trecând prin competențele specifice pentru a ajunge la surse și la conținuturi și la evaluare. Altfel spus, profesorul poate porni de la elementele obligatorii pe care le acomodează la situația concretă prin elementele mai flexibile ale programei. Numărul redus de competențe și de conținuturi precizate nu implică un număr similar de opțiuni legate de conținuturile de detaliu și cu atât mai puțin de surse (al căror număr este, credem noi, foarte mare) sau de mijloacele de evaluare. Acest posibil demers este rezumat în schema de mai jos.

EVALUAREA SITE-URILOR WEB DE ISTORIE

Aurel-Constantin SOARE*

„Calculatoarele sunt numai niște cutii. Fără conținut educațional, de management școlar adică fără soft dedicat, discutăm despre niște cutii, fire și ceva soft. Este o greșală să ai program prin care să distribui în școli calculatoare pentru că perimarea lor tehnică este foarte rapidă și nu se justifică investiția.

Calculatoare pe care există conținut educațional, da, iar conexiunea la Internet este un alt factor de valoare adăugată. Trebuie să încurajăm elevii să comunice între ei, să facă proiecte comune indiferent că se află în România sau în oricare altă țară europeană.”

Jan Figel - comisar european pentru educație

Internetul reprezintă o rețea globală cu o creștere exponențială. Cantitatea de informație înregistrează un ritm de creștere astronomic. În fiecare zi, milioane de pagini noi sunt adăugate la rețeaua globală Word Wide Web. Cu ajutorul ei sunt facilitate transferurile de informații între milioane de utilizatori. Rețeaua de Internet este formată din mai multe straturi: web-ul de suprafață sau web-ul public (surface web) - accesibil oricui, fără nici o restricție, web-ul de adâncime (deep web) - accesibil pe bază de parolă, e-mail-ul și mesajele instantanee (instant messaging). În anul 2002, cantitatea de informație, disponibilă pe web-ul public, cu acces liber, se ridică la 167 terabytes, cea de pe web-ul de adâncime atinge 91.850 terabytes, schimbul de informații prin intermediul e-mail-ului se ridică la 440.606 terabytes, iar schimbul de informații prin intermediul mesajelor instantanee era de 274 terabytes.

În anul 2002, Europa avea cei mai numeroși utilizatori de Internet (190.910.000), urmată de Asia de Vest (regiunea Pacificului), cu 187.240.000 utilizatori, urmată de continentul Nord American (SUA și Canada), cu 182.670.000 utilizatori. America Latină înregistra 33.350.000 utilizatori, urmată de Africa, cu 6.310.000 utilizatori și Orientul Mijlociu, cu 5.120.000 utilizatori. Cea mai ridicată utilizare a Internetului se înregistrează în Statele Unite, unde navigatorii Internetului petrec online în medie 99 de ore și 51 minute pe lună. Cel mai mult timp (52%) îl petrec cu corespondența electronică prin e-mail, 32% din timp citesc știrile zilei, 29% din timp folosesc motoare de căutare pentru regăsirea informației de care au nevoie,

---

* Prof.dr., Colegiul Militar Național „Dimitrie Cantemir” Breaza, Prahova

23% din timp navighează pe web fără un scop precis, 19% din timp fac cercetare pentru probleme legate de ., serviciu, 17% din timp este dedicat știrilor despre vreme și 14% din timp este petrecut trimițând mesaje instantanee.

În anul 2000, cantitatea de informații cu acces liber pe Internet se ridică la 50 de terabytes. În numai trei ani, până în vara anului 2003, aceasta cantitate s-a triplat, ajungând la 167 terabytes.

În acest sens misiunea profesorului de istorie este foarte grea. În primul rând el trebuie să se formeze și să fie un utilizator frecvent al Internetului, un cunoscător al site-urilor cu specific umanist și în mod special de istorie.

Am făcut la începutul lunii februarie 2007 o căutare pe marile motoare Internet a cuvântului history/istorie și iată rezultatele:

Rezultatele căutării cuvântului "history" în motoarele (de origine străină) de căutare în INTERNET

<u>Motorul de căutare</u>	<u>Rezultate</u>
http://www.altavista.com	1320000000
http://www.alltheweb.com	1160000000
http://search.yahoo.com	1090000000
http://www.icq.com	905000000
http://www.searchengines.com	871000000
http://vivisimo.com	721421141
http://www.gigablast.com	720902631
http://www.ask.com	357540000
http://search.lycos.com	357540000
http://search.live.com	231952749
http://a9.com	229403931
http://www.exalead.com	212984588
http://www.scrubtheweb.com	151401
http://www.nlresearch.com	49820
http://www.joeant.com	5407
http://search.azoos.com	3298
http://ez2find.com	291
http://scan.infogrid.com	240

Rezultatele căutării cuvântului "istorie" în motoarele (românești) de căutare în INTERNET

<u>Motorul de căutare</u>	<u>Rezultate</u>
http://www.google.ro	7970000
http://www.alter-ego.ro	95600
http://www.murfi.ro	280
http://bumerang.ro	227
http://www.gofind.ro	184
http://www.home.ro	184
http://www.kappa.ro	129
http://ez2find.com	124
http://www.arhivarul.ro	54
http://www.romsearch.net	25

Orice navigator pe Web trebuie deci să poată să aibă deprinderea de a face distincția între surse cu autoritate și de bună calitate și surse obscure, neștiințifice, vădit manipulatorii, ce se cuvin evitate.

Profesorul este „obligat” să se intereseze cum se poate face evaluarea unui site Web de istorie.

Această activitate a devenit o necesitate și o responsabilitate didactică pentru că tinerii au acest atu de a fi domici de a naviga pe Internet.

Trebuie să avem criteriile pe care să le propunem spre analiză elevilor în condițiile în care aceștia accesează vasta rețea a Internetului.

Și în acest segment al activității didactice profesorul de istorie trebuie să găsească acele modalități specifice prin care elevii săi să înțeleagă asumarea relaționismului construcției istorice, căutările și speranțele istoricilor de a crea un anume model al „construcției” istorice etc.

Unei singure întrebări se pot desluși nenumărate răspunsuri, dacă investigăm și dacă nu luăm totul de-a gata, prefabricat. Nu cred că mai poate astăzi susține - și nici curricula de istorie nu mai permite - consensul în istorie.

Cum administrăm diversitatea ?

Elevii de astăzi sunt pregătiți pentru lumea de mâine? Au ei o proiecție a viitorului când se gândesc la trecut? Istoria îi poate modela?

La orele de istorie elevii trebuie determinați să își manifeste abilitățile de a analiza și de a interpreta faptele, evenimentele, documentele istorice etc.

Profesorii de istorie trebuie să se obișnuiască tot mai mult cu munca cu computerul și cu utilizarea noii tehnologii a informației. Ei se îndreaptă - voit sau nevoit - spre utilizarea didacticii moderne, folosind la orele de istorie metodele active, Internetul, acceptând multiperspectivitatea și aspectele multiculturalității. Ei trebuie să aibă o arie largă de surse alternative. Un profesor bun trebuie să fie asemenea unei veverițe bune cu o provizie mare de alune, nuci etc. În acest sens istoria este provocatoare și pentru profesori și pentru elev.

A o face accesibilă oricărui elev trebuie un act de curaj din partea educatorului în care acțiunea de a te implica , în a găsi modalitățile cele noi adecvate pentru a înțelege un conținut istoric este fundamentală. Cu pași mici se pot crea argumente solide pentru orice problemă din curriculum.

Criterii de evaluare a site-urilor web de istorie

Având un volum informațional uriaș disponibil pe Internet devine tot mai dificilă selectarea acelor site-uri care îndeplinesc condițiile profesorilor de istorie, a curriculumului școlar etc.

Există o metodă de evaluare generală a site-urilor elaborate de un grup de cercetători argentinieni în perioada 1998-2000 (WebQEM -Web Quality Evaluation Method), apoi standardul IEEE standardul 1061-1992, standardul ISO 9126, ISO 14598, abordarea LSP (Logic Scaring of Prefence) dezvoltată de Dujmovic, recomandările consorțiului W3C referitoare la accesibilitatea web etc.

În scopul evaluării și comparării site-urilor web de istorie vă propun să analizăm patru faze majore:

- definirea și specificarea cerințelor referitoare la calitate
- evaluarea elementară
- evaluarea globală
- analizarea și documentarea rezultatelor, formularea concluziilor.

(1) Definirea și specificarea cerințelor referitoare la calitate

Această fază este constituită din următoarele activități principale:

- > definirea domeniului de aplicabilitate a site-ului: stabilirea domeniului la care se referă site-ul sau site-urile ce urmează să fie selectate și evaluate (ex.: comerț electronic, informații financiare, divertisment, educație, istorie etc);
- > definirea obiectivelor evaluării. Obiectivele evaluării depind de scopul în care se utilizează rezultatele (ex.: înțelegerea informațiilor existente într-un site, compararea calității diferitelor site-uri web, îmbunătățirea calității unui site existent etc);
- > definirea perspectivei din care se face evaluarea: definirea necesităților explicite și implicite ale utilizatorului din perspectiva căruia se face evaluarea;
- > utilizatorul poate fi, de exemplu: vizitatorul site-ului (obișnuit sau expert), laboratorul site-ului, administratorul site-ului ș.a.;
- > specificarea caracteristicilor de calitate și a atributelor măsurabile: selectarea modelului calității și a caracteristicilor de calitate specifice domeniului de aplicabilitate a site-ului web, stabilirea nivelului de importanță a caracteristicilor etc.

(2) Evaluarea elementară

Această fază cuprinde două activități principale: proiectarea evaluării și implementarea evaluării.

Proiectarea evaluării elementare constă în selectarea unui ansamblu de metrici luând în considerare obiectivele evaluării și descrierile referitoare la site-ul web (arhitectura, caracteristicile, funcțiunile etc).

Implementarea evaluării elementare constă dintr-o serie de acțiuni de măsurare a atributelor site-ului web (definite și specificate anterior). Măsurătorile se pot efectua atât prin metode manuale (ex.: inspectarea aspectului site-ului, observarea diferitelor caracteristici vizuale etc), cât și prin metode asistate de calculator utilizând în acest scop instrumente software specializate.

(3) Evaluarea globală

Preferințele elementare oferă o imagine incompletă a calității site-ului web și răspund numai parțial necesităților utilizatorului. Este necesară o perspectivă de ansamblu asupra calității site-ului web care să acopere integral cerințele referitoare la calitate.

Proiectarea evaluării globale constă în selectarea unuia sau mai multor criterii de agregare a preferințelor elementare, precum și selectarea unei scale de notare.

Implementarea evaluării globale constă din aplicarea efectivă a criteriilor de agregare și de notare definite anterior. Agregarea se efectuează "de jos în sus", în mai mulți pași, în structura arborescentă a caracteristicilor și atributelor.

Rezultatul final al agregării este o schemă globală ce permite calculul indicatorilor parțiali și globali ai calității.

Ultimul indicator (ultima preferință globală) obținut(ă) reprezintă gradul general de satisfacție în îndeplinirea cerințelor privind calitatea.

(4) Analizarea și documentarea rezultatelor, formularea concluziilor

Pe parcursul fazelor anterioare, se înregistrează toate rezultatele calculelor și evaluărilor, inclusiv informațiile relevante pentru utilizator și se stabilesc concluziile generale care trebuie să vizeze nivelul pentru care site-ul este accesibil, tema la care trebuie utilizat/folosit.

Obiectivele urmărite:

- verificarea aplicabilității metodei la măsurarea și evaluarea site-urilor web din domeniul istoriei;
- verificarea și validarea criteriilor de evaluare a site-urilor web specificate;
- formularea de noi cerințe privind criteriile de evaluare a site-urilor web, în general, și a site-urilor web din domeniul istoriei în special.

Criterii de evaluare a site-urilor de web - Considerente

Există mai multe zone de evaluare care trebuie avute în vedere atunci când evaluăm un site de istorie, dacă el se potrivește cu nevoile curriculare și de formare a deprinderilor de cetățenie democratică ale elevilor.

Identitatea, competența și autoritatea creatorului informației / resursei informatice: cel mai important criteriu în evaluarea informațiilor, ce presupune să stabilim dacă autorul (persoană fizică sau instituție) este demn de încredere.

1. Cine a creat acest site?
2. Cine a creat/generat informația?
3. Este creatorul o autoritate în domeniu ?
4. Este el recunoscut drept un specialist în domeniul respectiv ?
5. Este autorul reprezentantul unui organism abilitat al unor instituții cu profil istoric?
6. Face autorul parte dintr-o organizație? Dacă da , vă simțiți mai siguri când folosiți site-ul?
7. Dacă există link-uri către resursa respectivă?
8. Care este afilierea instituțională a autorului?
9. Asigură site-ul informații suficiente? Este autorul său o personalitate în domeniul prezentat de site sau este el reprezentantul unui organism abilitat?
10. Dacă sunt disponibile informații cu caracter biografic respectiv date de contact ?
11. Vă oferă site-ul posibilitatea să evaluați sursa? În afara codului național (.fir, .de, .se, .au, .ro), numele domeniului poate oferi anumite indicii cu privire la proveniența lui. Astfel ac-academic (UK), edu-instituție de învățământ, gov-for guvernamental, int-organizație internațională, org-organizație nonprofit, com-organizație comercială, co-organizație comercială(UK), net-portal Internet sau administrator de rețea. Este site-ul susținut financiar de vreo organizație, instituție sau companie? Ii scade sau crește acest lucru credibilitatea?

13. A fost vreodată examinat și evaluat site-ul ? A existat o apreciere pozitivă?

Structura

1. Este site-ul corect structurat?
2. Categoriile de informații sunt bine împărțite?
3. Dezvoltarea în adâncime a site-ului este logică?

Scopuri

1. Este scopul site-ului clar exprimat în pagina de deschidere sau mai apoi?
2. Se adresează site-ul unei anumite audiențe?
3. Care sunt elementele din site, dacă există, care se potrivesc pentru studiul programei de istorie, în termeni de conținut, competențe generale și specifice obiective, țeluri?
4. Este site-ul adecvat vârstei, cunoștințelor anterioare și abilităților elevilor?
5. Sunteți mulțumit de faptul că acest site conține destule informații utile pentru a continua evaluarea sa în detaliu?
6. În ce scop a fost creată informația?
7. Cine este interesat să difuzeze informația?
8. Cine sponsorizează pagina?

Actualitatea, acuratețea și exactitatea informației - informațiile prezentate să fie conforme adevărului, să prezinte încredere, să fie expuse într-un limbaj clar și inteligibil. Ele să corespundă momentului actual, în acest sens elemente importante fiind reprezentate de:

1. Când a fost creată informația?
2. Există un indiciu de copyright?
3. Când a fost site-ul actualizat?
4. Sunt hiperlegăturile operante?
5. Ne trimit hiperlegăturile la informație recentă?
6. Este informația corectă?
7. Este informația legitimă?
8. Este informația relevantă?

III. MISCELANEEA

UN ILUSTRU ÎNVĂȚĂTOR MUȘCELEAN: ION MIHALACHE

N. ADĂNILOAI

În pragul veacului XX, prin aplicarea noii legislații școlare și prin stimularea și încurajarea dascălilor de către Spiru Haret, învățământului primar i s-au creat condiții mai bune de dezvoltare. Haret a dirijat învățământul pe linia legării lui de practică, de viață și interesele societății, sprijinind inițiativa învățătorilor în înființarea bibliotecilor și băncilor populare, a grădinilor de legume și a conferințelor antialcoolice ținute în fața sătenilor. Considerând că țărănimea poate și trebuie ridicată cu ajutorul învățătorilor la o stare economică și culturală mai bună. Spiru Haret sublinia, în iulie 1900 - la congresul Societății corpului didactic primar - că rolul de îndrumător și sfătuitor al țărânimii revine cadrelor didactice. Învățătorii pot fi „cei mai buni luminători ai poporului” pentru că ei păstrează contactul cu mediul din care s-au ridicat și pot stabili mai ușor relații cu consătenii căpătând repede încrederea acestora. „Învățătorul în școala lui - accentua Haret - are o chemare de pace și de iubire... pe care trebuie s-o aibă și în afară de școală. Căci misiunea la care chem pe învățătorii de toate gradele este un adevărat apostolat în sensul cel mai bun al cuvântului”, învățătorii trebuie să-i povățuiască pe săteni cum să-și cultive mai bine pământul pentru a scoate roade mai bogate, să dezvolte cultura cartofului - pentru consum și vânzare -, să-și facă grădini de legume, să crească vite și păsări spre a-și asigura o alimentație mai consistentă. La toate acestea învățătorul trebuie să fie o pildă și un îndemn de urmat în satul lui. Învățătorii au, de asemenea, datoria să lumineze pe săteni să înființeze asociații sau societăți economice care ar putea să ia în arendă moșii ori să cumpere „pe cele puse în vânzare”, să înființeze cooperativa prin comune unde să-și vândă produsele și de unde să-și poată procura articolele necesare gospodăriei fără să se mai deplaseze la oraș, să înființeze „societăți de credit și ajutor mutual” prin care să-și „fructifice micile economii” și totodată, să se împrumute de la ele „la vreme de nevoie, cu o dobândă modestă și în condițiuni ușoare de plată”. Haret a cerut învățătorilor „să se pună cu hotărâre și energie” în

fruntea mișcării pentru înființarea de bănci populare „în fiecare sat și vor binemerita recunoștința consătenilor și pe a țării”, învățătorii trebuie să fie - preciza Haret în încheierea cuvântării sale - „propagatorii cei mai aprigi ai ideilor naționale, încălzitorii patriotismului și luminătorii poporului”; iar rolul lor de educatori să se exercite și în afara școlii pentru ridicarea „nivelului cultural al țărănimii și o îmbunătățire a stării ei materiale”¹.

Răspunzând cu entuziasm acestor comandamente morele, învățătorii mușceleni - încurajați de Haret și de colaboratorii lui au servit cu zel și abnegație școala și, totodată, au desfășurat o activitate intensă pentru răspândirea culturii în masele populare, pentru ridicarea materială și morală satului. În acest sens învățătorii - sprijiniți pe alocuri și de preoți - au înființat și organizat: școli de adulți, cercuri culturale, biblioteci și bănci populare, cantine și coruri școlare, grădini de legume model, obștii țărănești de arendare ori cumpărare de pământ, asociații pentru vânzarea în comun a produselor gospodărești, conferințe populare, serbări școlare, șezători sătești, jurii de împăciuire, case de sfat și citire etc. Toate aceste acțiuni au fost oficializate și generalizate de Spiru Haret mai ales în al doilea și al treilea ministeriat al său.

Totodată, pentru stimularea învățătorilor, Haret a statuat că toți dascălii care fac cursuri cu adulții, practică lucrul manual cu elevii, au un număr mare de elevi cu frecvență regulată la școală, ori absolvenți ai ultimei clase să fie recompensați cu un oarecare procent la salariul lunar, sau cu o anumită sumă la finele anului școlar. De asemenea, cei reușiți la examenele de înaintare (ca institutori) să beneficieze de un salariu mai mare și să aibă și posibilitatea de a ocupa catedre vacante la școlile urbane.

Cunoscând aceste lucruri putem afirma, în cunoștință de cauză, că ilustrul învățător I. Mihalache, atât prin activitatea didactică strălucită cât și prin cea socială intensă pusă în slujba țărănimii, a fost un adept fervent al ideilor lui Haret pe care a căutat să le pună în aplicare, spre ridicarea culturală și economică a țărănimii din Topoloveni, sau - cum au spus și alții - el a fost „un produs al epocii haretiste”.

Ion Mihalache s-a născut la 15 februarie 1882 în satul Golești Badii, comuna Topoloveni, județul Muscel într-o familie împovărată cu mulți copii. A urmat școala normală de la Câmpulung cu bursă de la minister. Fiind un elev strălucit, a absolvit această școală în anul 1900 ca șef de promoție pe țară. La 20 august 1901 a fost numit învățător în comuna Ludești județul Dâmbovița unde a funcționat până în toamna anului 1903 când s-a transferat la Topoloveni. Aici tocmai se terminase construcția unui local de școală cu două săli de clasă. Timp de un an, efectuându-și stagiul militar el a obținut concediu de la catedră; apoi a urmat cursuri de lucru manual specializându-se în împletituri de răchită și tâmplărie” și confecționând apoi cu elevii din Topoloveni obiecte casnice din lemn solicitate și pe cumpărători. În 1905 a obținut definitivatul, afirmându-se ca unul dintre dascălii eminenți ai județului Muscel. De altfel, încă din 1903 el a publicat articole de metodică în „Revista

¹ Spiru Haret, *Opere*, vol. VII. p. 323-347.

învățătorilor" și s-a evidențiat cu prilejul dezbaterilor de la conferințele generale ale dascălilor mușceleni și în anii următori².

De pildă, la conferințele generale ale învățătorilor mușceleni din aprilie 1906, I. Mihalache a luat cuvântul, atât la critica lecțiilor practice ce s-au ținut, cât și la dezbaterile metodice privind învățământul aritmeticii, religiei și istoriei. Totodată, el a făcut o amplă și convingătoare expunere privind *Rolul învățătorului în educația morală și națională*. Referitor la critica lecțiilor, revizorul de Muscel, G. Ionescu, apreciază că I. Mihalache „s-a distins prin expunerea clară, clasare și procedare metodică și aprofundarea cunoștințelor la aritmetică și geometrie”³. Despre învățământul religiei, revizorul menționează că „s-au distins I. Mihalache și C. Rădulescu-Codin”. Primul arată că fondul religios s-a păstrat, peste veacuri în mănăstirile și bisericile noastre. Dar astăzi, din păcate, „la noi, mai ales, cultul foamei a rămas în floare pe ruinele fondului religios”. Azi se țin posturile, se duc colaci la biserică, se face pomană cu tămbălău și se țin sărbători superstițioase, „încolo, poți să fii lacom, hoț, bețiv, fățarnic, toate sunt permise numai să nu te simtă lumea”. Și Mihalache se întrebă „Oare acesta e spiritul doctrinei lui Hristos?”. Fondul religiei noastre trebuie să fie „smerenia, cumpătarea, răbdarea” și, mai presus de toate, „iubirea aproapelui”⁴.

Pentru învățământul istoriei - care dezvoltă judecata și întărește memoria - mijloacele sunt povestirea însuflețită de patriotism, tablourile istorice și cântecele patriotice. I. Mihalache accentuează că „patriotismul e simțământul care ne leagă de pământul pe care ne-am născut și de neamul nostru și care ne face în stare a-1 apăra cu orice jertfa. Ca atare, e mai mult patriotism în acela care ține la vatra lui la portul lui, la limba lui, la comorile moștenite de la părinți, tot așa cum ține la sufletul lui, decât la aceia care, înflăcărați de dragoste de altă natură, sforăiesc tirade patriotice în ocazii solemne... Suntem datori să luptăm pentru formarea conștiinței naționale în popor, conștiința pe care țărani ardeleni o au”⁵.

În după amiaza zilei de 11 aprilie 1906, I. Mihalache a vorbit despre „*Rolul învățătorului în educația morală și națională*”. După ce arată însușirile etnice naționale la câteva popoare (englez, german), el subliniază că, trebuie să plecăm în principiu că educația să fie națională, adică să fie făcută după cerințele poporului nostru. Trebuie să „infiltrăm sentimentul și conștiința națională pentru conservarea și prosperarea națiunii”. Scopul nu e de cuceriri, ci de apărare. Faptele mărețe ale strămoșilor: Mircea, Ștefan și Mihai „sunt o baghetă magică ce ține strâns această conștiință, această unitate a tuturor membrilor națiunii”. Școala și învățătorul trebuie să lupte pentru a întări conștiința națională, dar și educația morală. Să combatem alcoolismul, minciuna, hoția și celelalte rele ce bântuie populația de la sate. Să ne organizăm forțele spre propria conservare. El dă apoi sfaturi și cere să luptăm cu toții și să tindem spre realizarea idealului nostru național: „unirea tuturor românilor”.

La încheierea ședinței, revizorul precizează că „I. Mihalache a vorbit bine, atingând totul”⁶. E cazul să mai adăugăm că în, *Darea de seamă asupra*

² Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare Arh.N.I.C.) fond Ministerul Cult. și Instrucției Publice, dosar 109/1903, f. 70-79.

³ *Ibidem*, dosar 334/1906, f. 82.

⁴ *Ibidem*, f. 57-58.

⁵ *Ibidem*, f. 60-61.

⁶ *Ibidem*, f. 75-76.

conferințelor generale, iar izvorul mușcelean, în dreptul Mihalache scrie următoarele: „Cunoștințe temeinice; cuvântare caldă în special în «Rolul învățătorului în educațiunea morală și națională», a fost la înălțime”⁷.

La 15 mai 1907, după ce raporta revizorul de Muscel lui Haret, învățătorul I. Mihalache a fost „arestat și apoi eliberat” neputând fi dovedit ca instigator la răscoala țăranilor⁸. Două săptămâni mai târziu, același revizor informa pe ministru că I. Mihalache din Topoloveni, „acuzat de instigație la răscoale”, a fost „deținut la poliția orașului Câmpulung, i s-a luat interogatoriul de parchetul de Muscel și de parchetul general de Ilfov” fiind apoi pus în libertate. Revizorul își exprimă, totodată, mâhnirea, față de procedura ofensatoare a poliției, scriind lui Haret: „Ar fi de dorit ca - pentru prestigiul dascălilor - în care oricine trebuie să vadă apostoli ai progresului și ai păcii - să nu mai fie deținuți pe la poliție, pe simple bănuieli. Pe lângă această scădere simțitoare a demnității lor, se produce și o scădere a dragostei, a zelului cu care ei caută să lucreze pentru popor”⁹.

Precum se știe, Spiru Haret - el însuși învinuit de conservatori ca „instigator la răscoale” - a apărat cu demnitate pe învățători și preoți, reușind să-i scoată de sub această învinuire. În același timp, I. Mihalache - într-un articol publicat în „Neamul românesc” - îl asigură pe Haret de tot concursul învățătorilor mușceleni, considerându-l „cel mai mare luptător pentru izbăvirea economică și sufletească a poporului român”¹⁰.

La învățătorul I. Mihalache nici după umilirile din 1907 nu s-a produs acea scădere a dragostei și a „zelului de lucru pentru popor”, cum prezicea revizorul mușcelean. El a activat cu aceeași râvnă atât în școală pentru instruirea și educarea unui număr cât mai mare de elevi, cât și în afară de școală pentru ridicarea nivelului cultural și economic al țăranimii, prin luminare și asociere în bănci și cooperative populare, izbutind să facă și o federație a acestora în plasa Podgoria, iar în mai 1909 a fost pentru opt luni, detașat în postul de „controlor al băncilor și cooperativelor sătești”. Cu o lună mai devreme, la 4 aprilie 1909, un inspector al cercurilor culturale, trimis de minister la Câmpulung, raportează că, la întrunirea conferinței generale a învățătorilor mușceleni, a ascultat cu mare interes expunerea lui I. Mihalache din Topoloveni despre „Procesul psihic în câștigarea noțiunilor”. A fost - accentuează inspectorul - „una dintre conferințele cele mai frumoase din câte am auzit vreodată”, din cele mai aplaudate „Dl. Mihalache mi-a părut că e omul care și-a înțeles bine poporul a cărui copii îi învață și carte și inimă”¹¹.

În iunie 1909, I. Mihalache a cerut să fie înscris la examenul de înaintare ce se va ține în februarie 1910. La 9 decembrie, el revine cu o nouă cerere în care roagă să i se facă inspecția specială premergătoare examenului după 1 ianuarie 1910 când, „demisionând pe această zi din postul de controlor de bănci, mă pot prezenta la școală”¹². În prealabil, revizorul informase ministerul că la sfârșitul anului trecut, învățătorul I. Mihalache, avusese, în ultima clasă, 13 elevi, toți frecventaseră regulat și toți absolviseră școala ceea ce nu s-a mai întâmplat la

⁷ *Ibidem*, f. 83.

⁸ *Ibidem*, dosar 824/1907, f. 18.

⁹ *Ibidem*, dosar 825/1907, f. 32-33.

¹⁰ Apostol Stan, *Ion Mihalache. Destinul unei vieți*, Edit. Saeculum J. O., București, 1999, p. 12.

¹¹ Arh.N.I.C, fond Casa Școalelor, dosar 139/1909, f. 377-378.

¹² *Ibidem*, fond Ministerul Culturii și Instrucțiunii Publice, dosar 597/1910, f. 24

nici unul dintre dascălii mușceleni înscriși la examenul de înaintare. Acest lucru dovedește că I. Mihalache era cel mai conștiincios și cel mai bun pedagog dintre toți dascălii din județ.

La 20 ianuarie 1910, inspectorul P. Radulescu i-a făcut inspecția specială învățătorului I. Mihalache, consemnând în procesul verbal că starea localului e bună, sunt două săli de clasă; școala e curată, se ventilează la timp. În școală sunt înscriși 112 elevi, iar în clasa - unde s-a efectuat inspecția - au fost prezenți 36 de elevi. Se menționează apoi că numărul școlarilor, e suficient, că elevii „fac exerciții corporale și cântări” și că sănătatea elevilor e satisfăcătoare, iar arhiva școlii e în bună regulă. Învățătorul a făcut o lecție de aritmetică (notată și în condica de prezentă) cu seria cea mai înaintată a clasei, iar celei de a doua serii i s-a dat să scrie pe plăci litere. Apoi s-a făcut lecția de „scris-citit”, „constat - scrie” inspectorul - că dl. I. Mihalache este un învățător bine pregătit, inteligent și se prezintă foarte bine”. La lucrul manual el face cu elevii „împletituri de papură și de paie”. Grădina „are școală de pomi în care sunt 200 de pomi altoiți, prinși și încă pe atâția nealtoiți... Restul gradinei, aproape 3500 ha, a fost cultivat cu zarzavaturi”. Are plantată și vie. Învățătorul a fost „casier și secretar al băncii populare, care are acum un capitol de 32.000 lei”. El a realizat, „fедераția băncilor populare din plasa Podgoria”, este administratorul obștii de arendare din satul Goleștii Badii, astă toamnă a înființat și o cooperativă pentru industrializarea fructelor”. În finalul procesului verbal, inspectorul consemnează că învățătorul I. Mihalache citește o serie de lucrări pedagogice: „Revista învățătorilor”, „Noua revistă română”, „Viața Românească” și „diferite scrieri didactice în limba franceză”¹³.

La 13 mai 1910 Spiru Haret dă o decizie prin care înaintează „la gradul de institutor pe loc” pe învățătorii ce au reușit la examen, câte 27 de fiecare comisie, în ordinea mediilor. La comisia I București, primii au fost Ionescu Lungu din Prahova și I. Voinea din Vlașca cu media 9,17. La comisia a li-a primul a fost I. Cioată din Gorj cu 9,67 și al doilea I. Mihalache din Muscel cu media 9,45¹⁴.

După obținerea gradului de institutor, I. Mihalache s-a ocupat, tot mai insistent, și de organizarea învățătorilor, într-o asociație viabilă care să militeze atât pentru obiective social-educative, cât și pentru îmbunătățirea vieții materiale a dascălilor. Astfel, participând la congresul învățătorilor, organizat la Constanța, în iulie 1910, el a ținut o cuvântare despre necesitatea îmbunătățirii „soartei materiale” a dascălilor sătești, solicitând sporuri salariale de la 70 lei la 130 lei lunar¹⁵. În octombrie 1910, I. Mihalache și alți tineri învățători au pus bazele revistei „Vremea nouă”, menită să impulsioneze activitatea dascălilor și s-o transforme într-o autentică forță intelectuală a satelor.

În primăvara anului 1911 - cu prilejul lucrărilor conferințelor pedagogice - I. Mihalache, împreună cu alți învățători din județ a înființat *Societatea corpului didactic „Muscelul”*, el fiind desemnat președinte. Această Societate s-a declarat secție a *Asociației generale a învățătorilor din România*. La 2 iunie 1911, I. Mihalache, președintele *Societății corpului didactic „Muscelul”*, a trimis revizorului școlar județean statutele și procesul verbal de constituire arătând că această Societate a fost concepută pentru „accentuarea culturii noastre generale și mai

¹³ *Ibidem*, f. 51

¹⁴ *Ibidem*, dosar 272/1910, f. 2-4.

¹⁵ Vezi Apostol Stan, *op. cit.*, p. 13.

ales profesionale, cum și a culturii la sate, pe de o parte; iar pe de alta: *sprijin mutual în nevoi grele*", pentru învățători, "pe cât se va putea". Societatea se va ocupa de înființarea unor biblioteci populare, de procurarea aparatelor de proiecție pentru școli, de înființarea corurilor școlare, precum și de ajutorarea elevilor săraci¹⁶. I. Mihalache roagă pe revizorul de Muscel să intervină la minister spre a obține autorizația de funcționare. Totodată, el menționează că și în județul Suceava funcționează o astfel de societate autorizată de Spiru Haret în vara anului trecut. În iulie și august, s-au făcut și alte intervenții la minister pentru aprobare, inclusiv din partea lui C. Ionescu Lungu, președintele *Asociației generale a învățătorilor din România*. Acesta a subliniat că societatea mușceleană „n-are nici un scop rău, subversiv, ci este tocmai în interesul școlii și culturii la sate”¹⁷. În cele din urmă, la 31 august 1911, ministrul conservator, C. C. Arion, a autorizat funcționarea societății mușcelene.

O participare activă a avut I. Mihalache la congresele învățătoarești de la Târgoviște - din august 1911 - și la cel de la Roman - din iulie 1912. La ambele congrese el a pledat pentru revigorarea activității învățătorilor și pentru radicalizarea programului revistei „Vremea nouă”. De altfel, el a devenit redactorul principal al acestei reviste.

Spre sfârșitul anului 1912, întreaga societate a rămas înmărmurită de durere la vestea că Spiru Haret - cel mai strălucit ministru al Instrucțiunii Publice pe care 1-a avut România - a trecut în eternitate. La 17 decembrie 1912 i s-au făcut funeralii naționale, fiind condus pe ultimul drum de o mulțime imensă de: elevi, studenți, învățători, profesori, țărani și de un numeros public venit din toate colțurile țării. După cuvântările protocolare ținute - în fața sicriului lui Haret - de reprezentanții oficiali ai guvernului, Academiei Române, Universității și altor instituții centrale, I. Mihalache - considerându-se un discipol fidel al fostului ministru - a rostit, în numele învățătorilor, un panegiric care a impresionat întreaga asistență. Vom da câteva pasaje din acest sublim panegiric, al cărui prime fraze au fost reproduse diferit în unele publicații. Ilustrul învățător I. Mihalache accentua: „Dă, Doamne tărie glasului meu să poată plânge durerea ce îneacă sufletul a 6000 de învățători ai țării, acum când părintele lor îi părăsește și să poată plânge durerea a milioane de țărani, acum când cel mai mare iubitor al lor, de la Cuza și Kogălniceanu încoace, îi lasă... Moartea lui Spiru Haret înseamnă cea mai mare lovitură pentru învățătorimea și țărănimea română cu care el era identificat în simțăminte și aspirații. Părinte al nostru și suflet din sufletul nostru, ne lași când încă mai avem nevoie de tine... Ești cel dintâi care ne-ai înțeles și iubindu-ne, cu iubirea sufletului de apostol în loc să ne lovești, ne-ai ajutat..., ne-ai luminat calea, ne-ai coordonat eforturile. Te-ai pus în fruntea noastră ca un viteaz general și ai împărtășit laolaltă cu noi bucuriile muncii de dezrobire, dar și suferințele și loviturile de martir ale unor cauze mari. În noi se azvârlea o săgeată, în tine o sută. Totdeauna însă, cu capul sus, ne-ai îmbărbătat și ne-ai strigat: *înainte*, cu credința în izbândă. Și școala poporului a servit nevoile lui; lumina a pătruns în masele largi ale poporului”, prin „activitatea

¹⁶ A.N.I.C, fond. Min. Cult. și Instrucț. Publice, dosar 624/1911, f. 66.

¹⁷ *Ibidem*, f. 68

extrașcolară". Un „norod întreg e cuprins de jale și suferință.... O țară întreagă... te va binecuvânta, acum și în veci vecilor"¹⁸.

În vara lui 1913, I. Mihalache a luat parte la campania din Bulgaria, iar la sfârșitul lui decembrie 1913 a participat la congresul *Asociației generale a învățătorilor din România* și a fost ales președinte al acesteia. În această calitate el a căutat să scoată *Asociația* de sub ingerințele guvernamentale și politice. Fiind un dascăl disciplinat și conștiincios, el cerea concediu chiar pentru o zi sau jumătate de zi, când era nevoit să lipsească de la clasă și să meargă la București „în interesul *Asociației generale a învățătorilor*, și ministrul liberal I. G. Duca (intrat în funcție la 4 ianuarie 1914) îi aproba întotdeauna concediul¹⁹.

Învățătorii au jucat, mai ales în perioada neutralității, un rol de seamă în propaganda solidarității și unității național-statale românești, prin organizarea de serbări școlare în programele cărora figurau cântece, poezii și piese de teatru patriotice, ce însuflețeau pe sătenii participanți întărindu-le conștiința națională și dorința de a elibera pe frații lor de peste Carpați. De pildă, în programul serbării organizate de I. Mihalache la Topoloveni, la 4 ianuarie 1915, au figurat poeziile: *Glasul Patriei, La noi, Ardealul, Se scoală morții* și cântecele: *La arme, Hora Unirii, Se întorc vitejii*. Tot atunci s-a jucat și piesa de teatru, *Jertfa*, prelucrată de I. Mihalache²⁰.

Dorințe și îndemnuri de a porni la luptă pentru dezrobirea provinciilor românești subjugate și înfăptuirea Marii Uniri se exprimau și în revistele editate de învățători. De exemplu, în articolul *Acum ori niciodată*, publicat în revista „Vremea nouă”, din martie 1915, de I. Mihalache se sublinia că „este peste putință să nu pornim la luptă” pentru înfăptuirea idealului național. „Noi învățătorii care am fost crescuți de dascălii noștri și care am crescut la rându-ne generația cea tânără de azi în visul împlinirii idealului național - pe care nu-l înțelegem decât începând cu Ardealul și Bucovina -, noi așteptăm ceasul de jertfe pentru dezrobirea fraților de sub unguri și de sub nemți, prin sângele nostru - însuflețit de cel mai înalt eroism - și cu credința că ne va veni imediat și dezrobirea noastră a celor «liberi» dinăuntru. O mie cinci sute de tineri învățători își ascut săbiile să predea cea mai glorioasă lecție de istorie foștilor lor școlari mai glorioasă decât toate acelea pe care li le-au predat cu limba și cu inima în sala de clasă. Chemați-ne la luptă, domnilor,... nu lăsați să se stingă în noi tot ce avem mai sfânt. *Acum ori niciodată*”.

La 20 iunie 1916, I. Mihalache, în calitate de președinte al *Asociației generale*, a raportat ministrului Instrucțiunii Publice că învățătorii refugiați din Bucovina și Transilvania, cărora li s-au echivalat diplomele și au fost încadrați aici la școli primare, „doresc să intre în armata noastră cu aceleași drepturi ca și învățătorii din țară”. Subliniind că „patriotica lor dorință e îndreptățită”, I. Mihalache roagă pe I. G. Duca să intervină pe lângă ministrul de război ca „acea care au fost ofițeri în armata austro-ungară să fie primiți în cadrele oștirii noastre cu același grad”²¹.

¹⁸ *Calendarul tovarășilor sătești pe anul 1913*, București, 1913, p. 117-119; vezi I. Mihalache în fața istoriei, Edit. Gândirea românească, București, 1993, p. 120-121.

¹⁹ A.N.I.C, fond Min. Cult. și Instrucț. Publice, dosar 1078/1914, f. 60-63; dosar 1719/1915, f. 167

²⁰ *Ibidem*, dosar 1127/1915, f. 24-25.

²¹ *Ibidem*, dosar 1027 11/1916, f. 238.

Propagând în anii neutralității desăvârșirea unității național-statale românești, învățătorii au înțeles ca în timpul războiului să lupte, cu arma în mână, alături de foștii lor elevi și consăteni - sau în fruntea lor - pentru realizarea acestui măreț ideal. Comandanții de regimente au făcut aprecieri elogioase asupra felului cum au luptat învățătorii, dând dovadă de eroism și constituind exemple personale pentru ostașii din subordine. Despre învățătorul I. Mihalache, avansat locotenent (după lupta de la Cocargea) și apoi căpitan, comandantul Regimentului 70 infanterie arată că acesta „a servit cu distincțiune tot timpul - sub toate raporturile - numai pe front”²². Pentru faptele lor de bravură 21 de învățători mușceleni au fost decorați; cele mai multe decorații au fost acordate lui I. Mihalache, comandant de pluton și apoi de companie. El a fost decorat cu ordinele: *Coroana României*, *Steaua României*, *legiunea de onoare*, *Sf Stanislav*, precum și cu *Bărbăția și credință* clasa I „pentru vrednicia și curajul care le-a avut în luptele de la Pravăț”²³. Iar la 9 aprilie 1918, printr-un înalt decret, „căpitanul de rezervă I. Mihalache „este decorat și cu ordinul *Mihai Viteazu*”²⁴.

Întors aureolat din război, I. Mihalache, împreună cu un grup de învățători, preoți și săteni, înființează, la 5 decembrie 1918, Partidul țărănesc, solicitând în acest sens aderarea și sprijinul electoral al revizorului de Muscel C. Rădulescu-Codin. Întrucât revizorul a refuzat să adere la Partidul țărănesc, I. Mihalache, punând interesele politice mai presus de cele școlare, l-a acuzat pe revizor de colaborare cu ocupanții germani în detrimentul sătenilor. Ancheta întreprinsă de minister în 1919 a demonstrat însă că acuzațiile sunt pure calomnii izvorâte din motive electorale, iar revizorul de Muscel nu are nici o vină²⁵. De altfel, I. Mihalache, din 1919, a fost mai mult om politic decât învățător; timp de aproape trei luni (16 decembrie 1919-12 martie 1920), a fost și ministru al agriculturii. Totuși el a mai funcționat, cu mari întreruperi, la catedră până în 1924. La un moment dat, în martie 1922, el a fost chiar arestat din școală de doi jandarmi și dus, pe jos, la Câmpulung unde a fost ținut 24 de ore pe motiv că ar fi insultat monarhia²⁶.

Oricum, până în 1919, I. Mihalache a fost unul dintre cei mai străluciți dascăli mușceleni, muncind cu râvnă și entuziasm atât în școală cât și în afara școlii, inclusiv pentru organizarea învățătorilor într-o asociație viabilă, care să le asigure condiții mai bune de trai.

²² *Ibidem*, dosar 168/1918, f. 289

²³ *Ibidem*, dosar 7a/1922, f. 213-216. vezi și N. Adăniloiaie, *Istoria învățământului primar*, Editura CRIS BOOK Universal, București, 1998, p. 382.

²⁴ Vezi I. Mihalache, *Ce politică facem*, București, 1995, p. 34.

²⁵ A.N.I.C., fond Ion Mihalache, dosar 2, f. 7-9 și 11-14, vezi și N. Adăniloiaie, C. Rădulescu-Codin, *revizor școlar de Muscel*, în „Studii și articole de istorie”, LIX, București, 1991, p. 137-139.

²⁶ I. Mihalache, *op. cit.*, p. 41.

ION I. C. BRĂTIANU (1864-1927)

Gheorghe Nichifor*

Din galeria marilor personalități ale istoriei românești face, incontestabil, parte și I. I. C. Brătianu. Figura sa emblematică, de la a cărei dispariție se împlinesc anul acesta 80 de ani, a dominat cu autoritate primul sfert al veacului trecut.

Foarte cunoscutul lider liberal nu a fost un controversat, ci doar un contestat. Aceasta doar datorită sentimentelor și resentimentelor celor care nu dispuneau de înalta capacitate umană de a-și analiza propriile erori, atribuindu-le altora. El nu a împins la extrem luptele politice, demonstrând toleranță față de adversari, noblețe sufletească, eleganță comportamentală și, cu deosebire, o rară capacitate de asumare a riscului și a responsabilității.

Ca om de o desăvârșită vocație politică, I. I. C. Brătianu nu și-a "confecționat" un prestigiu, ci l-a dobândit ca rezultat al unei uriașe desfășurări de energie creatoare, pusă în slujba idealului național al unității statale. Pentru el, ideea națională, patriotismul, devotamentul, pasiunea pentru trecutul istoric nu constituiau pretexte pentru ascensiunea politică.

Fiul renumitului om de stat I. C. Brătianu și al Caliopei Pleșoianu, I. I. C. (Ionel) Brătianu s-a născut la 20 august 1864 în satul Florica, azi Ștefănești, județul Argeș. Și-a făcut studiile în casa părintească, la București și Paris.

În mai 1891 își pierde tatăl, căruia îi satisfăcuse dorința de a deveni inginer, fără ca aceasta să devină pasiunea vieții sale. Prin excelență, așa cum mărturisea personal, științele politice și istoria i-au inspirat înalte idealuri, pentru a căror împlinire va utiliza imensele disponibilități de conducător politic și om de stat.

Interesul său, nici nu se putea altfel, s-a îndreptat către Partidul Național Liberal, pe care dorește să-l reînnoiască și să-i revigoreze doctrina. Și-a început cariera la Târgu Jiu, unde candideaza pentru Adunarea Deputaților. Primul discurs, rostit aici la 21 noiembrie 1895, întâmplător unul electoral, releva predilecția pentru comunicarea directă, fără echivocuri, departe de stilul emfatic, repudiind abordările demagogice, cu accent pe surprinderea adevărului. Iată începutul acestuia: „*Manifestarea dumneavoastră electorală trece sus peste capul meu, pentru a se adresa unei memorii scumpe. Propunându-mă ca reprezentant al dumneavoastră pe mine care n-am alt merit, decât numele pe care-l port, ați dorit să arătați că recunoștința dumneavoastră e mai durabilă decât viața, că ea nu se oprește cu serviciile aduse. În exemplul dumneavoastră pot găsi îndemn puternic cei care-și sacrifică interesele private, căci el arată că, pentru fiii lor sunt moștenitori de esență superioară a căror reamintire profundă nu se șterge niciodată și ale căror depozitari*

---

* Prof. dr. Colegiul Național „Ecatarina Teodoroiu, Tg. Jiu

siguri sunt inimile generoase.” Exprimându-și admirația și recunoștința față de gorjeni, viitorul om politic își afirma convingerile sale astfel: *“Reintrând în țară, de la școală, (în urmă, cu șase ani venea de la Paris – n.n. - G.N.), găseam societatea noastră bântuită de una din acele crize morale, cărora temperamentele cele mai robuste rezistă cu greu și care criză, pe mine, independent, mă silea să mă întreb cu anxietate dacă fondatorii României moderne nu concepuseră clădirea lor pe temelii de iluzii, dacă nu pe nedrept atribuiseră țării virtuți generoase, care, de fapt, se aflau în câteva inimi mari. Eram înmărmurit înaintea sentimentelor dureroase, dar resemnate cu care părea că țara privea cele mai nedemne întreprinderi și cu rușine mărturisesc că în mine se clătina încrederea în instituțiunile care păreau că prezidă asemenea inechitate.”* Aproape instantaneu, I. I. C. Brătianu dezvoltă o altă idee care pare a veni în contradicție cu afirmațiile anterioare, demonstrând o prematură artă a elocinței și a logicii electorale. *“ Pentru mine – spunea el – învățămintele dumneavoastră nu au rămas zadarnice, ele nu au fost numai stimulent contra descurajării unui moment. Întrăunirea lor a fost mare asupra formării caracterului, căci mi-au arătat că judecățile adesea nu par culpabile, decât fiindcă oamenii care le mânuiesc le violentează sau le falsifică. Mi-am format astfel convingerea, confirmată prin șase ani de observație, că adevăratul rău de care suferim stă (...) în nerespectarea legilor și că reforma politică esențială, aceea care se impune, ca o condiție cardinală a însăși existenței noastre e respectul legii.”*

Intrat în Parlamentul României, ca deputat, I. I. C. Brătianu nu a rămas multă vreme în afara formațiunii guvernamentale, devenind ministru al Lucrărilor Publice. Începea o strălucită carieră, care, aproape se va confunda cu viața sa. În mod evident, cultul trecutului și legământul de a perpetua opera tatălui său au făcut din I. I. C. Brătianu omul politic ce năzuia către culmile succesului în vechea Românie. Raliindu-și, în 1899, pe tinerii “generoși”, foști socialiști, a revigorat și radicalizat liberalismul, care începuse a se îndepărta de doctrina începuturilor.

În anul 1898 i se naște singurul urmaș, Gheorghe Brătianu, viitorul mare istoric, din relația pe care a avut-o cu prințesa Maria Moruzi. Pasionat, ca și fiul său, de istorie, a dovedit un interes aparte pentru marile personalități ale trecutului. Era fascinat de geniul diplomatic și de conducător al lui Ștefan cel Mare și de remarcabila cutezanță a lui Mihai Viteazul. Tudor Vladimirescu era pentru el prototipul eroului, dar în paralel îl atrăgeau destinele misterioase ale unor principii fanarioți, sultani, viziri, împărați bizantini sau apuseni. Conversația lui, când se referea la istorie, era bogată, totdeauna plină de farmec și interesantă. Prin istorie vedea schimbarea neconținută a împrejurărilor umane, înțelegea relativitatea lucrurilor, influența patimilor și se convingea de necesitatea adaptabilității în activitatea politică.

Marile frământări țărănești din primăvara anului 1907 l-au adus în postura de ministru de Interne, calitate în care este făcut răspunzător de “orori inutile”, deși documentele mărturisesc despre repetatele sale intervenții pentru a potoli excesele.

La cumpăna anilor 1908-1909 s-au întrunit toate condițiile accederii lui I. I. C. Brătianu atât la șefia guvernului cât și la cea a partidului. Dovedind abilitate, tact politic și multă deferență față de contracandidați, a știut să acționeze și să iasă învingător într-o competiție cu frunțași liberali de mare prestigiu.

Democrat prin convingeri, promotor al liberalismului radical merit a revigora Partidul Național Liberal, I. I. C. Brătianu încearcă să recupereze întârzierea în efectuarea unor reforme care să micșoreze raportul dintre mica și marea proprietate. El realizase, încă tânăr fiind, că nu exista alternativă la reformele de structură, într-o

țară înapoiată în care țărăimea reprezenta un procent covârșitor din populația țării. Deși întârziate, dovadă elocventă fiind răscoalele din 1888 și 1907, reformele erau considerate inoportune de către opoziția conservatoare. Obtuzitatea unora și egoismul altora, patimile politice și interesele economice înguste, personale sau de grup, contribuiau la sporirea dificultăților în calea adoptării reformelor și aplicării lor.

Congresul P.N.L din 1913 a însemnat scoaterea tranșantă pe tapet a proiectelor de reformă agrară și electorală. Unanimitatea adeziunii liberalilor la programul de reforme avansat de I. I. C. Brătianu a stârnit vâlvă în viața politică a țării. Liderul liberal înțelesese un adevăr axiomatic, potrivit căruia înfăptuirea idealului național al unității statale nu era posibilă nici politic, nici economic, dacă Vechiul Regat n-ar fi evoluat pe măsura celor mai dezvoltate provincii românești.

De remarcat faptul că în perioada studiilor efectuate în capitala Franței, cu prilejul vizitelor făcute în diverse alte state dezvoltate economic din Europa Occidentală, I. I. C. Brătianu avusese de timpuriu revelația cauzelor înapoierii țării sale, între care, în primul rând interesul scăzut pentru munca de calitate al unei părți din populația rurală. Dovada grăitoare o constituiau nemulțumirile din lumea satului, în totală contradicție cu evoluția democratică a statului român. Modernizarea era frânată de lipsa unor reforme structurale, din care motiv redistribuirea proprietății rurale devenise în cugetul său condiția *sine qua-non* a dezvoltării României. În plus considera necesară înfăptuirea unui larg acces la viața politică a țării prin desființarea colegiilor electorale și trecerea neîntârziată la votul universal. Toate acestea i-au marcat gândirea și acțiunea determinându-i modul în care și-a pus amprenta asupra cursului de modernizare a societății românești.

Judecata istoriei reține pentru posteritate implicarea totală a lui I. I. C. Brătianu în pregătirea, angajarea și deznodământul participării României la Primul Război Mondial. Opțiunea sa, în calitate de prim-ministru, avea în vedere neutralitatea ca o expectativă armată, menită să pregătească țara noastră pentru a intra în război alături de Antanta. Conjunctura cerea însă multă discreție, tact și înțelepciune pentru îndepărtarea adversarilor germanofili și pentru asigurarea izbânzii atunci când armata ar fi trecut la acțiune.

A avut o atitudine hotărâtă în timpul ostilităților militare, dar fermitatea convingerilor nu i-au fost suficiente. Înșelat, prin promisiuni neonorate de Aliați, trezit în spate cu un dușman feroce, cum s-a dovedit a fi bolșevismul rus, confruntat cu aroganța și dorința de răzbunare a Puterilor Centrale, I. I. C. Brătianu s-a retras de la putere, pentru a reveni în forță când condițiile i-au permis.

Tot în această perioadă, în perspectiva realizării unității statale I. I. C. Brătianu s-a confruntat cu apariția populismului speculativ și agresiv al Partidului Muncii, formațiune minusculă ce ataca virulent programul de reforme prin formulări stereotipe. Pe de altă parte, opoziția ahtiată după putere hărțuia neconținut pe șeful guvernului, prin atacuri fățișe sau intrigi de culise. I-a trebuit multă abilitate politică în aplanarea divergențelor de opinii spre a nu degenera în conflicte.

Gubernarea conservatoare condusă de Alexandru Marghiloman a avut rolul de mediator în situația complexă creată prin ieșirea Rusiei din război. Așa cum preconizase corect I. I. C. Brătianu, această alternativă politică a îndeplinit rolul său în răstimpul necesar ofensivei Aliaților și reintrării României în război.

Noua guvernare liberală, din 1918-1919, avea mari obiective de îndeplinit. Poate de aceea I. I. C. Brătianu a exercitat un fel aparte de autoritarism, dar nu politic, ci moral, impus de întreaga sa conduită ca om de stat, cum nu cunoscuse

România decît doar în personalitatea extraordinară a părintelui său, și el etichetat "vizir". Pe acest fond s-a derulat procesul Marii Uniri, incluzând și înfăptuirea operei de pace la care a luat parte din plin.

Prim-ministrul României s-a deplasat la Conferința Păcii de la Paris decis să reziste oricăror presiuni și ingerințe în drepturile legitime ale patriei sale, deja întregită între hotarele firești dar nerecunoscută ca atare în tratatele de pace. Consacrarea în dreptul internațional a unei stări de fapt care rezulta din voința exprimată de românii din provinciile istorice unite cu țara se va dovedi un proces îndelungat și anevoios. Interesele Marilor Puteri prevaluau asupra țărilor mici conducând la nefericite atitudini de forță și dictat. În plus România a fost angajată într-un alt conflict militar care a trebuit să fie dus pînă la victoria finală, prin capitularea Ungariei, infestată de comunism. Se încerca, în fond, refacerea statului maghiar în așa zisele frontiere din Evul Mediu, prin negarea violentă a dreptului de autodeterminare a popoarelor ieșite de sub dominația sa.

În retrospectiva evenimentelor rezistența lui I. I. C. Brătianu la presiunile Consiliului celor Patru este dublată de una, mult mai importantă, aceea de stăvilire a pătrunderii comunismului la vest de Nistru, ca frontieră a democrației. În acest context el remarcă: *"Domnilor! Modestia este bună, dar un popor trebuie să aibă conștiința limpede despre ceea ce trebuie să îndeplinească. În trecut, a fost românimea în lupte seculare nu numai pentru existența ei, dar și pentru existența și apărarea civilizației lumii (...). La Nistru și la Tisa s-au oprit curentele de distrugere care amenințau centrul Europei. Stânca de care s-au frânt au fost energia și bărbăția poporului român."*

În România Mare, I. I. C. Brătianu trece treptat de la stînga spre centrul eșichierului politic, împins de noile partide cu aspirații evident mai radicale, îndeosebi cele din provinciile unite cu patria mamă. El reușește să se mențină în prim planul vieții politice (1922-1926), datorită imensului prestigiu dobândit în anii luptei pentru întregirea neamului și valoroasei sale experiențe la conducerea guvernului. S-a dovedit a fi cel mai capabil să inițieze opera consolidării noului stat național, să transforme monarhia din constituțională în parlamentară și, cu deosebire, să dea țării, în 1923, una din cele mai democratice Constituții.

Ultima guvernare, ce-l are în frunte pe I. I. C. Brătianu, durează numai câteva luni, în 1927. Ea este dominată de sfârșitul regelui Ferdinand, liderul liberal având un rol important în derularea calmă a succesiunii la tron. Moartea lui I. I. C. Brătianu a survenit pe neașteptate la 24 noiembrie 1927. Era finalul unei cariere politice de excepție recunoscută unanim de cercetătorii perioadei. Cu numai un an în urmă îi spunea soției sale: *"Cât e de trist studiul istoriei!"* Motivul acestei afirmații îl reprezenta faptul că de pe scena istoriei dispăreau oamenii mari, unii mult prea devreme. Parcă avea o premoniție! Dr. Nicolae Lupu spunea în acele împrejurări: *"Tip reprezentativ al rasei, Brătianu întrunea în el toate calitățile primordiale ale poporului român, altoite pe o individualitate rară, nu numai în istoria noastră, dar și în istoria lumii."*

Ion I. C. Brătianu poate fi apreciat, fără nici un fel de ezitare, ca fiind cel mai de seamă om politic și de stat din perioada luptelor pentru întregirea națională. Călăuzitor de spirite și animator de idealuri, indulgent la amănunte, dar intransigent în principii a fost toată viața profund atașat înaltelor precepte doctrinare ale liberalismului românesc. Înțelept și perspicace diriguitor de partid, abil șef de guvern și neîntrecut diplomat el a ținut prim-planul istoriei României moderne în primul sfert de veac al secolului trecut.

PERSONALITĂȚI FEMININE DIN SECOLUL AL XIX-LEA

Studiu de caz

MATILDA CUGLER PONI

Constanța PIROTICI*

O istorie a secolului al XIX-lea, mai puțin nedreaptă cu femeile, ar trebui să cuprindă și un număr semnificativ de personalități feminine. Multe dintre acestea și-au legat numele de mișcarea de emancipare a femeii care la noi își află acum începuturile. Altele sunt personalități care prin activitatea lor au depășit cadrele înguste ale universului familiei pentru a deveni modele pentru contemporanele lor. Acest punct de vedere îl regăsim exprimat și în studiul Aurorei Liiceanu „Cine suntem noi?” din care cităm: „Trebuie să luăm în considerare și acele personalități feminine care prin opera lor au contribuit direct la formarea conștiinței feministe, ele nedefinindu-se ca feministe sau chiar respingând apartenența la feminism ca mișcare socială”.¹

În absența unei instituții statale care să preia dezvoltarea culturii între atribuțiile sale, un rol întotdeauna mare - determinant în unele societăți - l-a îndeplinit mecenatul. Ceva de acest gen poate fi considerat și ceea ce reușește să facă **Domnița Ralu**. Despre ea Constantin Gane are numai cuvinte de laudă.² Ca orice fiică de domn, a primit o educație aleasă, desigur în felul în care se înțelegea aceasta pe atunci. Cunoștea limba și literatura elenă, dar era și o admiratoare a culturilor franceză și germană. Avea două pasiuni: muzica și teatrul. Cânta la pianul „pe care-l adusese cu ea de la Constantinopol și care pare să fi fost primul pe care l-au văzut bucureștenii. Cât despre teatru, acesta nu era pentru domnița Ralu un mijloc de a petrece, teatrul era pentru ea un fel de a răspândi cultura, de a înălța sufletele celor prea lipiți de glie, o înviere a vechii

---

* Profesor

¹ Aurora Liiceanu, *Cine suntem noi ?*, în: Mădălina Nicolescu (coord.), *Despre identitatea femeilor din România*, Editura Anima, București, 1996, p. 20.

² Constantin Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. II, ediția a VII – a, Editura Orizonturi, București, f.a.. 205-211.

glorii elene, într-un cuvânt o vocațiune și un apostolat.³ Datorită ei s-a înființat primul teatru românesc la care, mai întâi în limba greacă (cunoscută și de servitori pe atunci), s-au pus în scenă piese de mare valoare din repertoriul clasic. Dar și dintr-un repertoriu care pe atunci putea fi socotit modern, adică Alfieri (*Orest*), Voltaire (*Moartea fiilor lui Brutus*), Goethe (*Faust*), Schiller (*Hoții*), Longos (*Dafnis și Chloe*). Pentru toate acestea nu a ezitat să facă cheltuieli din punga tatălui ei, ceea ce înseamnă din propria ei pungă, și nici să se folosească de relațiile acestuia în străinătate pentru a aduce în țară trupa Gheorghy, prima trupă de actori profesioniști care a venit la București. Datorită aceleiași trupe Bucureștii cunosc primele spectacole de operă. Inaugurarea s-a făcut cu Rossini, *Italiana în Alger*, iar mai târziu s-au montat *Moise în Egipt* a aceluiași și capodopera mozartiană *Flautul fermecat*.

Acest soi de patronaj al artelor început acum de Domnița Ralu avea să se devedească de bun augur. Început sub semnul ei, secolul se va sfârși sub semnul reginei Elisabeta⁴ care va juca un rol asemănător, în felul ei desigur. Alin Ciupală observă atent că personalitatea ei îmbină activitățile de tipul mecenatului cu o altă dimensiune tot mai prezentă și în activitatea asociațiilor de femei din ultimele decenii ale secolului XIX: caritatea⁵ (până în 1906 înființase 14 societăți filantropice și naționale). Activitatea în care a fost cu adevărat pionieră este aceea de popularizare literaturii române în străinătate. A fost o animatoare a vieții culturale și a sprijinit mari artiști ca Alecsandri, Grigorescu sau Enescu.

În ce privește literatura română de peste hotare putem propune aici și figura unor scriitoare care, românce fiind, și-au câștigat notorietatea în Europa. Prima la care ne gândim este Elena Ghica, personalitate deosebit de prominentă.⁶ La cincisprezece ani cunoștea nouă limbi străine. Sub pseudonimul Dora d'Istria s-a făcut cunoscută în toată Europa. Într-un fel ea anunța pleiada celor trei mari scriitoare de la sfârșitul secolului XIX și început de XX: Elena Văcărescu, Anne de Noailles și Martha Bibescu. Dacă Anne de Noailles nu s-a simțit niciodată româncă, celelalte două dimpotrivă. Deși prin majoritatea activității lor depășesc limitele temporale pe care ni le-am propus, nu putem să nu ne oprim mai ales asupra uneia dintre ele, Elena Văcărescu al cărei mod de a înțelege emancipare femeii este remarcabil. Beneficiind de încrederea lui Nicolae Titulescu care aprecia serviciile făcute României la Conferința de pace de la Paris și lobby-ul pe care-l făcea în favoarea noastră la Societatea Națiunilor, ea era acreditată ca reprezentanta României în diferite organisme social-culturale de la Geneva. Printre

³ C. Gane, *op. cit.*, p. 205.

⁴ Același lucru s-ar putea spune și despre regina Maria, mare iubitoare a artelor de orice fel. Dar aceasta iese din intervalul temporal pe care ni-l propunem.

⁵ A. Ciupală, *Femeia în societatea românească al secolului al XIX-lea*, Editura Meridiane, București, 2003, p.99.

⁶ Dora d'Istria (1818-1888) s-a născut Elena Ghica. S-a căsătorit în 1849 cu principele Alexandru Kolstoff-Massalski și trăiește câțiva ani în Rusia apoi divorțează. Se va stabili la Florența unde a și murit lăsând o avere apreciabilă primăriei Bucureștilor. Scriitoare de talent și colaboratoare la reviste de prestigiu din Occident, a dovedit erudiție în cele mai diferite domenii ale cunoștințelor omenești. Are studii de istorie și de folclor ale popoarelor balcanice. În lucrarea *Des femmes par une femme* analizează situația socială a femeii și dezvăluie marile lacune ale legislației în vigoare privind starea juridică a celeilalte jumătăți a omenirii. Drept recunoaștere a meritelor sale științifice și literare a fost aleasă membră a Academiei din Franța, Germania, Italia, Grecia, Austria. Opere mai importante: *Les femmes en Orient*, Zürich, 1859-1860, *La nationalité roumaine d'après les chantes populaires*, 1859.

altele și în comisia care dezbătea drepturile femeii. Ne atrage atenția un răspuns al său rămas celebru, răspuns prilejuit de agresivitatea unei sufragete radicale care reprezenta Marea Britanie și care afișa atitudini masculinoide. La atacul acesteia, Elena Văcărescu care nu-și abandonase nici vestimentația feminină, nici pălăria sau bijuteriile, a răspuns în aprobarea unanimă a sălii: „Eu nu sunt nici femeie-bărbat, nici bărbat-femeie, nici al treilea sex; eu sunt femeie și ca femeie vorbesc”.⁷ Este un răspuns care îndreptățește observația făcută de noi asupra limitelor moderate și tonului ponderat care au caracterizat feminismul românesc. Totodată dovedește din partea Elenei Văcărescu o anume maturitate care nici astăzi nu este foarte răspândită. Este acea înțelegere a emancipării între granițele condiției feminine și cu respectul specificului feminin, nicidecum prin maimuțărirea sexului opus cum și astăzi se mai întâmplă.

Pentru ca personalitățile să reprezinte interes pentru studiul nostru, adică să îndeplinească condiția evidențiată de Aurora Liiceanu (contribuție directă, conștiință sau nu, la formarea unei conștiințe feministe) este necesar ca ele să se constituie dintr-un motiv sau altul într-un *model exemplar* și să funcționeze ca atare, adică să fie corespunzător inserate social.

Și altele, dar în primul rând acesta este motivul care ne-a oprit mai îndelung asupra **Matildei Cugler Poni**⁸. Pe de altă parte recunoaștem că ne-a atras ideea de a aduce în atenție un portret nou, care a scăpat altor autori.⁹ Și apoi, cum se va vedea, principala caracteristică a acestei personalități a fost o îmbinare echilibrată între femeia modernă și cea tradițională.

Matilda Cugler Poni a fost o personalitate feminină evocată de numeroase personalități din câte au cunoscut-o pe parcursul îndelungatei sale vieți (1851-1931). Printre aceștia sunt nume de primă mărime, într-o primă etapă junimiști (A. D. Xenopol, T. Maiorescu), apoi și alții: N. Iorga, L. Săișteanu, E. Lovinescu, G. Călinescu, T. Vianu ș.a.

Asupra junimiștilor merită să insistăm. Motivul pentru care au evocat-o junimiștii este foarte uman: o simțeau ca una de-a lor și pur și simplu au îndrăginit-o. În primul rând au cunoscut-o de la început, Matilda Cugler n-avea decât 16 ani când, încă o adolescentă, a început să publice poezie la „Convorbiri literare”. Și a rămas întotdeauna de-a lor căci și mai târziu, peste timp, casa ei a fost ca și a lor. Casă mare, spațioasă, în care se primea cu acea inimitabilă simplitate a ospitalității moldovenești. O casă în care orice musafir străin se simțea de îndată bine¹⁰ și prindea dorința să revină. Pentru junimiști conta ca încă un loc, suplimentar, de întâlnire, aproape un club al lor. Când era în Iași, Eminescu era frecvent acolo, venea și Slavici, a apărut și Creangă. Faptul că, spre deosebire de Xenopol și Maiorescu, alții, ca Slavici și Eminescu, n-au lăsat însemnări despre ea rămâne nesemnificativ: dacă n-au evocat-o și n-au lăudat-o, în schimb au măritat-o! Relațiile erau atât de prietenești încât – după ce poetei îi eșuase o

⁷ I. M. Ștefan, V. Firoiu, *Sub semnul Minervei*, Editura politică, București, 1975, p. 131.

⁸ S-a născut la Iași la 2 aprilie 1851. Tatăl ei era arhitect. A manifestat de timpuriu înclinație către literatură și artă și avea o ușurință extraordinară în a învăța limbile străine. După o primă căsătorie nefericită cu filologul Vasile Burlă, s-a recăsătorit în 1867 cu Petru Poni. Cel care le-a făcut cunoștință a fost Ion Slavici. Din această căsătorie fericită au rezultat opt copii.

⁹ În recenta lucrare a lui Alin Ciupală (v. A. Ciupală, *op. cit.*) personalitatea Matildei Cugler este neglijată.

¹⁰ Pentru o descriere a Matildei Cugler ca amfitrionă, vezi Aurel Leon, *Umbre*, vol. II, Iași, 1972, p.

primă căsătorie cu filologul Vasile Burlă - Slavici și Eminescu au fost cei care i-au făcut cunoștință (Slavici) cu Petru Poni și apoi au mijlocit căsătoria ei cu acesta. I-au fost și nuntași și se poate spune că au ales foarte bine căci a fost o căsătorie lungă și stabilă din care au rezultat nu mai puțin de opt copii.

Totuși n-am vrea s-o descriem ca pe o autentică moldoveancă, deși, am văzut, n-ar fi nimic greșit. Doar că mai există la Matilda Cugler și altceva, mai puțin vizibil, sesizat dar nevalorificat de unii autori¹¹ și care nouă ni se pare a fi avut rolul său: este componenta germanică, poloneză și am îndrăzni să spunem, central-europeană sau habsburgică a personalității ei. Atragem atenția asupra faptului nu fiindcă un tată german și o mamă poloneză ni se par factori determinanți - nu sunt, dovadă că ființa Matildei e complet moldovenizată. Dar ceva a rămas ca o consecință a acestei origini. Cunoașterea din capul locului a trei limbi, germană, poloneză și română trebuie să fi favorizat predispoziția ei spre învățarea limbilor străine. A mai adăugat cu ușurință și principalele limbi romanice, franceza, italiana, spaniola. Însuma astfel o serioasă colecție lingvistică care n-a rămas o pasiune în sine, ci s-a dovedit, cum era firesc să fie, un vehicul spre spațiile culturale respective. În cultura ei, limba germană a rămas una de excelență și, credem noi, faptul își are greutatea lui în a explica ușurința cu care a relaționat ea cu personalitățile *Junimii* care, de regulă, se formau și ele în mediul cultural habsburgic sau, mai larg, germanic. Ardelenii ca Slavici, bucovinenii ca Ciprian Porumbescu, în sfârșit, oamenii Țării de Sus ca Eminescu, găseau în Matilda Cugler un interlocutor pe potrivă mergând până la similitudini de gust. Influența poeziei romantice germane, cu precădere a lui Heine și Lenau, dincolo de faptul că era o modă a vremii, a stabilit, desigur, și afinități. Atribuim acestui germanism o anume influență în faptul că producția sa poetică s-a bucurat în mod constant de aprecierea mai mult decât binevoitoare a unui Titu Maiorescu, altfel greu de mulțumit.

Astăzi versurile ei nu mai par convingătoare, în ce ne privește chiar deloc. Că la vremea respectivă au plăcut, l-au entuziasmat pe Xenopol și pe alții, ni se pare de înțeles. Dar că Maiorescu însuși le-a apreciat e un lucru care se cere explicat cumva și credem ca are mare legătură cu eforturile lui Maiorescu de asanare lingvistică și culturală. Or, bunul gust pe care cunoașterea marilor literaturi îl formaseră Matildei Cugler, simțul natural al limbii, dar mai ales activitatea în atmosfera „Convorbirilor” au ferit versurile sale de „beția de cuvinte”, de ridicolul pretențios și de puzderia de caraghioslăcuri. /Nu și de alte exagerări asupra cărora vom reveni). Expresia ei poetică este „curată”,¹² sentimentele nu sunt mimate, adică în limbaj maiorescian, sunt „sincere”.¹³ E limpede, marele critic o aprecia prin contrast, iar în ce privește sinceritatea și limba curată, nu și talentul, avea dreptate s-o alătore lui Eminescu ca promotoare a „direcției noi” în literatura noastră.

Mai târziu cu aproape un secol, când și literatura scăpase de bolile ei de copilărie, Matilda Cugler nu s-a mai întâlnit cu astfel de laude din partea marilor critici literari care s-au aliniat într-o consonanță mai puțin binevoitoare. Doar istoricii au

¹¹ I. M. Ștefan, V. Firoiu, *op. cit.*, București, 1975, p. 132.

¹² Ion Nuță, *Prefață*, în: Matilda Cugler-Poni, *Scrisori alese*, Iași, 1971, p. X-XI.

¹³ Titu Maiorescu, *Critice*, vol. I, București, 1967, p. 177.

rămas să exprime păreri disonante. În ce ne privește, citindu-i versurile (nu pentru că ne-au atras, ci cu dorința de a înțelege autoarea ca personalitate istorică), nu putem să nu remarcăm cel mai adesea, trebuie s-o spunem, caracterul lor facil. Este păcat, nu era obligatoriu să fie așa, dar există și explicații. În opinia noastră întâi de toate o deservește, oarecum paradoxal, ceea ce ar fi trebuit să fie o calitate: simțul lingvistic și ușurința versificației. Ajunge astfel la aceeași superficialitate ca pictorii prea îndemânateci. E o capcană subtilă de care e limpede că nu este deloc conștientă de vreme ce ea însăși mărturisește cu candoare: „Totul la mine se preface vrând-nevrând în poezie”.¹⁴ Atât mândria, cât și naivitatea cu care ne spune aceasta ne indică limpede că nu înțelege deloc acea tragică perfidie care face ca un lucru bun să conțină în sine un altul rău. În schimb, Tudor Vianu, înțelege. El a cules fraza (citată și de noi mai sus) și ne-o oferă fără cuvinte. Remarcă doar că producția Matildei Cugler este „abundentă” și „spontană”, ceea ce, sub aparența unor calități, în limbajul său vrea să spună „mult și neșlefuit”. Într-adevăr, aceasta este ceea ce i-a lipsit Matildei Cugler: truda de noapte, chinuirea frazei, neliniștea variantelor. Dar n-a știut niciodată că îi lipsea ceva. Asemenea multor oameni a nutrit convingerea naivă după care creația artistică înseamnă talent, iar ușurința exercițiului certifică existența acestuia. De conștiință artistică nici vorbă. Fiindcă era de o îndemânare uluitoare, Paul Klee își lega la spate mâna dreaptă și picta cu stânga pentru a-și oferi chinul, eșecul, dar și șansa capodoperei. Poeta noastră n-ar fi înțeles de ce.

Alt mare critic, George Călinescu, consideră că poezia Matildei Cugler „e la modul cuviincios al lirice pentru albumuri de pensioane, cu situații de convenție, cu o certă legănare visătoare câteodată”.¹⁵

Tudor Vianu o desființează chiar mai rău, mai temeinic, mai global decât Călinescu. Doar că o face cu limbaj și mijloace mai puțin vizibile. În *Scriitori români*, el este, se știe, zgârcit cu spațiul. Cu Matilde Cugler e și mai rău căci o aruncă de-a valma cu alți patru poeți în numai două pagini, iar din acestea una cuprinde strofele citate. Apoi trebuie observat că ceilalți patru companioni o preced cu toții în atenția criticului, ei revenindu-i să încheie subcapitolul; o repartizare deloc întâmplătoare. Scopul este să ne arate că cei patru, așa minori și prăpădiți cum sunt, constituie totuși o direcție căreia Matilde Cugler nu are decât meritul de a-i fi oferit și varianta feminină. Îi răpește individualitatea. Ea nu descoperă nimic, coboară, ultima, pe cea mai sărmană dintre părții: „Felul acesta de poezie trebuia să-și găsească și o reprezentantă feminină”, crede Tudor Vianu. Dar care fel de poezie și cine sunt înaintemergătorii? Aflăm că sunt niște „diletanți” din „lumea bună” (ofițeri, magistrați, mari proprietari), oameni care „înțeleg poezia ca pe o delectare subțire”. În limbajul lui T. Vianu asta înseamnă diletanți de mâna a treia-a patra și snobi, oameni pentru care poezia este un mofft de bon ton, oricând de părăsit dacă ar ieși din modă. Disprețul său e clar, doar că, spre deosebire de G. Călinescu, Tudor Vianu are oroare de zgomot și se reține a șfichiui cu ironie, la el ironia este cu surdină. Preferând liniștea metodelor indirecte, el se retrage în spatele faptelor pe care le așază așa fel încât imaginea dorită să răzbată singură. Cât despre versurile propriu-zise, Tudor Vianu găsește că „poezia ei se

¹⁴ Tudor Vianu, *Scriitori români*, în: *Opere*, Vol. II, Editura Minerva, București 1972, p. 199.

¹⁵ George Călinescu, *Istoria literaturii române*. Compendiu, București, 1968, p. 148-149.

deosebește prin vehemența sentimentului direct”.¹⁶ Adică ne spune în stilul său voalat că Matilda Cugler țipă de-a dreptul, fără ocolișuri. Și încheie oferind ca exemplu concludent o poezioară în care se înghesuie sentimente ascuțite și opuse, în aceeași strofă și chiar în același vers (ex.: „Eu blestem, căci te iubesc”). Totul se încheie cu sentimente paroxistice și cu semne de exclamare (ex.:..., „Și de ura mea nebună, / Și de dorul meu nebun!”). E lesne de înțeles efectul acestor acute asupra neokantianului Vianu și poate de aceea, alunecând pe nesimțite în misoginism, ne arată că Matilde Cugler nu e unică nici măcar prin aceste stridențe care nu sunt ale ei, ci ale întregului sex. Cum se vede, criticul crede că poate să generalizeze și de aceea aflăm că stridențele ei nu se produc altfel decât „ca la toate femeile literate” (!).¹⁷ O recunoaște în schimb – este și asta ceva - ca „prima femeie care scrie versuri și publică în revistele noastre,¹⁸ muză a lașilor literari de altădată”.¹⁹

Numai atât. Da, dar este foarte mult. A fi deschizătoare de drumuri, a fi în grațiile junimiștilor ca „direcție nouă” în cultura română, a fi animatoarea vieții literare dintr-o capitală culturală, și încă vreme de aproape jumătate de secol, nu este puțin lucru.

Ne-am oprit mai îndelung asupra acestei femei și fiindcă ea exemplifică foarte bine ideea că o personalitate poate să fie de mare importanță culturală, fără a fi totuși o mare creatoare. Este nu doar cazul ei, ci a unui foarte mare număr de femei. Creațiile lor au fost cel mai adesea modeste, sau au avut doar un succes trecător, în schimb adevărata lor creație, majoră de această dată, a constat în întreținerea *vieții culturale a societății*. Adevărata operă a femeii a fost una de *climat*, un fel de catedrală ridicată cu material inefabil, o creație colectivă și socială. Dacă la Matilda Cugler-Poni valoarea creației nu ne convinge, în schimb deschiderea pe care a realizat-o și acel rol de „muză a lașilor” ni se pare cu deosebire important. Într-o vreme în care evadarea femeii din privat este abia în curs, este util de remarcat cât de ușor și firesc este pentru această femeie s-o facă. Deși în multe privințe nu are precedente, ca în publicistică unde, ca femeie, este o pionieră, ea nu are ezitări. Începe încă de la 16 ani și va continua toată viața în numeroase publicații de primă mână. Este permanent conectată la mediul social și contribuie activ la a-l modela. Deși femeie, nu o găsim în vreunul din cercurile periferice ale culturii, ci în nucleul ei (*Junimea* în anii de glorie) unde funcționează ca o piesă cu loc stabilit în sistem. Spunem aceasta având-o în vedere ca dublu agent cultural, odată că ține salon, și al doilea ca model exemplar personal. Nici nu se putea ceva mai încurajator pentru tinerele femei ale societății ieșene.

În modelul ei acestea puteau găsi trăsăturile femeii moderne: educația (larg orizont literar, limbi străine), curajul creativității artistice individuale (creația poetică) și a exhibării bunurilor culturale realizate (până în 1890 poeziile publicate în „Convorbiri literare”, ca și mai multe volume de poezii și proză²⁰). Având în

¹⁶ T. Vianu, *op. cit.*, p. 199.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Pe lângă „Convorbiri literare”, Maria Cugler-Poni a mai publicat și în „Albina”, „Literatorul”, „Familia”, „Lamura”, „Tribuna”, „Revista literară”, „Viața românească”.

¹⁹ T. Vianu, *op. cit.*, p. 198-199.

²⁰ Pentru o părere cuprinzătoare despre creația ei, vezi Matilda Cugler-Poni, *Scriseri alese*, Iași, 1971.

vedere că multe tinere care scriau poezie în epocă o făceau ca moft și răsfăț la modă, exemplul Matildei Cugler era unul al seriozității actului creator, a scoaterii bunului cultural în arena socială. De fapt ceea ce forma caracterul cel mai pregnant în personalitatea acestei mari doamne era un anume activism cultural, ceva nou și important pe atunci din partea unei femei.

Concomitent și fără contradicție cu toate acestea, în ea se găsea exemplul tradițional de soție și mamă. Familiile pe care le formase fuseseră una instabilă - (prima) atunci când fusese realizată nepotrivit – și invers, cealaltă deosebit de stabilă atunci când fusese potrivit realizată. Se împleteau în cazul ei ceva din modelul familiei tradiționale cu numeroși copii (nu mai puțin de opt!) și ceva din modelul celei moderne, mondene chiar. Familie așezată, dar cu membrii foarte activi social. La fel, altă îmbinare, cea dintre un tradiționalism și o atmosferă tipic moldovenești și o deschidere spre spațiile culturale europene. Și tot așa. Acesta a fost modelul Matildei Cugler, un model de echilibru care ține cumpăna dreaptă într-o vreme de tranziție modernizatoare plină de excesele grotești și snoabe ale „formeii fără fond”.

Ceea ce credem noi este că echilibrul acesta de tip Matilda Cugler n-a fost singular, ci majoritar, lucru care ar explica în bună măsură lipsa exceselor misogine / feministe din societatea noastră.

N-am dori să părem idilică. Pentru contrabalans iată exemplul deloc plăcut al felului în care societatea românească manifestă destulă crispare conservatoare încât să anuleze meritele deosebite ale unor femei. Sarmiza Bilcescu-Alimănișteanu a fost, cu totul inutil, prima femeie din lume doctor în istorie (1890). Nu i-a folosit la nimic fiindcă Curtea de Casație nu i-a recunoscut dreptul de a preda. Nu i-a folosit nici Elenei Popovici, prima femeie care a absolvit Facultatea de Drept din Iași (1896). În această branșă cea care a reușit, într-un târziu și după multă perseverență, să învingă ce era de învins a fost abia Ella Negruzzi. Exemplul ei ar merita evocat. Avocată fiind, respinsă de Baroul din Iași, chemându-și colegii avocați în judecată, cu acțiunea respinsă de Înalta Curte de Justiție și Casație, Ella Negruzzi reia, abia, după război, în 1919, întreaga campanie care o va duce într-un final la victorie. Și poate n-ar fi reușit nici atunci de n-ar fi fost climatul prodemocratic creat de război.

ROMÂNIA UNITĂ- DECEMBRIE 1918.

Gh. SMARANDACHE*

Timpul istoric pe care îl trăiesc contemporanii, cu deosebire tânăra generație ne îndeamnă să redefinim opțiunile educaționale, acțiunea și influența acestora în procesul noii renașteri naționale¹.

Istoria României a dobândit mari și multiple semnificații începând cu 1 Decembrie 1918. Spiritul milenar al unității - etnice, creștine, morale, culturale, politice - trăsătură fundamentală a românilor încă de la nașterea lor, a făcut să rodească în noile condiții istorice și s-a amplificat "chiar din suferințele, sacrificiile, luptele și așteptările sale de secole"².

Voința, poporului român de a-și menține și apăra originea latină a fost cea mai puternică manifestare în istoria milenară, cu multiple consecințe pozitive. Statele românești medievale, constituite pe harta politică a Europei, au rezistat forțelor oștile. Timp de secole s-au opus Imperiului care încerca să mute hotarul Islamului peste Dunăre, să schimbe instituțiile, rânduielile, legea și obiceiul pământului, să-și pună pașalele în locul domnitorilor noștri. A învins conștiința dinamică a latinității și creștinătății, spiritul național – european exprimat de marii voievozi și domnitori, de cronicari și cărturari (laici și clerici), de Școala Ardeleană, de Gheorghe Lazăr, Ion Heliade Rădulescu, Nicolae Bălcescu, mulți alți oameni de cultură și reprezentanți politici. Este semnificativ că, în epoca fanariotă, nici "grecismul" nu a reușit să schimbe drumul istoric al românilor, să învingă puterea lor de rezistență. Privind însă istoria în ansamblul evoluțiilor, pozitive și negative se pot admite și fenomenele istorice cu valențe multiple și complexe, pozitiv-negative sau negativ –pozitive, cu deosebire în plan economic, dar și social-politic, cultural, interconfesional etc.

---

* Prof. dr., membru în Biroul Executiv al Societății de Științe Istorice din România

¹ Gh.Pâmuță, Gh. Smarandache, Vocație educațională la români (I), în Studii și articole de istorie, LXVI, 2001, Editura Curtea Veche. Autorii exprimă idei despre educație în epocă de la medieval la modern; Valori ale educației în condițiile afirmării epocii moderne; Dimensiunea educativă a revoluției române din 1848.

² Dan Zamfirescu. *Spre noi înșine*, Ed. Eminescu, 1971, p.26.

În condițiile specifice, românii din provinciile (zonele) nordice, apusene, centrale ale spațiului istoric autohton, au rezistat presiunilor și influențelor stăpânitoare din vecinătate (apus, nord, răsărit). Este semnificativ faptul că opera Școlii Ardelene era și un rezultat al studiilor făcute de cărturari-patrioți români la Viena, Roma, Berlin, de corifeii "Școlii", în condițiile mișcării naționale și sociale a poporului român din Transilvania, Banat, Maramureș, Bucovina, în contextul istoric al "Veacului Luminilor" care oferea noi și multiple valențe cultural-comunitare. Prin Budai - Deleanu românii și comunitățile multietnice erau și contemporanii "veacului luminilor", ai lui Voltaire. Este semnificativă exprimarea că "Țiganiada" a ieșit din "fericita căsătorie a raționalului cu universalul"³.

La sfârșit de veac XVIII și început de veac XIX, națiunea română se afla în "febra" dobândirii și afirmării conștiinței drepturilor și posibilităților sale, în concertul națiunilor europene moderne. După revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, la mijlocul secolului XIX și în continuarea acestui secol se va înfăptui o nouă sinteză a spiritului național-european și creștin-democrat de către generația pașoptista și unionistă, de generația Independenței și a Regalității⁴. Ca președinte al "Ligei Culturale", Nicolae Iorga își exprima, la început de secol XX, hotărârea să ducă mai departe "marea operă...pentru îndreptarea poporului românesc unit pe calea Preocupațiilor spirituale și imperativelor morale, întinzând mâna celorlalte culturi naționale din România"⁵.

La început de secol XX, în primii ani ai războiului (1914-1916), Nicolae Iorga a ținut la Universitatea București un curs intitulat "Dezvoltarea ideii unității politice a românilor". Atunci când "ceasul Istoriei" a bătut la 15 august 1916, Nicolae Iorga se exprima că "a sosit un ceas pe care-l așteptăm de peste două veacuri, pentru care am trăit întreaga noastră viață națională, pentru care am muncit și am scris, am luptat și am gândit". "În trecutul nostru - scrie Nicolae Iorga - mulți oameni au suferit. Dacă suntem ceva nu suntem prin biruința strămoșilor noștri, ci suntem ceva numai prin suferința lor. Toate puterile noastre nu sunt altceva decât jertfa lor strânsă laolaltă și prefăcută în energie"⁶.

Hotărârea prezentată și votată la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia avea înscrise principiile fundamentale ale noului stat român, dintre care menționăm: "Deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare";

³ Barbu Teodorescu; Nicolae Iorga, *Oameni de seamă*, Ed. Tineretului, p.242,245.

⁴ Gh. Pârnuță, Gh. Smarandache, *Vocația educațională la români* (III) în *Studii și articole de istorie*, LXVII.2001, Ed. Publistar. În această parte a studiului se tratează Dimensiunea istorico-educativă a Unirii Principatelor și a Întemeierii României ca stat național; *Valori și valențe ale educației în procesul istoric al organizării și modernizării statului național (1859-1877); Idei cu valoare educativă exprimate de personalități culturale și politice* (texte). În vol. LXVIII (2003) al aceleiași publicații, N.Adărtiloaie și Gh. Smarandache continuă studiul cu partea privind "*Vocația educațională în România Independentă (1877-1916)*".

⁵ Ioan, Georgescu, *Momente din viața Bisericii Unite în ultimii zece ani, în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș 1918-1928*, vol II, Cultura Națională, București, 1929, p.785

⁶ *Idem*, p.783, 807.

"Egala îndreptăţire şi deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de Stat".

În discursul rostit la *Marea Adunare* de la 1 Decembrie 1918, Iuliu Maniu (apreciat de N. Iorga drept "cea mai înaltă expresie a spiritului românesc în politica ardeleană"), declara că înfăptuirea unităţii naţionale este "un triumf al libertăţii omeneşti....".

„Noi ne încredem în trăinicia noastră şi în vrednicia proprie”⁷.

Făurirea statului naţional unitar s-a realizat prin manifestarea unui spirit de toleranţă deosebit, care a fost înscris în declaraţiile de unire ale provinciilor româneşti: Bucovina, Basarabia, Transilvania. Caracterul democratic, reprezentativ şi tolerant al actului Marii Uniri a avut influenţe pozitive asupra evoluţiei ulterioare a "României Unite".

Încă din primul an al istoriei României Unite, în primăvara, vara şi toamna anului 1919 au avut loc evenimente cu puternice semnificaţii naţional-europene şi creştin-democrate.

În timpul felicitărilor de Anul Nou 1919, adresându-se Mitropoliei române Unite de Alba Iulia şi Făgăraş, Regele Ferdinand I se exprima astfel: "Pe temeliile măreţului act de unire de la 1 Decembrie 1918 din Alba Iulia, trebuie să clădim într-un gând şi un suflet. Am ferma convingere că voi găsi şi în clerul greco-catolic român un harnic ajutor în munca spre binele obştesc, căci cunosc inima lui de bun român.

La începutul lui februarie 1919 a sosit la Paris preotul Ioan Colter. S-a întâlnit cu personalităţi din viaţa ecleziastică apuseană, primul fiind cardinalul Amette. Acesta a apreciat "rolul ce revin unui neam latin din Răsărit, ca element de împăcare între biserica orientală şi cea occidentală. "S-au primit asigurări din partea Vaticanului că România "nu va întâlni în calea ei, la Conferinţa de pace, pe reprezentanţii Romei; din contră, aceştia vor da tot sprijinul pentru revendicarea justelor aspiraţii ale României."

În acelaşi timp istoric, în prezenţă lui Ion I. C. Brătianu, prim-ministru al României, reprezentantul Papalităţii, Ceretti, declara că Sfântul Scaun este pentru pace....Un stat suveran, cum e şi România va şti, în propriul său interes, să găsească soluţia tuturor problemelor interne, iar chestiunea minorităţilor este o problemă internă a statelor civilizate"....,"Noul tratat de pace sunt sigur că va crea ţării d-voastre o echitabilă poziţie între state."

În 19-21 martie 1919, la Sibiu, Congresul preoţilor din Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei a avut ca teme principale: "Împreunarea bisericilor ortodoxe din România întregită"; "Educaţia Clerului"; " Biserica şi şcoala pentru

⁷ Qnisifor Ghibu, *Universitatea Daciei Superioare din Transilvania, Banatul, Crisana şi Maramureşul, 1918-1928*, vol.II, Ed. Cultura Naţională, Bucureşti, 1929, p. 905-907.

cultura poporului"; "Atitudinea preoțimii în viața politică, Congresul a hotărât înființarea Asociației „Andrei Șaguna”⁸

În mai 1919 au venit în "Ardealul dezrobit" regele Ferdinand și regina Maria. La Oradea au fost oaspeții episcopului unit Radu, - iar la Blaj „regele Ferdinand pune cu bucurie piciorul pe pământ", fiindcă aici e de atâtea veacuri "farul culturii românești, mai cu seamă bisericești".

La 4 iunie 1919 a fost "o adevărată explozie de bucurie obștească" vestea sosită la Blaj de la Roma că Sfântul Părinte a confirmat numirea de mitropolit a preotului Dr. Vasile Suci. (Solemnitatea învestirii noului mitropolit a avut loc în castelul regal din Sinaia, la 15 noiembrie 1919).

Prin decretul Papal nr. 17669 din 29 iulie 1919, parohiile (românești) se restituie Celor în drept. Episcopul Radu, delegatul apostolic care le-a vestit "mântuirea", a fost primit în mod "triumfal" de zeci de mii de sătmăreni cu drapele, "ploaie de flori și tunete de aclamații". În unele părți ale drumului "apostolic", episcopul a fost însoțit de generali români și de prefectul județului Satu Mare - Alexandru Racolțea-Racoți. În timpul serviciilor religioase se propovăduia "alipire și dragoste către strălucitul Scaun Apostolic al Romei și gloriosul tron al Regelui Ferdinand"⁹.

La 3 noiembrie 1919 s-au deschis cursurile Universității din Cluj. "Prima lecție" a fost rostită de istoricul Vasile Pârvan și a avut ca temă: "Datoria vieții noastre". Universitatea era definită ca o "cofraternitate spirituală", iar "supremul ei scop era "Spiritualizarea vieții marelui organism social-politic și cultural creator, care e Națiunea."

În ședința Sf. Sinod din 30 noiembrie 1919, episcopii și arhierii teritoriilor unite fac propunerea ca "Unirea politică înfăptuită între toate provinciile națiunii române să se extindă și asupra Sfintei noastre Biserici strămoșești, astfel ca Biserica ortodoxă a Basarabiei, Bucovinei, Ardealului, Banatului, Crișanei și părților ungurene să alcătuiască o singură Biserică Autocefală ortodoxă națională română, a cărei autoritate supremă este Sf. Sinod al Bisericii ortodoxe autocefale, al României întregite"¹⁰.

Comunicare prezentată la Conferința Internațională prilejuită de aniversarea a "125 de ani de la înființarea Bibliotecii Pedagogice Naționale" I. C. Petrescu", București, 28-30 septembrie 2005.

⁸ *Idem*, p.907-909.

⁹ Ștefan Metes, *Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în cei din urmă zece ani*, *op. cit.*, p. 781.

¹⁰ *Idem*, p. 783. Un studiu elaborat în spiritul Mesajului Regal (1919) menționa că "nu există parte de istorie mai frumoasă, mai instructivă decât cea contemporană".

PREZENȚA ROMANĂ ÎN NORD-VESTUL MUNTENIEI, ZONA MUSCEL. STADIUL CERCETĂRII

Marin I.BĂDESCU*

Printre aspectele controversate ale istoriei romane a României, un loc aparte îl deține problema graniței de SE a provinciei Dacia, numită convențional *limes transalutanus*, adică limesul de dincolo de Olt, limită a cărei extremitate nordică se va fi aflat în zona Muscelului¹. În această zonă, descoperiri arheologice noi au adus spre cunoaștere la Voinești – Muscel vestigii romane inedite până la acea dată².

Până în anul 1969, când a fost semnalată cu probe clare prezența romană în zona Muscelului, erau cunoscute următoarele fortificații: Jidava³, probabil două castre, un castru semnalat, neidentificat, la Mărcuș (Dealul Vârful Morii)⁴, un *castellum* la Rucăr - Scărișoara⁵. Toate acestea au fost luate în evidență de Grigore Tocilescu și Pamfil Polonic⁶. Din 1979, acestora li s-a

---

* Profesor de istorie, Voinești – Argeș, acum pensioner, cu merite excepționale în colaborarea cu specialiștii în arheologie clasică (în special din București și Pitești, ca, de pildă D. Tudor, R. și Al. Vulpe, Em. Popescu, Eugenia Popescu, C.M. Vlădescu, Ioana Bogdan Cătănciu, C.C. Petolescu, T. Cioflan ș.a.) și, totodată, în identificarea, semnalarea și protejarea unor vestigii antice, în special romane, din zona în care a profesat neîntrerupt și conștiincios din anul 1964. Domnia sa a ținut să precizeze într-un fel de prefață la notele acestui studio, pe bună dreptate, cele ce urmează: "Autorul articolului de față crede că, prin modestele sale descoperiri ca, de pildă, castrul și termele romane, țigle ștampilate cu numele legiunii romane *XI Claudia* și ale cohorții *I Flavia Commagenorum*, un nou segment de val roman ("troian") la NE de Câmpulung și reidentificarea valului roman descoperit de Gr. Tocilescu și de P. Polonic pe teritoriul comunei Valea Mare, jud. Argeș, a contribuit într-o oarecare măsură la elucidarea unor aspecte, uneori controversate, privind limesul de SE al Daciei, așa-zisul *limes transalutanus*". (A.B.)

¹ Gr.Tocilescu, BAR, în ms. 5137, f. 267; idem, în *MDGR*, II, 1899, p.97; V.Christescu, *IMDR*, p.85; D.Tudor, în *Limes IX*, p.236; R.Vulpe, în *Istoria României*, vol. I, 1960, p.527-528; M.Macrea, *VDR*, p.233; N.Gudea, *AMA*, XII, 1974, p.189; C.M.Vlădescu, *FRDI*, p.96; Ioana Bogdan Cătănciu, în *Limes IX*, p.261; C.C.Petolescu, *SAI*, LXXI, 2006, p.148; v. și G.Forni, *Limes*, în *DEAR*, IV, fasc. 40-41, p.1299-1301.

² M.Bădescu, rapoarte preliminare trimise Institutului de Arheologie din București al Academiei Române în 1970 și 1972; idem, *Descoperiri arheologice inedite la Voinești-Muscel*, comunicare la a XIV-a sesiune anuală a Muzeului din Câmpulung, 30-31.X.1982.

³ L.F.Marsigli, *Description du Danube*, Haga, 1874, II, p.32, *apud* D.Tudor, *OR*³, p.294; Gr.Tocilescu, în *MDGR*, II, p. 97; D.Tudor, *OR* 4, p.281-284.

⁴ P.Polonic, BAR, în ms. 5137, fila 204; D.Tudor, București, II, p.89.

⁵ D.Băjan, în Gr.Tocilescu, BAR, ms.5137, f.239-241; D.Tudor, *OR*³, p.239-240; idem, *OR* 4, p.253-257; Ioana Bogdan Cătănciu, *SCIVA*, 25, 1974, 2, p.277-278.

⁶ Gr.Tocilescu, BAR, ms.5139 [3 mai 1902], fila 20; P.Polonic, BAR, ms.5137 [iul.-aug. 1901].

adăugat convingător complexul cuprinzând castrul și termele de la Voinești - Muscel⁷.

Deși cunoscut încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea⁸ și îndelung, iar mai recent sistematic cercetat arheologic⁹, castrul de la Jidava (notat în repertorii și în mai multe lucrări cu numele punctului, Pescăreasa) nu și-a dezvăluit încă începuturile. Au fost avansate mai multe ipoteze: în timpul lui Septimius Severus¹⁰, Marcus Aurelius¹¹, Antoninus Pius¹², Hadrian¹³, Traian¹⁴. Ceea ce se cunoaște sigur despre Jidava este data încetării prezenței romane în castru¹⁵, adică spre mijlocul secolului al III-lea, anii 245-247, când întregul sistem defensiv din S-E provinciei Dacia a fost distrus în urma invaziei carpice și când granița a fost retrasă pe linia Oltului, pe *limes Alutanus*.

Fortificația de la Mărcuș¹⁶ semnalată de P.Polonic nu a fost identificată. Nu se știe dacă este vorba despre un castru, de un *castellum* sau de un turn de observație și semnalizare¹⁷. Vestigiile romane de aici rămân încă neclare.

La cca 24 km NE de Câmpulung se află vestigiile unei fortificații romane de dimensiuni reduse. Este *castellum*-ul de la Rucăr (Scărișoara), precizat și cercetat în 1904 de rucăreanul Dumitrache Băjan¹⁸. Reluarea din 1971 a cercetărilor de către Institutul de Arheologie din București prin Ioana Bogdan Cătănicu¹⁹ a adus surpriza: presupusul *castellum* era de fapt un edificiu termal, iar în apropierea acestuia a fost descoperit un *castellum* de pământ din epoca traiană. Noile cercetări nu au schimbat însă datele privind începutul și sfârșitul

⁷ M.Bădescu, comunicare la Sesiunea Muz. Pitești, 21-22.12.1974; idem, *ibidem*, 12-13.05. 1979; idem, reluat în OR 4, p.309 și 320; C.C.Petolescu, M.Bădescu, T.Cioflan, Dacia, NS, 25, 1981, p.377 și nr. 130; Ioana Bogdan Cătănicu, AMN, XXI, passim și, infra, n.25.

⁸ V. supra, nota 3.

⁹ Primele săpături au fost făcute de D.Butculescu în 1876; notele sale nu sunt cunoscute; P.Polonic, *op.cit.*; Em.Popescu, Eugenia Popescu, S.C.Pitești, I, 1968, p.67-79; Em.Popescu, C.C.Petolescu, T.Cioflan, S.C.Câmpulung, III, 1984, p.15-17; C.C.Petolescu, T.Cioflan, S.C.Pitești, VII, 1995, p.17-29.

¹⁰ Gr.Tocilescu, BAR, ms. 5139, f.7; idem, în MDGR., V, p.644-645; D.Tudor, București, II, 1936 (1938, extras), p.27; C.M.Vlădescu, *op.cit.*, p.91.

¹¹ Em.Popescu, Eugenia Popescu, *op.cit.*, p.78-79, pe baza materialelor arheologice descoperite, se considerau în 1968 îndreptățiți să presupună că acest castru ar putea avea o fază „mai veche decât începutul secolului al III-lea”. Această presupunere a dus la o reconsiderare de către autori nu numai a datării castrului, dar și a întregului *limes transalutanus*, unul din argumente fiind dat de câteva descoperiri monetare.

¹² M.Cristodor, S.C.Pitești, 1972, p.238; C.C.Petolescu, RESEE, XXI, 1983, p.244.

¹³ Ioana Bogdan Cătănicu, în *Limes IX*, p.264; idem, SCIV, 24, 1973, 2, p.285; R.Florescu, Drobeta, III, 1978, p.57: „...începutul secolului al II-lea”.

¹⁴ Susținem acest punct de vedere prin documentația tegulară care arată construirea castrului de la Jidava de aceleași unități militare prezente la Voinești, detașamente din *legio XI Claudia* și *cohors I Flavia Commagenorum*: M.Bădescu, comunicare la Sesiunea Muzeului din Pitești, 1979; idem, SCIVA, 32, 1981, 2, p.294.

¹⁵ Aici punctele de vedere sunt convergente la toți autorii citați mai sus, începând cu D.Tudor și încheind cu lucrări mai recente ca Ioana Bogdan Cătănicu, *Muntenia*, p.106.

¹⁶ Cu ocazia unei vizite întreprinse în jurul Jidavei la 26 iulie 1901, P.Polonic a descoperit urmele unui castru de pământ pe dealul „Vf.Morei”, unde a găsit cărămizi ca la Jidava și presupunea că „ar fi roman”. Informația a fost preluată și de Gr.Tocilescu, BAR, ms. 5137, D.Tudor, București II, *op.cit.*, p.21, M.Cristodor, *op.cit.*, p.237.

¹⁷ Într-o cercetare de teren efectuată de subsemnatul împreună cu (pe atunci) elevul de liceu Ciprian Lupu la 18 iulie 1998, am găsit fragmente de cărămidă, pământ ars și cărbune, vestigii insuficiente pentru a se putea preciza natura construcției.

¹⁸ D.Băjan, *op.cit.*, fila 239; D.Tudor, OR², p.304. 233; Ioana Bogdan Cătănicu, *op.cit.*, p.285; C.C.Petolescu, S.C.Câmpulung, 1981, p.6.

¹⁹ Ioana Bogdan Cătănicu, SCIVA, 25, 1974, 2, p.277-288; D.Tudor, OR 4, p.297-298 și 323.

prezenței romane în acest complex. Durata fortificației a fost scurtă: din timpul războaielor pentru cucerirea Daciei până la moartea lui Traian, situație asupra căreia specialiștii sunt de acord²⁰.

Nu același lucru se poate spune despre vestigiile romane de la Voinești, de la a căror semnalare s-au scurs mai bine de trei decenii. Noutatea acestora, primirea uneori rezervată a informațiilor, suspiciuni asupra autorului descoperirilor pe de o parte, iar pe de alta, cercetările de scurtă durată – periegeze, sondaje arheologice mai curând superficiale – au generat controverse chiar aprinse, care au vizat câteva aspecte, de rezumat astfel: - vestigii romane sau medievale? (Em.Popescu, M.Bădescu, sondaj de verificare, 17 august 1970); - au fost sau nu în evidența lui Gr.Tocilescu și P.Polonic? (Flaminu Mârțu, „O nouă urmă de viață romană la Câmpulung Muscel”, în ziarul local „Secera și ciocanul” nr. 6001 din 5 septembrie 1973); - au caracter civil sau militar?²¹; - au făcut parte din sistemul *limes transalutanus*, sau au rămas în afara acestuia?²². Cele mai multe controverse au fost clarificate pe parcursul investigațiilor la fața locului²³. Rămâne încă neelucidată data încetării existenței complexului de la Voinești²⁴.

Ne aflăm în fața unui paradox: data de început a castrului este cunoscută, ea aparținând epocii lui Traian²⁵. Din păcate însă, nu dispunem încă de date sigure care să ateste încetarea funcționării acestui castru. În schimb, vecinul său de la 11 km nu și-a dezvăluit data inițială, cunoscându-i-se doar sfârșitul (v. mai sus). Pornind de la această situație, se pot formula mai multe întrebări: - dacă a existat vreo legătură între cele două castru; - dacă făceau împreună parte dintr-un complex de apărare a celei mai importante căi de legătură între Muntenia și Transilvania prin pasul Bran; - dacă această misiune a revenit doar castrului de la Jidava, ar fi de văzut cum s-a afirmat; - dacă existența castrului de la Voinești a fost doar una efemeră.

La sesiunea de comunicări anuală a Muzeului județean Argeș din Pitești din 1989, subsemnatul a adus un element surpriză: planul termelor de la Voinești, rod al unor îndelungate, minuțioase și dificile investigații asupra ruinelor identificate în 1969. Nu atât planul în sine, cât dimensiunile termelor au surprins, deoarece s-a putut constata că termele romane de la Voinești erau, potrivit informațiilor de până atunci, printre cele mai mari terme militare din Dacia Inferior, cu excepția celor de la Romula și Drobeta, care însă erau publice²⁶. Dimensiunile unui asemenea edificiu termal (28,30 x 26 m) pot sugera și dimensiunea forței

²⁰ D.Tudor, ibidem; R.Vulpe, în *Ist.Ro.*, I, 1960, p.521; M.Macrea, *VDR*, p.233; Ioana Bogdan Cătănicu, *op.cit.*, p.285; C.C.Petolescu, S.C.Câmpulung, 1981, p.6.

²¹ Ioana Bogdan Cătănicu, în *Limes IX*, p.262; v. și n.10; Fl.Mârțu, BSNR, 1976-1980, p.196; D.Tudor, *OR 4*, p.309.

²² C.C. Petolescu, *op.cit.*, p.6; idem, *RI*, 1982, 1, p.67-79; Ioana Bogdan Cătănicu, *AMN*, 1984, p.130-137; C.M.Vlădescu, *op.cit.*, p.96.

²³ M.Bădescu, comunicări la sesiuni științifice ale Muzeului din Pitești privind termele de la Voinești (1974) și castrul de acolo (1979).

²⁴ Chestiuni expuse în comunicările evocate în nota precedentă.

²⁵ M.Bădescu, *SCIVA*, 32, 1981, 2, p.293; idem, în *DEAR*, IV, 1982, fasc. 40-41, p.1300; C.C.Petolescu, *loc.cit.*; Ioana Bogdan Cătănicu, *loc.cit.*; D.Protase, în *Ist.Ro.*II, 2001, p.130.

²⁶ M.Bădescu, Laura Câpiță, *Planul termelor de la Voinești Muscel*, comunicare susținută la sesiunea din 3-4 noiembrie a Muzeului din Pitești; pentru comparație, a se vedea D.Tudor, *OR 4*, p.312-325. Din păcate, nu toate planurile din volumul citat au scări grafice și nici dimensiunile termelor nu au fost înregistrate de fiecare dată de către cercetările care au fost sursa autorului citat.

militare staționate la Voinești. Spre exemplu și comparație, dacă urmărim capitolul corespunzător din ediția a patra a „Olteniei Romane” datorate lui Dumitru Tudor și copios citate în studiul de față (p.312-325), termele din castrul de la Jidava erau cu mult mai mici, ca și cele de la *Arutela*, Bumbesti, *Praetorium*, Rădăcinești, Rucăr, Săpata de Jos și chiar Slăveni (24 x 20 m). Pe de altă parte, nici existența foarte scurtă a acestei fortificații sugerată de unii cercetători (11-15 ani)²⁷ nu mai pare plauzibilă în asemenea condiții. Firește, nu ne putem hazarda în legătură cu limitele cronologice ale prezenței romane în NV Munteniei. Sugerăm doar o reconsiderare a acesteia în lumina noilor descoperiri comentate aici. În care sens, notăm opiniile noastre în cele ce urmează:

- începuturile prezenței romane la Jidava datează, cel mai probabil, ca și la Voinești, din timpul lui Traian (v. mai sus și n. 23-25); cele două fortificații vecine au un început comun și nu este exclusă prezența și la Jidava a unor unități din legiunea *XI Claudia* și din cohorta *I Flavia Commagenorum*;
- între cele două castre a existat o legătură militară strânsă în cazul unor atacuri din afara provinciei;

- supravegherea și apărarea accesului spre Transilvania prin pasul Bran nu a avut-o doar castrul de la Jidava, cum s-a presupus până acum. Această misiune a revenit și castrului de la Voinești, datorită poziției sale strategice în care a fost amplasat (platou ușor de apărat și cu vizibilitate largă spre toate direcțiile);

- castrului de la Jidava îi revenea misiunea de a supraveghea și apăra și o altă cale de acces („peste deal”, de la Câmpulung la Vâlcea²⁸); această supoziție ar explica mai bine apropierea dintre cele două castre și existența lor simultană;

- complexul de la Voinești nu putea avea o existență efemeră cum susțin unii cercetători bazându-se mai curând prin analogie cu burgul de la Rucăr și cu castrele de la Drajna de Sus, Mălăiești și Târgșor²⁹; tot în sprijinul acestei afirmații pledează și planul edificiului termal de dimensiuni remarcabile (v. mai sus), argument de luat în considerare privind forța militară din acest castru;

- pe dealul de la Mărcuș (Vârful Morii) este de presupus existența unui turn de observație și de semnalizare care făcea legătura între cele două castre și nu un castru, așa cum presupunea P. Polonic. Un astfel de turn ar fi putut exista și pe dealul Pravăț cu un rol de legătură între cele trei fortificații, Jidava, Voinești și Rucăr.

Pe baza acestor date noi, este greu să se mai susțină rămânerea în afara sistemului *limes transalutanus* a castrului de la Voinești. Ea nu se mai justifică, la fel ca și în cazul *castellum*-ului de la Rucăr. A o pune doar pe seama abandonării castrelor de la Drajna, Mălăiești și Târgșor, pentru că ceramica de la Rucăr ar fi similară cu cea de la Drajna³⁰, nu este un argument convingător în noile condiții. La fel și asemănarea ștampilelor tegulare ale unităților militare de la Voinești cu cele de la Drajna și Târgșor³¹.

²⁷ C.C.Petolescu, RI, 1982, 1, p.67-79; Ioana Bogdan Cătănciu, în *Limes XIII*, p.464.

²⁸ D.Tudor, în București, II, 1936 (1938), p.2.

²⁹ *TIR*, L35, la vocile corespunzătoare; bibliografia ulterior apărută nu schimbă mult datele problemei; de adăugat, între altele, *IDR II*, *DIVR*, *EIVR*.

³⁰ Ioana Bogdan Cătănciu, *SCIVA*, 25, 1974, 2, p.279-280.

³¹ C.C.Petolescu, RI, 1982, 1, p.67-79.

Considerăm că primele fortificații ridicate în această zonă a Muscelului (NV Munteniei) datează din timpul lui Traian: Jidava, Voinești, Rucăr, împreună cu cele două din SE Transilvaniei, de la Drumul Carului (com.Moeciu de Jos)³² și Cumidava-Râșnov³³. Toate aceste fortificații supravegheau și apărau drumul strategic care pornea de la Dunăre, de la Flămânda către Cumidava-Râșnov prin pasul Bran. Ele își vor continua existența și după evenimentele tulburi de la moartea lui Traian³⁴. Distrugerea sau abandonarea lor s-a produs (v. supra), în urma atacului carpile din anii 245-247. Totodată, am susținut și susținem că vestul Munteniei a făcut parte pe tot timpul existenței Daciei romane din această entitate, prin urmare și zona Muscelului (v. nota precedentă) i-a aparținut. Ipoteza lui Radu Florescu potrivit căreia „pe acest drum (Flămânda-Cumidava-Râșnov) au urcat unități ale armatei guvernatorului Moesiei Inferioare în primăvara anului 102”³⁵ a fost confirmată prin descoperirea castrului de la Voinești – Muscel. Faptul că NV Munteniei a făcut parte din provincia nou creată în anii 117-118 de Hadrian, *Dacia Inferior*, a fost între timp considerat ca o realitate de către C.C.Petolescu: „aceasta (*Dacia Inferior*) cuprindea teritoriile nord-dunărene anexate în 101-102 de trupele Moesiei Inferioare (estul Olteniei, SE Transilvaniei, precum și micuțul colț din NV Munteniei și altul din SV acesteia; cea mai mare parte a Munteniei, precum și sudul Moldovei fuseseră abandonate în 117/118”³⁶.

Ni se pare de prisos să mai amintim încă o dată importanța castrului de la Voinești-Muscel; aceasta este reliefată de același specialist în domeniu citat anterior, care, încă în 1981, afirma: „Castrul de la Voinești se află la cca 1 km V de linia pe unde trecea Troianul (un segment a fost identificat de M.Bădescu în punctul **Calea Pietroasă**). ... Astfel, stabilirea datei de sfârșit a castrului va fi deosebit de importantă pentru istoria întregului sistem de fortificații de pe *limes transalutanus*”³⁷.

³² Fl.Costea, S.Coșuleț, *Castellum de la Drumul Carului și drumul roman prin pasul Bran*, comunicare la sesiunea Muzeului din Câmpulung din 30-31 octombrie 1982.

³³ Ioana Bogdan Cătănicu, *Muntenia*, p.129.

³⁴ N. Gudea, AMN, 1974, p.183; M.Bădescu, *Castrul roman de la Voinești în contextul limesului transalutan*, comunicare la sesiunea Muzeului din Câmpulung din 11-12 octombrie 2002.

³⁵ R.Florescu, *Drobeta*, III, 1978, p.56-58; C.C.Petolescu, în *Limes XIII*, p.511-512.

³⁶ C.C.Petolescu, SAI, LXXI, 2006, p.144.

³⁷ *Idem*, S.C. Câmpulung, 1981, p.5-6.

IV. BIBLIOGRAFIE

ISTORIE UNIVERSALĂ – ISTORIE NAȚIONALĂ

Bogdan TEODORESCU

Editura Univers Enciclopedic ne-a făcut plăcuta surpriză de a tipări în cursul anului trecut, celelalte două volume din marea sinteză *Larousse de istorie universală*. E drept, lucrarea a apărut într-o primă ediție la sfârșitul anilor 60 și de atunci încoace destule evenimente și-au schimbat imaginea, datorită unor noi cercetări, dar pentru orice persoană interesată de cunoașterea serioasă a istoriei, aceste volume, încredințate unor specialiști de primă mână, prezintă avantaje incontestabile – soliditatea informației, interpretarea degajată de partizanate meschine, stil literar desăvârșit, accesibilitate maximă. Un număr important de anexe: hărți, cronologii, genealogii și o bibliografie luxuriantă însoțesc textul.

Volumul al II-lea aruncă o punte peste ceva mai mult de un mileniu: de la sfârșitul lumii romane și până în secolul luminilor, capitolul III fiind consacrate Marilor invazii și imperii (califatele arabe, „Imperiile” bulgar și rus și Bizanțul strălucitor al secolului X), trezirii Europei încheiată cu marea cucerire mongolă a secolului al XIII-lea, de la Marco Polo la Cristofor Columb (secolele XIII-XV) timp în care se construiește statul și administrația, au loc primele revoluții economice și începe expansiunea europeană. Secolul al XVI-lea se deschide cu mai multe lecturi api, din secolul al XVI-lea este construit practic pe două secțiuni distincte, una consacrată spațiului și resurselor, societății și repartiției inegale a bogăției și mentalităților, cealaltă vieții politice, de la prima expediție americană a lui Columb (1492) și până la pierderea Mediteranei orientale de către Imperiul Otoman (1609) și revoluțiilor secolului XVI (e drept, textul subcapitolului este încheiat cu un semn al interogării).

Vom insista puțin asupra părții finale a volumului. La 1968 când apărea într-o primă ediție lucrarea de față, revoluția (definită mai cu seamă după modelul francez al secolului al XVIII-lea) definea mai cu seamă o răsturnare care atingea structurile profunde ale societății, cu caracter ireversibil și al cărui conținut trebuia definit printr-un calificativ special, vezi revoluția politică, socială, economică, etc.

În același timp s-a observat că nici o asemenea schimbare nu are un caracter complet și fără a anticipa marile transformări de la sfârșitul secolului XX, autorul afirmă cu seninătate că și pentru marxiștii revoluția rusă din 1917 este încă de desăvârșit până la împlinirea deplină a comunismului. Cu alte cuvinte, putem găsi și în alte timpuri, în afara celor în care s-au dezvoltat revoluțiile clasice, evenimente asemănătoare după cum pulsunile marilor transformări care au marcat istoria continuă multă vreme după ce seismul politic s-a produs.

Paginile care urmează sunt astfel consacrate revoluției prețurilor, revoluției economice (care a dezvoltat un capitalism real, dar limitat de forma mercantilă și care a purtat germeii marilor distrugerii sociale din secolele XVIII și XIX) și nu în ultimul rând „revoluția” politică care a modernizat statul și revoluția mentalităților definită odată cu Renașterea și Reforma bisericii catolice, atât în mișcarea sa generală, cât și în interpretarea sa calvinistă.

Volumul se încheie cu „Apogeul și declinul societăților organizate pe ranguri” perpetuând o lume în criză (epoca de sfârșit a supremației spaniole și cea de început a hegemoniei franceze) precum și o lume în mutație – care marchează treptat succesul unei alte societăți decât cea întemeiată pe ranguri și ierarhii. Este o sinteză ambițioasă care ne poartă din anii minoratului regelui francez Ludovic al XIII-lea (după 1610) și până în preziua izbucnirii revoluției din 1789.

Tomul al II-lea are o structură aparte. Deși nu este menționată explicit, alcătuirea sa a cunoscut două etape: primele două capitole au fost publicate în ediția din 1968 iar celelalte au fost adăugate la retipărirea din 1998.

Vom avea așadar o primă parte consacrată timpului revoluțiilor și care acoperă secolul care desparte domnia lui Ludovic al XVI-lea de războiul franco-prusac evidente fiind Revoluțiile politice (1789 și Imperiul Napoleonean), Revoluția economică (industrială, demografică, agrară și socială) și Revoluțiile liberale și naționale cu accente asupra mișcării de idei europene a secolului al XIX-lea, revoluția de la 1848, primilor 70 de ani de istorie americană și naționalismului surprins între 1850-1870. Aici remarcăm (pag.154) într-o frază cu care sunt enumerate consecințele tratatului de pace de la Paris, care a urmat războiului Crimeei și „unirea țărilor române”, asta desigur în contextul în care constituirea statelor italian și german li se consacră spații generoase și chiar o hartă.

Capitolul următor: „Prolog la secolul nostru”, dezvoltă o mai veche teză a istoriografiei occidentale potrivit căreia sfârșitul războiului mondial ar fi deschis secolul XX. Sunt prezentate detaliat caracteristicile anilor 1871-1918 – supuși din perspectiva echilibrului armat, industrializării și expansiunii coloniale. Deceniul premergător primei conflagrații este considerat primul război rece, după care potrivit cronologiei autorului au urmat cinci ani de încăierări confuze (1912-1916) doi ani de paroxism (cu anul fatidic 1917) și în fine cele 315 zile hotărâtoare din 1918.

Alte două capitole sunt consacrate secolului XX, fie când a fi fost să înceapă: Epoca dictaturilor (1929-1933) cu un timp al incertitudinii în care victoria Antantei a părut inutilă iar prosperitatea postbelică zadarnică și un timp al

angajării care evidențiază criza (1918-1929), tratate de aici încolo, într-o unitate deplină preludiul războiului, conflagrația mondială și consecințele ei: o lume ruinată, dezbinată și profund tulburată. Cu toată răbdarea nu am găsit în aceste pagini decât câteva mențiuni cartografice despre România, condusă din 1938 de un regim autoritar sau încorporată acelor state unde s-a întins „umbra lui Hitler”. Pe aceeași hartă unde apare menționat și pactul sovieto-german din 1939, o reprezentare grafică cert defectuoasă, pare a-i raporta articolele secrete exclusiv la țările baltice, fără nici o referire la tragedia ulterioară a României dezmembrate. Ultima diviziune a sintezei generic denumită „Lumea după 1945” urmărește anii de vârf ai războiului rece (marea glaciație – de la sfârșitul războiului la criza rachetelor cubaneze: 1945-1962) echilibrul precar al anilor 60 din perspectiva celor 30 de ani glorioși în toate schimbările lor sociale, a forței dar și a slăbiciunii de atunci afirmate a lumii comuniste și desigur a lumii a treia... asiatică; adâncirea crizei în deceniile 8-9 este studiată într-un subcapitol ca și impasurile dezvoltării în lumea a treia afro-asiatică.

Cu anii de după 1989, încheiați în mod evident la jumătatea deceniului următor (înainte de 1998, data apariției celei de-a doua ediții) intrăm în capitolul reconstrucției dificile a unei ordini mondiale cu redimensionarea poziției S.U.A., cu sfârșitul imperiului sovietic dar și al țărilor de democrație populară (unde în fine la paginile 772-773 urmărim în circa 15-16 rânduri debarcarea, judecarea și execuția lui Ceaușescu, „Revoluția în direct” și propulsarea spre putere a Frontului Salvării Naționale), apariția polului european (UE în extindere) criza arabo-islamică, China, Pacificul și America Latină. Cu mondializarea crizelor contemporane se încheie capitolul, volumul și sinteza. La final singurele reproșuri pe care le poți face autorilor sunt legate de modul în care au reflectat istoria românilor. Este adevărat că pentru a fi vizibil într-o sinteză de asemenea anvergură e necesar să fi prezent la evenimente cruciale ale istoriei, iar pe de altă parte ca să fi cunoscut trebuie să impui sinteze accesibile, de bună calitate, pe cât posibil obiective și redactate în limbi de circulație, cunoscute de autori în profunzime.

Anul care a trecut ne-a adus numeroase volume consacrate comunismului românesc, subiect aflat și în atenția președinției prin Raportul elaborat de o comisie de specialitate condusă de Vladimir Tismăneanu, a cărei sinteză a fost susținută în fața camerelor reunite ale Parlamentului la 18 decembrie 2006.

Contribuțiile de care vorbim acoperă un domeniu foarte variat de la culegeri de documente, la studii și articole și nu în ultimul rând la monografii pretențioase.

Vom începe, și nu doar pentru că este vorba de o lucrare aparținând unui cercetător străin, cu *Revoluția Română din decembrie 1989*, datorată lui Peter Siani-Davies. Am aflat că autorul este profesor la University College din Londra,

că a publicat studiul mai sus numit în 2005, varianta românească de la Humanitas fiind de anul trecut.

Bun cunoscător al realităților românești (din prefață am înțeles că a venit des în țara noastră, că a avut contacte și a luat interviuri unui număr important de personalități din aria cercetării istorice dar și din viața publică), autorul prezintă o viziune coerentă asupra evenimentelor de acum 18 ani, eliberată în bună măsură de obediențele partizanatului politic autohton.

În șapte capitole sunt înfățișate: cauzele revoluției, răsturnarea lui Nicolae Ceaușescu, dezmățul însângerat; problema cea mai obscură” (evident chestiunea terorismului așa cum a fost evocată de Ion Iliescu într-un interviu în 5 iulie 1990), consiliul Frontului Salvării Naționale, O pronunțată lipsă de consens și în fine ultimul, despre miturile și realitățile revoluției. Fără a discuta chestiunile de detaliu care pot arunca pe oricine într-o controversă infinită, să reținem totuși că autorul încredințează miilor de anonimi care s-au ridicat în decembrie 1989 rolul de căutători ai libertății și de autorii principali ai răsturnării lui Ceaușescu și regimului politic care a urmat.

De la revoluția din decembrie 1989 alunecăm spre o altă lucrare *Nomenclatura C.C. al Partidului Muncitoresc Român* scrisă de o tânără autoare, Nicoleta Ionescu Gură, născută în 1969, actualmente la Direcția de Cercetare a Consiliului Național pentru studierea Arhivelor Securității. A publicat în anii anteriori un Dicționar al membrilor C.C. al P.C.R. (1945-1989) la editura Enciclopedică și un studiu despre Stalinizarea României la editura All, 2005.

Avem de a face acum cu o investigație care demonstrează mecanismul puterii în comunism, de regulă concentrată în acei ani, după modelul sovietic, în așa zisă nomenclatură. Lucrarea este structurată pe două părți: prima, care abordează în 4 capitole: Aparatul C.C. al P.C.R. – instrument în realizarea politicii partidului și în impunerea controlului asupra întregii societăți; *Nomenclatura C.C. al P.C.R.*; și cea de a doua care alătură 75 de documente doveditoare culese din perioada martie 1950- noiembrie 1964 (după moartea, în martie 1965 a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, N. Ceaușescu a transformat P.M.R în P.C.R.)

Editura Polirom a publicat în 2006 cartea de interviuri a lui Marius Oprea (născut în 1964) istoric, actualmente președintele Institutului de Investigație a Crimelor Comunismului, cu Vladimir Bukovski (născut în 1942, cunoscut dizident anticomunist) despre natura comunismului. Volumul mai cuprinde o lungă introducere scrisă de autor despre represiune și instrumentele ei, așa cum a fost percepută de victime, câțiva supraviețuitori și o agendă în care sunt publicate stenogramele unei convorbiri între patru ochi Gorbaciov-Iliescu din 5 aprilie 1991 și a discuțiilor din aceeași zi cu delegația română prezentă la Moscova și condusă de președintele României.

Două volume interesante care poartă pe copertă numele Anei Pauker au apărut la editura Nemira și înfățișează de fapt lucrările plenarei C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie – 5 decembrie 1961. Sunt mai bine de 800 de pagini care

înfățișează un număr important de documente, prefațate de excelentul studiu introductiv al lui Elis Neagoe-Pleșa și Liviu Pleșa, cercetători la C.N.S.A.S.

Valoarea volumelor rezidă nu doar în informațiile despre ascensiunea și căderea Anei Pauker, care între timp decedase (în iunie 1960), unul din subiectele plenarei în contextul destalinizării începută o dată cu Congresul XX al P.C.U.S. din 1956 și continuată la Congresul XXII din 1961. Textele acum publicate pentru prima oară dovedesc abilitatea excepțională a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, care, el însuși stalinist notoriu se răfuia acum spre a rămâne în grațiile Moscovei cu tovarășii săi de la începuturile regimului comunist din România, evident nu doar cu mai sus numita dar și cu Teohari Georgescu și Vasile Luca, și cu cuplul I. Chișinevski – Miron Constantinescu, îndepărtat încă în 1957. Interesant este că pe ordinea de zi a plenarei s-a aflat și recent declanșatul conflict între partidele comuniste chinez și sovietic în legătură cu care nu a fost formulat încă un punct de vedere „românesc” care va mai aștepta încă 3 ani. Declarația din aprilie 1964, elaborată după vizita unei delegații de nivel înalt la Moscova și Beijing, va da răspuns și acestei chestiuni.

Două masive volume datorate unui grup de tineri universitari din varii domenii umaniste (Paul Cernat, Ion Manolescu și Angela Mitchievici – literați și Ioan Stanomir, istoric, politolog, specialist în drept constituțional) dezvoltă o critică a vechii societăți comuniste din perspectiva libertății.

Sub denumirea generică *Explorări în comunismul românesc* sunt cuprinse de fapt o cercetare asupra producțiilor culturale și politice contaminate de propaganda regimului; o încercare de a recupera din mărturii cât mai diverse imaginea „omului nou” imposibil de disociat de practicile politice, culturale și sociale ale timpului. A rezultat o lucrare în care istoria literară și istoria mentalităților precum și studiul imaginarului își găsesc surse dintre cele mai generoase. Primul volum înfățișează în patru secțiuni distincte câteva fapte de cultură care au avut un puternic impact psihologic în epocă: de la abecedare, piese de teatru și filme cu puternic sub strat ideologic, la poezii patriotice și texte omagiale. Și al doilea volum consacrat genezei și consacrării „omului de tip nou” este structurat pe mai multe capitole și pleacă asemenea precedentului de la o sumă de texte: în „Intelectualii și puterea proletară” sunt evocați în contextul epocii: George Călinescu, dar și Al. Sahia și Miron Radu Paraschivescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Sorin Toma și Tudor Arghezi, în tinerețe, eroism, istorie, sunt trecute în revistă poezia lirică în slujba Revoluției, dragostea și revoluția, tinerele condeie în „epoca de lumină” și literatura de reconstituire istorică, iar în fine în „Deconstrucții ceaușiste” ne întâlnim cu mari personalități intervievate de Ion Biberi, răspunsurile fiind cuprinse într-un volum „Lumea de azi” (1969), pandantul la alt volum similar acestuia, publicat cu 25 de ani în urmă „Lumea de mâine” (1945) cu eroii piesei lui Paul Everac „Un fluture pe lampă”, o imagine a emigrației românești din Occident în anii comunismului, cu narațiunile ironic-

subversive ale lui Alexandra Monciu –Sudinski și cu scriitorii care în deceniul 9 al secolului trecut omagiau pacea.

Aș încheia această sumară trecere în revistă cu primele publicații ale unor instituții de cercetări dedicate comunismului și revoluției române din 1989.

Ne-au revenit astfel *Caietele revoluției* nr. 1-4, 2005-2006, al căror cuprins îl rezumăm în cele ce urmează: nr. 1 cuprinde alocuțiunea rostită de Ion Iliescu, președintele I.R.R.D. la primul simpozion al institutului la 15 decembrie 2004 precum și informații referitoare la organizarea, obiectivele și conducerea Institutului; în nr. 2, sunt cuprinse: o sumă de repere cronologice despre revoluția din decembrie 1989, mai multe documente programatice, prezentarea unor acte și manifestări contrarevoluționare, o rubrică de ecouri internaționale și alta de evocări de atitudini din presa română a primelor zile postcomuniste.

În nr. 3 (1 pe 2006) sunt adunate comunicări reprezentative și de la cele 3 simpozioane – București, Timișoara și Lugoj desfășurate în decembrie 2005. La Timișoara, prof. univ. dr. Ioan Scurtu prezenta două documente fundamentale: Declarația Frontului Democrat Român de la Timișoara și Comunicatul către țară al Consiliului F.S.N. , iar la București, Ion Iliescu făcea un prim bilanț al activității I.R.R.D. după un an, apoi Răzvan Theodorescu prezenta relația între Televiziune și Revoluție iar prof. univ. dr. Bogdan Murgescu – Alternative istoriografice cu privire la Revoluția Română. Nr. 4 (2-2006) este dedicat în întregime constituirii și primei faze de funcționare a Consiliului Frontului Salvării Naționale cu două studii și o anexă documentară care cuprinde comunicate, declarații, hotărâri precum și decrete-lege ale noi puteri în perioada 27 decembrie – 31 decembrie 1989.

Tot anul trecut Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului a scos un anuar. Într-un argument introductiv, Marius Oprea, președinte al I.I.C.C.R afirma: „Am numit acest volum „De ce trebuie condamnat comunismul” în amintirea tuturor destinelor irosite din voia unui regim în care disprețul față de om abuzul și crima au fost liberul arbitru.”

Din sumar reținem o prezentare a Institutului de Investigare a Crimelor comunismului realizată de Stejărel Olaru și un grupaj in memoriam care alături pe Ioan Gavrilă Ogoranu lui Virgil Ierunca.

Din capitolul „Deconstrucția sistemului represiv comunist” am remarcat articolele Cristinei Roman despre „Bazele legislative ale represiunii comuniste” al lui Marius Oprea, „O privire în interiorul aparatului de securitate” și Ralucai Grosescu descrie „Fizionomia Nomenclaturii”. Dintr-o altă parte a volumului subintitulată „Dimensiuni ale infernului totalitar”, Marius Stan prezintă „Fenomenul Pitești” iar Dumitru Lăcătușu face portretul torționarului. Vasile Ciolpan , educator (din 15 iulie 1949) și ulterior director al Penitenciarului Sighet (din 1 mai 1950-1955) în perioada de maximă teroare. Destituit pentru o serie întreagă de nereguli, trecut în rezervă în 1958 și scufundat ulterior în anonimatul unor mici funcții de conducere, V. Ciolpan a murit în 2004 la 84 de ani. Alte două studii sunt

consacrate represiunii Securității împotriva scriitorilor în anii 1986-1988 (Clara Mareș) și dramei bisericii greco-catolice (Lucia Hossu-Longin).

Am strâns aici din puzderia de titluri de cărți care apar într-un an doar câteva pe criteriul foarte subiectiv al apartenenței lor la un teritoriu și la un spațiu de civilizație cărora li se revendică.

Transilvania mea, subintitulată „Istorie, mentalități și identitate”, a fost scrisă de profesorul clujean Sorin Mitu (născut în 1965) autor în direcții diverse – de la cercetare de istorie universală și de istorie a mentalităților, la manuale școlare și volume de versuri.

Într-un argument, autorul afirmă că această lucrare care oglindește toate raporturile lui cu Transilvania, are o structură complexă, așezată pe mai multe paliere distincte – este și un studiu științific erudit și o parte de autorefecție disciplinară, de discurs asupra metodei, o parte de opinie personală necenzurate de rigori academice, au rezultat șase capitole distincte. La început se află adunate mai multe opinii critice și judecăți subiective despre scrisul românesc. În al doilea capitol sunt prezentate mai multe discuții despre identitatea națională la care Sorin Mitu a participat în ultimii ani. În cel de-al treilea capitol ne întâlnim cu câteva teme de studiu cultivate de istoriografia transilvăneană în domeniul reprezentărilor sociale, din care s-au ales tema patriei și a Europei, revoluția și sărbătoarea. În al patrulea capitol găsim schițată o istorie a mentalităților transilvane cu o interesantă discuție asupra iubitelor ungueroaice ale lui Avram Iancu (cinci la număr, între care și legendara Hani Farkaș, care potrivit unei legende, l-ar fi scos pe „Craiul Munților” din Abrudul luat cu asalt de trupele lui Hatvani în mai 1849) frumoasă mărturie despre înțelegere și respect față de valorile celuilalt când dragostea și puterile spiritului se pot concilia cu sentimentele naționale, dacă nu intervine forța distrugătoare a istoriei. Ultimele două capitole se referă la Prieteni și dușmani în Transilvania – românii, maghiarii și imaginile lor reciproce, precum și la câteva imagini ale Occidentului medieval la cronicarii ardeleni, generic vorbind lumea văzută din Transilvania. Apărută într-un moment în care teme foarte delicate de discuție precum regionalizarea, Universitatea maghiară sau drepturile minorităților sunt frecvent dezbătute.

Transilvania mea este un argument pentru o altă abordare ce depășește perspectiva monoetnică tradițională.

De la culegerea de eseuri academice a profesorului Sorin Mitu ajung la un volum pe care am avut bucuria să-l primesc în vara trecută și al cărui subiect este Teleormanul meu, pentru a rămâne în aria tematică pe care a lansat-o lucrarea anterioară. Este o onestă cercetare de arhivă consacrată localităților județului de la anii îndepărtați ai lui Constatin Mavrocordat (1741) până la data apariției lucrării (2006, Editura Paco). Autorul ei, distinsul arhivist Gheorghe Popa și Ion Bălă, mare susținător al multor lucrări de istorie locală, în pofida vârstei înaintate și a tuturor suferințelor ei. Prefectura județeană și Direcția Județeană a Arhivelor Naționale au patronat acest demers. După ce am depășit primul

moment de uimire și invidie, căci în urmă cu mulți ani ambiționasem o temă de cercetare cu subiect asemănător, în ale cărei fișe m-am împiedicat mulți ani fără a fi în stare să o finalizez, am citit cartea, interesantă în multe din capitolele ei. Cred că este pentru prima dată când avem alăturate informații despre localitățile unui județ pe durata a aproape 250 de ani, cu toate schimbările administrative de la 1741 la 1832, de la 1864 la 1882, de la reforma administrativă din 1908 la recensămintele secolului XX (1912, 1930, 1956, 1977 și chiar 2002). Localitățile într-o permanentă mișcare (de multe ori de la un județ la altul), populația, structura etnică, repartitia pe sexe, tradiția locului și rigorile administrației se întâlnesc la tot pasul. În anexe avem listele complete ale funcționarilor publici ai județului, o listă cu detalii biografice și de carieră pentru cei mai reprezentativi prefecți, începută cu Scarlat Geanolu , cumnatul lui Nicolae Bălcescu (1803-1864, în funcție între anii 1850-1852), cu prefectul din vremea răscoalelor Dimitrie Iarca, buzoian de origine, inginer și cumnat al lui Anghel Saligni alături de care a lucrat la Cernavodă, Brăila și Buzău, la ctitorul de școli Nicolae Racotă (1914-1916) și până la Florian Crețeanu, remarcabil profesor de literatură (deși avea studii de filosofie) pentru zeci de generații de elevi ai liceului din Turnu Măgurele unde a funcționat aproape 30 de ani și unde i-a fost elev și autorul rândurilor de față (prefect din 11 februarie 1945 – 15 aprilie 1949, profesor ulterior din 1949 până la pensionare în 1974, la 65 de ani) și de aici la prefecții de după 1989, până acum 9 la număr. 13 hărți și mai multe documente facsimilate completează volumul.

Aș adăuga, în legătură mai cu seamă cu demersul de cercetare făcut de colegii teleormăneni, cursul de Arhivistică și Documentaristică (informare documentară) al Adinei Berciu-Drăghicescu editat de Universitatea București. Este o utilă sinteză care cuprinde între altele și metoda alcătuirii unei lucrări științifice, dar și problemele generale de terminologie arhivistică, un scurt istoric al Arhivelor, Bibliografia arhivisticii românești dar și bibliografii pentru alte științe auxiliare precum bibliologia , codicologia, genealogia, sigilografia și heraldica.

În anul abia încheiat, cele două prestigioase reviste de istorie au continuat să se aplece asupra unor personalități, evenimente și chiar atitudini, prilejuite de aniversări (curios, aici nimeni nu se teme de comemorări).

Marile personaje comemorate în „L’Histoire” au fost părinții libertății (Voltaire, Diderot, Rousseau) în martie, dar și Marie Antoinette (viața privată a unei regine) și cu prilejul lansării filmului Sofiei Coppola despre soția lui Ludovic XVI, în iunie, Sigmund Freud (la a 150-a aniversare a nașterii), un număr întreg (în mai) care face portretul unui geniu fondator și încearcă să ne explice cum a cucerit psihanaliza lumea, Joseph Goebbels, în legătură cu publicarea jurnalului său dar și Mao Tze Tung (mort acum 30 de ani), în septembrie, Jacques Chirac, la 40 de ani de viață politică, în octombrie, Catherina de Medici în contextul războaielor religioase, în noiembrie.

Marile evenimente asupra cărora s-a oprit revista ne-au purtat de la războaiele civile (2000 de ani de lupte fratricide – un număr special în iulie-august), la revoluția anticomunistă din Ungaria (50 de ani), în noiembrie, sau la genocidul armean a cărei negare este sancționată printr-o lege votată de Parlament pe 12 octombrie 2006 și care a stârnit valuri în Franța, întrucât faptele sunt departe de a fi elucidate.

Mai multe documente s-au referit, de-a lungul anului, la relația Vaticanului cu orfanii evrei în timpul ultimului război mondial – în martie, la marele șantier de la Versailles, în mai, sau la revoluția din Ungaria – în noiembrie. În 2006 colecția Histoire a scos 4 numere consacrate Islamului și Coranului, Spaniei, Copilului și familiei și Complotului politic, secrete și urmări.

Istoria nu a renunțat la numerele tematice, în ordinea aparițiilor lor acestea fiind dedicate „Pionierilor lumii noi” (la aproape 300 de ani de când a început cucerirea Americii -1607) - în ianuarie, Tezaurului conchistadorilor – în mai, Codurilor secrete și istoriei lor – în iunie, Jocurilor de noroc – în iulie, Iubirilor celebre de la Marc Antoniu și Cleopatra la Lady Di – în august, Regelui legendar Arthur – în septembrie, Soldaților uitați în coloniile Franței – în octombrie și Ierusalimului, un oraș pentru două popoare – în noiembrie.

Colecția tematică adună și alte subiecte precum Integrismele (comunitarismul, fundamentalismul protestant, integrismul catolic și islamismul), Marele secol al lui Francisc I (Renașterea franceză), Prostițuția, istoria celei mai vechi meserii sau Epoca lui Wilhelm Cuceritorul. Ultimul număr tematic ne-a atras în mod special atenția, întrucât se intitulează Istoria Franței pentru nuli (evident nu este vorba despre cei care nu știu nimic, ci doar despre cei care au habar de ceva, dar care dornici să afle mai mult ar fi dispuși să citească o carte de istorie, al cărui autor să știe să povestească agreabil, să-i ofere esențialul fără pedanteria belferilor și să-i formeze atitudini fără dădăceală ideologică). Știam de colecția profesorului Julaud, „Pentru cei nuli”, care s-a bucurat de un succes fulminant în Franța (peste 400.000 de exemplare vândute) și din care au apărut o Istorie a Franței, Egiptul vechi, Mitologia, un Leonardo da Vinci și un Napoleon și chiar o istorie a Parisului. Este ceea ce fac și redactorii de la Historia compunând „a la maniere de” o istorie a Franței, reconstituită evenimential, prin intermediul unor mari personalități, cu un aer ludic, fără gravitate și fără patetism. Poate, o nouă istorie, cine știe ...

Aș încheia cu numărul ultim, pe februarie, al revistei Historia, care abordează încă o dată dreptul la opinie al omului de cultură, inclusiv al istoricului, dincolo de orice cenzură, religioasă, politică sau ideologică, a cărei istorie de la Abelard la Versetele satanice și „caricaturile lui Mahomed”, le trece în revistă cu același respect pentru libertate și adevăr, cu care ne-a obișnuit de mult.

SEMNAL EDITORIAL

La Editura Universitară din București a apărut la finele anului 2006 excelenta lucrare *ISTORIA MODERNĂ A ROMÂNILOR 1774/1784 – 1918*, a domnului prof. univ. dr. NICOLAE ISAR, încununarea mai multor ani de studiu. Lucrare extrem de amplă – 560 pagini în format A5 -, structurată în trei părți și 20 capitole și o amplă bibliografie la sfârșitul fiecărei părți.

Partea I intitulată *SUB SEMNUL RENAȘTERII NAȚIONALE 1774/1784 – 1848*, analizează evoluția societății românești și a Principatelor Române, inclusiv Transilvania, în contextul european și al evenimentelor politico-militare din centrul și sud-estul Europei, de la pacea de la Kuciuk-Kainargi și până la revoluția de la 1848 în Europa. Partea a doua a lucrării se intitulează: *DE LA REVOLUȚIE LA INDEPENDENȚĂ: 1848-1878* și analizează evenimentele care au dus la crearea României Moderne prin Unirea din ianuarie 1859, aducerea dinastiei străine și cucerirea independenței de stat, fără a omite situația românilor din Transilvania și Banat.

Ultima parte: *SUB SEMNUL MODERNIZĂRII ȘI DESĂVĂRȘIRII UNITĂȚII NAȚIONALE: 1878 – 1918*, urmărește evoluția societății românești către realizarea Marii Unirii din 1918 subliniind cadrul politic extern în care s-au realizat dezideratele social-economice și politico-naționale ale românilor.

Lucrare amplă, după cum spuneam, bine scrisă și documentată temeinic, abordează din unghiuri noi problematica epocii, utilizând atât izvoarele de arhivă, cât și cele mai noi interpretări în domeniu. De aceea, cartea se adresează deopotrivă cercetătorilor și publicului larg iubitor de istorie, constituind o contribuție însemnată la mai buna cunoaștere a acestei perioade din istoria românilor.

La Editura ExPonto din Constanța, a apărut în 2006 lucrarea domnului profesor CONSTANTIN VITANOS, director al Colegiului Național Pedagogic „Constantin Brătescu” din Constanța (până în august 2006), intitulată *ȘCOALA ÎN EPOCA GLOBALIZĂRII. NOUA DIDACTICĂ*. Lucrarea de 158 pagini, format A4, apărută în condiții grafice deosebite, este structurată în două părți, cuprinzând o serie de studii și articole de metodică și didactică, referitoare la noile probleme cu care se confruntă învățământul românesc în epoca de după 1989 și în contextul integrării României în Uniunea Europeană. În general, studiile despre care vorbeam reflectă experiența didactică a domnului profesor, VITANOS ca director și manager, cât și ca formator în domeniile managementului educațional și al didacticii istoriei. Lucrarea, extrem de valoroasă, este de un real folos cadrelor didactice nu numai din domeniul istoriei, ci și din alte domenii, explicând noile cerințe ale învățământului în etapa actuală. De aceea, mai ales dascălilor tineri le recomandăm cu căldură această lucrare de referință.

V. DIN ACTIVITATEA SOCIETĂȚII DE ȘTIINȚE ISTORICE DIN ROMÂNIA

ACTIVITATEA FILIALEI DE CERCETARE ÎNVĂȚĂMÂNT BUCUREȘTI

În perioada 2006-2007, activitatea Filialei s-a desfășurat în cadrul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” și a Institutului Revoluției Române din decembrie 1989, prin întruniri periodice, de regulă lunare, în care s-au dezbătut diverse teme și s-au prezentat comunicări științifice, la care au participat membrii filialei, istorici militari, invitați ș.a. Am fost onorați de prezența unor personalități, cadre didactice universitare, membri ai Societății de Științe Istorice și ai Institutului Revoluției Române din decembrie 1989, inclusiv a directorului executiv al acestui institut, domnul profesor universitar doctor Ioan Scurtu.

La conducerea Filialei, în funcția de președinte, a fost și este domnul profesor universitar doctor Eugen Denize, directorul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”, iar membrii activi sunt, în majoritatea lor, cadre militare în rezervă și în retragere, cu studii superioare civile și militare, iubitori de istorie, autori de studii și lucrări cu tematică de istorie militară și din alte domenii, cele mai multe publicate în edituri de prestigiu.

Tematica de studiu și cercetare abordată în anul 2006 se referă la evenimente, personalități istorice, momente aniversare și comemorative, la perioade din istoria României și a Armatei române. Un interes deosebit s-a înregistrat pentru evenimentele din decembrie 1989 și perioada ce a urmat, până în anul de referință, evenimente ce constituie încă subiecte de dispute aprige, cu referire la caracterul revoluției, rolul diverșilor participanți, dar mai ales la rolul

Armatei, trecându-se sub tăcere, cu multă abilitate, rolul 'celorlalte forțe militare, precum și la rezultatele imediate și cele de perspectivă ale revoluției.

Cu multă seriozitate și competență, membrii Filialei, în majoritatea lor participanți la evenimente, s-au angajat cu răspundere la studierea unor aspecte importante ale revoluției române din decembrie 1989, au elaborat și publicat lucrări apreciate de specialiști și cititori, au participat activ la dezbateri organizate în cadrul întrunirilor, au prezentat comunicări cu un conținut științific, pe baza analizei corecte formulând concluzii pertinente și pline de conținut.

În general, la întrunirile Filialei, în cadrul adunărilor aniversare, omagiale și comemorative, participanții - membri și invitați - și-au expus punctele de vedere, prin intervenții la discuții, prin comunicări și prezentări de lucrări documentare, dovedind competență în exprimare, capacitate de sintetizare și de formulare a unor concluzii de mare valoare. De mare interes s-a bucurat din partea auditoriului expunerile și comunicările prezentate de generalul-locotenent (r.) dr. Constantin Olteanu, vice- amiralul (r.) Ștefan Dinu, colonel (r.) Mihai Arsintescu, generalul de brigadă (r.) Mihai Chiriac, colonelul (r.) dr. Ion Ganea, profesor universitar dr. Eugen Denize, generalul-maior (r.) Constantin Oprița, colonelul (r.) Sebastian Dumitrescu și de mulți invitați din diverse instituții de profil militare și civile.

Pentru exemplificare prezentăm câteva *idei, opinii și concluzii* din unele comunicări prezentate la întrunirile Filialei.

În comunicarea **„Rolul Armatei în desăvârșirea unității statului unitar român”**, prezentată de generalul de brigadă (r.) Mihai Chiriac, publicată în revista „Studii și articole de istorie”, numărul LXXI /2006, Editura Publistar București, autorul pleacă de la ideea că „...*In perioada primului război mondial, idealul eliberării provinciilor românești aflate sub stăpânire străină a constituit izvorul forței morale, eroismului și spiritului de jertfa dovedite de armata română în luptele desfășurate la Brașov, în Dobrogea, pe Jiu și Argeș, la Dragoslavele, Oituz, Mărăști și Mărășești, precum și în acțiunile militare în sprijinul autorităților nou constituite la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia (1917-1918)...*”. În final se precizează că „*Prezența Armatei române pe teritoriile ocupate vremelnic s-au desfășurat ca urmare a cererilor insistente de ajutor ale noilor autorități constituite la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, iar acțiunile militare propriu- zise au avut o arie restrânsă și, în majoritatea lor, având drept scop de apărare, pentru respingerea intervenției străine, din afară*”.

Tot în acel număr de revistă s-a publicat și comunicarea **„Semnificația evenimentelor din decembrie 1989”**, având ca autor pe generalul de brigadă (r.)

Minai Chiriac, care menționează că *„Evenimentele din decembrie 1989 constituie un subiect opinii și chiar să construiască scenarii, etalându-și calitatea de participant activ la evenimente...”*. Pe baza unei analize pertinente, autorul concluzionează că *„In România s-a produs o revoltă populară la Timișoara și București care a stimulat (generat) declanșarea revoluției pentru schimbarea regimului politic, în perioada decembrie 1989 - mai 1990 (consemnarea instalării noii puteri) și pentru schimbarea structurii economice, în perioada decembrie 1989 - sfârșitul anului 2002, când s-a recunoscut oficial drept economie de piață funcțională... ”*

În comunicarea vice-amiralului (r) Ștefan Dinu, **„Contextul european și mondial în care au avut loc evenimentele din decembrie 1989, în România”**, pe baza unei documentări temeinice și cunoașterii unor detalii reale, autorul menționează că *inițierea și desfășurarea evenimentelor au fost influențate și de factori externi și de o conspirație străină... Amestecul străin a mers de la lansarea de știri false și zvonuri, pentru a incita populația la acțiuni împotriva conducerii politice, până la acțiuni de diversiune cu scop de a produce panică în rândurile populației și a destabiliza situația din țară...Fluxul mare de turiști (peste 30.000), concomitent cu reactivarea unor rețele de informații, declanșarea unor acțiuni specifice războiului psihologic și radioelectronic au avut drept rezultat radicalizarea împotrivirii populației și, în final, declanșarea revoltei populare și apoi a revoluției... ”*. Problemele prezentate în această comunicare au stârnit discuții aprinse, participanții prezentând propriile opinii, argumentate cu date concrete, astfel că s-a realizat o imagine completă a situației din decembrie 1989, înainte și după declanșarea revoltei populare și a revoluției. S-au evidențiat caracteristicile specifice ale revoluției române, comparativ cu cele din alte țări foste comuniste. S-a menționat superficialitatea manifestată de cei mai mulți analiști ai acelor evenimente, precum și situarea lor pe poziții partizane în elaborarea de concluzii și chiar verdicte cu referire la forțe participante, scopuri urmărite, rezultate imediate și de perspectivă și care, de regulă, nu uită să atribuie armatei răspunderea pentru victimele înregistrate. Părerea unanimă a fost că evenimentele din decembrie 1989 trebuie să constituie un subiect de studiu serios, făcut de profesioniști, istorici adevărați și competenți care să scoată la iveală adevărul real și nu unul comandat de anume interese.

În comunicarea prezentată de colonelul (r.) dr. Ion Ganea, **„A existat sau nu un suport legal pentru acțiunea armatei și forțelor de ordine publică, în timpul evenimentelor din decembrie 1989”**, autorul evidențiază faptul că *„...în derularea evenimentelor un rol specific l-au jucat influențe și chiar forțe din afara*

granițelor... luptători deghizați în tuniști infiltrați din țările vecine, acțiuni specifice de diversiune și destabilizare, inclusiv pentru producerea de victime omenești și pagube materiale ș.a... Potrivit doctrinei naționale din acea vreme, Armata a fost pusă în stare de operativitate ridicată, pentru a fi în măsură să apere teritoriul național și poporul român, amenințați cu intervenție din afara... La fel și celelalte forțe din sistemul național au fost puse în stare de alarmă, pentru menținerea ordinii publice și apărarea instituțiilor statului și a obiectivelor importante... În timpul evenimentelor armata a fost implicată fără voia ei în acțiuni nespecifice... iar victimele omenești s-au produs ca urmare a unor provocări directe asupra unor obiective militare sau a unor incidente și accidente regretabile... Întreb ar ea este: câți civili (români și străini) au fost judecați pentru astfel de acțiuni provocatoare finalizate cu victime în rândurile civililor și ale militarilor?"

Participanții la discuții au evidențiat multe aspecte inedite, și anume: existența unui pericol de intervenție externă (nu neapărat militară); activizarea intrușilor pe teritoriul național, din timp sau în preajma evenimentelor; declanșarea unor acțiuni specifice războiului informațional, psihologic și radioelectronic, pregătite și desfășurate de cei care dispuneau de asemenea forțe și mijloace; forțele destinate menținerii securității și ordinii publice, respectiv Securitatea și Miliția, deși suficiente, nu s-au angajat, mai bine zis nu au vrut să se angajeze serios pentru îndeplinirea misiunilor ce le-au revenit, atât înainte de declanșarea revoltei populare, cât și după aceasta, în schimb au acționat cu vârf și îndesat din umbră; disperarea și nepriceperea conducerii ceaușiste au angajat armata în acțiuni de înăbușire a revoltei și a revoluției, desigur tară a se realiza scopul propus, Armata trecând, în totalitatea ei, de partea revoluției, asigurându-i succesul deplin. Au rămas multe semne de întrebare privind rolul armatei în evenimentele din decembrie 1989, ca de exemplu: era necesară intervenția armatei?; care a fost comportamentul ofițerilor față de ordinul de a ieși în stradă și cum au participat la înăbușirea revoluției, deoarece au fost primii care au trecut de partea manifestanților?; câți civili au fost judecați și condamnați pentru că au tras asupra militarilor, în rândurile cărora s-au înregistrat peste 300 de victime mortale? Cu sau fără răspunsuri la aceste întrebări și a altora de acest gen, s-au conturat clar unele concluzii, astfel: Armata a acționat legal, nu a participat în forță pentru înăbușirea revoluției, iar la momentul potrivit a trecut de partea manifestanților asigurând succesul deplin al acestora; Securitatea și Miliția nu și-au îndeplinit misiunea de a menține securitatea și ordinea publică, iar în momentele de vârf ale revoluției și-a retras forțele, lăsând la vedere numai armata; acțiunea externă a urmărit, pe de o parte răsturnarea regimului ceaușist, dar și imprimarea unui caracter violent revoluției, cu multe victime omenești și

distrugerii, pentru a demonstra că regimurile de dictatură nu renunță ușor la putere (scop realizat parțial, spre dezamăgirea scenariștilor revoluției române, fiind doar 1114 morți, în loc de 60.000 planificați); armata a asigurat constituirea și funcționarea normală a noilor instituții statale, la nivel central și local.

În comunicarea prezentată de colonelul (r.) Ioachim Sebastian Dumitrescu, „Factorii care au determinat prăbușirea bruscă a regimului politico-social din România, în decembrie 1989”, autorul trece în revistă evenimentele mai importante pe plan politic, social și economic, după 1945: marile răfuieli din partid, din perioada 1947-1953, la umbra Moscovei; construirea Canalului Dunărea-Marea Neagră, care a dus la pierderea multor vieți omenești; arestarea și întemnițarea studenților care s-au solidarizat cu insurecția de la Budapesta (1956); procesul împotriva lui Lucrețiu Pătrășcanu și executarea lui (1954); eliberarea tuturor deținuților politici (1964); retragerea trupelor sovietice din România (1958); recunoașterea Germaniei de Vest și refuzul ruperii relațiilor cu Israelul (1967); condamnarea intervenției în Cehoslovacia (1968); vizita lui Nixon în România (1969); vizita în China și Coreea de Nord (1971), după care se lansează cultul personalității lui Ceaușescu și raționalizarea exagerată a consumului de produse alimentare; treptat regimul ceaușist devine tot mai apăsător în interior, izolat în exterior, incapabil să inițieze schimbări reformatoare. În partea a doua a comunicării s-a relatat filmul desfășurării evenimentelor din decembrie 1989, scenariile și teoriile privind declanșarea, desfășurarea și finalizarea evenimentelor. La discuții s-a evidențiat necesitatea implicării mai mult a istoricilor profesioniști, nu a celor apăruiți peste noapte, pentru a efectua studii serioase, imparțiale, pentru a defini corect și realist caracterul revoluției române, forțele participante, scopurile urmărite și realizările obținute, în anumite perioade de timp.

O temă, supusă dezbaterilor în cadrul Filialei, a fost „Clasele sociale și forțele politice învingătoare în decembrie 1989”, rezultând multe opinii, și concluzii de mare interes, astfel: în revoluția din decembrie 1989 nu au participat clase sociale, ci doar grupuri de oameni din diferite domenii productive și publice, ieșiți în stradă pentru un scop comun, răsturnarea regimului de dictatură ceaușistă, instaurarea democrației, restabilirea proprietății private și construirea economiei de piață; în primele rânduri ale revoluționarilor s-au găsit mulți tineri, dornici de mai multe libertăți și de o viață mai bună; insuficient s-au manifestat oamenii din agricultură, care își doreau pământul înapoi, să devină proprietari, tară a lua în calcul și posibilitățile reduse de a-1 folosi; în perioada imediat următoare, atât țărani, cât și majoritatea celor din întreprinderile economice, s-au confruntat cu o înrăutățire gravă a nivelului de trai, din cauza costurilor ridicate ale lucrărilor agricole și a falimentării multor întreprinderi, declarate cu ușurință „mormane de

fiare vechi", șomajul ajungând la procentaje incredibile, iar numărul pensionarilor fără vechime completă crescând peste posibilitățile de a le asigura un minimum de condiții de viață. Treptat, dar într-un timp relativ scurt, românii s-au pomenit în situația de a regreta că au vrut cu atâta ardoare schimbarea regimului comunist.

În luna septembrie, s-a adoptat un nou plan tematic, pentru perioada 2006-2007, intitulat „*Coordonatele evoluției societății românești, în perioada post decembristă*”. În acest context, a început discutarea temei „*Considerații asupra tabloului situației economice și social-politice, la începutul anilor '90*”. În cadrul dezbaterilor, participanții au arătat că situația economică, în 1990, era bună, se valorifica tot ce era mai bun în conștiința umană, populația avea motive de satisfacție, răul și binele erau în balanță acceptabilă, elita societății avea unele avantaje, dar mai puține comparativ cu anii ce au urmat. Dar au apărut nemulțumirile. Țăranii dețin recolte în hambar, de trei ani, neavând unde să le valorifice, iar ieșirea la export practic este blocată. Unii s-au îmbogățit rapid, inexplicabil, în detrimentul creșterii vertiginoase a populației sărace, în bună parte sub nivelul subzistenței. Pătrunderea capitalului străin a vizat domeniile cheie ale economiei românești, a fost urmată de reducerea drastică a personalului și de exportul profitului peste hotare. Statistica ne arată că nivelul producției globale și raportarea acestuia pe cap de locuitor a devenit mult mai mic ca în anul 1989, iar nivelul de ocupare a forței de muncă și cel de instruire se situează în limite alarmante. Raportul dintre veniturile mici și cele mari este foarte mare. Peste un milion de români lucrează în străinătate, im motiv de laudă pentru guvernării actuali, care nu sunt în stare să asigure condiții pentru noi locuri de muncă în țară. Și țăranii o duc din ce în ce mai greu, fiind împovărați de cheltuielile mari pentru cultivarea pământului, în proprietăți mici, fărâmițate, tot prin politica idioată a unor guvernări de după anii 90.

Această stare dezastruoasă, care a și compromis scopul declarat al revoluției din decembrie, este rezultatul politicii partidelor și a guvernelor de după anul 1990, bazate pe sloganuri false, pe asigurarea condițiilor favorabile îmbogățirii elitei conducătoare, în detrimentul majorității populației, care trăiește din ce în ce mai prost, de fapt sunt și voci care vorbesc de un real genocid al populației nevoiașe din România.

În comunicarea prezentată de generalul-locotenent (r.) dr. Constantin Olteanu, „*Principalele trăsături ale perioadei de tranziție în domeniul economic, social, politic și militar. Trecerea de la sistemul etatist, în domeniul industrial și bancar-financiar la sistemul capitalist. Consecințe economice și sociale*”, autorul a prezentat un scurt istoric al proprietății, în diferite orânduirii sociale și a insistat

asupra revoluției, citând pe Jean Jacques Rousseau: „*Oamenii se nasc egali, dar proprietatea îi diferă*”, care, în final, susținea mica proprietate; spre deosebire de Jean Marat, care critica mica proprietate și arăta că „*statul trebuie să naționalizeze principalele mijloace de producție*”. Această teorie a fost indusă și în programul de dezvoltare a țărilor socialiste, care au adăugat și dictatura proletariatului.

În continuare, autorul menționează că „*... etatizarea s-a făcut și în capitalism, unde condițiile de dezvoltare erau mai favorabile, iar proprietarii erau răsplătiți și rămâneau la conducerea întreprinderilor, primind salarii, având și posibilitatea de a-și răscumpăra averea... în România naționalizarea a început, în anul 1946, cu Banca Națională Română și a continuat, în anul 1948, cu etatizarea băncilor populare, care funcționau pe lângă primăriile locale... s-au naționalizat mijloacele de producție și s-au confiscat proprietățile individuale... Țăranii au fost deposedați de pământ, mai întâi cei cu peste 50 ha, apoi restul, începând cu anul 1949... Reîmproprietărirea țăranilor, începută în anul 1990, a produs o reparație dorită și apreciată, dar desființarea CAP-urilor și a IAS-urilor a produs un adevărat dezastru.*”

Problemele din această comunicare au stimulat ample discuții din partea participanților, care s-au referit și la alte aspecte cu haosul creat, după anul 1990, în agricultură și cu distrugerea economiei românești, prin falimentarea principalelor întreprinderi industriale și vinderea celor productive unor firme străine, ieșind astfel de sub controlul național, iar profitul fiind folosit de străini. S-a menționat că, în alte țări, trecerea la capitalism s-a făcut în mod treptat, pe baza unei strategii bine gândite, ținând cont de interesul național și nu de interesul celor de la putere, de a se îmbogăți din avutul obștesc. Este inexplicabilă „tăcerea” specialiștilor din domenii hotărâtoare - economic, bancar, juridic etc. - cărora probabil că nici nu li se creează condiții de a-și exprima opiniile și a participa la elaborarea unor strategii corecte și corespunzătoare condițiilor din România post-decembristă.

Referitor la tema „*Trecerea la proprietatea de stat și cooperatistă în agricultură, la proprietatea de tip capitalist*”, discuțiile au evidențiat multe aspecte interesante, bine argumentate, urmate de posibile căi eficiente de urmat, astfel: reforma agrară (1945) și ideea cooperativizării agriculturii, începută în anul 1949, era bună, asigura o dezvoltare modernă, dar modul de realizare și mai ales retribuirea celor din cooperativele agricole nu era echitabilă; condițiile grele din agricultură și nevoia unui plus de forță de muncă pentru industrie au determinat exodul țăranilor spre oraș și diminuarea forței de muncă din agricultură, unde au

rămas, mai cu seamă, bătrânii; după anul 1990, falimentarea multor întreprinderi a produs un exod dinspre oraș spre sat, dar repede cei din agricultură s-au pomenit cu lipsa mijloacelor și a fondurilor pentru cultivarea pământului; desființarea cooperativelor agricole de producție a fost o mare greșeală; se putea reorganiza retribuirea membrilor cooperatori corespunzător suprafețelor de pământ și a altor mijloace cu care au intrat în cooperativa respectivă; structurile de organizare și dotare, existența specialiștilor, inclusiv experiența în producția agricolă asigurau bune condiții pentru o agricultură modernă, despre care se vorbește acum (unele cooperative agricole nedesființate funcționează cu rezultate excelente);

orientarea agriculturii românești spre o dezvoltare modernă, competitivă în cadrul Uniunii Europene, este posibilă numai prin elaborarea unei strategii pe termen scurt și mediu, prin acordarea unui sprijin substanțial din partea statului, reîncadrarea specialiștilor în structurile moderne de producție agricolă și încurajarea țăranilor pentru a-și uni forțele și mijloacele în ferme agricole moderne, care să administreze suprafețe mai mari de teren.

În comunicarea prezentată de colonelul (r.) dr. prof. univ. Mihai Arsintescu, *„Caracteristicile vieții politice românești, în anii de tranziție”*, se arată că *„...acum lipsesc cvasitotal doctrinele politice. Doctrina țărănească se referea la trecut...și a căzut. Cea liberală nu are nimic comun cu liberalismul autentic. Doctrina social democrată este un hibrid...și fac totul pentru a nu scăpa ocazia să se îmbogățească. Socialiști adevărați... nu mai există în România. Partidul comunist, nou constituit după 1990, are un număr redus de membri care nu au fost niciodată comuniști...Există lipsă de cultură politică. Politica actuală, în loc să se bazeze pe știință, s-a transformat într-o luptă pentru acapararea puterii...folosește sloganuri lipsite de conținut, necredibile și care produc doar dezamăgiri. Opoziția, de dreapta sau de stânga, destul de greu să-i determine poziția, acționează haotic, la întâmplare, cu obiective punctuale, de moment și fără sorți de izbândă...Pluralismul politic se manifestă doar ca număr mare de partide, fără doctrine ferme...a devenit o problemă de afaceri. Leșirea din impasul politic general...ar fi posibil doar cu implicarea unui grup de oameni neînregimentați în vreun partid, care să elaboreze un program multilateral...cu o strategie bine definită, pentru o perioadă scurtă și medie, de dezvoltare pe toate planurile a societății românești post-decembriste...”*

Discutându-se despre tranziție, s-a evidențiat că pluralismul în politica românească are o bună tradiție, dar în prezent partidele, chiar și cele intitulate „mari”, nu au o doctrină și o strategie bine definită...Se apelează la alianțe...care

s-au dovedit neviabile, falimentare. Partidul social democrat...este de centru-stânga, PRM - de centru-stânga, PNL este de centru-dreapta, nimeni nu este de stânga și nici de dreapta. Toate partidele se situează pe poziții incerte, pentru a putea manevra „cum bate vântul”. Raportul dintre dreapta și stânga politică ar trebui strict delimitat. Singurii care știu ce vor cu adevărat sunt UDM-riștii. Lipsa fermității doctrinare și interesele de grup sau personale au generat exodul parlamentarilor și a unor lideri politici, de la un partid la altul, după principiul „cine dă mai mult”.

În planul de activitate al Filialei s-au prevăzut și s-au desfășurat și alte activități.

Sunt frecvente participările la lansări de carte, scrise de membri ai Filialei sau alte personalități de prestigiu. La Librăria „Mihail Sodoveanu” din București, s-a organizat lansarea cărții **„Revoluția Română din decembrie în contextul internațional”**, autor fiind profesorul universitar doctor Ioan Scurtu. În fața unei asistențe selecte, au luat cuvântul Claudiu Iordache, directorul general al Institutului Revoluției Române din 1989, academicianul Dan Berindei, vicepreședintele Academiei Române, profesorul universitar doctor Dumitru Mazilu și autorul. Au participat un numeros public și membrii Filialei noastre, care au apreciat că această lucrare răspunde cerințelor reale de tratare corectă a evenimentelor din acele zile fierbinți, pe baza unor documente ce atestă fără echivoc faptele și evenimentele petrecute în decembrie 1989.

La Cercul Militar Național din București, s-a organizat lansarea cărții **„Cercetașii elita Armatei României”**, autor fiind generalul de brigadă (r.) Mihai Chiriac. Au luat cuvântul generalul de brigadă dr. ing. Gheorghe Savu, șeful Direcției Informații Militare, din Marele Stat Major, generalul de brigadă (r.) ing. Mitică Detot, președintele Asociației Diplomaților Militari în Rezervă și Retragere, istoricul Adrian Pândea, directorul Editurii Militare București, autorul cărții și alții. Lansarea s-a bucurat de o numeroasă asistență, formată din membrii Asociației Diplomaților Militari și ai Uniunii Naționale a Cadrelor Militare în Rezervă și în Retragere, din București, precum și ai Filialei noastre. Cei care au luat cuvântul au făcut aprecieri elogioase la adresa autorului și a cărții, atât ca formă, cât și conținut, considerând că este o lucrare de referință în domeniul cercetării trupelor, de-a lungul istoriei și în actualitate, precum și un schimb de experiență între generații de cercetași.

În anul de învățământ și cercetare 2006 - 2007, Filiala are în plan continuarea problematicii *„Coordonatele evoluției societății românești, în perioada post-decembristă. Principalele trăsături ale perioadei de tranziție în*

domeniile economic, social, politic și militar”, concomitent cu abordarea unor teme cu referiri la aniversări, și comemorări pe plan național.

De asemenea, vom participa la sesiuni de comunicări științifice și la prezentarea de cărți, în calitate de autori și colaboratori. Vom stimula elaborarea de lucrări de autor sau grup de autori cu tematică militară și la alegerea membrilor Filialei, cu posibilități și disponibilități de a scrie. Potrivit tematicii din plan, vom continua prezentarea de comunicări de cercetare științifică și dezbateri în cadrul întrunirilor organizate în Filiala Cercetare învățământ, din Societatea de Științe Istorice din România.

Ion GANEA

CURSURILE DE VARĂ PENTRU PROFESORII DE ISTORIE

CRAIOVA, 17 – 27 iulie 2006

Vintilă PURNICHICI *

Luni, 17 iulie, în Sala Albastră a Universității din capitala Olteniei a avut loc deschiderea festivă a Cursurilor de vara pentru profesorii de istorie, membri ai Societății de Științe Istorice din România. Au participat în jur de 45 cadre didactice din București și din 15 județe (Argeș, Brașov, Buzău, Călărași, Constanța, Dâmbovița, Dolj, Gorj, Maramureș, Mehedinți, Olt, Prahova, Teleorman, Vaslui, Vâlcea) din Bulgaria familia prof. Mihail Kiryazov din Silistra. De asemenea, au mai fost prezenți muzeografi, arhiviști, pensionari, iubitori ai muzei «Clio» care nu aveau nevoie de dovada participării la cursurile de perfecționare conform hotărârii M.E.C.

Programul cursurilor a fost, ca întotdeauna, variat, îmbinând utilul cu plăcutul, așa încât participanții să beneficieze cât mai mult. Au fost organizate simpozioane, mese rotunde, expuneri, dezbateri pe teme de istorie locală, istorie românească și universală. S-au vizitat numeroase monumente laice și ecleziastice, muzee, șantiere arheologice, case memoriale, castre romane, școli și instituții administrative etc.

Au participat cu expuneri și au prezentat puncte de vedere domnii: Lucian Amon, Mihai Andreescu, N.S. Baboianu, Pr. Exarh Bartolomeu, General de brigada dr. Virgil Bălăceanu, Gh. Buzatu, Dinică Ciobotea, Pr. Ion D. Ciucă, drd. Ion M. Ciucă, Sorin L. Damean, Constanțiu Dinulescu, Lorin Fortuna, P.S. Gherasim – episcop al Râmnicului și Oltului, Claudiu Iordache, M. Kiryazov (Bulgaria), Corneliu M. Lungu, Vasile Marinoiu, Pr. Arhim. Corneliu Miroslav, Mite Măneanu, Dorina și Gheorghe Nichifor, General (r) dr. Constantin Olteniu, Fl. Olteanu, Vl. Osiac, Ion Pătroi, Ștefan Păun, Bianca Predescu C. A. Protopopescu, George Rotaru, Ioan Scurtu, Ion Stângă, Dorin Teodorescu, Î. P. S. Teofan – mitropolitul Olteniei, I. Vulpe, Ion Zarzără ș.a. S-au vizitat Muzeul de

---

* Prof. Câmpulung Muscel

Artă, Muzeul Olteniei, Casa Băniei, Catedrala "Sf. Dumitru", Primăria Craiovei, Prefectura Dolj, Colegiul Național "Carol I", Casa Universitarilor. Vizita la Mitropolia Olteniei a durat mai mult de două ore, timp în care cursanții s-au întreținut, au primit mesajul și s-au bucurat de binecuvântarea Î. P. S. Teofan. În toate aceste vizite am fost primiți cu multă dragoste, beneficiind de ospitalitatea specific românească a autorităților locale. Cuvinte de calde mulțumiri se cuvin primarului municipiului Craiova Aurocă Antonie Solomon și prof. univ. dr. Ion Pătroi care n-au precupețit timp și efort pentru ca noi să ne simțim foarte bine.

Aceste activități de neuitat, care ne-au înnobilat sufletul și mintea au avut loc în primele patru zile, întrucât pe 20 iulie am părăsit Craiova pentru a fi în continuare oaspeții județelor Olt, Vâlcea, Gorj și Mehedinți.

Din expunerile prezentate s-a reținut că cele mai frumoase tradiții românești, cele mai valoroase monumente ecleziastice se găsesc în nordul Olteniei și în nordul Moldovei (« mândră Bucovină »). Oltenia este plină de mituri și legende, plină de istorie. De aici au început primele formațiuni prestatale (cnezatele lui Ioan și Fărcaș, voievodatul lui Litovoi, de aici au început revoluțiile de redeşeptare națională din anii 1821 și 1848, de aici au plecat Brâncuși, Arghezi, Titulescu etc.

Conf. Univ. dr. M. Andreescu (trezorierul S. S. I. din România) în cuvântul său arăta : «An de an ne confruntăm cu greutate de ordin material. Dacă înainte de 1990 S. S. I. primea mii, acum nu mai avem buget. Datorăm mult sponsorilor noștri, ca de pildă d-lui George Rotaru care a făcut mult pentru aceste cursuri. Să gândim rolul prof. de istorie în societate, învățând din experiența marilor noștri istorici din trecut. În perioada interbelică, societatea românească și-a găsit rolul său în istorie, dar apoi vârfurile istoriografiei românești au fost retezate fiindcă apărau valorile istorice fundamentale ale poporului nostrum. Au pierit N. Iorga și G. Brătianu, precum și mulți alții. Azi, istoricul este pândit numai de primejdii. Să ne păstrăm o independență față de politic. Să adoptăm o conduită exemplară iar la clasă să ne facem cu mult simț de răspundere datorită, dascălii fiind nu numai transmițători de cunoștințe, ci mai ales formatori de conștiințe și trăire românească. »

Cuvinte de îmbărbătare pentru cadrele didactice, dar și triste, datorită anilor de haos în care trăim, a rostit profesorul de mare prestigiu Gh. Buzatu, reprezentant de seamă al istoriei contemporane, un Tacit al timpurilor noastre: « Aprecieri efortul d-voastră de a veni aici, știind că acasă aveți probleme de rezolvat. Istoricii au ajuns din păcate să sufere. Dar astăzi tot românul suferă. Poporul român a obosit. Trăim într-o lume a haosului. Politicienii și diplomații

sunt adevăratele noastre victime. Noi le vom stabili un rol istoric. Politicienii de azi vor avea nevoie de mila noastră, fiindcă ei depind de ceea ce scriu istoricii. În Coreea de Nord, Biblioteca Națională are 8 etaje, iar la noi, după 17 ani, Biblioteca Națională mai este încă în ploaie, negăsindu-se fonduri pentru terminarea ei.

În vestul Europei se predau câte 3-4 ore de istorie săptămânal, iar la noi, programele prevăd doar o singură oră pe săptămână ? Faptul că lipsesc orele de istorie, aduce pentru noi mari dezamăgiri. Manualele de istorie nu și-au găsit încă echilibrul. Unele manuale mai vechi erau mai bune decât manualele alternative de astăzi. Privim la TV despre mari români. Este un amalgam acolo ca și cum am fi în Tanganika. Se dau la TV adevărate bâlbe fiindcă nu au cunoștințe. Nu-l cunosc pe mareșalul Antonescu, pe istoricul religiilor și marele scriitor M. Eliade. Să știm în ce context ei și-a desfășurat activitatea ». marele istoric ne îndeamnă să mergem la Arhive, la sursa primară, pentru cunoașterea adevărului istoric.

În timpul cât am stat la Craiova (3 zile) și apoi în celelalte județe ale Olteniei (Valahia Mică doar ca teritoriu, dar mare printre eroii, personalitățile și ambițioșii săi locuitori) am participat la simpozioane ca: «DOLJUL - ISTORIE ȘI CULTURĂ», « 2006 – an de aniversări: 106, 1716, 1856, 1866, 1881, 1916, 1946, 1956 ».

Ca o surpriză (pentru unii nu tocmai plăcută) a venit lansarea cărții « Ghidul nesimțitului », a scriitorului Radu Paraschivescu, proaspăt apărută la Editura « Humanitas », în colecția « Râsul lumii ».

În ultima zi de ședere la Craiova, am vizitat frumoasa clădire a Colegiului Național Carol I (ca vechime, a doua școală de grad mediu din Principate), cu sala unde, în septembrie 1940, Regatul român pierdea sudul Dobrogei (Cadrilaterul) cu județele Durostor și Caliacra. Era a IV-a rană pe trupul României Mari, în cel mai nefericit an (1940) din istoria românilor. Apoi, la Casa Universitarilor, clădire superbă, cu o grădină asemenea, profesorii I. Scurtu și Gh. Buzatu s-au întrecut în prelegeri de înaltă ținută științifică despre tumultuoșii ani 1916-1918 și 1940-1941. Mihai Antonescu (1907-1946) în istoria dreptului, spunea în anul 1941 « Comunismul, expresia primitivă a biologiei rusești cotropitoare, ne amenință. Finlanda, Țările Baltice și noi, românii, am simțit pasul moscoviților în mersul lor spre Europa ». La 22 iunie 1941, românii porneau « războiul sfânt » împotriva « ciumei roșii ». Emil Cioran ne acuză în «Schimbarea la față a României », că noi, românii, am purtat numai războaie de

apărare, că am rezistat numai la invazii»¹. În 1941, cu asentimentul regelui și al Consiliului de Miniștri, al armatei și al intelectualității, cu asentimentul întregului popor, porneam să eliberăm pământul sfânt al Basarabiei și codrii seculari ai Bucovinei. Acest război nu era un fenomen de suprafață, ci a angajat toate măruntaiele unei națiuni, într-un cuvânt, a angajat întreaga „suflare” românească. În 1941, românii, sub conducerea mareșalului Ion Antonescu, au dat „un semn de vitalitate”². Pentru a respecta adevărul, amintim că E. Cioran³ a scris cartea citată mai sus la vârsta de numai 24 de ani (în 1935-1936), deci înainte de 1941 – 22 iunie. Revenind la ultima zi petrecută la Craiova, amintim că se cuvin cuvinte de laudă și prof. univ. dr. Bianca Predescu pentru prelegerea de mare actualitate, despre integrarea europeană și pentru cărțile ce cu generozitate oamenilor deosebiți ni le-a dăruit gratuit.

Am părăsit Craiova cu gândul de a o revedea și nu înainte de a ne împărtăși impresiile în „Cartea de onoare” a Filialei Dolj a Societății de Științe Istorice din România.

Joi, 20 iunie, în ziua de Sf. Ilie, la orele 17,30, părăsim județul Dolj. Primul popas l-am făcut la Mănăstirea Căluș, fiind oaspeții părintelui arhimandrit Corneliu Miroslav. Ospătați din belșug cu bucate alese, primind fiecare și hrană pentru suflet, cartea amfitrionului nostru „Îndemnuri la sfințenie și cuvinte de învățătură”, tipărită în 2005, cu binecuvântarea P.S. Gherasim – episcopul Râmnicului și Oltului. Seara târziu ajungem la Parohia Câmpul Mare, fiind oaspeții preotului I. D. Ciucă și, întrucât nu erau locuri suficiente, o parte dintre noi (mai puțin norocoși) suntem găzduiți la internatul liceului I. C. Brătianu din Drăgășani, oraș care a dat țării doi prim miniștri post revoluționari (Radu Vasile și Mugur Isărescu).

Urmează apoi o zi bogată, vizitând locuri istorice, monumente, case memoriale și muzee cu exponate din toate epocile istorice, monumente, case memoriale și muzee cu exponate din toate epocile istorice. Mai întâi, în cimitirul municipiului Drăgășani, vedem mormântul scriitorului Gib Mihăescu (1894-1935), răpus de tânăr de o boală necruțătoare. Vedem apoi cu câtă grijă se ocupau grecii de eroii și trecutul lor istoric. Monumentul eteriștilor (bine întreținut), „... construit în 1885 în memoria elenilor membri ai batalionului sacru... ”⁴ ne

¹ E. Cioran, *Schimbarea la față a României*, Ed. Humanitas, București, 1993, p. 146

² *Ibidem*

³ E. Cioran, născut la 8.04.1911 la Rășinari, al doilea fiu al preotului Emilian C. și al Elvirei Comanicu Cioran. Frecventează din 1921 Liceul G. Lazăr din Sibiu, apoi Fac. De litere și filozofie din București. Între 1933-1935 studiază în Germania. În 1937 pleacă la Paris până în 1944 cu o bursă a Inst. Francez din București. Din 1945 se stabilește definitiv în Franța.

⁴ Fragment din inscripția monumentului din cimitirul din Drăgășani, Olt

amintește de bătălia din 5-6 iunie 1821 dintre turci și eteriștii aliați cu resturile armatei lui Tudor Valdimirescu, bătălie ce s-a sfârșit cu mii de morți și cu victoria otomanilor.

La Câmpulung, fostă capitală a Țării Românești la mijlocul sec. XIV (1330-1369), fostă reședință a legendarului județ Muscel până la mijlocul sec. XX (1950), acum, în toamna anului 2006, este în pericol de a fi demolată clădirea de patrimoniu Vila Luca⁵ pentru construirea unui super-market. În clădirea sus amintită, din cartierul Visoi, între anii 1949-1958 a avut domiciliul obligatoriu⁶ filozoful C-tin Noica. În această clădire, pretențios denumită vilă, Noica a scris „manuscrisele de la Câmpulung”, aici medita pentru a supraviețui, elevi la lb. română, limbi străine și chiar matematică. Casa prof. Augustin Z. N. Pop (1910-1988) nu a fost demolată ci a devenit cârciumă, bineînțeles mult mai rentabilă decât un așezământ cultural. Monumentul „primului roman modern”, boierul umanist Dinicu Golescu (1777-1830), deși, de curând inaugurat, se află într-o stare deplorabilă. Cu durere mărturisim că exemplele pot conține, deplângând distrugerea Fabricii ARO, mândria muscelenilor constructori ai autoturismului de teren supranumit „Zimbru Carpaților”, a Combinatului de fibre sintetice, a I. M. C., a Fabricii de mobilă etc.

Revenind la itinerariul nostru istoric, în autocarul care ne purta pe meleagurile oltene, aflăm de la prof. drd. I. M. Ciucă, știri inedite despre tezaurul eteriștilor descoperit în 1880, despre castrul de la Rusidava (Străjești, Olt), despre cula Buzeștilor sau despre podul Carol I de peste Olt, la 5 km de municipiul Slatina (primul pod de fier din țară).

Ajunși la Slatina, vizităm orașul cu monumentele sale și poposim la muzeul județean (din vechea aclădire a prefecturii), fiind primiți în sala de festivitate de către directorul instituției, prof. Gucică Florescu, muzeografi și reprezentanți ai Inspectoratului Școlar Județean Olt. Orașul maiorului papazoglu, al istoricului Nicolae Stoicescu și al academicianului francez Eugen Ionescu este o îmbinare între vechi și nou. Renunțăm (din criză de timp) la sesiunea de comunicări și referate pregătită minuțios de I. S. J. Olt și personalul muzeului și la orele 11,45 suntem la mănăstirea Clocociov. Aflăm că aici se găsește cel mai mare depozit de carte ortodoxă din țară și din sud-estul Europei. În naosul bisericii, portretele pictate ale lui Mihai Viteazul și d-nei Stanca, sunt admirate aducând un gând curat

⁵ Săptămânalul Realitatea musceleană nr. 50/25.10.2006, p. 12 și nr. 91/01.11.2006, p. 3

⁶ Între anii 1950-1964, la Câmpulung au avut D.O. mai multe personalități: prof. univ. dr. E. Pohontu, fam. Lulu și Ana Lambrino, S. Rădulescu – fost ministru, colonel medic leftimovici și Mirea Demetrescu, sora pictorului și sculptorului Mirea. Între 1930-1955 se refugiază aici Al.Paleologu și I. Mocioni-Stârcea, se adăpostește la Vila Golescu. Vezi R. Șerb, „Câmpulung-Muscel și D.C.”, Realitatea Musceleană nr. 90/25.10.2006, p. 5

de slavă domnitorului întâiei uniri a românilor la 1600. La Sf. mănăstire Brâncoveni, întâziem mai mult. Refăcută de către boierii Craiovești, în jurul anului 1500 (mănăstirea ființa mai demult, evident era din lemn și modestă). Străbunica lui Matei Basarab (1632-1654), jupânița Calea (1529-1574) pe la 1570 construiește o altă bisericuță din lemn. Proprietățile de la Brâncoveni și din împrejurimi, cu timpul vor reveni prin moștenire marelui boier Preda. Matei Basarab, împreună cu nepotul său, Preda Brâncoveanu va rezidi mănăstirea și o vor fortifica dându-i înfățișarea de cetate. Preda Brâncoveanu este ucis mișelește în 1658 în casele domnești de la Târgoviște de domnul Mihnea al III-lea Radu (1658-1659) și va fi îngropat mai întâi la Târgoviște. La 1668, Doamna Stanca Cantacuzino (Brâncoveanu) îl reînsumează la Brâncoveni. Fiul lui Preda Brâncoveanu, Papa Brâncoveanu și soțul doamnei Stanca, a fost ucis și el în 1655 la București⁷ și îngropat mai întâi la Dealul Mitropoliei iar soția sa, Doamna Stanca îl aduce în același an, 1688, la Brâncoveni alături de tatăl său Preda B. Papa Brâncoveanu și Doamna Stanca sunt părinții viitorului martir Constantin Brâncoveanu (1686-1714) ucis de turci împreună cu fiii și ginerele său la Istanbul în ziua de 15 august 1714. După 44 de ani de văduvie curată, d-na Stanca se stinge din viață la 10 februarie 1699, în vârstă de 66 de ani, fiind înmormântată asemenea unei domnițe, lângă soțul și socrul său sub o lespede de marmură albă cu stema Cantacuzinilor (vulturul bicefal) încadrată de flori și slove chirilice. La tristul eveniment participă și fiul său – C-tin Brâncoveanu – domnul Țării Românești, care peste aproape trei veacuri va fi proclamat, datoriei țării credinței sale ortodoxe, SFÂNT de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Române.

La orele 16, ajunși la Corabia, admirăm Monumentul Independenței de la Siliștioara pe unde, în 1877, armata română a trecut Dunărea, înscriind pe pământul Bulgariei, pagini de nepieritor eroism la Grivița, Plevna, Rahova, Belogradkic, Smârdan și Vidin. Pe o cruce imensă (din păcate, cam degradată, cu instalația de iluminat defectă) este scris: „În memoria celor care ne-au dat independența – 1877”. Vizităm apoi renumita așezare romano-bizantină Sucidava (Celei), deosebită prin valorile sale: cetatea cu turnurile de apărare, resturile clădirii cu hipocaust, cheiul portului Sucidavei, fântâna secretă (descoperită de către arheologul D-tru Tudor în 1958 și restaurată zece ani mai târziu. Aici, la anul 328 d.

⁷ Pe lespede de mormânt stă scris: „Aici zac oasele răposaților Întru Domnul Sfânt fericit jupân Preda vel vornic Brâncoveanu și ale fiului său, Papei postelnicul, cărora li s-au întâmplat perire; întâi Papei postelnicului, în zilele lui C-tin Șerban voievod, pe vremea ce s-au rădicat dorobanții, călărașii hoștește asupra domnu-său și a neamului boeresc, atunci au ucis pe Papa postelnicu, fiind leat 7163 (1655); iar pre tată-său, Preda vornicul, l-au ucis Mihnea vodă cel Rău, în casele domnești, în Târgoviște, nefiind vinovat nimic. Și s-au pus această piatră de dumneai jupâneasa Stanca Cantacuzini, care a fost jupâneasă Papei postelnicul, mesița iunie, ani, leat 7176 (1668)”.

Hr., împăratul Constantin cel Mare (306-337) construiește peste Danubius (Istros) cel mai lung pod din din lumea antică. Importanța strategică a podului este de necontestat făcând legătura între spațiul de la nordul Dunării și noua capitală a Imperiului Roman de Răsărit (Imperiul Bizantin) – Constantinopol (azi Istambul).

Printre marii cercetători ai Sucidavei, amintim pe G. Tocilescu (1850-1909), P. Polonic (1858-1944), V. Pârvan (1882-1927) și strălucitul profesor și mare arheolog D-tru Tudor, ale cărui investigații durează aici jumătate de secol, din 1931 până în 1981.

La întoarcere, ne oprim în reședința fostului județ Romanați, municipiul Caracal, unde vizităm casa haiducului Iancu Jianu (mort în 1842), Muzeul de Istorie și Biserica „Adormirea Maicii Domnului”. A fost o zi de neuitat, în care am beneficiat (ca de altfel și cu alte ocazii) de îndrumările și explicațiile a doi mari istorici ai generației noastre: Gh. Buzatu și I. Scurtu. Sperăm ca în scurt timp cei doi istorici, generoși nu numai cu discipolii lor, să devină membri ai celui mai mare for științific și cultural al țării – Academia Română ...

Autocarul ne poartă prin județul Vâlcea, județ cu numeroase monumente istorice, așezăminte culturale, case memoriale etc. Trecem pe lângă platforma Govora în stânga, iar în dreapta avem Buridava romană (Stolniceni), cu cel mai mare castru și terme romane. Nu ne oprim la tabăra de la Râureni a generalului Magheru (1848) și nici la vestitul Muzeu al Satului de la Bujoreni (satul aici este reconstruit în întregime cu primărie, biserică, școală, jandarmerie etc. Ajunși la Cozia, revedem mormântul „strângătorului de pământuri românești Mircea cel Bătrân” (1386-1418). În pridvor se găsește și piatra de mormânt a lui Varlam, mitropolit al Țării Românești (1672-1702), fost episcop al Râmnicului (1670-1672) și stareț al mănăstirii Cozia (1663-1665), ctitor al mănăstirii Trivale din Pitești și al altor monumente. Vizitând și Bolnița (aici erau vindecați bolnavii), dispusă dincolo de șoseaua Națională, eu am surpriza să citesc la intrarea în Bolnița „pietrar Ghe. Neacșu-Bugnea de Jos – Muscel, 1986”.

Uitând de caniculă, vom merge pe jos la Castrul Arutela, de pe Limeșul Alutanus, vedem barajul și podul de peste Olt și vizităm Biserica Turnu, pe lângă care trec „cei trei șerpi” care străbat defileul: calea ferată, Oltul și șoseaua construită de austrieci, dar pe unde mășăluiau și legiunile romane acum 1900 de ani.

Vom mai vizita apoi mănăstirile Dintr-un Lemn și Surpatele, admirând peisajul, ordinea și curățenia, rugându-ne pentru cei dragi (vii sau morți). „Rugăciunea este pentru suflet ceea ce este respirația pentru trup, aerul și aripile pentru păsări și apa pentru pești”. Toată înțelepciunea unei vieți stă cuprinsă tainic în aceste cuvinte. „Roagă-te ... și muncește cu spor și cinstit oriunde vei fi rânduit”.

În drum spre Târgu Jiu se găsește localitatea Costești, unde în 1999 forțele de ordine ale țării (președintele E. Constantinescu și ministrul internelor G. Dejeu) s-au luptat cu minerii. Doamne, în ce țară și ce timpuri trăim? Se vor fi răsucit în morminte marii noștri voievozi și domni, apărători ai pământului străbun „de la Nistru pân-la Tisa”, aflând că românii se bat între ei.

La mănăstirea Hurez vedem mormântul gol al sfântului martir C-tin Brâncoveanu. Pregătit odată cu construcția bisericii, mormântul a rămas gol în urma tragediei din 15 august 1714, când domnitorul este decapitat împreună cu fiii și ginerele său. Sfântul martir C-tin Brâncoveanu, provenit din stirpea marilor Basarabi și din neamul Cantacuzinilor, priceput „HOSPODAR” a pus întreaga sa energie în slujba apărării, propășirii și înfloririi țării. Având ca exemplu pe ruda sa Matei Basarab⁸, cel mai mare ctitor ortodox al Țării Românești și „prinț al limbii române”⁹, C-tin Brâncoveanu se va preocupa nu numai de mănăstirea Brâncoveni (lucru normal aici fiind îngropat neamul său). Marele Domn al Țării Românești se va preocupa și de alte locașuri sfinte din Oltenia (Arnota, Bistrița, Dintr-un Lemn, Cozia, Hurez, Surpatele etc.) dar și de palate și lăcașuri de cult la Mogoșoaia, București, Târgoviște și chiar în Transilvania, mănăstirea Sâmbăta.

În periplitul nostru istoric, prin cele cinci județe ale inconfundabilului colț de Țară Românească (Oltenia) ne mai oprim la mănăstirile Bistrța (Arnota rămânând pentru altă dată) și Polovragi. În autocarul ce ne poartă spre al IV-lea județ (Gorj), gândurile dau năvală: De ce Doamne, azi nu avem mari conducători? Aveți conducătorii pe care-i meritați. Dumnezeu v-a pedepsit. Au murit, nu uciși de turci - ca Brâncoveanu, ci uciși de frații lor români un număr de impresionant de mare (niciodată nu se va ști numărul lor exact). Uluitor este că au fost uciși mai mari români ca: N. Iorga, mareșalul Antonescu, A. Călinescu, I. G. Duca (prim ministri), avocatul M. Antonescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, I. Mihalache, G. Brătianu, Dinu Brătianu, Iuliu Maniu și mulți alții.

Dar să rememorăm puțin: Nicolae Iorga a murit asasinat în pădure (1940), Armand Călinescu, asasinat pe stradă (1939), iar I.G. Duca a fost asasinat pe peronul gării din Sinaia (1933). Dacă Ionel Brătianu (moarte suspectă) a murit puțin cam brusc (1927), în schimb, Octavian Goga, în 1938 și filozoful Nae Ionescu (1940) au murit foarte brusc. Mareșalul Antonescu, avocatul Mihai Antonescu, profesorul Gh. Alexianu și Piki Vasiliu, în 1946, au murit prin împușcare la Jilava. Tot prin împușcare moare și Nicolae Ceaușescu în 1989, la

⁸ Ctitorile lui Basarab depășesc nr. 100. Pe Valea Oltului, numai, avem 16, iar în restul țării, 90, vezi pr. I. Ciucă, Matei Basarab, Parohia Câmpu Mare, p. 19

⁹ Numit astfel fiindcă a tipărit „*Pravila de la Govora*”

Târgoviște. Iuliu Maniu, Ion Mihalache, G. Brătianu, Gh. Tătărașcu, Dinu Brătianu, Istrate Micescu și mulți, mulți alții au murit asasinați prin detenție. Asasinați prin metode diabolice au murit fruntașii comuniști Foriș (1948), Pătrășcanu (1952), Gheorghe Gheorghiu Dej (1965).

Ajunși la Mănăstirea Polovragi (cu biserica de plan tronconic și pridvor deschis susținut de 8 coloane) suntem întâmpinați de către reprezentanții conducerii Filialei Gorj a S.S.I. din România, care pun capăt tristelor gânduri despre asasinatele românilor. Cu dezinvoltura specifică unui adevărat ghid turistic d-nul Gh. Nichifor ne prezintă date semnificative despre județul său din care spicuiem:

„Gorjul reprezintă o străveche vatră d e istorie, primele dovezi ale existenței omului datând de peste 1.500.000 de ani, după cum atestă descoperirile arheologice de la Baia de Fier, Peștera Muierilor, Broșteni, Peștera Cioarei etc... Aici, în Gorj, a început lupta oentru independență a lui Litovoi, la 1277. Tot aici, primii Basarabi au început construirea unei salbe de mănăstiri: Tismana, Lainici, Polovragi, Strâmba, Crasna, ca străvechi centre culturale și și bastioane de apărare a credinței ortodoxe...”. Ajunși la Tg. Jiu, seara, suntem cazați la Liceul „Ecaterina Teodoroiu”.

Ultimele zile ale lectoratului de vară le-am petrecut în județele Gorj și Mehedinți și în ciuda căldurii toride ne-am simțit minunat. Orașul de reședință al Gorjului, municipiul Tg. Jiu, este identificat pe harta lumii ca fiind urbea marelui Brâncuși. Așa cum COLUMNA INFINITĂ sprijină bolta cerească, tripticul MASA TĂCERII (2,15 m tăblia), POARTA SĂRUTULUI (H – 5,13 m și L – 5,45 m) și COLOANA FĂRĂ SFÂRȘIT (H 29,33 m) sprijină pământul oltenilor și implicit al tuturor românilor (de pretutindeni).

În 2006 municipiul Tg. Jiu a împlinit 600 ani de la prima atestare documnetară. La 23.11.1406, Mircea cel Bătrân, ...”mergând spre Severin pentru a-l întâlni pe regele Ungariei „Sigismund de Luxemburg (1387-1437)” marele voievod dă o poruncă în favoarea Mănăstirii Tismana...¹⁰. Redăm doar începutul excepționalului document al „strângătorului de pământuri românești”. „Io Mircea, Mare Voievod și Domn, singur stăpânitor a toată Țara Ungrovlahiei și al părinților de peste munți, încă și spre părțile tătărăști și herțeg al Almașului și Făgărașului și Domn al Banatului Severinului și de amândouă părțile peste toată Podunavia, încă până la Marea cea Mare și singur stăpânitor al cetății Dârstor ...”¹¹

¹⁰ Gh. Nichifor, „Târgu-Jiu 600 ani de atestare doc.”, S.A.I. – LXXL, București 2006, p. 239

¹¹ *Ibidem*

Următoarele zile suntem cazați la Grupul Școlar „Domnul Tudor” din municipiul Drobeta Turnu-Severin fiind oaspeții profesorului (drd.) Mite Măneanu, președintele Filialei „Mehedinți” a S.S.I. din România și a directoarei Gr. Școlar, prof. Nastasia Sandală Baboniu, mulțumindu-le și cu acest prilej pentru ospitalitate. Am vizitat orașul port, reședința jud. Mehedinți cu principalele monumente, Muzeul Porțile de Fier cu resturile podului lui Traian. Apoi am vizitat vechea așezare romană – municipiul Dierna (Orșova) care nu avea statut de colonie ca vecina sa Drobeta. Am admirat panorama Orșovei (acum municipiu) de la Sf. Mănăstire Ana unde se află mormântul marelui ziarist Pamfil Șeicaru (al doilea ziarist român după M. Eminescu „luceafărul poeziei românești”). În periplul nostru oltean vom ajunge și pe teritoriul județului Caraș-Severin cu ocazia vizitei la Băile Herculane cu izvoare termale din vremea românilor. În autocarul care ne poartă de la Herculane spre Orșova aducem un gând pios marelui Ionel Brătianu care, la Conferința Păcii de la Paris s-a luptat (pe cale diplomatică) pentru întregul Banat. Banatul Sârbesc, atunci cu populație majoritar românească, asemenea Timocului, „despre care învățatul german dr. E. Gamilscherg, profesor la Universitatea din Berlin, a spus că este unul din leagănele poporului român”¹², urmau să fie ocupate de armata română, în primăvara 1941, dar Antonescu s-a opus în penultima zi a cursurilor participăm la o dezbatere „Revoluția din 1989 în viziunea unor participanți și martori oculari”. De la București au sosit G-ral (r) dr. Constantin Olteanu și Comandor (r) Dorin Teodorescu iar din orașul martir Timișoara, revoluționarii Lorin Fortună și Claudiu Iordache. În decembrie 1989 a fost o revoluție sau o lovitură de stat? Lăsăm ca timpul, în implacabila sa scurgere să rezolve această controversă necunoscută a istoriei noastre contemporane. Același Emil Cioran afirma „... o națiune nu poate face decât o singură mare revoluție”¹³. La noi, românii, a fost la mijlocul sec. al XIX-lea. Și „este mult mai semnificativ că Avram Iancu, cea mai simpatcă figură revoluționară a României, s-a sfârșit în melancolie, deznodământ strălucitor de poet ...”¹⁴.

În ultima zi a cursurilor de vară, joi, 27 iulie 2006, am avut ca invitat pe G-ral de Brigadă (dr.) Virgil Bălăceanu cu expunerea „NATO formă și reformă”. Urmează închiderea festivă a cursurilor, concluzii, înmânarea adeverințelor de participare.

În aceste zile (17-27 iulie 2006), trăite din plin, am vizitat întreaga Oltenie, cu cele mai frumoase meleaguri și cele mai de seamă monumente, cu oameni

¹² Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești, fond Cabinetul Ministrului, dosar nr. 796, f. 4

¹³ Emil Cioran, op. cit., p. 151

¹⁴ *Ibidem*, p. 161

minunați. Un cuvânt de mulțumire se cuvine organizatorilor (în primul rând distinsului prof. univ. dr. Ion Pătroi), conducerii Societății de Științe Istorice din București (minunatului nostru președinte în exercițiu, prof. univ. dr. Ioan Scurtu) și nu în ultimul rând conducătorilor Filialelor S.S.I. din Dolj, Olt, Vâlcea, Gorj și Mehedinți.

COURSES OF SUMMER THE TEACHERS OF HISTORY

(CRAIOVA, July 17-27, 2006)

Teachers, museographers, archivists, retirements (in love with MUSE CLIO) of the Capital, fifteen departments of the country and Bulgaria (professor Mihail Kiryazov and its wife) have participate with the courses of summer organize by the COMPANY OF HISTORICAL SCIENCES of Romania in collaboration with the subsidiary company of department Dolj. The courses of summer harmoniously join together the useful one and the pleasant one. Expose, the symposiums, the round tables, the debates methodological and those on the topics of local, Rumanian and universal history meet with the excursions sets of themes, the visit with the museums, historic buildings laic and ecclesiastical, classifiend historical houses national monuments, archaeological building sites camps strengthen Roman, administrative schools and institutions etc.

The courses have a great effectiveness for effective work with the pupils in class, the participants keeping of the unforgettable memories.

With the end, the author thanks the organizers (the university professors dr. Ioan Scurtu and Ion Patroi, in first) and the directions for the subsidiary companies, of departments Dolj, Olt, Valcea, Gorj and Mehedinti for the last remarkable days unit.

ROTARY GLOBART - Pitești
ROTAREXIM SA - Rm. Vâlcea
WWW.DRAPELE.RO
rotarexim@drapele.ro

GRUP

ROTAREXIM S.A. - Rm. Vâlcea, jud. Vâlcea
str. A.I. Cuza nr.5, tel./fax: 0250/730353

ROTARY GLOBART - Pitești, jud. Argeș
str. Egalității nr.1, tel./fax:0248/221741
Mobil:0730.16.06.49

e-mail: rosiro@drapele.com • www.absolventul.ro • www.cabinetescolare.ro

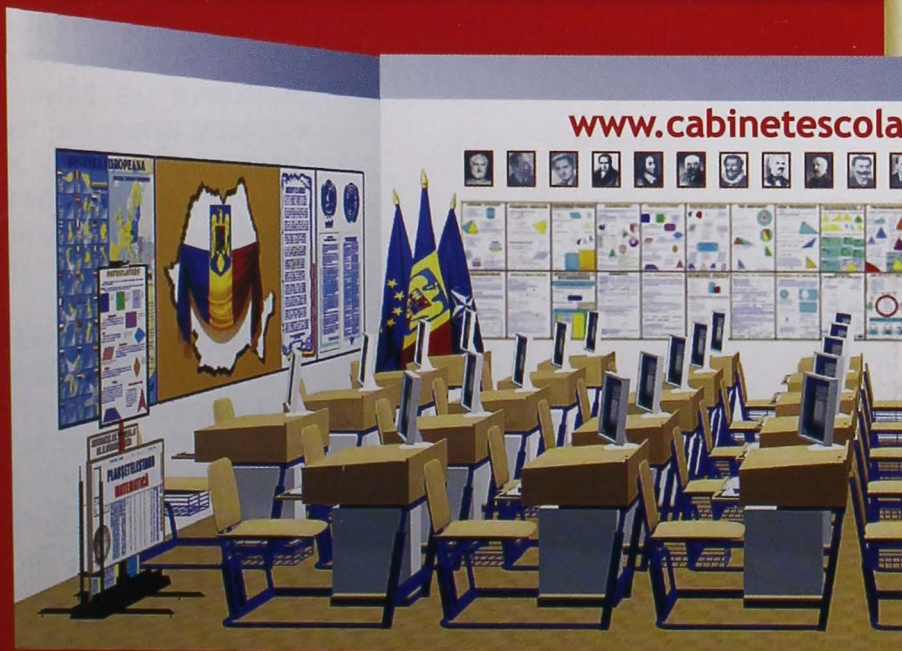
PENTRU
ASIGURAREA CALITĂȚII
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI
PREUNIVERSITAR
DIN ROMÂNIA
LA STANDARDE EUROPENE
VĂ ASIGURĂM

organizarea

CABINETELOR ȘCOLARE
prin implementarea

Elementelor **L**ogistice **E**ducațional-**V**ocaționale

www.cabinetescolare.ro

ISBN-10 973-87704-6-7